Fridericus

Oeconomia. Venatio. Aucupium A69.

Fiche

RELIQVA LIBRORVM
FRIDERICI II.
IMPERATORIS
DE
ARTE VENANDI CVM AVIBVS.
CVM
MANFREDI REGIS ADDITIONIBVS.

EX MEMBRANACEO CODICE CAMERARII PRIMVM EDITA AVGVST. VINDELIC. 1596, NVNC FIDELITER REPETITA ET ANNOTATIONIBVS ICONIBVSQVE ADDITIS EMENDATA AEQVE ILLVSTRATA.

ACCEDVNT

ALBERTI MAGNI CAPITA
DE
FALCONIBVS ASTVRIBVS ET ACCIPITRIBVS

QVIBVS

ANNOTATIONES ADDIDIT SVAS

IO. GOTTL. SCHNEIDER, SAXO.

ELOQVENT. ET PHILOLOG. PROFESSOR.

TOMVS I.

LIPSIAE,

IMPENSIS I. G. MVLLERI HEREDVM.

1788.

AD

AVGVSTISSIMVM, POTENTISSIMVM,

PIISSIMVM

BORVSSORVM REGEM

ET

BRANDENBVRGIAE ELECTOREM

FRIDERICVM WILHELMVM II.

DOMINE,

Quod ſingulari priuilegio altero abhinc ſeculo multis nobilibus magnatibusque conceſſum fuiſſe legimus, vt diebus religioſa aliqua ceremonia ſolemnibus ſacrorum publicorum officiis in eccleſia peragendis adeſſe ipſi cum falconibus poſſent, quos ſuper pugno delatos, canum venaticorum turba comitante, dum officia cultus diuini celebrabantur oratione et cantu, in altaris magni aliqua parte collocabant; idem fere me nunc audere non indignaberis, Domine clementiſſime, dum, vt pietatis officium exſequar, librum de re accipitraria cum animi grati virtutumque TVARVM admiratione pleni ſignificatione ad TE adfero. Sed is libri auctor eſt, quem admiratione atque adeo fauore TVO indignum non habebis; nec equidem faciliorem aliquem patronum reperire poſſe mihi videbar, cuius auctoritate et gratia fretus publice TE appellarem pietatem-

que meam teſtarer homo peregrinus, qui beneficiis TVIS allectus in hanc litterarum vniuerſitatem Viadrinam ſtudioſae iuuentuti prodeſſe litterarumque emolumentum augere pro viribus ſtudui. Quare nihil magis in votis habeo, quam vt porro mihi beneficiis et fauore TVO adiuto munere eodem feliciore etiam cum eventu fungi, imperii TVI proſperitatem ſapientiamque TVAM admirari, TEQVE optimum patriae parentem amare et colere et venerari liceat.

MAIESTATI TVAE

ADDICTISSIMVS CIVIS ET PROFESSOR
I. G. SCHNEIDER, Saxo.

AD LECTOREM.

Laetabuntur mecum, qui ſtudia haec amant et ſeuere colunt, nouam hanc rariſſimi et egregii libri editionem eum tandem reperiſſe redemtorem, qui omnem mecum operam dedit, ne forma habitusque libri, ſi non dignitatem auctoris maieſtatemque aequaret, merita tamen in litteras hiſtoriamque naturalem plane dedeceret. Elegantiam enim chartae, typorum, ſcripturamque annotationibus aliquot illuſtratam atque emendatam praeſtare voluimus; alias elegantiae pulcritudinisque partes, quibus libri multi peregrini, ſaepe ſolis, ſpectari ſolent etiam apud nos, luxuriantibus ingeniis et ſumtuoſae cupiditati nationum doctorumque virorum diuitiis abundantium non inuidemus, paupertate noſtra atque vna eruditionis elegantiaeque gloria contenti. Nimis enim ſaepe formae decorem pulcritudinemque ſtudioſorum cupiditati officere et inſano librorum pretio litterarum ſtudia magis impedire quam excitare

citare atque augere experti fumus. Hoc igitur primum fpectauimus, vt exemplum primum ex Codice membranaceo Camerarii expreffum nitide et fideliter redderetur. Nullum enim alium fcriptum Codicem comparare nobis cum hoc exemplo licuit, vt fcripturae vitia, quae fufpicari quam iudicare faepe facilius eft in hac medii aeui, vt appellari folet, barbara latinitate, emendaremus, fi qua effent nimis aperta. Criticae igitur artis vfum cohibuimus et ad annotationes reiecimus, punctuali ceterum diligentia etiam in lacunarum indiciis reddendis adhibita. In Gloffariis vulgatis parum mihi fuit praefidii ad latinitatem explicandam. CANGIVS enim et qui eum impare fucceffu aemulatus eft CHARPENTIER ex Friderico noftro pauca, ex ALBERTO vero et VINCENTIO nulla fere laudant aut interpretantur vocabula, ad hiftoriam naturalem quae fpectant. Vtinam in annotationibus, quod propofitum mihi habui, etiam confequi contigiffet aut licuiffet. Quanquam enim per aliquot annos in hiftoria auium naturali habitaui, in eaque tam difcenda quam opera mea excolenda diu multumque defudaui, multum tamen abfuit, vt in hac fortunae meae conditione omnem illam auium vniuerfitatem earumque naturam ingenio meo complecti, indagare atque explicare poffem, quam auguftus libri auctor, in tanta prouinciarum, opum, miniftrorum artificumque abundantia dignatus fua cognitione comprehenderat. Admirabuntur mecum omnes diuinum auctoris ingenium, qui inter continuas et grauiffimas imperii bellorumque geftorum curas omnem auium naturam, ftructuram corporis, ingenium moresque tam curiofa et, vt quibusdam videbitur, minutiofa diligentia, dum aucupio curas folabatur, indagatam tradidit, vt in tanta hiftoriae naturalis luce, quam multi hodie iactant, nullum aeui noftri fcriptorem reperiam, quem in huius laudis focietatem Imperatori adiungere aufim. Eo igitur maiorem adhibui diligentiam, vt, quae ipfe intelligere mihi videbar, quam fieri poterat breuiffime explicarem illuftraremque, laudatis, fi qui poftea fcriptores rem traditam accuratius docuerunt. Vbicunque vero alienam afferre auctoritatem ad rem confirmandam non potui, ex penu annotationum mearum addidi, quae lucis aliquid afferre doctrinae obfcurae poffent. Hoc igitur confilio icones aliquot manu mea delineatas addidi, quibus non tam vrogalli, ad quem proprie pertinent, quam vniuerfa auium ofteologia atque internarum quarundam molliorum partium ftructura magis illuftraretur, quam iconibus hucusque publicatis, quas equidem viderim,

factum

factum noui. Plures addere multae vetabant rationes, quas etiam tacente me facile lectores suspicabuntur, quos rogo, vt in iconibus hic adiunctis non elegantiam sed potius curiosam seri picturae discipuli diligentiam spectent. In reliquis structurae auium partibus cupidos ad optimos quosque auctores et ad accuratissimas quasque picturas ablegaui. Multum etiam adiuuabit lectorum studia singulare opus, quod vir doctus, B. Merrem, parat, et quo omnem auium anatomiam et physiologiam complectetur. Initium, quod coram habeo, germanico sermone scriptum, habet illud etiam adiunctam aquilae eiusque sceleti picturam; sed ea sceleti statura et positio, quam hic conspicor, doctrinae Imperatoris explicandae sufficere mihi non videbatur.

Artis ipsius accipitrariae nisi eam partem, quae genus auium rapacium vniuersum, earumque structuram, naturam et indolem spectat, non attigi. Nimis enim multi libri, quibus plane careo, ita mihi perlegendi fuissent; nec ii, quibus annotationes meas scripsi, disciplinae huius explicationem accuratam desiderabunt. Facillimum quidem est ex natura et ingenio auium rapacium, accuratissime, quod quidem in me fuit, explicato post industriam augusti auctoris, artem falconariam intelligere; quibus vero exercere eam otium opesque permittunt, illi profecto haec veluti artis elementa, tanquam argutias, contemnent. Quos vero legi artis falconariae scriptores Gallicos et Italicos, eorum indicem in fine annotationum subtexui, cum illis, quos nominatos tantum legi. Horum vero lectionem vsumque debeo beneficio Chr. Gottl. Heynii, cuius ingenium et in litterarum studia merita vti sera mirabitur posteritas, ita equidem eiusdem in me amorem et beneficia, Praeceptoris sanctissimi, ad cineres vsque pio animo venerabor. Eidem igitur debent lectores, quidquid ex his libris excerptum ad rem facere intellexerint. De volatu quaedam addidi excerpta ex specimine maioris operis methodici, quod de arte hac meditatur Cl. Hvber, Geneuae 1784 edito; quae quidem egregie magnam disciplinae Imperatoris partem volatusque omne artificium illustrant. Alberti Magni ex libris quae primum exemplum adiuncta habebat capita, eundem locum obtinere passus sum, quoniam disciplina Imperatoris aliquo modo redintegrari exinde potest. Pluribus etiam in locis Albertvs doctrinae suae testes atque auctores laudat Imperatoris Falconarios atque ipsum adeo Imperatorem.

rem. Hanc vero appendicem paucioribus fere notis illuſtraui, dum exemplum editionis ALBERTI Venetae anni 1495 perlegebam; orationem enim ALBERTI Friderici libro adiunctam comparare cum editione Veneta neſcio adhuc an mihi per longinquitatem loci licebit, exemplo authentico Lipſiam typothetarum operis transmiſſo. Dubium mihi ſcilicet eſt, VELSERVS editionem principem ALBERTI an Venetam meam expreſſerit in ſua Friderici editione. Addidi, quidquid varietatis aut correctionis mihi comparatio VINCENTII Bellouacenſis, qui multa ex ALBERTO excerpſit, et libri CONR. GESNERI de Auibus inter legendum ſuggeſſerat. Admirationem tamen mihi magnam fecit, quod Falconarios Imperatoris ipſumque adeo Imperatorem Fridericum laudari videbam; ipſius vero libri ab Imperatore ſcripti nulla vel in ALBERTO vel in VINCENTIO, qui poſt ALBERTVM Speculum naturale ex ſcriptis tum notis et publicatis omnibus compoſuit, veſtigia reperi. Ex quo quidem coniicere licet, librum hunc Imperatoris egregium diu apud filium regem Manfredum aut alibi latitaſſe, nec in hominum notitiam niſi noſtris demum temporibus artis typographicae beneficio veniſſe. Notusne fuerit an ignotus Gallicis artis falconariae ſcriptoribus, dicere nunc non habeo; paucos enim ſcriptorum horum legere et in conſilium adhibere potui; quod non leuiter doleo, eam maxime ob cauſam, quod multa inde ad naturam auium rapacium vniuerſam rectius et penitius intelligendam diſci poſſe non ſine ratione ſuſpicari mihi videor. Hunc ſcilicet videmus artem humano generi per longum temporum ſpatium etiam in Germania noſtra pernicioſam et Magnatum Principumque otia in parentium fraudem damnumque alienantem obiter habuiſſe vſum, nimis tamen caro redemtum infortuniorum vario genere, vt auium rapacium inprimis, vt et omnium fere reliquarum auium naturam accuratius explicaret, quam fieri poteſt a naturae ſtudioſis, qui otioſi et ſaepe nimis ex longinquo vitam moresque generis volatilis libertate ſua fruentis ſpectant. Exſtant etiam de arte falconaria libri graece ſcripti a DEMETRIO aliquo ad Imperatorem Conſtantinopolitanum cum duobus aliis rudioribus et breuioribus a RIGALTIO olim editi, quos diligenter comparaui; verum omnes illi libri longiſſime abſunt ab illa doctrinae elegantioris, ordinis perſpicui et diligentiae ſagacis laude, quam Imperatorio libro mecum tribuit CL. MERREM; nec ipſae auium rapacium familiae diſtinguuntur; aut, ſi nomina poſita ſunt aliquot, vt in tertio graeco barbaro libro,

libro, nullam habent interpretationem aut deſcriptionem adiunctam; vanum igitur lectoribus accuratioris notitiae deſiderium relinquunt, omnemque eorum operam in Gloſſariorum vſu adhibendo eludunt. Collectas tamen inde multas poſui obſeruationes, quas intelligere mihi videbar, et quas vtiles ad cognoſcendum exiſtimabam. ALBERTI etiam de falconibus doctrinae addidi, quidquid in reliquis viri laborioſiſſimi et vt in ſeculo vitaeque genere ſuo doctiſſimi libris indagaueram, et quo librum hunc non inutiliter augeri autumabam. Nec me operae poenitet adhuc, quam in comparando legendoque ſpiſſo ſatis volumine conſumſi, etſi de eruditione ALBERTI aliter ſentire video virum doctum, qui nuper hiſtoriam litterariam Ornithologiae ſcribere aggreſſus eſt. Denique ſi quam hinc inde notulam aſteriſco praefixo ſignatam viderit lector, curis eam ſecundis deberi, poſtquam omnem iam apparatum operis transmiſeram, meminiſſe oportet.

Supereſt, vt pauca de auctore libri auguſto, ſtudiis eius et in rem litterariam meritis adiungam, quae quidem ſcire lectoris intereſſe exiſtimauerim. Ducem fere vbique ſequar eruditam IO. GOTTFR. SCHMVTZERI diſputationem Lipſiae anno 1740 editam de Friderici II. in rem litterariam meritis, additis, ſi quae ipſe indagando reperi. Quae vero nuperrime auctor libri: *Vicende della Coltura nelle due Sicilie* 1784. Neapoli editi, T. II. pag. 235. ſeqq. de Friderici meritis litterariis tradidit, negligenter omnia nec vllo cum verborum ordine ornatuue aliunde repetita ſunt; nec poſt eum librum lectum me adhuc poenitet operae, quam ipſe in indaganda aeui iſtius hiſtoria litteraria adhibui.

Laudibus militaribus litterariam non minorem adiunxit Fridericus II. Imperator. Non ſolum enim poëtices ſtudium amplexus ingenio ſuo excoluit et plures, quae manuſcriptae pleraeque adhuc in bibliothecis regum principumque Italiae latitant, cantiones ſermone prouinciali compoſuit; ſed ſeuerioribus etiam litteris operam dedit, earum ſtudium multis modis auxit, adeoque primum gradum ſtruxit ad illuſtrem ſeriori aetate conſecutam litterarum humanarum diuinarumque reſtaurationem. Itaque VINCENTIVS Bellouacenſis iure ſuo in Speculi Hiſtor. I. c. 2. affirmare poterat, temporibus ſuis non tantummodo ſecularium litterarum, ſed etiam

 diuina-

diuinarum ſcripturarum vbique multiplicatam eſſe ſcientiam. Ingenitam ſcilicet Imperatoris curioſitatem et liberalem diſcendi cupiditatem a ſapientibus atque eruditis inſtitutoribus excitatam et bene nutritam auxit atque aluit peregrinatio per Orientem cum exercitibus cruce ſignatis ſuſcepta et perfecta, vbi in cultum accuratiorem ingenii, doctrinae artiumque omnium, quarum laude etiamnum florebant Arabes, peruenit. Tum igitur cepit conſilium omnemque dedit operam, vt litteras ex Arabum diſciplina librisque in Italiam inprimis Galliamque reuocaret. Multos proinde ſcriptorum graecorum libros aut ſuo ſermone ſcriptos aut in Arabicum conuerſos, tanquam opima ſpolia, in Italiam retulit, eorumque vſum per interpretationes latinas vulgauit. Opera Ariſtotelis iuſſu eius in latinum ſermonem per viros lectos et in vtriusque linguae prolatione peritos, vt aſſerit PETRVS DE VINEIS Libro 3. Epiſt. 67., ex Graeco, partim ex Arabico, translata et in Academia Bononienſi publice explicata fuerunt. Vix credi poteſt, omnes Ariſtotelis libros vno eodemque tempore ſermone latino vulgatos fuiſſe. Metaphyſicos vero circa annum 1209 primum latinos legi coeptos eſſe, arguit MVRATORIVS (Antiquit. Italic. T. III. pag. 938.) ex narratione RIGORDI de rebus geſtis Philippi regis Francorum ad annum 1209 pertinente, vbi *per dies illos libelli quidam ab Ariſtotele compoſiti, qui docebant Metaphyſicam, delati de nouo a Conſtantinopoli et a Graeco in latinum translati* magnum animorum motum excitaſſe dicuntur, ita vt, cum homines nimis religioſi crederent, Almaricum haereticum errores inde imbibiſſe ſuos, publico interdicto proſcriberentur. Praeterea a MICHAELE SCOTO, quo familiariſſime vſus eſt, plures libros, qui ad diſciplinam phyſicam, mathematicam aſtrologiamque tum ſummopere amatam ſpectant, iuſſit componi. Praeter editos latet in Ambroſiana bibliotheca manu exaratus *Liber particularis Michaelis Scoti, Aſtrologi Domini Frederici Romanorum Imperatoris et ſemper auguſti, quem ſecundo loco breuiter compilauit ad eius preces*, vti titulum poſuit MVRATORIVS in Antiquit. Italic. T. III. pag. 945. Extat hodieque in pluribus Italiae Galliaeque bibliothecis manuſcripta verſio Ariſtotelis librorum omnium de animalibus, quam multi atque ipſe nuperus Ariſtotelis interpres Gallus, qui eam cum graeca oratione, ſed nimis raro, comparauit, MICHAELI SCOTO auctori aſſignant, libri inſcriptione an aliena auctoritate confiſi, neſcio. Ex recenſione libri a doctiſſimo interprete Philoſophi, CAMVS, facta cognoui, eandem librorum Ariſtotelis in eo eſſe feriem, quam

quam in ALBERTO MAGNO; ex ſpeciminibus deinde allatis ab eodem Gallo apparet, verſionem eſſe ex Arabico factam. Comparaui ipſe has SCOTI lectiones cum ALBERTI M. libris et cum ea librorum Ariſtotelis verſione, quam excerpſit VINCENTIVS Bellouacenſis in Speculo naturali, atque ita facile intellexi, praeter SCOTVM etiam ALBERTVM M. et VINCENTIVM Arabicam verſionem ſecutos eſſe, aut potius ALBERTVM cum VINCENTIO verſionem a SCOTO, vti volunt, factam adhibuiſſe. Digna res eſt accuratiore inueſtigatione virorum doctorum, quibus aditus ad egregias Italiae Galliaeque bibliothecas patet, quem auctorem habuerit, quoque ſeculo facta fuerit, quae M. SCOTO adſcribitur verſio; deinde optandum eſt, vt tandem aliquando e latebris ad commune hominum eruditorum iudicium et in publicum vſum protrahatur. ALBERTVS M. verſionem arabicam EBNSINA ſeu AVICENNAE variis eius annotationibus auctam ante oculos habuiſſe videtur; eius enim commentarium ſaepiuſcule laudat. Etſi vero ALBERTVS aliquo in loco (Libro VIII. pag. 93. a.) Ariſtotelem apud ſe in multis diminutum et mancum conqueſtus eſt; cuius rei teſtem lacunam habeo magnam, quam libri ſexti capitulum inter tertium et ſecundum reperi; habuit tamen libros ex arabico conuerſos vno libro de animalium perfectorum et minus perfectorum diſcrimine, cuius hodie veſtigium inter Ariſtotelicos non exſtat, auctiores, vnde librum vigeſimum ſuum excerpſit; qua de re monui nuper in Promtuario Lipſienſi hiſtoriae naturalis 1786 p. 207 et 234. Eo igitur magis optandum eſt, vt SCOTO adſcripta verſio tandem in lucem prodeat, quod comparata ea cum ALBERTO M. ſcripta Ariſtotelis multis in locis in integrum reſtitui poſſe intellexi.

Verum praeterea alia in bibliothecis Italiae et Galliae bene multis latet manuſcripta operum Ariſtotelis verſio, quae cum orationem graecam in ſingulis verbis fideliter vbique conſectata ſit, multum conferre poteſt ad libros philoſophi emendandos. Eam igitur iam olim PETRVS VICTORIVS in emendandis Politicis Ariſtotelis magno cum fructu adhibuit; eandemque etiam multis in locis hiſtoriae animalium conſuluit CL. CAMVS et lectiones inde excerptas poſuit. Hanc vero verſionem ſeculo tertio et decimo in gratiam THOMAE Aquinatis factam, atque olim in ſcholis ſolam vſitatam THOMAE Cantipratenſi Brabantino auctori adſcribi refert VOSSIVS de Hiſtor. latin. II. 60. IOH. vero

Aventinvs Hainricum Brabantinum, Dominicanum, nominat, annumque 1271 edit. Quae ſi eadem eſt verſio ex graeco facta, quae commemoratur a Rigordo, aliquanto antiquior eſt, vt ex narratione eius antea poſita conficitur. Habemus igitur duas operum Ariſtotelis verſiones vno fere tempore, vti vulgo creditur, alteram ex graeco, alteram ex arabico ſermone, factas; ſed neutrius auctorem certo teſtimonio cognouimus hucusque, nec, vtra Friderici Imperatoris iuſſu facta ſit, magis liquet. Ipſe quidem aliquoties libros Philoſophi de animalibus, de caelo, et mechanicos laudat, ſed ex iis locis perſpici non poteſt, quam ſit verſionem ſecutus. Tertiam verſionem, aliquantum antiquiorem, ſeculo quippe nono factam a rege Britannorum Alfredo, commemorat Bartholomaevs, Anglicus dictus, et particulas ſatis magnas ex libro de plantis inde excerptas poſuit. Verum iterum ignoramus, ex graeco in latinum, an ex alia dialecto in britannicam, vti Oroſium, transtulerit Ariſtotelem Alfredus. Vides igitur, per quam varios canales deriuata in occidentis nationes diſciplina Ariſtotelis quam multis errorum ſordibus inquinata eſſe debuit; nec miraberis, adeo multa hodieque in recentiorum ſcriptis ex medii aeui ſcriptoribus eorumque compilatoribus transſcripta exſtare barbararum verſionum veſtigia.

Phyſicam Imperator adeo amauit tamque diligenter excoluit, vt, teſte Nicolao de Iamſilla in Chronico de rebus geſtis Friderici II. (in Muratorii Scriptor. Italic. T. VIII.) *ipſe de ingenii perſpicacitate librum de natura et cura auium compoſuerit,* in quo pluribus in locis ab Ariſtotelica diſciplina diuerſus abit, diſſenſusque ſui rationes ſatis validas edit. Tantum abeſt, vt caecus aſſecla more plurium ſeculorum in verba magiſtri iuret! Huius libri lectio confirmare etiam poteſt narrationem Antonini Mongitori in Biblioth. Sicula T. I. pag. 246; qui vt demonſtraret, quam curioſus in omni rerum naturalium ſcientia perſcrutanda fuerit, animalia, inquit, atque monſtra, quae in orientalibus plagis gignuntur, a Caeſaris Augusti aeuo in Italia inuiſa aluit, et quicquid pretioſum in Aſia gemmare conſpicitur, in aedes ſuas abunde adſportatum refulſit. Huius rei teſtem laudare poſſum Vincentivm cum Alberto, qui camelopardalin aliaque extranea animalia in Italia Galliaque a Friderico Imperatore monſtrata publice narrant, multasque praeterea animalium rariorum auiumque ſpecies curioſe ſatis deſcribunt aut nomi-

nominant, quarum tum aliunde notitiam nisi ex curiosa Friderici II. magnificentia haurire vix poterant.

Praeter exemplum libri manuscripti, ex quo plenum lacunarum et in fine mutilum edidit primum VELSERVS, alterum dicitur exstare in bibliothecae Colbertinae Codice 2177, testante OVDINO Comment. de Script. Ecclesiast. T. III. p. 66. Num plura alibi lateant exempla eaque integriora, nescio, nec in hac catalogorum egestate librorumque aliorum bene multorum, quam saepe doleo, quaerere nec licet nec vacat.

Praeter hunc librum alterum de natura et cura animalium composuisse Fridericus II. traditur, sed errore iam satis a SCHMVTZERO demonstrato, ab historiae Neapolitanae politissimo scriptore PETRO GIANNONI Libro XVII. c. 4. Eum tamen ipse GIANNONI errorem redemit notitia, quam prodidit de IORDANI RVFI, stabulo regio Praefecti, Tractatu de cura equorum et medicamentis illis salutaribus. Is IORDANVS in fine librum suum iussu Imperatoris conscriptum seque omni scientia ad disciplinam istam rite pertractandam ab ipso Friderico institutum fuisse testatur. Codicis Italici initium sic habet: Incipit liber Marescalchiae maristallae Domini Friderici Imperatoris. Definit vero in his verbis: Hoc opus composuit Iordanus Ruffus de Calabria Miles et Familiaris Domini Friderici II. Romanorum Imperatoris memoriae recolendae, qui instructus fuerat plene per eundem Dominum de omnibus supradictis. Hic vero liber, auctore GIANNONI, manuscriptus asseruatur inter libros Cardinalis Seripandi in monasterio S. Giovanni a Carbonera. Eundem tamen iam olim ex Bibliotheca Thuani manuscriptum adhibuit et in multis Glossarii locis laudauit CANGIVS, vti patebit conferenti vocabulum BARVLI, FICVS, GALLA, INFVSIO, SPALLACIAE, STRANGVILLO, VIVOLAE. Mirum tamen in locis multis accidit illud, quod IORDANVM RISVM CALABRVM *De medicaminibus equorum ad Fridericum II. Imperatorem* saepius laudari videbam, quam IORDANVM RVFVM, etsi in Indice Auctorum Manuscriptorum, quibus vsus erat, simpliciter laudatur IORDANVS RVFVS CALABER *de medicina equorum.* In Indice Scriptorum editorum liber hic IORDANI RVFI gallice etiam exstare dicitur; quae quidem verba de edita versione gallica an manuscripta sint intelligenda, dubito. Monuit praeterea, quod facile credo homini doctissimo et diligentissimo, multa

multa loca ex isto IORDANI libro in scripta sua deriuasse PETRVM Crescentiensem, non nominato vspiam IORDANO. Quo magis optandum, vt IORDANI liber aliquando in lucem proferatur, vna cum simili, quem sub nomine HERODII *de curis equorum* laudat MATTHAEVS Syluaticus in Pandectis Medicis sub vocabulo *marmor* et *Siriasis*: eundem vero sub nomine GERODII saepius laudat SIMON Ianuensis in Codice Parisino apud CHARPENTIER in Glossario sub vocabulo *porus*, *ranulae* et alibi. Eundem denique sub *Erodei de medicina equorum* nomine in Italica bibliotheca manuscriptum commemorat TOZZETTI in Itinerario Italico. Nec enim dubitari potest, multa in illis libris tradita legi, quae non solum ad veteres rei veterinariae scriptores emendandos atque illustrandos faciunt, sed rectius etiam ex illis libris iudicari posse puto de statu litterarum seculi tertii et decimi, ex quo seculorum secutorum doctrina omnis ita pendet, vt, vbi ad hos fontes accedere non licet, in plurimis historiae litterariae partibus plane caecutiamus. Fabularum etiam multarum originem certius tenebimus, quando libros isto seculo scriptos omnes accuratius cognitos habebimus, quorum auctores hucusque plerosque vix nomine tenus cognouimus. ADELINVM philosophum, Experimentatorem alium dictum scriptorem, et tertium IORATH saepissime appellat et commemorat Gallicus libri de rerum natura scriptor apud Vincentium, cuius aetas ex hoc potest agnosci, quod Platearium medicum laudat, ipse vero multis in locis ab Alberto M. refutatur, cuius libros, vti etiam Gallici scriptoris de natura rerum, IORATHI, PLATEARII, ALEXANDRI alicuius, mihi ignoti hominis, aliorumque in compendium redegit VINCENTIVS Bellouacensis. Sed redeo ad libros Friderici Imperatoris aut iussu eius scriptos, quibus annumerare fortasse licebit *librum animalium*, quem ipse initio capitis 24. libri I. laudat. Aristotelis enim librum aliquem intelligi non posse, in annotatione ad eum locum satis demonstraui. Praeterea CANGIVS saepiuscule laudat Vitam Caroli Magni iussu Friderici Imperatoris scriptam in Bibliotheca regia Parisina latentem, quae an postea edita a viro aliquo docto fuerit, ignoro; nec affirmare ausim, Fridericum secundum Imperatorem intelligi, quoniam vbique simpliciter Fridericum Imperatorem a CANGIO appellari video.

Moralem philosophiam ARISTOTELIS ex graeco in latinum sermonem transtulit iussu regis Manfredi, filii Friderici, Bartholomaeus Messinensis, cuius versionis Codex manuscriptus exstat in bibliotheca

bliotheca Florentina S. Crucis, vt hiſtoriae litterariae Italiae auctor diligentiſſimus tradit TIRABOSCHI. Hanc deinde philoſophiam cum phyſica commentariis ſuis illuſtrare conatus eſt THOMAS AQVINAS. Ne vero mireris fuiſſe iſto aeuo linguae graecae peritos viros, quibus opera interpretandorum graecorum veterum ſcriptorum committi poſſet, meminiſſe oportet, Siciliam tum, Apuliam et Calabriam tenuiſſe adhuc ciues graecos Saracenis, quibus etiam in exercitu libenter vtebatur Fridericus, et Chriſtianis permixtos. Atque his etiam Codicem legum a ſe promulgatarum graece ſcriptum prodidit Fridericus, quem hodieque ſeruat Regis Galliarum Bibliotheca. In Calabria ipſa Hydruns, hodie Otranto, veluti nidus graecarum litterarum fuit; hinc oriundus Magiſter IOHANNES verſus iambicos graecos in obſidionem Parmae a Friderico factam compoſuit in Bibliotheca Laurentiana ſeruatos. Atque omnino diutiſſime ſtudia graecarum litterarum in Italia conſeruata floruerunt in monaſterio Caſulorum vrbis Hydruntis, vbi ſeculo XV. repertus et deinde impreſſus eſt QVINTI dicti CALABRI poëmatis Codex graecus vnicus, quem nouimus. Linguae Arabicae ſcientiam vſumque ad interpretandos Arabum libros vulgatum tum fuiſſe iisdem etiam argumentis conſtat; nec erat, cur Fridericus ex Arabia, Mauritania, aut Hiſpania peregrinos interpretes accerſeret.

Deſino in commemoratione verſionis germanicae libri huius a Friderico Imperatore ſcripti, quam iuſſu Marchionis et Principis ſui confectam Onolsbachii 1756 forma octaua edidit IOH. ERHARD PACIVS, Diaconus et Rector Scholae Gunzenhauſenſis. Vſus is eſt eo ſermone, quo falconarii germanici vtuntur, more venatorum, peculiari, rudi et aſpero quidem illo, ſed qui multas habet voces, quas ad varias rerum proprietates deſignandas non ſolum vtiles autumo, ſed in ipſam etiam ornithologiae terminologiam germanicam introductas vellem, cum hucusque compendiorum compilatores omnes voces latinas, et ipſas nimis ſaepe barbaras, varie aliusque alio peius interpretari ſoliti ſint. Omnes igitur eas voces inde collectas poſui in Appendice Annotationum, eo quidem lubentius, quod pleraſque vulgo ignotas fruſtraque in Lexicis quaeri animaduerteram. Nullum fere praeterea alium mihi vſum potuit praeſtare verſio germanica, facta absque accurata hiſtoriae naturalis auium ſcientia; nec adeo nota ſatis auium nomina, multo vero minus ignota, barbara aut peregrina fideliter reddit. Praeterea finitis demum commentariis nactus

ſum librum, adeoque adhibere eum in conſilium nullibi potui. Repetita habet ab initio VELSERI praefationem cum picturis iisdem, quas ex Codice excerptas nullo plane vſu publicauit VELSERVS, adeo vt reliquarum, quas in Codice ſatis multas additas eſſe monet, deſiderium nullum lectoribus intelligentibus faceret.

Praeterea quod addam, non habeo. Itaque vale, beneuole lector; et ſi quid me ad auium rapacium naturam hiſtoriamque illuſtrandam librumque Imperatoris egregium rectius intelligendum contuliſſe exiſtimas, porro ſtudiis meis faue. Dabam Francofurti ad Viadrum medio menſe Aprili 1788.

I. G. SCHNEIDER, Saxo.

DIVI

I.

DIVI AVGVSTI FRIDERICI SECVNDI

ROMANORVM IMPERATORIS HIERVSALEM ET SICILIAE REGIS,

DE ARTE VENANDI CVM AVIBVS, LIBER PRIMVS.

PROLOGVS PRIMI LIBRI,

qua legi potuit.

. . . . et vt remoueremus errorem plurium circa praesens negotium, qui sine arte habentes quae artis erant, in eodem negotio . . . imitando quorundam libros mendaces et insufficienter compositos de ipso: et vt relinqueremus posteris artificiosam traditionem de materia huius libri. Nos tamen, licet proposuissemus ex multo tempore componere praesens . . . . vlimus fere per . . . . . propositum . . . . . quoniam non putabamus nos ex tunc sufficere, neque . . . . eramus vnquam aliquem praecessisse qui huius libri materiam complere tentasset, particulae vero aliquot ab aliquibus per solum vsum, sicut erant et inartificialiter traditae; Imo multis temporibus cum sollicitudine diligenter inquisiuimus ea quae huius artis erant, exercitantes nos in ea . . . in eadem, vt tandem sufficeremus redigere in librum quicquid nostra experientia aut aliorum didicerat, quos quod erant experti circa . . . . huius artis, non sine magnis dispendiis ad nos venientes de longinquo, vocatosque . . . . nobiscum habuimus, denotando quicquid melius nouerint, eorumque dicta et facta memoriter commendando. Qui quamuis arduis et inexplicabilibus fere negotiis persaepe praepediti essemus, circa regnorum et imperii regimina: tamen hanc nostram intentionem praedictis negotiis non postposuimus, in scribendo etiam artem, vbi oportuit,

 secuti

secuti sumus; pluribus enim; sicut experientia didicimus, maximorum in naturis auium . . . .
Sed nos semper . . . . vero quae narrat in libro animalium dicit quosdam sic dixisse. Sed id quod quidam sic dixerunt, nec ipse forsan vidit, nec dicentes viderunt. Fides . . . .

Aliquot deinde versus legi non potuere.

difficilia emergunt circa negotia huius artis. Rogamus autem vnumquemque nobilem . . . ex sola sua nobilitate . . . qui ab aliquo . . . . perito. ipsum legi faciat et exponi, minus benedictis indulgens: nam cum ars habeat sua vocabula propria, quemadmodum et ceterae artium, et nos non inueniremus in grammatica Latinorum verba conuenientia in omnibus, apposuimus illa quae magis videbantur esse propinqua, per quae intelligi possit intentio nostra. Est huius . . . . . ateria ars vena . . . . . . partium . . . . . quae theoric . . . . in operando quae practica nuncupatur. Rursus quaedam pars de generali contemplatione tam eorum quae spectant ad theoricam, quam eorum quae spectant ad practicam. Reliqua vero de speciali consideratione eorundem. Intentio vero nostra est manifestare in hoc libro de venatione auium, ea quae sunt sicut sunt, et ad artis certitudinem redigere, quorum nullus habuit scientiam hactenus neque artem. Modus agendi est prosaicus, prooemialis et executiuus. Executiuus vero multiplex, partim namque diuisiuus, partim descriptiuus, partim conuenientiarum et differentiarum assignatiuus, partim caussarum inquisitiuus. Et sunt alii modi quos sequimur, vt in libro patet. Auctor est vir inquisitor et sapientiae amator, Diuus Augustus, Fredericus secundus Romanorum Imperator, Ierusalem et Siciliae Rex. Vtilitas est magna, etenim nobiles et potentes, solliciti circa regimina mundanorum, per huius artis vsum, suis curis plerumque gaudia interponent: Pauperes vero et minus nobiles, de hac arte nobilibus seruientes, obtinebunt ab ipsis necessaria suae vitae. Vtrique vero per hanc artem habebunt manifestationem operation. . . . . ae in auibus. Supponi . . . scientiae naturali, cum . . . auium manifestet, licet illae naturae, ex documento per hunc librum habito, alterari quodammodo videantur. Libri titulus talis est, Liber Diui Augusti Frederici Secundi Romanorum Imperatoris, Ierusalem et Siciliae Regis, de arte venandi cum auibus. Ordo tractandi in singulis particulis euidenter patebit. Prooemium namque antecedit narrationem. In tractatione vero seu in executione ea quae generalia sunt, praeponuntur specialibus, et quae secundum naturam priora sunt, praeponuntur his quae posteriora sunt secundum naturam.

CAPI-

CAPITVLVM I.

Quod ars venandi cum auibus dignior eſt caeteris venationibus.

Cum autem ars venandi cum auibus pars ſit artis venandi ſimpliciter, et ars venandi ſimpliciter plures alias partes habeat, et cum omnes partes artis venandi per venationem deducantur in actum: primo videndum eſt, quid ſit ars venandi, et quid venatio, et quae partes artis venandi, quatenus praetermiſſis aliis omnibus, ad praeſens, de ſola arte venandi cum auibus hic dicatur. Ars venandi eſt collectio documentorum, quibus ſciunt homines ad opus ſuum deprehendere animalia non domeſtica, vi vel ingenio. Venatio autem nihil aliud eſt, quam motus aut exercitium, quae eo ſtudio fiunt, vt huiuſmodi animalia capiantur. Partium autem artis venandi alia eſt, quae cum inſtrumentis inanimatis venari docet: Alia cum inſtrumentis animatis: Alia cum vtrisque ſimul. Illius autem quae docet cum inſtrumentis inanimatis, multiplex modus eſt, verbi gratia; Aliquando fit cum retibus, pedicis, baliſtis, arcubus, ſagittis, et multis aliis decipulis. Sed illa quae cum inſtrumentis animatis, aliquando fit cum canibus, aut Leopardis, aut aliis quadrupedibus multis: Aliquando fit cum auibus rapacibus. Quae autem dicantur aues rapaces, et quae non rapaces, mox dicetur quare ſic dicantur.

Praetermiſſis ad praeſens aliis partibus artis venandi, dicetur ex hoc ſolum de arte venandi cum auibus, et oſtendetur in praeſenti capitulo per multas cauſas, quod ipſa eſt dignior caeteris, propter quod de eadem prius dicemus. Cauſae autem quod nobilior ſit caeteris, ſunt plures: Legens enim hunc librum et intelligens, plura ſecreta de operationibus naturae cognoſcet per hanc, quam per alias artes venationis.

Amplius caeterae venationes magis notae ſunt a pluribus, pro eo, quod habiliores poſſunt comprehendi: Haec vero eſt minus nota et a paucioribus, non niſi quia eſt de difficiliori et bono. Amplius res aliarum venationum, per quas deuenitur ad finem intentum, minus nobiles ſunt, quam res praeſentis: verbi gratia, caeterae venationes habent inſtrumenta artificialia et manufacta, vt retia, laqueos, pedicas, venabula, iacula, arcus, baliſtas, et huiuſmodi. Aut habent animalia quadrupedia, domeſtica, agreſtia, ſcilicet modos Leopardorum, Canum, Lincos, Lincas, Furectos, et alia plura.

Haec vero venatio inſtrumentis praedictis non vtitur, neque animalibus quadrupedibus modo dictis; ſed ad acquiſitionem finis habet aues rapaces, quae et inanimatis inſtrumentis, et quadrupedibus . . . . . . ſunt. Amplius etiam multo artificioſius eſt, inſtruere aues rapaces venari, quam canes, aut quadrupedia agreſtia, pro eo quod aues rapaces magis timent ab hominibus, quam caeterae aues, et quam quadrupedia, quae docent homines venationem.

Non viuunt etiam aues rapaces feminibus, aut iis rebus, quas tractant homines, et quibus vtuntur plures de aliis auibus. Et ideo non conuerfantur cum hominibus, neque domefticantur cum eis, nifi forte aliquando venarentur aues, quae viuunt de feminibus et aliis, quae funt inter homines, et hoc palam eft, quod aues rapaces plus fugiunt naturaliter ab hominibus, quam caeterae aues, et quam quadrupedia fupradicta. Raro etiam nidificant aues rapaces in locis hominum habitatis. Et quamuis de quadrupedibus dictis plura fugiunt ab hominibus, ipfae enim funt ferae agreftes et feroces, et ideo difficile eft manfuefacere ipfas, et docere venari: tamen difficilius eft docere aues rapaces venari. Nam illa quadrupedia non habent tantam aptitudinem fugiendi, aut elongandi fe, (cum habeant motum terreftrem, et gradiantur fuper faciem) quantam habeant aues. Cum ipfae aues habeant motum velociorem, et volatum per aëra. Ideo quadrupedia plus poffunt fubiici poteftati hominum, quam aues, et poffunt capi per vim, aut aliis modis, cum fuper terram ambulent. Aues vero cum per aërem volent, non poffunt capi vi, fed folo ingenio hominum et capi poffunt, et doceri. Propter hoc haec ars venandi difficilior eft caeteris venationibus et dignior. Amplius omnes aues rapaces poffunt doceri per hanc artem capere maiores aues, vt grues, fiftaroas, anferes, et maiores alterius materiei, quam per fe caperent, et minores aues non folum eo modo, quo caperent per fe, fed pluribus aliis modis. Per quod probatur effentia artis, difficultatis et vtilitatis. Amplius aues rapaces et faciem hominis, et conuerfari cum homine naturaliter abhorrent, fed per hanc artem docentur facere ad opus hominum, quod operabantur per fe, et ad opus fuum, et conuerfari cum homine, quem naturaliter fugerunt. Amplius aues rapaces per hanc artem docentur venari fimul eandem praedam, et confentire indiuiduis fuae fpeciei, et alterius, tam volando quam fuper praedam, quod per fe et fine hac arte nunquam facerent. Amplius et fcientes infcii de facili poffunt iuuare in venatione, quae fit cum canibus, aut aliis quadrupedibus; poffunt enim tenere canes vbi conuenit, et dimittere. Nullus vero in venatione quae fit cum auibus, de facili iuuare poterit, neque portare, neque iactare aues nifi fit doctus et expertus has. Falcones namque et accipitres et huiufmodi ab indocto redderentur inepti, aut forfitan deuaftati. Amplius caeteras venationes videndo et audiendo poteft aliquis etiam infcius addifcere; hanc autem non fine docente, neque fine artificiofa operatione frequenti poterit aliquis fiue nobilis fiue ignobilis addifcere. Amplius pro eo quod plures de nobilibus hanc artem addifcunt, et diligenter exercent, pauci vero de ignobilibus: fatis coniecturaliter probatur, quod haec ars fit nobilior caeteris ex fupradictis. Itaque palam eft, quod ars venandi cum auibus, et ars eft, et caeteris venationibus nobilior, et dignior, et ideo prior. Quare de ipfa eft prius tractandum, de reliquis vero venationibus, praecipue de illis, in quibus nobiles delectantur, vita comite, poft complementum huius operis dicetur a nobis.

CAPI-

CAPITVLVM II.

De Diuisione auium generaliter in aquaticas, terrestres et medias.

In hoc autem primo tractatu huius artis dicemus de diuisione auium, quod est necessarium dicere prius, ad artem venandi cum auibus. Vnde autem omnes aues, sicut et caetera animalia habeant omnes operationes suas, circa coitum, circa partum, circa acquisitionem cibi, circa mutationem locorum ad calorem et frigus temporis, circa mutationem alimentorum. Dicemus conuenienter diuisiones auium generales, diuersos motus quos faciunt ad acquisitionem escae suae, diuersitatem escae qua vtuntur, mutationem quam faciunt ad loca quaedam propinqua; quaedam remota propter calorem et frigus temporum, diuersitatem et iuuamentum membrorum in ipsis, naturam plumarum, modos volatuum suorum, modum pugnae, et defensionem quam habent, et mutationem plumarum. De his eisdem non dicemus, nisi figuraliter, et quantillum sufficit ad nostrum propositum, scilicet vt artifex, qui exercet venationem cum auibus rapacibus sciat per cognitionem horum generalium melius, vbi, quando et quomodo cum rapacibus valeat praedari non rapaces. Reliqua vero omnia, quae praetermittimus de natura auium in libro Aristot. de animalibus, requirantur.

Prima itaque diuisio auium est haec: Auium aliae sunt Aquaticae, aliae terrestres, aliae mediae. Aquatiles vero dicuntur aues de riuera, et hae sunt, quarum mansio est in aquis, et circa aquas, quibus natura prouida membra dedit habilia ad manendum in aquis et circa aquas, et de sua natura et complexione habent diligere manere in aquis. Terrestres vero dicuntur aues de campo, et sunt hae, quarum mansio est super terram, et habent membra habilia ad hoc, et complexio sua ministrat eis diligere semper manere in terris et super terras. Mediae autem dicuntur, quarum mansio partim in terris, partim in aquis consistit, et natura dedit eis membra congrua ad vtrumque, et complexio dat eis quod diligant in vtroque manere. Et quamuis Aristoteles diuidat omne animal in aquatile et terrestre, aquaticum appellans pisces solum; sub terrestri vero volatile et gressibile comprehendens, nec omne volatile etiam dicens aues. Nos tamen quadam consuetudine habita inter venationes auium, et quadam transsumptione loquendi, aues in commixtione materiae quarum dominantur superiora et extrema leuium elementorum, quae immo sunt leuiores subtiliores volantes, et aërem inhabitantes diuidimus in aquaticas, terrestres et medias, quarum omnium exempla dabimus, prosequendo diuisiones earum in genera diuersa, et generum in species diuersas.

Aquaticarum vero auium aliae semper habent mansionem in aquis, quae non recedunt ab aquis neque pro cibo, neque pro alio, nisi tantum vt mutentur de vna aqua in aliam, aut vt mutent loca secundum mutationem temporum, vt modi mergorum, et corui marini, qui mergones etiam dicuntur, et cinni, et illae,

illae, quae dicuntur ab Aristotele in libris animalium Pellicani, qui ab Apul. dicuntur Cofani. Hae funt aues magnae ad modum cinnorum albae, longum et latum habentes roftrum, fub quo habent pelliculam quam aperiunt et claudunt pifcando ad modum fagenae. Hi habent digitos pedum coriales, et corium eft continuans digitum pofteriorem anterioribus digitis, quod non contingit in aliis habentibus digitos coriales. Hae et multae aliae raro aut nunquam recedunt ab aquis. Aliae vero non femper habent manfionem in aquis, fed recedunt ab aquis, et propter duo praedicta, et alioquin propter cibum, quae propter hoc, quod natura earum hoc appetit, ad aquas redeunt, et in ipfis habent manfionem fuam, vt funt diuerfa genera anferum, et diuerfa genera anatum et fimilium. Terreftrium vero aliae femper manent in terris, neque vadunt vnquam ad aquas, nifi caufa fui potus, et fuae balneationis, vt modi coturnicum et perdicum, et fafiani, biftardae, et anates, quae dicuntur campeftres, quae fimiles funt biftardis, multo tamen minores, pauones et plures huiufmodi.

Aliae non femper manent in terris fed recedunt a terris, et vadunt ad aquas propter potum et balneum, et etiam propter cibum, deinde recedunt ad terras et in terris manent et quiefcunt, ficut expetit earum natura, vt quoddam genus aquilarum, quae dicuntur ad hoc aquilae pifcatrices. Hae mergunt fe in mari, in fluminibus et lacubus ad pifcandum, poftea recedunt ad manendum in terra, in rupibus et arboribus, et merito huiufmodi aquilae dicuntur terreftres, cum fint de genere rapacium, et omnes rapaces terreftres dicimus effe. Mediarum inter aquaticas et terreftres triplex eft modus. Sunt enim quaedam, quae permanent libentius in aquis, quam in terris, fecundum quod, earum natura ex modo commixtionis elementorum hoc appetit, vt modi . . . . . Et funt quaedam, quae diligunt magis conuerfari in terris, quam in aquis, cum in vtroque permaneant, vt Pluerii, Vanelli, Liuercini, et huiufmodi, inter quas Pluerii minus diligunt aquas quam vanellii, et vanellii magis quam Liuercini. Vnde Liuercini plus trahuntur ad naturam terreftrium quam vanelli et pluerii, vanelli namque et pluerii faepe dormiunt in campis nocte, fed Liuercini faepius. Et funt quaedam, quae diligunt manere quafi aequaliter in aquis et terris, vt genera gruum, maiorum fcilicet et minorum, et ambae fpecies ciconiarum, albae fcilicet et nigrae, nigrae tamen faepius vifae funt permanere in aquis. Vifae funt autem frequenter albae et nigrae euntes ad pifcandum in aquis et locis aquofis, et in pratis mollibus, deinde redire ad manendum in terra.

Continentur itaque omnia genera auium, omnesque fpecies fub his tribus differentiis, quae funt, aquaticum, terreftre, et medium. Iftud etiam eft fciendum, quod illas medias aues, quae plus morantur in aquis, locauerunt exercitati inter genera auium aquaticarum, quia imitantur tam aquaticas, quam terreftres aues de riuera. Illas autem quae terras tenent, de natura complexionis morantur plus in terris, confueuerunt terreftres dicere, et tam has terreftres, quam iftas vocare

care

care aues de campo. Illas autem quae tenent aequaliter vtrumque, alii inter aquaticas, alii inter terreſtres poſuerunt, ſed illae mediae, quae exeunt de aquis, et aſcendunt in terram, et redeunt ad aquas ad tutelam et ad quieſcendum, licet frequentent campos, verius tamen dicentur aquaticae, cum multo plus habeant ſtare et refugere in aquis, vt genera gruum. Sed illae mediae, quae habitant in campis et vadunt ad aquas cauſa balnei et potus, et refugiunt ad aquas, quando rapaces ſequuntur eas, dici poterunt conuenientius terreſtres, vt Liuercini, pluerii, vanelli et huiuſmodi, plures etiam de terreſtribus ad aquas refugiunt timore rapacium perſequentium eas, vt dicetur in Capitulo de Defenſionibus auium, ſicut ſunt cornices.

CAPITVLVM III.

De Diuiſione auium, in rapaces et non rapaces.

Rurſus et aliter diuiduntur aues: Aliae enim ſunt rapaces, aliae non rapaces. Et licet Ariſtoteles et alii Philoſophi conuenerunt in diuiſionibus tractandis prius de affirmatiuis, et ſubſequenter de negatiuis: tamen quia neceſſarium eſt tractare de rapacibus ſpecialiter, ideo primo tractabimus de negatiua, videlicet de auibus non rapacibus, de rapacibus autem tractabimus latius ſubſequenter.

Non rapaces vero dicuntur, quaecunque non viuunt de raptu, ſiue ſint aquatiles ſiue terreſtres, ſiue mediae, et quidem terreſtres quae quandoque rapiunt, et de ſuo raptu viuunt, quandoque non viuunt de ſuo raptu, ſed de granis et fructibus et huiuſmodi, ſicut ſunt modi coruorum cornicularum, picarum et huiuſmodi, pro eo quod non viuunt de ſolo raptu, non poſſunt dici rapaces proprie, multo minus genera vulturum et picarum, quae dicuntur oſſa frangentes, et quidam modus aquilarum ignobilium, cum nunquam rapiant alias aues aut beſtias, ſed ſemper comedunt carnes cadauerum morticinas ſcilicet, aut reſiduas, dici non debent rapaces. Oportet tamen ſcire, quod eadem genera et eaedem ſpecies auium diuerſis vocabulis apud diuerſos nuncupantur, et multoties eiſdem; non tamen propter identitatem nominum eadem ſunt dicenda, ſicut neque propter diuerſitatem, diuerſa: nomina namque non ſunt eadem apud omnes, ſed mutantur apud homines diuerſi idiomatis, et eiuſdem. Propter hoc eadem genera et ſpecies ſiue diuerſa dicantur, ſecundum quod eſſentialia naturae materiei vniuerſalia erunt eadem atque diuerſa, ſcilicet in natura ſua, vt forma membrorum in motibus et operationibus ipſorum, in vſu eorundem ciborum, in eodem modo pullificationis et in caeteris naturis ipſorum, ſicut in modo volatus et in modo . . ſionis, naturae namque et proprietates quae ſequuntur res inſeparabiliter, eaedem ſunt apud omnes, quemadmodum res quarum ſunt proprietates.

Amplius diuerſae regiones habent quaedam genera auium diuerſa ab aliis, et vna regio habet aliqua genera auium, quae nec alia habet regio, et vna regio habet

habet eadem, quae habet alia, ſed plurimum diſſimilia in colore et aliis accidentibus, conſiderando tamen naturam et formam membrorum, et vſus cibariorum, et operationes caeteras ipſarum, cognoſcentur, ſub quo genere erunt collocanda. Propter hoc cum poſuerimus exemplum de vno genere auium, et dixerimus et ſimilia ei, non eſt opus enumerare caetera, ne in prolixitatis faſtidium incidamus. Magna enim eſt multitudo aquaticarum auium, terreſtrium et mediarum et caeterarum. Inueniuntur etiam multiplicia genera aquaticarum ſimilia et proxima valde, quemadmodum et terreſtrium et mediarum, quae omnia longum eſſet enumerare. Sed cum videbuntur identitates auium in eſſentiis et proprietatibus ſupradictis, aut diuerſitates, iudicentur eſſe eiuſdem generis aut diuerſi, quod habebit locum etiam in auibus illis, quae non fuerunt viſae alia vice.

CAPITVLVM IV.

De aquaticis, quibus modis acquirunt ſuam eſcam, quando, et quam.

Expletis diuiſionibus auium in aquaticas, terreſtres et medias, et rurſus in rapaces et non rapaces: videndum eſt per ordinem de motibus et operationibus, quas habent ſingula genera ad acquiſitionem cibi ſui, in quo patebunt aliae plures diuiſiones auium, et naturae plures earum. Motus itaque et operationes, quas habent aues aquaticae ad acquiſitionem cibi, plures ſunt. Nam aliae aquaticarum natant et non beneuolant, et ab aquis non recedunt, vt omnia genera mergonum fere, de quibus videtur contrarium ei, quod ſentit Ariſtoteles in libro de animalibus dicens, quod quae aues ſunt modici volatus, ſunt boni greſſus. Mergonum namque genus modici eſt volatus, et peioris greſſus, quod ſi intelligitur minus vniuerſaliter de terreſtribus, verum erit: de aquaticis vero modici volatus, non ſic ſe habet. Aues aquaticae natantes pro eo quod ſibi eſt expediens manere in aquis, habuerunt a natura pedes ſuos diſpoſitos ad natandum magis quam ad ambulandum, et fere omnes natantes, ſiue ſint de illis quae beneuolant, ſiue de illis, quae male volant, mali ſunt greſſus. REX.

Cauſa autem quare aues natantes ſunt mali greſſus, eſt: quia cum huiuſmodi aues aptae natae ſint ad natandum propter victum, quem ſibi ſic natando acquirunt, natura dedit eis tibias curuas, vt melius fortius, et facilius ſe impellerent natando per aquas; nam ſi longas haberent tibias, nimis eſſet eis difficile, natando ſe impellere, cum de neceſſitate oporteret tibias ipſas, propter ipſarum longitudinem, nimis profunde attingere, et ſubintrare aquas, et cum aquae in profundo, tanquam magis diſtantes ab aëre facilius ducantur, non facientes tantam reſiſtentiam, dum vna res videlicet infra tantum aqua ducatur, et in ſuperficie propter attractionem aëris, quo aqua ipſa ambigitur, magis ſuſtineat corpus natans, et dum oporteat quod duo ducantur natando per ſuperficiem, videlicet ipſa aqua et

et aër, qui ſibi coniungitur et opponitur, maiorem reſiſtentiam faciant pedibus auis natantis ducendo et exercendo eos in poſterius, et ſic magis impellant. Auis ipſa ſi tibias longas haberet, ducendo eas per profunditatem aquarum, non poſſet facere talem impulſionem, dum non inueniatur tanta reſiſtentia in profundo, qualem facit cum tibiis curtis, quae ducuntur per ſuperficiem aquae, quae magis auxiliatur impulſioni. Videmus enim exemplum in galeis, vt ſi quando remiges volunt fortius nauigare cum remis, non immittunt multum profunde remos per aquam, ſed ſuſtinent ipſos alte, ducendo prope ſuperficiem aquae, ad hoc vt aqua ipſa prope ſuperficiem remis ipſis fortius reſiſtente, galea melius impellatur, et velocius currat. Contingeret etiam inde aliud, quia auis poſtquam natando ſic tibias longas extenderet, vix poſſet ipſas ad ſe retrahere, quod ſubſequenter et ſaepius faceret alias impulſiones natando, vt facit cum tibiis curtis, quas frequentius et facilius ad ſe retrahit. Habuerunt igitur huiuſmodi aues a natura tibias curtas ad melius natandum, et quia curtitudo tibiarum eſt contraria greſſui, ſicut euidenter apparet in nanis, ſequitur igitur, quod aues ipſae omnes ſunt mali greſſus rationabiliter. Aliae vero aquaticae natant et beneuolant, nec recedunt ab aquis, vt genera Cinnorum, et Pellicani, quos quidam in Italia dicunt Coſanos, et modi coruorum marinorum et ſimilia eis. Aliae non natant neque beneuolant, neque recedunt ab aquis, vt modi quidam rallorum et ſibi ſimilium. Aliae non natant, et beneuolant, neque elongantur ab aquis, vt genera Ayronum et ſibi ſimilium. Rurſus aquaticarum natantium quaedam ſubmergunt ſe penitus in aquis ad acquiſitionem cibi, quaedam caput et collum vſque ad ſpatulas, vel vſque ad medium corporis. Diuerſitas ciborum, quibus vtuntur aquaticae, talis eſt: aquaticarum enim aliae viuunt de rebus aquaticis ſolum: aliae de campeſtribus ſolum: aliae de vtrisque. Quae viuunt de rebus aquaticis ſolum, ſunt pellicani, genera coruorum marinorum, et genera mergonum; quae ſolum de piſcibus viuunt. Illarum vero, quae de campeſtribus ſolum viuunt, aliae acquirunt ſibi cibum in aquis, vel circa aquas, vt cinni, qui viuunt de herbis, granis, et fructibus, quae priuſquam comedant in aqua remolliunt, propter teneritatem roſtri. Aliae de prope, et a longe ab aquis vbi melius inuenire poſſunt, vt genera anſerum, quae viuunt de herbis, granis, et ſegetibus, et huiuſmodi. Illarum vero, quae de vtrisque viuunt, aliae viuunt de piſcibus, et reptilibus aquaticis et terreſtribus, vt ſunt modi Ayronum, qui viuunt de piſcibus, ranis et ſerpentibus, muribus, et huiuſmodi: Aliae de piſcibus, herbis, fructibus et granis, ſicut anates. Ex praedictis patet, quod quaedam auium aquaticarum natant et comedunt piſces, quales ſunt modi mergulorum, pellicani, corui marini, et huiuſmodi. Quaedam natant et non comedunt piſces, vt maneries cinnorum. Quaedam non natant et comedunt piſces, vt modi Ayronum, et ſibi ſimilium. Quaedam non natant, neque comedunt piſces, vt ſunt multi modi picarum, quae ſunt aquaticae, neque natant, neque comedunt piſces.

CAPITVLVM V.
De exitu Aquaticarum de aquis ad pascendum.

Octo de diuersitate ciborum quibus vtuntur aues aquaticae requiruntur dicere; quando exeunt ad pascendum, illae scilicet quae pascuntur extra aquas, et quoties exeunt per diem, et quomodo exeunt ad pascendum, et redeunt de pascuis ad aquam, et quo ordine, et ad quae loca, et quare redeunt ad aquam, et quomodo stant in aquis quiescentes. Exeunt autem aues aquaticae, quae ex aquis exeunt ad pascendum, in die, et hoc est commune omnibus auibus huiusmodi aquaticis, exceptis quibusdam, quae adeo sunt debilium motuum et modici volatus, quod prae timore, quem habent de auibus rapacibus, per diem volare non audent, neque ad transmutandum aquas, neque propter sui pastum, de nocte vero exeunt et volant, vt quidam modus mergonum, et fullicarum, et plures earum, quae habent malum volatum; certis autem horis diei exeunt aquaticae ad pascendum, et certis horis redeunt a pascuis, mane namque circa ortum solis exeunt ad pascendum, et morantur in pascuis vsque ad tertiam, et aliquando minus, aliquando plus, cum enim dies aestuosus est, minus morantur, et cum dies est nubilus et non aestuatus, plus morantur, circa tertiam vero diei redeunt ad aquas et illic morantur et quiescunt vsque circa nonam, et tunc iterum exeunt ad pascendum, et morantur in pascuis vsque ad occasum solis, et tunc secundo redeunt ad aquas, quiescentes in eis tota nocte, anticipant autem horas exeundi et redeundi secundum intentionem et remissionem caloris in die, vt praedictum est. Plures etiam huiusmodi de aquaticis pernoctant aliquando extra aquas pascendo, praecipue cum splendore Lunae, et huiusmodi sunt anserum modi, quae sunt aues multum comedentes, et comedunt herbas et caetera, quae videre possunt in nocte cum lumine Lunae, hoc autem faciunt maxime quando noctes sunt longae, nam eis non sufficit esca, quam sumpserunt in die. Accidit autem quod anseres maiores et etiam minores pascendo seu volando miscent se cum domesticis anseribus, et nulla de ipsis remanet cum domesticis, quemadmodum plures de domesticis recedunt cum eis, et fiunt agrestes, facilius enim est ad naturam redire, quam consuetudinem retinere, beneficio siquidem pastus et nutrimenti, non solum aues sed plura animalium conuersantur inter homines. Alii autem modi aquaticarum et mediarum non pernoctant extra aquas, nec pascuntur in nocte, quia sunt aues modici cibi, et quae pascuntur grana, radices herbarum, et similia, quae non possunt videre de nocte, etiam cum splendore Lunae, vt pluerii, vanelli, et genera gruum; anates vero et Circellae, et similes non accedunt istis horis certis, sed pascuntur tota die aquis vel extra aquas. Ex praedictis patet, quotiens redeunt de pascuis, sortiuntur enim omnes horas diei in tres partes, duabus partibus sunt in pascuis, reliqua vero parte ante has in aquis quiescunt, omnibus vero horis noctis stant in aquis, et sic vnam partem faciunt de tota nocte, vnde bis exeunt in die

ad paſcua, et bis redeunt de paſcuis. Modus autem quem habent in exeundo et redeundo multiplex eſt; aliae enim congregantur cum aliis eiuſdem ſpeciei, et diuiſim in multas turmas exeunt, et redeunt ſequentes aliae alias ſucceſſiue, quaſi gemino ordine linearum, conuertentium ſe in angulum: raro vero aut nunquam aſſociabunt ſe in numerum alterius ſpeciei, ſed manent vt plurimum anſeres cum anſeribus, anates cum anatibus, circellae cum circellis, grues cum gruibus, et ſic de aliis. Et ſi quando contingat illas aſſociari auibus alterius ſpeciei, non hoc faciunt, vt cum eis remaneant, ſed quia, quando vident alias ire, volunt ire et ipſae: poſtmodum vero ſtatim diſſociabunt ſe ab eis, et quaelibet redibit ad alias ſuae ſpeciei. Aliae vero non ſeruant iſtum modum, ſed confuſe exeunt et redeunt, et ſine ordine, aliquando aſſociatim, aliquando ſingulariter, vt vanelli et huiuſmodi. Hae aues et caeterae tam mediae, quam terreſtres, quae non ſunt rapaces, pro eo quod non indigent praeparatione cibi ſui, vt ipſum deglutiant, nam ipſum inuentum granatim deglutiunt, et ſiue grana ſiue piſces ſiue vermes comedant, tam volatiles quam non volatiles, tam cito deglutiunt, quod ſi aliae aues hoc videant, quae viuunt de ſimilibus cibis, non poſſunt tam celeriter currere, quin illae prius deglutiuiſſent, non curant ſolitarie paſci, ſed aſſociatim volant, et paſcunt cum aliis ſuae ſpeciei.

CAPITVLVM VI.

De ordine exitus ipſarum ad paſcendum.

Ordo autem exitus aquaticarum et mediarum de aquis ad paſcendum ad plus eſt hic: prius exeunt ſpecies anſerum minorum, deinde grues, poſtmodum ſpecies anſerum maiorum, vltimo vero bernecelae, et quidam modus anſerum paruarum incedentium cum eiſdem ſimul, quae dicuntur blenectae, et ſubſequenter alii modi auium aquaticarum.

Ordo reditus hic eſt: Bernecelae et Blenectae prius redeunt ad aquas, deinde grues et anſeres, poſtremo vero et caetera multitudo. Loca ad quae exeunt ad paſcendum ſunt ſecundum diuerſitatem eſcae, qua vtuntur, diuerſa, et ſecundum diuerſitatem temporum, vt dicitur infra, docendo loca, in quibus inueniuntur aues, ad quas iactari debent falcones et caeterae aues rapaces. Anates vero et caeterae aues aquaticae ſimilium ſpecierum, exeunt libentius et ſaepius ad paſcendum temporibus pluuioſis, propter quod et in hyeme magis, et multo ſaepius in Septembri, Octobri, Nouembri, maxime diebus pluuioſis. Hoc autem faciunt, cum pluuiae deponunt ſemina herbarum, et fructus arborum, et dumorum, quae omnia in ſuo curſu congregant et deportant ad loca riuulorum, Riueriarum, et ad caetera loca minora collectiua aquarum. Haec ergo ſunt loca, haec ſunt tempora, quando et quo exeunt libentius et ſaepius. Non ſolum autem anates et aquaticae huiuſmodi tunc exeunt libentius ad paſcendum, ſed etiam omnes aues,

quae viuunt de vermibus, quos cauant ſub terra, et quos inueniunt ſuper terram, vermes enim hoc tempore et his locis generantur amplius, et exeunt de ſuis habitaculis ad ſuperiora terrae, fugiunt namque aquam, quae eſt eis nociua, et facilius eſt eis penetrare ad ſurſum propter ſuperficiem remollitam, quam ad deorſum, vbi eſt ſolidum.

CAPITVLVM VII.

De reditu aquaticarum ad aquas ſeu loca aquoſa.

Loca vero ad quae redeunt ſunt aquoſa, quemadmodum ſunt lacus, ſtagna, paludes, flumina magna et modica, quae dicuntur Riueriae, et caetera loca vna collectiua aquarum, quae dicuntur a quibuſdam placteriae, libentius autem et ſaepius huiuſmodi aues redeunt ad flumina lapilloſa, ſpacioſa, et ſaepiſſime ad inſulas, et quae ſunt in eis. Propter hoc autem redeunt ad loca aquoſa in die, vt illic maneant tutiores contra feras, lutras ſcilicet, vulpes et huiuſmodi, et contra aues rapaces, quae rapaces parum poſſunt in aquis; nam aquaticae ſe ſubmergunt in eis ad defenſionem ſuam. Aliis etiam modis habent defenſionem ſuam in aquis. Debilis vero auis aquatica maiorem defenſionem habet in aqua, quam alia fortior extra aquam.

CAPITVLVM VIII.

De ſtatu quem faciunt in aquis tam dormiendo, quam non dormiendo.

Hic autem eſt modus, quem habent ſtando in aquis et dormiendo. Illae aues aquaticae, quae natant, aliquando manent in aquis natando, et aliquando prope ripam, tenendo pedes ſuos in terra ſub aquis vſque ad genua, vel vnum pedem ſolum. Illae vero, quae non natant, ſiue ſint aquaticae, ſiue ſint mediae, tenent aliquando ſuos duos pedes in terra ſub aquis, aliquando vnum vſque ad genua, vel ſupra, ſecundum quantitatem aquae. Maior vero pars aquaticarum et non aquaticarum, quando dormiunt, ponunt caput ſuum retro ſpatulas ſuas ſupra dorſum, et tam natantes, quam non natantes ſuper vnum pedem dormiunt, quae ideo tenent caput inter ſpatulas, vt roſtrum, quod eſt corneum et frigidum, et caput etiam calefiat: per hanc calefactionem enim humiditas ipſius capitis facilius diſſoluitur et repellitur, quae per frigus congelaretur. Imo et de facili fieret morbus in capite, qui dicitur . . . . . id eſt, petrificatio, phlegmatis in capite. Super vnum pedem vero dormiunt non ſolum aquaticae, ſed fere generaliter omnes aues, vt leui ſomno dormiant, et citius excitentur, quod faciunt, vt imminentia nocumenta facilius ſentiant et fugiant. Aquaticae vero cum dormiunt, ad hoc tenent vnum pedem in aqua, vt quando aliquam feram contingeret aquam intrare, aut aliquid aliud nociuum eis, ipſae ſentiant facilius motus aquae. Aqua namque

namque pro eo quod humida eſt, et male terminabilis proprio termino, mota circulariter, mouet aliam partem ſibi continuam etiam circulariter, et ſic prouenit motus, deſiſtente primo motore, vſque ad crura auium. Aues vero ſentientes ſua crura tangi, excitantur protinus et ſibi cauent, et omne corpus quanto ſuper plures baſes ſteterit, firmius ſtat, et difficilius eſt commoueri, quanto vero ſuper pauciores, contrarium. Propter hoc dormientes ſuper vnum pedem, facilius commouentur et excitantur. Praeterea omne dormiens cum timore, facilius excitatur, ſed omnes huiuſmodi aues cum timore dormiunt naturaliter; igitur ſic dormientes facilius excitantur. Sunt et aliae rationes, quas Manfridus, Rex Siciliae quondam, Diui Auguſti Imperatoris, huius libri authoris, filius addendas curauit, cum librum ipſum coram ſe legi mandauit. Cum aues omnes tam aquaticae et mediae, quam terreſtres tantum laborent pro acquirendo cibo, exeundo, redeundo et ſtando ſuper pedes, fatigantur valde, ſed nocte veniente, qua quieſcere conſueuerunt, cum ſtando pedes quieſcere volunt, viciſſim aliquando ſuper vno, aliquando ſuper alio quieſcunt, ſicut accidit feſſis animalibus ambulabilibus, dum quieſcere volunt ſtando ſupra pedes, quandoque ſuper vno pede, quandoque ſuper altero quieſcunt. Eſt et alia ratio, quod cum pedes auium fere carne careant, et in eorum compoſitione ſint oſſa, nerui, lacerti, cutis, et vngues corneae, quae omnia ſunt frigida naturaliter, et in ſomno infrigidentur extrema propter reuocationem caloris et ſpirituum ad loca decoctionis, pedes ipſi ſint naturaliter frigidi, in ſomno leuiter infrigidantur, vnde cum infrigidata membra propria operatione deficiant, eſt neceſſarium quod calefiant, ad hoc vt viuificentur virtutes et per conſequens operationes eorum. Vnde viciſſim circa ouariam et ventrem et infra plumas vt calefiant, contrahunt pedes ſuos, hoc faciendo ſucceſſiue primo de vno pede, et poſtmodum de alio conſequenter. Si vero ventus eſt, dormiendo opponunt ſua pectora vento, vt pennae ipſarum iaceant conſertae corpori pendentes ad inferius, quemadmodum innatae ſunt, et non iaceant hirſutae. Nam ſi ventus veniret a tergo, eleuaret pennas et plumas earum, et commoueret eas, quare inquietarentur, cum deberent quieſcere et dormire.

CAPITVLVM IX.

De terreſtribus, quibus modis acquirunt ſibi eſcam, quando et quam: Et quare noctuae exeunt ad praedandum de nocte.

Modus autem et operationes, quas habent aues terreſtres volando naturaliter ad acquiſitionem cibi, multi ſunt. Quaedam enim terreſtrium auium ſunt boni volatus et nullius greſſus, vt modus hirundinum maiorum, de quibus dicit Ariſtoteles, quod ſaepe videntur in primo veris, et in autumno, et in aeſtate quandoque et maxime paulo ante pluuioſum tempus et paulo poſt, habent autem curta

crura et debilia; alas vero longas ad modum falcis, quae in terra pofitae non poffunt ambulare, et de terra vix poffunt exfurgere ad volandum, propter quod manent et adhaerent faepe in rupibus et in cryptis vt ab alto fe praecipitent ad volandum. Quaedam funt boni volatus et mali greffus, vt omnia genera rapacium, et plurima de non rapacibus, et fecundum plurimum omnes aues, quae funt boni volatus, non funt boni greffus, generaliter vero omnes, quae funt mali greffus, funt boni volatus, nam haec confequentia eft generalis, prima vero non. Aliae terreftrium funt boni greffus, et nullius volatus, vt ftrutiones. Aliae funt boni greffus et mali volatus, vt perdicum, coturnicum genera, et modus rallorum terreftrium, quae dicuntur duces coturnicum, et fafiani et fimiles his. Amplius terreftrium aliae acquirunt fibi cibum volando, et in aëre capiunt ipfum. Aliae acquirunt fibi cibum ambulando fuper terram et de terra recipiunt ipfum. Illarum vero, quae volando capiunt ipfum, aliae comedunt ipfum in aëre, vt modi hirundinum, fyrenae et fimiles, quae capiunt in aëre, et comedunt modos mufcarum, fcarabaeorum, apum, et vefparum, et caeteros vermiculos volantes, nifi cum capiunt aliquem vermiculum ex habentibus aculeos, qui poffent eis nocere nimis in transglutiendo. Ad occidendum vero huiufmodi, et ad praeparandum defcendunt aliquando ad terram, vel vadunt ad ramos arborum, et praeparant, vt non fit eis nociuus, quando deglutient. Aliae vero volando fuam capiunt . . . . femper ftant fuper terram et fuper arbores ad occidendum, depraedandum, et praeparandum, et ad comedendum ipfam, vt funt aues rapaces omnes fere, quae capiunt alias aues in aëre, faepius ad terram vadunt vel ad arbores, vt comedant. Illarum vero, quae ambulando acquirunt fibi efcam, aliae mordicando cum roftro in fuperficie terrae, et non rafpando cum pedibus, vt biftardae, cinni, anates campeftres et fimiles, quae pafcuntur femper fuper terram, herbas, grana, vermes et huiufmodi. Aliae rafpando cum pedibus fub terra, quando non inueniunt efcam fuper terram, vt perdices, gallinae, fafiani, pauones, coturnices, et fimiles his. Aliae rafpant cum pedibus et cum roftro cauando, mordicant ea quae inueniunt fuper terram et fub terra, vt genera monedularum, coturnicum, coruorum, et earum quae funt fimiles corniculis, et vt modi picarum, ac fturnelli et fimiles his. Praeterea et alios modos multos in acquirendo cibum huiufmodi aues terreftres habent, quos taediofius effet narrare ad praefens. Cibi vero quibus faepius vtuntur terreftres diuerfi funt: nam aliae vtuntur magis alio cibo, quam carnibus: aliae carnibus et alio cibo: aliae carnibus folum. Illarum, quae vtuntur magis alio cibo, quam carnibus, quaedam faepius comedunt grana, fructus arborum et dumorum, brucos, et caetera conuenientia fibi, vt perdices, ftarnae, phafiani, pauones, franquillini. Coturnices et huiufmodi, quaecunque funt modici volatus, vtuntur iifdem cibis, vt modi columbarum et turturum, et facha, quae funt maiores columbis et maiores turturibus, et biftardae, et anates

campe-

campeſtres, quae ſunt in colore et forma membrorum et in pluribus ſimiles biſtardis, ſed multo minores in quantitate. Quaedam nec ſemina, nec herbas, nec fructus comedunt, ſed formicas et modos aranearum, et modos vermiculorum, vt ſunt ſpecies piconum. Quaedam vero de auiculis terreſtribus habent cibum de arboribus, fructus ſcilicet arborum, et vermiculos qui ſunt ſuper arbores. Quaedam ex herbis, ſemina ſcilicet herbarum, et vermiculos qui ſunt ſuper herbas. Quaedam ex terris, ſemina ſcilicet iacentia ſuper terram, et vermiculos de terra. Quaedam vero ex omnibus his indifferenter habent ſibi cibum. Illae vero, quae comedunt carnes et alios cibos indifferenter, ſunt genera coruorum, cornicularum et modi picarum, ſed carnes, quibus veſcuntur, ſunt de morticinis, vel reſidua de animalibus occiſis ab auibus, aut hominibus, aut feris, raro namque rapiunt auem aliquam, aut beſtiolam, niſi forte infirmam aut debilem, et aues huiuſmodi in defectu carnium paſcuntur grana, fructus, vermes, locuſtas, bruculos, et ſimilia, quae acquirunt ſuper terram, aut ſub terra. Illae vero, quae comedunt ſolum carnes, tribus modis ſunt: Aliae enim nunquam comedunt carnes de ſuo raptu, ſed ſemper morticinas, aut reſiduas, de quibus praedictum eſt, vt ſunt genera vulturum, oſſofrangorum, et ſibi ſimilium. Aliae veſcuntur morticinis carnibus, reſiduis, et aliis, quas quandoque rapiunt, vt genus miluorum, et quaedam genera aquilarum ignobilium. Aliae veſcuntur ſolum illis carnibus, quas habent de ſuo raptu, et nunquam carnibus cadaueris, neque reſiduarum, vt genera falconum et accipitrum rapacium, et ſimilium. Dicto de diuerſitate ciborum, quibus vtuntur terreſtres aues, reſtat dicere ea, quae ſequuntur, ſicut dicebatur de auibus aquaticis, ſcilicet quando et vbi, etc. Horae itaque, quibus exeunt aues terreſtres de ſuis manſionibus, non ſunt adeo euidenter diſtinctae in omnibus auibus terreſtribus, quemadmodum in omnibus aquaticis, quae exeunt ad paſcendum. Veruntamen quibuſdam terreſtribus ſunt determinatae, quibuſdam non. Determinatas horas habent ad exeundum omnes fere, quae ſunt modici volatus, vt modus perdicum et ſtarnarum, faſiani, franquillini, et aliae, quae ſunt boni volatus, et maneries columbarum, quae exeunt mane circa ortum ſolis, et ſtant in paſcuis ſuis vſque circa tertiam, et tunc redeunt ad manſiones ſuas fructuoſas et herboſas. Nam illae, quae ſunt modici volatus, pro eo quod ſunt modici volatus, et aues rapaces delectantur rapere ipſas pro bonitate carnium ſuarum, timent eſſe tota die extra manſiones ſuas ad paſcendum: imo exeunt in mane ad paſcendum prope manſiones ſuas, et redeunt de paſcuis circa meridiem, poſt nonam vero iterum exeunt ad paſcendum, et ſtant in paſcuis vſque ad occaſum ſolis, poſt occaſum vero redeunt ad ſuas manſiones ad pernoctandum in eis, et tutius quieſcendum. Tamen ſciendum vniuerſaliter, quod illae, quae in arboribus natae ſunt, et manſionem ibi habent, ad arbores redeunt, quae vero in rupibus, ad rupes, quae in fruticibus, ad frutices, quae in terra, ad terram, et ſic de caeteris manſionibus omnium auium terreſtrium. Sunt et aliae aues terreſtres, quae exeunt ad paſcendum

dum in nocte bis, ſcilicet in crepuſculo ſerotino, et matutino, praecipue ſi nox fuerit obſcura, in ſplendore enim Lunae exeunt, ad praedandum quacunque hora, ſicut ſunt bubones et modi noctuarum, et vniuerſaliter omnes aues, quae de nocte exeunt ad praedandum. Nec iſtud praedari de nocte faciunt pro eo quod, ſicut aſſerit Ariſtoteles, de nocte vident, et de die non vident: de die namque vident et de nocte, ... comedunt . . . . auium . . . . in die volare non audent. Imo . . . . . . animalia quadrupedia quae per diem latent, et per noctem exeunt ad paſcendum, quae debilis defenſionis ſunt faciunt hoc . . . . eis accidere, videntur enim per diem ab eis quae vellent . . . . . nocere, et odoratu ſentirentur veſtigia ſua. Similiter eſt de huiuſmodi auibus, et de pluribus, quae ſunt debilis defenſionis, faciunt hoc, ne videantur ab auibus aliis ſibi nocere volentibus, omnes enim inſurgunt in eis et verberant ipſas, vnde et aucupes ad huiuſmodi aues congregant alias, quas capere volunt, de nocte vero, pro eo quod caeterae aues, quae inimicantur eis, quieſcunt in manſionibus ſuis, tutius volant ad praedandum. Pluribus vero auibus terreſtribus non ſunt horae determinatae ad exeundum de ſuis manſionibus ad paſcendum in die, ſed exeunt mane, vel quacunque hora diurna poſſunt ad paſcendum, et tota die ſtabunt et volitabunt in ſuis paſcuis, poſt occaſum vero ſolis redeunt ad proprias manſiones, vt in eis pernoctent ſecurius et quieſcant, ſicut . . . . . variae. Cornicum modi . . . . et modi monedularum . . . . Vultures ſimiliter et oſſa . . . . ſimiles, auiculae terreſtres, vt ſunt alaudae, couar . . . . . paſſeres . . . . . . faciunt, quod et iſtae tota die paſcuntur, ſi tempus faueat ipſis, et non habent certam manſionem, adeo ſibi propriam, vt caeterae aues ſupradictae, quamuis poſtea redeant omnes ad loca, in quibus natae ſunt, vel ad ſimilia illis. Sunt etiam aues terreſtres, quae paſcuntur per diem, et magis a tertia vſque ad nonam, quoniam tunc inueniunt eſcam ſibi quam capiunt in aëre, vermes volantes ſcilicet, apes, veſpas, ſcarabaeos et huiuſmodi, vt ſunt illae, quae dicuntur ſyrenae.

CAPITVLVM X.

De modo exitus terreſtrium ad paſcendum, et de reditu, et ſtatu ipſarum.

Modus autem, quem habent aues terreſtres in exeundo de ſuis manſionibus ad paſcua, multiplex eſt, nam quaedam congregatae exeunt in turmas multarum ſuae ſpeciei, quaedam vero ſingulariter: congregatae, vt turtures et columbi, praecipue ſturni . . . . quae licet tempore . . . . ſe ab aliis maſculus cum femina ſua ad pullificandum, tamen diligunt ſocietatem, et viſae

visae sunt eo tempore . . . . societate. Singulariter vero volant ad acquisi . . . . rapaces, et tantum in tempore partus et pullificationis . . . . mas cum femina, sicut . . . . . caeterae. Quarum rapacium quaedam, sicut quoddam genus . . . . volando capiunt escam suam, locustas scilicet, bruchos et modum scarabaeorum, quae omnia capiunt non cum rostro, sicut aliae capiebant, sed cum pedibus, et comedunt eos etiam in volando, quoniam non est eis opus occidere huiusmodi escam, neque praeparare: et plures modi auium rapacium, dum iuuenes sunt, comedunt huiusmodi cibos, praecipue modi falconum. Et quaedam terrestres ambulando exeunt congregatae in multitudine, vt modi perdicum, praeterquam in tempore coitus. Aliae vero ambulando singulariter exeunt, vt phasiani et coturnices, nisi quando sunt pulli, tunc enim multi sequuntur matrem, quando exeunt ambulantes ad pascendum. Auiculae vero terrestres volitando exeunt huc et illuc per arbores et dumos et per terram, nam de . . . . rapaces accipiunt escam. . . . . . . Vultures vero et illae . . . . generis habent hunc modum exeundi ad pascendum, ... rupibus, vel super . . . . prospiciunt circum . . . . . remotis, vt videant aliqua indicia cadauerum, quae indicia . . . . ab hominibus, si vident eos occidere animalia, vt . . . . ad cadauer . . . . . . lupis et huiusmodi feris, quae venando occidunt animalia. Cum igitur haec indicia viderint, recedunt illuc omnes subito et congregantur ad corpus, et si stantes in rupibus altis, aut super arborem non viderint aliquid de signis praedictis, ascendunt ad aëra in sublime, circumuolando huc et illuc, vt ad loca magis remota videre possint, et si vnus de ipsis subito descendat ad cadauer, caeteri motus illius cognoscentes, quos facit ad descendendum, subito insequuntur illum, et descendunt congregantes se multi, vbi erit cadauer. Non est ergo tenendum, quod odoratu sentiant cadauer, vt quidam dicunt, sed potius visu, quod expertum est per nos pluries, etenim quando vultures erant ex toto ciliati, non sentiebant carnes proiectas ante ipsos, quamuis odoratum non habebant oppilatum. Experti sumus etiam, quod non rapiunt aues, cum famelici sunt, et videntibus proiecimus pullos gallinae, et non capiebant illos, nec occidebant, et cum intromittant caput suum et collum per strictum foramen cadaueris intus in cadauere extrahendo, quicquid est intus per id foramen, caput et collum eorum est sine pluma, vt in pluribus.

CAPITVLVM XI.

De mediis auibus, quibus modis acquirunt sibi escam, quando et quam.

Motus et operationes, quas habent aues mediae ad acquisitionem cibi, multiplex est, nam quaedam discurrendo huc et illuc et velociter locum commutando, acqui-

acquirunt ſibi cibum cauando, aut mordicando cum roſtro, vt corlini, pluerii, et vanelli et huiuſmodi; quaedam ambulando et non diſcurrendo, ſed volando de loco ad locum, quando tranſmutant loca ad acquiſitionem, et cauando ſcilicet cum roſtro, quae ſunt ſub terra, et mordendo cum roſtro, quae ſunt ſuper terram, vt grues: quaedam ambulando et piſcando cum roſtro reptilia, quae ſunt ſub terra, aut caetera, de quibus viuere poſſunt, non tamen mordicant cum roſtro ad colligendum grana, aut herbas, aut fructus arborum vel herbarum, quoniam de huiuſmodi non viuunt, vt ſunt ciconiae albae et nigrae et mediae, non natant, ſed ſunt boni volatus et ab aquis ſaepe recedunt, et vt maneant in terra, et vt paſcantur illic.

CAPITVLVM XII.

De diuerſitate ciborum, quibus vtuntur mediae aues.

Diuerſitas ciborum, quibus vtuntur mediae aues, talis eſt: Quaedam viuunt nunquam de rebus aquaticis, ſed de campeſtribus, ſcilicet de granis, radicibus herbarum, et ſeminibus fructuum, arborum et herbarum et dumorum et ſimilibus, vt modi gruum, cauant autem libenter radices herbarum, et libentiſſime yari. Quaedam de vermibus, quos cauant ſub terra, et aliquando de illis, quos inueniunt ſuper terram, de locuſtis ſcilicet, bruchis et caeteris vermibus volatilibus, et non volatilibus, quos inueniunt etiam ſuper herbas, in pratis, et in paludoſis locis, et in terris aratis, vt ſunt genera corlinorum, vanelli, pluerii, et ſpeciei ſuae ſimiles, habentes roſtrum longum ad modum corlinorum, quorum maior pars vitae eſt, cauare ſub terra. Liuercini vero comedunt ſaepius ſcarabaeos, bruchos et huiuſmodi. Quaedam comedunt piſces, vermes, et reptilia, et comedunt de animalibus lacertas, ranas, mures et huiuſmodi, quae eſſent hominibus et pluribus animalibus venenoſa, vt ſunt modi ciconiarum.

CAPITVLVM XIII.

De exitu quarundam mediarum.

Exeunt autem de ſuis manſionibus quaedam de mediis hora indeterminata, mane ſcilicet vel quacunque hora poterunt, et tota die ſunt in locis paſcuorum, de quibus viuunt, vt corlini, vanelli et huiuſmodi. Quaedam vero bis in die. Illae ſcilicet, quae habent manſionem et refugium ad aquas, quemadmodum aquaticae, ſicut ſunt grues, et bis redeunt ad aquas; et illae, quae manent in terra, et habent plus refugium in terra, ſimiliter bis in die exeunt de ſuis manſionibus ad paſcua, vt ciconiae. Quaedam vero non audent exire de die, nocte tamen volant, timent enim de auibus rapacibus, vt liuercini et huiuſmodi.

CAPI-

CAPITVLVM XIV.

De exitu mediarum ad paſcendum, et de ſtatu ipſarum in locis paſcuorum.

Modus exeundi multiplex eſt: nam quaedam de mediis exeunt congregate, praeterquam in tempore pullificationis, vt grues, corlini, pluerii, vanelli, et huiuſmodi: quaedam diuiſim, vt ciconiae, quae ſolitarie exeunt, et ſolitarie ſtant, et ſolitarie redeunt, liuercini etiam ſingulariter vadunt ad paſcua. Aliae vero confuſe et ſine ordine, modo ſolae, modo cum aliis.

CAPITVLVM XV.

De reditu mediarum et ſtatu ipſarum in manſionibus.

Loca vero, ad quae exeunt, ſunt diuerſa, per diuerſitatem temporum: generaliter vero omnes vadunt ad loca, in quibus abundant cibi, quibus vtuntur quaelibet ſpecies, ſecundum maneriem ciborum, de quibus viuunt. Specialiter tamen dicitur infra, cum dicitur, vbi inueniri poſſunt, quando aues rapaces iactari debent ad huiuſmodi aues. Redeunt autem quaelibet ad ſuas manſiones, ad pernoctandum illic, vt tutiores ſint a feris, propter quod ſecurius dormiunt: in campis vero per noctem ſaepius dormiunt vanelli. Ciconiae vero ad turres, aut arbores, aut alia loca alta, grues vero ad aquam, quemadmodum et aquaticae, et vniuerſaliter omnes aues redeunt ad manſiones, quas elegit mater in pullificando, elegit enim conuenibiliores manſiones ad tutelam filiorum, et ſi non habebunt eaſdem, eligent ſibi manſiones ſimiles illis manſionibus, in quae nidificant matres, quaedam tamen pernoctant in campis quieſcentes in terris, vt quidam modus columborum, qui habent roſtrum croceum, et ſunt minores aliis columbis, praeter quaſdam, quae pullificant in terra, de nocte tamen aſcendunt et permanent in arboribus, vt ſunt Faſiani, gallinae et huiuſmodi. Dormiunt autem et aues mediae ſuper vno pede, quemadmodum aquaticae et terreſtres, tam rapaces, quam non rapaces, propter id quod dictum eſt.

CAPITVLVM XVI.

De tranſitu auium.

Quia iam dictum eſt de auibus non rapacibus aquaticis, mediis et terreſtribus, id quod dicendum erat: nunc videndum eſt de mutatione locorum, quam faciunt aues ſecundum mutationes temporum. Verum cum duplicem mutationem faciant, ſcilicet de frigidis locis ad calida, et de calidis ad frigida, dicetur prius de illa mutatione, quam faciunt de locis frigidis ad calida. Hanc enim, poſtquam . . . . et perfectae viribus et pennis . . . . faciunt, et haec mu-

tatio eſt tranſitus ſeu paſſagium; de frigidis namque regionibus tranſeunt ad calidas regiones, de locis natiuitatis ſuae ad longinqua. Alia vero mutatio, quam faciunt, eſt poſt hyemis tempus, ſcilicet de calidis regionibus ad frigidas, idque propter hoc dicitur reditus. Sed quia non omnes aues hanc mutationem faciunt, attendendum erit, quae tranſeunt, et quando et quare tranſeunt, quem modum habent parandi ſe ad tranſitum, quod tempus anni, et quarum qualitatum tempora conueniunt tranſitui earum, et quae tranſeunt prius, et quare prius illae, quem ordinem tenent dum volant tranſeundo, de quibus locis tranſeunt, ad quae loca deſcendunt dum tranſeunt, et ad quae loca tranſeunt, quare morantur in locis ad quae tranſierunt, et quam diu.

CAPITVLVM XVII.

Quae aues tranſeunt et quando.

Tranſeunt autem aquaticae, ſiue ſint de illis, quae viuunt de piſcibus tantum, ſiue de illis, quae viuunt de piſcibus et aliis rebus aquaticis, ſiue de illis, quae viuunt de rebus terreſtribus, et non de piſcibus neque de rebus aquaticis, ſiue ſint de illis, quae viuunt de rebus terreſtribus et aquaticis, quae nunquam ſunt boni volatus. Mediae ſimiliter tranſeunt, praecipue illae, quae viuunt de vermibus, quos cauant e terra. Aues autem terreſtres . . . . tranſeunt tam . . . . quam non rapaces, tam magnae quam paruae, non tamen . . . . aquaticis namque de mediis et de terreſtribus, illae . . . . . modici volatus . . . . . aut infirmae, hanc mutationem, praecipue ad loca longinqua facere non poſſunt. Veruntamen loco huius mutationis, habent aliam ad loca propinqua, vt de montibus ad conualles tempore hyemis, et de vallibus ad montana tempore aeſtatis; quod faciunt terreſtres, vt faſiani, pauones, biſtardae, et generaliter omnes ſecundum plurimum, quae non incedunt binae et binae, ſcilicet vnus maſculus cum ſua foemina tempore pullificationis, et tempore hyemis de aquis minus calidis ad calidiores, vt de fluminibus minoribus ad maiora, et de maioribus ad paludes et ſtagna et lacus, et de his ad quaſdam maritimas propinquas, vel ad aquas fontium de profundo venientium, quoniam huiuſmodi aquae tunc ſunt calidiores, et e conuerſo tempore aeſtatis. Hoc faciunt illae, quae ſunt modici volatus, vt modi mergorum et ralli, et illae, quae ſunt boni volatus; quando infirmitate aut debilitate detinentur, hanc mutationem faciunt, non ad loca remota, vt praedictum eſt. Illae autem aues, quae propter infirmitatem tranſire non poſſunt, cum ſint de ſpeciebus tranſeuntium, in regione, in qua manent, vocantur Payſanae, et in ſua patria commorantes. Aues autem illae, quae naſcuntur et inhabitant in India, et in regione, quae eſt ſub aequinoctiali vel prope, illic nidificant, et ſuos filios nutriunt, donec perfecti fiant, nec indigent vt tranſeant ad acquiſitionem cibi ſui alias, neque vt fugiant nimietatem frigoris.

frigoris. Cum enim sol bis accedat ad centrum capitis habitantium illic, et bis recedat, et bis superfit, habent duplex ver, duplicem aestatem, duplicem autumnum, et duplicem hyemem, et ideo fructus, herbas, semina, locustas, bruchos et huiusmodi habent in abundantia, nec frigus hyemale est eis infensum, cum sol non elongetur a capitibus eorum, nisi ex viginti tribus gradibus et minutis. Praeterea cum vere et aestate nutriant et percompleant pullos, quemadmodum et caeterae omnes, si transire vellent fugiendo calorem, vel citra aequinoctialem vel vltra, si est habitatio illic, aut facerent hoc cum motu solis illic, aut e conuerso, si cum motu solis, sequerentur calorem, sed multo magis indigebant fugere, quando maior erat calor, scilicet cum nidificabant et pullos nutriebant, sed tunc non fugerunt, quare neque nunc oportet eas fugere aut transire; nisi forte dicatur de his, quemadmodum et de aliis, quae non sunt de transeuntibus, quod particularem mutationem faciant de conuallibus et planis ad montana et syluosa, et de aquis calidis ad frigidas, vt fugiant calorem, et e conuerso, vt fugiant frigus.

CAPITVLVM XVIII.

Quare transeunt aues.

Causae autem, propter quas aues hanc mutationem faciunt, et transeunt ad loca remota, sunt plures, vna principalior aliis, quae est mutatio temporum de calore in frigus, aues enim, sicut et caetera viuentia, esse suum, et suam vitam receperunt ex quadam temperie commixtionis elementorum, et propter hoc, cum temperatum ex temperato seruetur, et ex distemperato calido vel frigido destruatur, ipsae aues ad suum bene viuere quaerunt temperiem aëris et loci, et fugiunt immoderantiam frigoris, immoderantiamque caloris. Vnde vere siquidem et aestate in frigidis locis commode commorantur, autumno vero et hyeme incommode morarentur in eisdem, propter hoc transeunt tunc ad calida loca, quamuis sint remota. Aliae causae sunt minus principales praedicta, vna videlicet, vt illic inueniant sibi cibum. Nam cum contingat in frigidis regionibus aquas congelari per frigus, et in glaciem firmari, et herbas desiccari, et terram superficie tenus solidari in tantum, quod semina herbarum, et fructus, et caetera, quae ceciderunt in terram, adhaereant et solidentur cum terra, et vermes, qui sunt sub terra, tunc non possunt haberi, imo cum scarabaeorum modos, vermiculos volantes, apes, vespas et huiusmodi oporteat prae nimio labore deesse, necessario aues, quae viuunt de piscibus, rebus aquaticis, herbis, et caeteris praedictis, cuiuscunque generis sint ipsae aues, confugient ad loca calidiora, vbi nec aquae congelantur, nec terrae, nec cibus ipsorum deest. Aues etiam rapaces transire oportet, quamuis possunt sustinere frigus melius caeteris, cum sint eis calidiores. Nam vt viuant saepius de aliis auibus cuiuscunque speciei, quas rapiunt, et quas tenere possunt, cum illae aues, quae sunt esca sibi, transeunt, et ipsae transeunt sectantes escam suam, et

et temperiem aëris etiam. Aues etiam minoris quantitatis, vt cardilli, meruli, sturnelli, maluitii, seu turdi, et huiusmodi auiculae, et propter temperiem aëris, et acquisitionem cibi sui transeunt: sed grues, aprones, anseres, anates, et huiusmodi multo magis propter intemperiem aëris transeunt. Mediae vero, vt sunt ciconiae, corlini, pluerii, vanelli, et quaecunque habent rostrum longum ad modum corlinorum, pro eo quod non possunt cauare sub terra ad inuentionem cibi, et liuercini, qui viuunt de scarabaeis, transeunt ad loca calida, quamuis sint remota, vt illic viuant. Alia causa est, imbrium, ventorum, et niuium abundantia tunc temporis in regionibus frigidis, quae omnia contraria sunt volatui auium et vitae. Alia causa est specialis pro aquaticis auibus et mediis, quae submergunt se in aquis pro timore auium rapacium, et pro timore, quem habent de feris, manent in aquis ad sui defensionem, conuenit vt per frigus congelans perdant hanc suam defensionem, et fugiant ad calidiora loca, transuolent vbi non congelantur aquae. Patent itaque causae, quare transeunt de frigidis regionibus ad calidas, et quomodo illae aues, quae non sunt de transitu, secundum mutationem temporum mutationem faciunt ad loca propinqua.

CAPITVLVM XIX.

De modo quem habent aues parandi se ad transitum.

Habent autem hunc modum parandi se ad transeundum, non statim, quod exeunt de nidis, intendunt ad hoc, nondum enim potentes sunt viribus, nec firmae pennis, vt possint sufficere ad transeundum ad loca longinqua, nec instat frigus compellens eas recedere, nec carent cibo; donec firmantur in praedictis, hoc est, in fine veris, et per totam aestatem, volitant per regiones propinquas nido, et pascuntur confuse huc et illuc, quandoque cum auibus suae speciei, quandoque cum aliis, quandoque solitarie, recedente vero iam aestate, pro eo quod sentiunt debere aduenire frigidum tempus, dimittunt loca natiuitatis suae, et congregant se cum auibus suae speciei, non solum pulli cum pullis, sed indifferenter iuuenes cum senibus, siue sint pulli earum, siue non, et sic congregatae transeunt et pascuntur in regione . . . . . sunt diuisim . . . . . exspectando quousque tempus eis seruiát ad transeundum. Huiusmodi vero congregandi se, praeparandique locum habent, in aquaticis, ... omnibus quae sunt de transitu, et in terrestribus, praeter in rapacibus, sicut dicetur in suo capitulo. De mediis vero terrestribus et aquaticis, adeo verum est, quod se congregant cum multis suae speciei, videtur enim, quod quamuis sint diuersarum specierum, et valde similium, et quamuis pascantur in eisdem pascuis, exeunt quasi mixtae, raro tamen aut nunquam aues vnius speciei commiscebunt se aliis auibus, nec tantum sunt propinquae, sed semper retrahent plus se ad aues suae speciei, quemadmodum est videre in generibus anserum, quae licet vno nomine anseres communi dicantur, et sint plures

plures ſpecies anſerum, ſicut ſpecies illarum, quae dicuntur roſerae, et ſpecies illarum, quae dicuntur Carbonerae, et ſpecies berniclarum, et ſpecies Iantabum. Ipſae enim quamuis ſimul videantur in eiſdem paſcuis manere, tamen ſe ſeparant illae, quae ſunt vnius ſpeciei, ab aliis diuerſarum ſpecierum. Amplius, ſecundum quod frigus ſucceſſiue et gradatim in quibuſdam locis . . . . . ſic ipſae aues gradatim tranſeunt de quibuſdam locis ad alia, et ſecundum quod frigus minus poteſt in vno loco, quam in alio, ſic ipſae in parando ſe ad tranſeundum, plus morantur in vno loco quam in alio.

CAPITVLVM XX.

De tempore anni, et temporum qualitatibus, ipſarum tranſitui conuenientibus.

Tempora vero ventoſa, quae conueniunt ad mutandum ſe ad loca in calore et frigore conuenientia ſibi, ſecundum permutationem temporum, cognoſcunt aues quadam vi animae praeſaga futuri, et naturali ſenſu, qui eſt eis ſecundum permutationem caloris et frigoris; vnde ad hyemem et aeſtatem permutant loca ad tranſeundum. Igitur tempora autumni conueniunt, eſt enim tempus autumni medium inter aeſtatem, (in qua ſuſceperunt vires, et percreuerunt eis pennae) et hyemem futuram, cuius frigora timent. Elegerunt itaque hoc tempus, cum in eo receſſerint a frigidis regionibus, et ad calidas acceſſerint, priuſquam hyems veniat. Cauent a ventis contrariis ſuo tranſitui, et ab imbribus et grandinibus, eo tempore in quo non ſunt venti, iuuantes autem ventos attendunt, Septentrionales, ſiue collateraliter ſiue directe a tergo faueant eis, et hoc attendunt non minus ſapienter, quam nautae, cum talibus namque ventis de duobus laboribus, quos faciunt tranſeundo, vnum in impingendo ſe, alterum in regendo ſe in aëre, releuantur, praecipue ab impulſione ſua, tales enim venti impellunt aues tranſeuntes, ſi enim vtrumque laborem ſimul haberent, non poſſent diu volare, nec ad loca longinqua; etiam quando tranſeunt cum vento, ſi volunt quieſcere alis, poſſunt, et tamen vadunt, ſuſtinente et prouehente ipſas vento, et ſi, quando non eſſet ventus, vellent tranſire, magnus labor eſſet eis, et multo maior, ſi contra ventos tranſirent, haberent namque tres labores, ſuſtinere ſe, impellere ſe, ventis obſiſtere. Viſum eſt namque, quando tranſeuntibus repente ſuperuenit ventus contrarius, aut imbres magni, aut grandines, aut alia mala tempora, cadunt in mari, et ſi aliquae de ipſis tunc poſſunt ad naues confugere, permittunt ſe capi, priuſquam moriantur, aut quam cum vento contrario retrocedant. Et ſimiliter videmus, quod ſtatim, quod venti, qui iuuant ipſas, adſunt, ſiue de die, ſiue de nocte, dimittunt omne id, quod faciunt, ſiue paſcuntur, ſiue dormientes quieſcant, et arripiunt iter ſuum cum ventis. Vnde et rapaces, quibus proiecimus praedam, iam dimiſerunt prae-

praedam, quam ſibi . . . . et comedere volebant, et cum ventis tranſibant; quae aues non ſolum de die, ſed et de nocte, ſi eosdem ventos habuerint, tranſibunt cum ipſis ventis, et famem et laborem ſuſtinent, quouſque fauent ipſi venti. Quae autem de nocte tranſeunt, cognoſcitur ex vocibus earum, grues enim, Ayrones, anſeres et anates non ex labore volandi, quem ſuſtinent, vt dicit Ariſtoteles, ſed magis, vt aliae alias aduocent, audiuntur de nocte proferre voces per aëra ſurſum. Adeo autem cognoſcunt de tempore et de vento, quod, ſi viderint, quod tempus et ventus diu debeant durare, et fauere ipſis, quouſque tranſuolent ad loca, ad quae vadunt, iter arripiant, ſin autem, non; ſimiliter ſi debiles volatu ſint, non attentant arripere tranſitum, quouſque certae ſint de tempore bono prolixiore, imo remanent, vbi ſunt, expectantes ad longius tempus . . . . quod eis ſufficiat. Si vero fuerint aues fortes volatu, et ſufficientes tranſire, cum illo modico bono tempore tranſibunt ad loca, quae petunt.

CAPITVLVM XXI.

De ordine et tranſitu auium ſecundum prius et poſterius, et earum ordine, dum volant.

De auibus autem, quae tranſeunt, illae, quae debiliores ſunt volatu, prius incipiunt tranſire et tranſeunt, vt omnes auiculae, quae naturam habent tranſire, ſicut modi ciconiarum, et modi Ayronum, quae in fine aeſtatis, ſcilicet in fine Auguſti, tranſeunt et recedunt, hoc autem faciunt, ne importunitas temporis primitiua eas impediat, ſi amplius tardent ad tranſeundum. Aues vero, quae non ſunt adeo debiles in volatu ſuo, vt ſupra dictae, circa initium autumni tranſeuntes recedunt, ſcilicet a medietate Septembris in antea, vt duplex modus gruum, ſpecies namque gruum maiorum et ſpecies gruum minorum, potentiores ſunt ſuſtinere ventos et pluuias incipientes, quam auiculae, quam Ayrones et quam ciconiae. Illae autem, quae ſunt fortiores, vltimo tranſeunt, ſcilicet circa vltimum autumni, et hoc eſt in menſe Nouembris, vt anates et anſeres, quae ideo, quod poſſunt melius ſuſtinere ventum, imbres, et alias temporis aſperitates, tardius tranſeunt, adeo enim fortes ſunt in volatu, et potentes ſuſtinere frigus, quod tam de quolibet modo anſerum, quam Iancarum et Bernicharum, quae ſimiliter ſuſtinent bene frigus, ... per totam hyemem, habentur plures in ſexto et ſeptimo climate, inueniunt enim illic herbam, de qua viuunt, et ſunt boni volatus, propter quod tardius parant ſe ad tranſeundum, et tardius tranſeunt, ſunt enim de fortioribus contra frigus, ſunt autem tantae ſagacitatis et induſtriae, quod non ſolum in temporibus dictis tranſeunt, ſed aliquando citius, aliquando tardius, ſecundum quod vna aeſtas breuior eſt alia, aut ſecundum quod tempora hyemalia citius incipiunt vno anno quam alio, propter hoc anticipant, aut poſtponunt ſuum tranſi-

transitum quaelibet species, quae potius possunt vel melius sustinere calorem vel frigus, vel aliud malum tempus, secundum qualitatem et quantitatem suorum corporum. Amplius, auium eiusdem speciei, sicut gruum aut aliarum, illae, quae de remotioribus locis septentrionalibus habent transire, pro eo, quod apud ipsas citius incipit frigus, et propter longum iter, quod habent facere, citius properant ad transeundum; illae vero eiusdem speciei, quae a minus remotis locis habent transire, quoniam tardius eis aduenit frigus, et quia breue iter habent facere, tardius incipiunt transire. Amplius, si tempus autumni fuerit aptum et venti fauentes, sine intermissione transibunt, et citissime complebunt transitum: sed si fuerit ineptum, vt frigus interueniat, et venti non faueant, tardius complebunt transitum suum, expectabunt enim semper, quod illa temporis asperitas pertranseat, et aues, quanto magis sunt prope aequinoctialem, tanto tardius transire incipiunt. Ordinem autem hunc seruant in transeundo; omnes enim illae aues, quae de riuera dicuntur, non confuse volant nec inordinate, quemadmodum volant illae, quae terrestres sunt, nam terrestres non attendunt in suis volatibus, quae prior sit in illa multitudine, aut quae posterior, ipsae vero de riuera ad plus hunc ordinem seruant, vna praecedit, aliae omnes de illa multitudine subsequuntur successiue et in gemina serie, vna series erit a dextris, alia a sinistris, et . . . erunt plures in vna serie, quam in alia, quae appropinquabunt praecedenti, vtrumque in modum linearum, coniungentium ad faciendum quemcunque angulum, et aliquando in vna serie solum. Et istum ordinem seruant non solum in transeundo ad loca remota, et redeundo de illis, verum etiam in exeundo ad pascua et redeundo de pascuis, vt praedictum est. Vna autem praecedit semper, maxime enim in multitudine gruum, non pro eo, quod illa sciat loca, ad quae iturae sunt, et aliae non, sed vt praeuideat nocumenta, et alias reddat vociferando aut deuiando cautiores, reliquae namque in tutela illius, quae praecedit, quae dicitur Dux, assecurantur in volatu suo, sed quoniam labor est illi Duci diu praecedere, non solum per volatum, sed propter solicitudinem, quam habet, et propter timorem, exit de Ducatu suo, et de ordine, quoniam amplius hunc laborem tolerare non potest, et alia succedit ei in Ducatu, quae vero exeunt, reintrant ordinem aliarum. Non est ergo verisimile, quod scribitur ab Aristotele, quod vna semper sit Dux aliarum, nam si verum esset hoc, non permutaretur Dux, sed semper duceret.

CAPITVLVM XXII.

De quibus locis transeunt, et ad quae loca transeuntes descendunt.

Loca autem, de quibus recedunt ad transeundum, sunt secundum plus loca septentrionalia, quantumcunque remotiora esse possunt, in quibus aues possint habitare, et loca etiam septimi climatis, in illis namque locis est maior copia

 auium

auium aquaticarum et caeterarum, quam in aliis locis citra ſeptimum clima, quod infra patebit. Non ſolum etiam de illis locis recedunt ad tranſeundum, ſed et de aliis climatibus fere omnibus, ſcilicet de ſexto, quinto, quarto et tertio climate; vt generalius comprehendantur, omnes aues, quae ſunt de tranſitu, per hyemem non remanent in locis, quibus naſcuntur, ſed de illis locis recedunt et tranſeunt ad calidiora, nam, ſi non tranſirent, male dicerentur de paſſagio, niſi forte infirmitate aut debilitate detineantur in locis ſuae natiuitatis. De ſecundo vero et primo climate, non eſt opus, quod tranſeant ad fugiendum frigus, illa nempe climata etiam per hyemem ſufficienter calida ſunt. Et ſi de aliquo loco contingat eas tranſire, tranſeunt ad loca propinqua, vt praedictum eſt. Maior itaque pars tranſeuntium tranſeunt de locis ſeptentrionalibus, confugientes ad loca meridionalia. Loca vero, ad quae deſcendunt, dum durat tempus tranſitus earum, ſunt loca conuenientia vnicuique ſpeciei earum, ſcilicet ad aliquam terram, vnde habeant cibum, vel ad inſulas. Sciendum tamen eſt, quod, poſtquam tranſire incipiunt, non deſcendunt, quouſque perueniunt ad locum, ad quem tranſire intendunt, niſi aut neceſſitate famis, quam habent, aut per fatigationem, aut per ventum contrarium. Deſcendunt igitur aut per ventum contrarium, vt quieſcant a fatigatione, et vires reſumant, aut vt paſcantur. Sic autem tranſuolant de regione ad regionem, de inſula ad inſulam, quouſque perueniunt ad loca, in quibus hyemare debent.

CAPITVLVM XXIII.

De locis, ad quae tranſeunt, et quare.

Loca vero, ad quae tranſeunt fugiendo frigus, vt in eis hyement, ſunt diuerſa,

Apparet in autographo aliquot paginas hic deeſſe, quibus auctor de locis, ad quae aues tranſeunt, et de cauſſis, cur ad illa ipſa tranſeant, atque de earum reditu videtur diſputaſſe. Quae deinde ſequuntur, ad diſputationem de auium membris pertinent.

pulli a generatione, per quam habent comparationes diuerſas. Aues enim, ſi haberent membra ſua vnius fere quantitatis, quamuis diuerſarum ſpecierum, vniformi eſſent comparatione contentae, ſed cum habuerint membra ſua diuerſarum formarum ab inuicem, et magis diuerſarum a membris auium alterius ſpeciei, neceſſario varias exercuerunt operationes et multo magis varias ab auibus alterius ſpeciei.

Membra igitur auium, ſicut et animalium greſſibilium et natalitium, duobus modis fiunt, quaedam conſimilia, quaedam officialia. Conſimilia ſunt, quorum partes eiuſdem naturae ſunt cum toto, et ſunt haec oſſa, cartilagines, nerui, ligamenta cordis, venae, carnes et pinguedo, panniculi cutis, plumae, et vngues, de quibus omnibus pauca dicemus ſecundum ſe, niſi forſan in tangendo naturam illorum membrorum, quae componuntur ex eis, in conſimilibus enim membris,

ſecun-

ſecundum eorum eſſentiam, nullam aut modicam habent aues diuerſitatem. Officialia vero membra conſtituta ſunt ex diuerſis conſimilibus, et partes eorum non ſunt eiuſdem naturae cum toto. Quae officialia diſtinguuntur ab inuicem et figura, et quantitate, et numero, et poſitione, et ſunt quaedam eorum, quae ſenſui ſubiacent, quaedam vero interiora, quae non ſubiacent ſenſui, per quae vtraque aues exercent operationes ſibi neceſſarias ad ſaluationem ſuam, ſecundum ſe, et ſecundum ſpeciem. Nec eſt opinandum, quod propter operationes, quas faciunt cum membris, membra ipſa receperint talem ſuam formam, conuenientem ſcilicet illis operationibus, ſumerent enim cauſam hoc modo a poſteriori, quae potius ſumi debet a priori, membra ſiquidem prius ſunt ſecundum naturam, deinde virtutes, quae manifeſtantur poſtmodum per actus et operationes ſuas, quemadmodum actus per obiecta. Patet itaque, quod operationes poſteriores ſunt ſuis membris, cum ſint poſt virtutes, quae ſunt poſt membra, omne enim, quod eſt poſterius poſteriore, eſt poſterius priore multo magis. Sed dicendum, quod virtus informatiua materiam, quam habuit in loco debito, naturaliter aptam recipere formas membrorum varias, coaptauit et immiſit in materiam huius auis formam membrorum ſimilem membris parentum, quae membra ſuas virtutes nacta ſunt tam a materia potente eas recipere, quam a virtute generatiua informante. Praeterea ſi natura generans membra formaſſet propter operationes, ad quas appropriata ſunt, iam vnam ſpeciem feciſſet, vt aliam perimeret, naturam rapacem, vt non rapacem perimeret, ex quo ſequeretur, vt vnam ſpeciem creaſſet ad deſtructionem alterius, et ſecundum hoc eſſet in vna ſpecie beneuola, in altera vero non, imo, quod magis eſt, in vna fuiſſet beneuola et maleuola, vnaquaeque enim ſpecies inuenit in aliis ſpeciebus, quod ſibi eſt nocuum. Potius ergo tenendum eſt, quod in vnaquaque ſpecie, et vnoquoque indiuiduo cuiuſcunque ſpeciei, ſic natura prouidit et fecit de materia conueniente et habili omnia illa membra, quae formare potuit cuique indiuiduo conuenientiora, per quae membra ipſum indiuiduum perficit operationes ſibi neceſſarias. Hinc eſt enim, quod vnumquodque indiuiduum, ex eo quod habet talem formam in ſuis membris, cum virtute inſita eiſdem, appetit operari per vnumquodque membrum, quicquid formae ipſius membri conuenientius eſt. Membra vero officialia exteriora auium, quae ſenſui ſubiacent, in maiori parte ſunt huiuſmodi, caput, oculi, aures, nares, roſtrum, collum, ſpatulae, artus, latera, venter, et anus, coxae, tibiae, pedes, digiti, dorſum, lumbi, branchiae, cauda, perunctum, et alia huiuſmodi. Interiora vero ſunt, panniculi velantes cerebrum, cerebrum, nucha, lingua, et alia membra, quae ſunt in ore, canna pulmonis, pulmo, cor, caſula cordis, diaphragma, item iſophagus, gorgia, et inteſtina, ſtomachus, ſplen, epar, renes, teſticuli, matrix, et alia plura intrinſeca, de quibus omnibus noſtri propoſiti non eſt dicere; cum neque velimus dicere omnes operationes, quas aues faciunt ſecundum quaelibet ſui membra, illorum vero membrorum officialium exteriorum et

interiorum varietatem maxime ponamus, per quae membra defendit se a nocumentis, et per quae conuersari habet in propriis habitaculis, et per quae sustentatur in aëre, et per quae mutat loca, et illa, quae necessarium est scire in tractatu nostro de aegritudinibus. Habent siquidem aues membra propria praedictis operationibus, hoc autem multipliciter, aut enim vnum solum membrum vni soli operationi deditum, aut vnum pluribus, aut plura vni, aut plura pluribus. Et nos etiam prolixitatem fugere volentes, et quoniam ad nostrum propositum non spectat, non dicemus inquisite omnia de naturis membrorum, sed illa, quae nostro proposito pertinent, et a capite sumemus exordium.

Caput est membrum continens cerebrum, instrumenta sensuum, est autem constitutum de ossibus multis, craneo videlicet, et aliis multis, de lateribus et neruis praebentibus sensum et motum, de panniculis et de aliis pluribus officialibus membris deputatis sensui, de oculis scilicet ad videndum, de auribus ad audiendum, de naribus ad odorandum, de rostro et lingua ad gustandum. Est autem caput magni et necessarii iuuamenti, continet namque id, a quo virtutes sunt principales, et sensibiles, et motiuae, et iuuat in eo, quod continet instrumenta sensus.

Aues autem diuersarum specierum, et etiam eiusdem speciei, magnam habent differentiam in capite, scilicet in quantitate, figura, in numero partium suarum, et in positione earum. Sunt enim aues magni capitis, respectu sui corporis, vt modi bubonum et noctuarum, pluerii, vanelli, et aliae plures. Aliae sunt parui capitis in relatione ad suum corpus, vt modus vulturum, bistardae, pellicani, cinni, et aliae plures. Aliae habent caput proportionatum, conueniens reliquo corpori, vt gallinae, columbae, et huiusmodi. Item quaedam habent caput oblongum, vt anseres, cinni, et aliae plures, et in eadem specie sunt, quae habent caput oblongum, quaedam magis, quaedam minus. Aliae habent caput rotundum, vt corlini, vanelli, pluerii, modusque auium cauantium sub terra vermes, quae, quamuis sint longi rostri, nihilominus sunt capitis rotundi. Item quaedam aues habent caput sine plumis, quaedam vero inuestitum plumis, quaedam in capite carent plumis et lanulis, vt auis, quae dicitur galeranus niger campester, habens rostrum et crura nigra, et sicut galeranus varius ex albo et nigro, qui libenter in Syria et in Aegypto, et in orientalibus partibus sunt, huiusmodi enim in toto capite et vsque ad medietatem colli, carent plumis et lanulis, et quidam modus auium comedentium cadauera, quae sunt albae, habentes extremitatem alarum nigram, croceum colorem secundum rostrum vsque ad medium capitis, hae carent plumis et lanulis; grues etiam in vertice capitis carent plumis, quamuis habeant pilos plures supra caput, aliae vero carent plumis supra caput, veruntamen habent illic lanulas, vt sunt genera vulturum, praecipue alborum. Illarum autem, quae habent caput plumosum, aliae habent caput omnino sine crista, vt aues in maiori parte, aliae habent caput cristatum. Habentium vero caput cristatum aliae habent cristam carneam et tenuem, desuper incisam in mul-

tis

tis locis, vt galli, qui habent criſtam rubeam ſuper caput, et ſub faucibus ad modum barbae, et ſicut ſunt quaedam aues aquaticae, habentes roſtrum rubeum, crura et pedes, dictae anates de faraone, quae ſunt variae, ex albo, nigro et rubeo, habent enim inter nares et frontem quoddam tenue carneum rubeum eleuatum ad modum criſtae, non tamen inciſum, ſicut eſt galli criſta, et ſicut ſunt maſculi cuiuſdam modi cinnorum, habentium roſtrum rubeum, ipſi namque habent ſuper roſtrum inter nares et frontem quoddam molle carneum eleuatum ad modum vnius auellanae, quae dicitur criſta eorum. Aliae habent plumas eleuatas in medio capitis ad modum criſtae, vt vpupae, et modus quidam pſitacorum, qui apportantur de India, de hoc enim modo vnam miſit nobis Soldanus Babyloniae, albam pennis et plumis ſuperioribus, ſub lateribus vero tendentem ad croceum colorem, et quaedam habent plumas eleuatas per longum in medio capitis, et perlongatas ad modum crinium vſque ad dorſum, vt omnes modi Ayronum. Modus vero Biſtardarum, quae habentur in deſertis, habent pennas eleuatas in medio capitis per longum vſque ad dorſum, ad modum crinium ſeu trizarum. Aliae vero habent plumas eleuatas ſuper caput dextrorſum et ſiniſtrorſum ad modum cornuum, vt fagiani, bubones, et nocтuarum modi. Aliae habent plumas eleuatas ſuper caput dextrorſum et ſiniſtrorſum, et praeter hoc plumas dependentes vtrinque a faucibus verſus collum, vt quoddam genus mergorum. Et aliae habent in medio capitis tres pennas deſcendentes inferius verſus collum ad modum barbae. Eleuatio autem harum plumarum ſuper alias apparet euidentius, quando aues timent aut iraſcuntur, nam horripilant plumas, huiuſmodi etiam plumae in vere magis . . . . cunt et apparent. Item ſunt quaedam aues, quae habent ſuper caput ſuum quoddam durum eleuatum ad modum cornu, vt illae, quae vocantur gallinae de India. Item quidam viſi ſunt ſuper habe . . . . caput quiddam durum, vt . . . de ſimile ſperoni ſuorum . . . . et aliquando duo cornua. Sunt praeterea et aliae plures diuerſitates capitum in auibus, tamen parum aut nihil ad propoſitum valentes.

CAPITVLVM XXIV.

Sequitur de oculis.

Oculi ſunt inſtrumenta viſus, de quibus, quare ſint duo, quare in prora capitis locati, et quare altius inſtrumentis aliorum ſenſuum, et quomodo conſtant ex tribus humoribus, ſeptem tunicis, dictum eſt in libro animalium. Iuuamentum autem oculorum eſt videre, per quam actionem animal praeuidet ſibi nocuum et neceſſarium, vt illud fugiat, et hoc eligat. Differentia autem auium, quantum ad oculos, multiplex eſt, in quantitate, colore et forma, quaedam enim aues ſunt magnorum oculorum in comparatione ad quantitatem corporis, quaedam paruorum, quaedam mediocrium, et quaedam ſunt nigrorum oculorum penitus, vt modi

modi falconum, ſed nigredo pupillae in talibus intenſior eſt nigredine albuginei humoris, et quaedam ſunt oculorum glaucorum in circuitu pupillae, quae nigra eſt, vt genera accipitrum, et niſorum, quaedam ſunt aliorum colorum, et aliae mutant colorem in oculis ſecundum mutationem aetatum. Oculi autem auium, vt in pluribus, clauduntur palpebris inferioribus, quae ſunt in eis longae, et ſufficientes ad hoc, et quarundam auium oculi clauduntur a ſuperiori et inferiori palpebra, carent autem palpebrae pilis; et aues ſuperinducunt velociter ſuis oculis ad mundificationem ipſorum quandam pelliculam palpebralem, et velociter retrahunt eandem. In oculis vero non minor eſt diuerſitas, ſed ad praeſens non ad propoſitum. Cilia autem, quae ſunt multum prominentia ſuper oculos ad defendendum ipſos, in auibus rapacibus ſunt detecta, et plumis carentia, dura, et ſic tenuia, vt fere incidant: in aliis vero auibus ſunt minus prominentia, et ſunt plumoſa.

CAPITVLVM XXV.
De auribus.

Aures auium ſunt inſtrumenta auditus earum, quae ſunt foramina duo poſt oculos, tendentia ad occiput. Iſta duo foramina ſunt intrinſecus tornatilia, vt torcular, ſunt in oſſe petroſo, vnum a dextris, alterum a ſiniſtris, nec habent exterius cartilaginem, quae auricula ſeu buccina auris dicitur, quod fit in illis auibus ſolum, quae ſunt de genere bubonum et noctuarum, et in quadam aue, quae dicitur Vhan, hae enim habent pelliculam circa foramen auris, quae, quando replicatur, praetendit formam buccinae auris humanae patentis ſemper. Aures auium tectae ſunt in circuitu in quibuſdam plumis, et in quibuſdam pilis duris. Iuuant autem aures in eo, quod per eas auditur, et auditu perpendit auis, ex ſono ſcilicet, delectabile vel deteſtabile.

CAPITVLVM XXVI.
De naribus, roſtro, humeris.

Nares ſunt duo foramina in ſuperiori parte roſtri, vnum in directo alterius, quibus perficitur odoratus et eiſdem anhelatur, et per eas emittuntur ſuperfluitates venientes a cerebro, vnde et vtrumque illorum foraminum interius habet duas vias, vnam tendentem ad caput, alteram tendentem ad palatum, illae autem viae, quae tendunt ad palatum, in ipſo palato vno longo foramine ſunt contentae, quod foramen reſpicit verſus cannam pulmonis. Iuuamentum autem narium iuxta deſcriptionem earum poſitum eſt. Aues enim habent diuerſitatem in naribus, nam in quibuſdam nares ſunt rotundae, in quibuſdam oblongae, in aliis perfractae extrinſecus, vt in auibus aquaticis, in aliis eſt cartilago media inter vtramque narem, et in quibuſdam auibus caruncula eſt intus in naribus, in aliis prominens vſque foras,

tas, vt in modis falconum, in aliis interius depressa et subiacens, vt accipitribus, et in quibusdam auibus non est caruncula in naribus, et quaedam aues habent nares opertas in circuitu pilis duris, vt corui et huiusmodi, et quaedam non opertas, et quaedam habent nares suas interius tornatiles in modum testae limacis, vt porsirae, et quaedam non sic, sed recte perforatas, sunt et aliis multis modis nares et caruncculae auium, quos modos diligens inquisitio facile inueniet. Inter nares vero et oculos quidam locus est in rostro mollis, et cedens tactui, habens cutem desuper, et duos panniculos subtus, vnum desuper alium, et sub illis est via patula, quae praetenditur a naribus vsque versus cerebrum, et illinc transit superfluitas a cerebro veniens, et alia via tendens ad palatum.

Rostrum est membrum corneum in capite auis positum, cum quo sumit cibum, constat autem ex duabus partibus, superiore et inferiore, quae sunt ei loco mandibularum in aliis animalibus, continentium dentes, parte superiori rostri contiguatur palatum, parti inferiori adhaeret lingua non tota, et subper iacet ei. Omnes aues mouent inferiorem partem rostri sursum, et superiorem deorsum, quando scilicet est eis necessarium, quamuis Aristoteles dicat contrarium: hic vero modus in auibus raro est manifestus in rapacibus, sic et in psitaco. Maxime autem iuuantur aues omnes ex suo rostro in accipiendo cibum, in trahendo in os suum, in perungendo pennas suas, in scalpendo, vbi prurit et possunt attingere cum eo, et generaliter omnes defendunt se cum rostro a volentibus nocere eis rostro, et discernunt durum et molle, asperum et lene, tactus enim quamuis sit communis omnibus membris, magis vtuntur in tangendo rostro, digitis et vnguibus. Diuersantur autem aues in substantia rostri, forma, quantitate et caeteris. Aliae enim habent rostrum durioris substantiae, vt rapaces, picones, ciconiae, grues, ayrones et huiusmodi, aliae mollioris, vt turtures, columbae domesticae, et faecha et plures aliae. Aliis sunt rostra adunca, aliis recta, et aliis acuta, aliis dentata, et aliis non, et aliis serrata, aliis non. Sunt et aliae plures formae, quarum omnium exemplum facile est inuenire, et ex supra dictis poterunt plura perpendi. Aues aquaticae natantes, quae vtuntur piscibus et non alio cibo, habent rostrum suum talis figurae, quod conueniebat eis comedere pisces, habent enim in rostro, vnde iuuantur contra lubricitatem piscium, pisces equidem sunt lubricantes, et aqua facit ipsos amplius lubricare, et subtus fugere, sicut videtur in pellicanis, qui habent rostrum longum et latum, asperum deintus, supra et infra, et in extremitate extrinseca superiori quasi vngulam recuruam, duram et scindentem, cum qua capiunt pisces, et proiiciunt intus in pelliculam, quam habent adhaerentem inferiori parti rostri quasi saccum, quae pellicula apta est aperiri et claudi, in eam namque pisces incidunt quasi in sagenam, eo enim, quod longum habent rostrum non dentatum, neque incisum in alterutram partium, facile pisces poterant euadere, propter quod adfuit illa pellicula, in quam incidunt et retinentur quasi in . . . . . Modi etiam mergorum habent rostrum cum aptitudine, qua

iuuantur

iuuantur in piſcatione, habent enim roſtrum aliquantum longum et rotundum, in extremitate curuum et acutum plus pellicano, dentatum ſupra et infra vtrinque, ſubteriori vero parti roſtri adhaeret pellicula, quemadmodum in pellicanis, non tamen tanta in proportione ſua, quanta in pellicano. Similiter in aliis auibus aquaticis, quae viuunt piſcibus, roſtrum habet ſuam aptitudinem ad capiendum et retinendum piſces, verbi gratia ayrones habent roſtrum longum, obrotundum, acutum, anterius inciſiuum, aſperum, vtrinque dentatum. Aquaticae vero, quae viuunt herba, ſecundum plus habent aptitudinem roſtri, qua ſecant herbas, ſcilicet roſtrum dentatum interius, ſubtus et ſupra, etiam in lingua habent denticulos ad melius incidendum, quas inciſas immittunt poſtea per iſophagum ad ventrem. Vniuerſaliter autem aues aquaticae, mediae et terreſtres, viuentes de herbis, granis, et ſeminibus, vtrinque habent roſtrum aptum, vt colligant, tranſglutiunt . . . . aquaticae habent roſtrum . . . . . concauum et in mar . . . . quaſi ſertatum, vt ſunt modi anatum, quae, collectis cibis in roſtro ſuo, commouent roſtrum, quaſi maſticarent, et hoc faciunt ex vtroque latere roſtri, vt exeat limus terrae et caeterae ſuperuacuitates, quas colligunt cum granis et ſeminibus et alio cibo. Terreſtres etiam, quae viuunt granis, habent roſtrum aptum, obrotundum et intus concauum, vt perdicum modi, coturnicum, et huiuſmodi. Sed etiam de auiculis habentes roſtrum durum, de granis, quae colligunt, aptitudine roſtri ſui rumpunt corticem, et aſſumendo eiiciunt medullam, vt paſſeres, cardilli, pſitacus, et huiuſmodi, et hoc accidit, vt melius digerant, quia ſunt pauci caloris: ſed habentes roſtrum molle, non habentes aptitudinem eius ad rumpendum corticem, tranſglutiunt grana cum cortice, tam dura, quam mollia, vt columbae, turtures, fakecha, et plures aliae roſtri mollis, quae habent calorem multum. Terreſtres vero, quae carnibus viuunt ſolum, habent aptitudinem roſtri ad hoc et vngues pedum iuuantes ad hoc idem, quia non poſſunt ferre granum cum roſtro, habent namque roſtrum durum, aduncum, inciſiuum et dentatum, vt falcones et huiuſmodi, non dentatum, vt accipitres et ſimiles. Quae vero terreſtrium comedunt grana et carnes, habent aptitudinem roſtri ad colligendum grana, et ad dilacerandum carnes, vt ſunt corui, cornelli, cornicularum modi, picarum et monedularum, et ſimilium, habent roſtrum inciſiuum et apertum pro carnibus incidendum, pro grano colligendo. Aues vero mediae habent roſtra ſua diuerſimode apta, nam aliae habent roſtrum concauum, intrinſecus longum, durum, anterius non perfecte acutum, cum quo cauant terram ad extrahendum radices, vt modi gruum. Sed illae mediae, quae viuunt vermibus, quos cauant ſub terra, habent roſtrum conuenientis formae ad ſumendum ſibi cibum, iſtarum namque aliae habent roſtrum longum, gracile, et anterius obrotundum et durum, vt quidam modus corlinorum, et aliae habent acutius, vt pluerii et vanelli, et aliae habent roſtrum longum et curuum ad inferius, vt alius modus corlinorum, et aliae habent longum et rectum, et in extremitate aliquantulum curuum,

curuum, vt . . . . picaciae et huiusmodi, et aliae habent . . . . . et acutum anterius, vt pluerii, vanelli, et aliae habent longum, gracile et . . . . . recuruum, quae vero habent rostrum molle, ... limo molli. Habentium vero longum et gracile rostrum, aliae habent minus longum, aliae magis, tamen habent vtraeque anterius durum et grossum, in modum clauae, quae molliorem habent interiorem partem rostri, et mediam, et vsque versus caput, quam anterius, per quod molle discernunt, an sit cibus eorum, quod cauauerunt subter terram, visu namque discernere non est eis aptum, cum non videant terram dum cauant; sed illae, quae colligunt grana, et alium sibi cibum super terram, visu discernunt inter cibum eorum et non cibum, nec habent rostrum tam molle, quod gustu possint discernere bene inter cibum et non cibum. Aliae etiam formae rostrorum sunt multiplices, per quas diuersimode assumunt sibi cibum, quas difficile esset enumerare et longum.

De crista vero, quae superest capitibus, et subest faucibus in quibusdam auibus, et de cornibus etiam, quae nascuntur super capita quarundam auium, dictum est, quomodo se habeant, in capitulo de diuersitate capitum, de eo vero quod superest rostro dicetur, vbi dicetur de rapacibus. Collum vero est membrum, quod sustinet caput, et est medium inter humeros et caput, et constat ex pluribus partibus, quoniam continet cannam pulmonis, isophagum, venas, arterias, neruos, lacertos, spondiles multas coniunctas inuicem, ligamentis continuatas. Habuit autem collum plures spondiles, vt sustinendo caput per suas iuncturas et flexiones, portaret caput dextrorsum, sinistrorsum, sursum et deorsum, ante, retro, ad voluntatem auis, mediantibus musculis et neruis ab occipitio descendentibus, et hoc est iuuamentum colli. Diuersitas autem auium in collo multiplex est, quaedam enim habent collum longum, et harum quaedam plus, quaedam minus: aliae habent collum curtum, et harum quaedam magis curtum, quaedam minus curtum. Item aliae habent collum grossum, aliae gracile, et aliae plumosum, aliae sine plumis, lanulosum tamen. Quantitas autem colli in omnibus auibus vniuersaliter posterius protenditur a capite vsque ad principium dorsi, anterius vsque ad furcam pectoris, et dextrorsum et sinistrorsum vsque ad humeros. Longum collum habent plures de auibus mediis, vt modi gruum, et ciconiarum, et aues aquaticae natantes, non submergentes se penitus, habent longum collum, vt modi cinnorum, et pellicani, et anseres, et non natantes, vt ayrones. Longitudo autem colli, aut rostri, aut vtriusque simul necessaria fuit habentibus longa crura, cuiuscunque modi sint, maxime pascentibus super terram. Cum enim corpus sustentetur ab altis cruribus, non possent colligere sibi cibum de terra, nisi haberent longitudinem in collo, et in rostro, aut in vtroque; non tamen illae, quae habent hanc longitudinem, necessario habent longa crura, cinni namque, pellicani, et anseres longitudinem habent in praedictis, tibias tamen curtas. Breue tamen collum habent aues terrestres in maiori parte, et breuius, quam aqua-

ticae et mediae: ſed breuiſſimum omnium habent bubonum et noctuarum modi, et caeterae aues rapaces, et ideo habent collum fortius, quoniam cum paucioribus iuncturis, ex hoc ſequitur, quod trahunt validius cum collo, quam non rapaces, cuiuſcunque generis et modi ſint. Groſſum collum habent multae auium, quemadmodum maſculi et foeminae biſtardae, ſed maſculis ingroſſantur multo amplius tempore coitus, vt, quicunque viderit, poſſit iure admirari, nam aliis temporibus ad conſuetam groſſitiem reuertitur, foeminis vero tempore coitus et aliis temporibus eſt eadem groſſities, cur autem hoc eueniat, inquirendum relinquimus audienti. Gracile collum habent modi corlinorum et ayronum. Plumoſum collum habent fere omnes aues, ſine plumis vero, vt modus vulturum. Omnes aues, dum volant, tenent collum extenſum, praeter pellicanum et ayronem, qui collo replicato ad ſe et contracto volant, ayrones tamen, quando propter timorem conantur, volando extendunt collum. Humeri autem ſeu ſpatulae ſunt, quibus coniunctae ſunt alae, et inter humeros collum deſcendit ad reliquum corpus; ſunt autem duo humeri, vnus ad dextram, alius ad ſiniſtram, et ſunt altiores lateribus, et ab ipſis incipit diſtinctio alarum a corpore. Conſtant autem ex tribus oſſibus, neruis, muſculis, ligamentis et chordis; oſſa vero tria concatenata ſunt et colligata in humero hoc modo, os furculae, quod incipit ab initio altitudinis pectoris, eidem priori alligatur quadam diſtantia ſuis cartilaginibus, ſuisque ligamentis, quod os furculae ab illo loco bifurcatur, et vnum protenditur collateraliter a collo vſque ad humerum, alterum ad alterum humerum, et ſic collum intercipitur inter vtramque extremitatum cuiuſque horum, coniuncta ſunt autem ad duo oſſa colligata ſibi inuicem in eodem loco ſuis ligamentis, et illic faciunt angulum, nam vnum, quod in extremitatibus ſuis eſt anguloſum, ſed in medio rotundum, deſcendit ab illa coniunctura et protenditur ad vnum principii pectoris ex ſua parte, et ei contiguatur cartilaginibus mediis et aliis ligamentis, alterum vero protenditur ad dorſum, et ſupponitur coſtis prope ſpondila dorſi, hoc autem eſt curuum, et latum, et debile, nullam penitus habens coniuncturam ligamento ſpeciali, neque colligationem alicui de oſſibus in parte illa, vbi autem coniuncta ſunt ſibi inuicem haec duo oſſa ex parte alae, quodam modo ſunt concaua, anguloſa et cartilaginoſa, et in eorum concauitate vertebrum primi oſſis alae, quod os medici dicunt armum, locatum, et locatur et mouetur ſecundum motus diuerſos ſurſum et deorſum, ante, retro. Haec autem duo oſſa in coniunctione ſua alterius oſſis, quod eſt de furcula pectoris, conſtituunt humerum, cuius humeri iuuamentum eſt, vt ala firmetur in eo, tanquam in ſui centro, circa quod habent ſuos motus, et expoſitione oſſium ſpatulae, ala in ſuis ſpatulis motibus detinetur, vt nec plus debito ſupra aſcendat, neque infra plus, quam eſt neceſſarium, deſcendat, neque ante neque retro plus debito relaxetur. Differentia auium in ſpatulis ſi tangatur, parum prodeſt.

CAPITVLVM XXVII.

De alis.

Alae ſunt membra, per quae volatilia habent volare. Sunt autem duae in auibus, alia dextra, alia ſiniſtra, et ſunt in auibus ad modum brachiorum in hominibus, et anteriorum crurum in quadrupedibus, conſtant autem ex pluribus oſſibus coniunctis inuicem ſucceſſiue, et ideo plures habent iuncturas, quare melius reflectuntur, et non ſolum ex oſſibus conſtant, ſed ex neruis, venis, arteriis, muſculis, chordis, et caeteris ligamentis; oſſa hoc modo ſunt ordinata. Loco, qui dicitur humerus, coniungitur quoddam os, quod medici dicunt armum, et vbi finit iſtud os, coniunguntur ſibi alia duo oſſa, quae dicuntur focilia, quae ſunt diſtincta et ſeparata ab inuicem in medio ipſorum, ſed in extremitatibus ſunt coniuncta et colligata, et, vbi finiunt haec duo focilia, coniungitur ei reliqua pars alae, quae videtur in auibus loco manus in omnibus, et continet in ſe et contiguat plura oſſa in diuerſas iuncturas minores, ordinata hoc modo: primo ſunt oſſa minora, collocata ſuper vertebrum illius oſſis, quod coniungitur focilibus, replentia vacuitates illius iuncturae illic, et iocantia, quorum vnum exit longe extra alam, in auibus, quae percutiunt cum alis, et eſt durum, cum quo ſe defendunt et pugnant ipſae aues, quae habent ipſum foris prominens, vt in anſeribus et cinnis, et in paruis paruum, et in magnis magnum. In hac reliqua parte eſt vnum os paruum ſemotum ab aliis, et hoc videtur eſſe loco pollicis, habens in ſui extremitate forinſeca quoddam ſubtile durum et acutum, in modum vnguis. Eſt et aliud os ſuper iſto gracile et debile, ſuper quod quodammodo appodiat ſe pollex, ſub iſto gracili eſt aliud os groſſius, vnum in ſuis extremitatibus, diuiſum autem in duo et feneſtratum in ſui medio, et vbi finit iunctura, alia duo oſſa breuia, vnum latius reliquo, extremitati vero latioris, quod eſt ſupra paruum, coniunctum eſt os vltimum alae, paruum et ſtrictum. Haec eſt ordinatio et coniunctura oſſium.

Replicationes autem partium alae hoc modo fiunt: quando ala reducta et recollecta eſt ad corpus, pars illa, in qua eſt armus, deſcendit ab humeris iuxta latus, inferius verſus ancham, ſequens vero pars, quae incipit a fine armi, et eſt locus cubiti, aſcendit ad ſuperius iuxta latus primae partis, reliqua vero tertia pars alae deſcendit ab illo loco, qui dicitur impulſorium alae, et gallice dicitur le bout, vſque inferius. Fuerunt autem in alis ad melius eſſe plures iuncturae et reflexiones, et non vna tantum, nam ſi vna fuiſſet, aut eſſet longa, aut breuis, ſi breuis, non eſſet ſufficiens ſuſtentare corpus auis, neque facere, quae pertinent volatui: ſi longa, non replicaretur ad corpus conuenienter, nam ſi replicaretur ad inferius, pertranſiret caudam, et impediret ſeſſionem auis, ſi ad ſuperius, pertranſiret caput, et pennae alae eſſent apertae et non coopertae inuicem, nec eſſent tamen idoneae ad ſui operationem, pro eo enim, quod aues in diuerſas partes habent ſe mo-

uere necessario, scilicet dextrorsum, sinistrorsum, ante, retro, sursum et deorsum, si alae essent contractae vna iunctura sola, non conueniret ad variandos hos motus, et si plures habuissent iuncturas, quam habent, cum illae, quas habent, sufficiant ad suos motus diuersificandos, alae essent debiliores, cum omne membrum debilius sit, quanto est plurium iuncturarum, et essent impedimento coopeturae, quam faciunt pennae alarum inter se inuicem, et quarta iunctura si adesset, non replicaretur ad corpus, sed esset de foris, cuius pennae non essent coopertae sub aliis pennis, vt conuenit, et si essent de foris, essent impedimento pennis, quae non essent sub coopertura, et illae extremae pennae, quae deberent descendere inferius, ascenderent superius, et esset inconueniens. Alis autem insunt pennae maiores per longum extremitatis posterioris earum, et plumae minores insunt alis supra et infra, eo modo, qui dicitur in capitulo de plumagio. Mouentur autem multipliciter secundum voluntatem auis, scilicet sursum, deorsum, ante, retro, extensiue, et contractiue, fiunt autem hi motus diuersi per alios et alios lacertos alarum, motus namque, qui fit ante, fit per lacertos anteriores, retro vero per posteriores, sursum per superiores, deorsum per inferiores, qui veniunt ab ala vsque ad pectus, extensiuus vero motus alae, et contractiuus seu replicatiuus, per alios et alios lacertos fiunt. Auis autem, quando volat, motum alae ad superius non facit, nisi gratia inferioris faciendi, ad hoc enim exaltat alam, vt ab alto descendat infra melius, et validius, et quae auis altius extollit alas, et magis ad superiora dorsi replicat, motum inferiorem alarum validiorem faciet, per quem motum subleuatur auis, impellitur et defertur, et quia hic inferior motus fit per lacertos ab alis venientes ad pectus, quarum auium grossiores et fortiores erunt hi lacerti, earum erit etiam hic motus validior, et per hoc impellitur fortius et velocius in volatu suo, de qua re syllogizabo sic: Omnis auis habens grossiores et fortiores lacertos ab alis ad pectus, habet velociorem et fortiorem hunc motum in alis; Omnis auis habens grossius et densius pectus, habet grossiores et fortiores lacertos ab alis ad pectus: igitur omnis auis habens grossius et densius pectus, habet grossiores et fortiores et velociores motus in alis, et quaecunque habent huiusmodi motum, fortius et velocius volant. Amplius, motus vniuscuiusque alae, qui fit ad volandum, est quasi pars circularis motus, et omnes pennae maiores alarum mouentur similiter motu, qui est pars circularis motus, sicut namque ala facit in suo motu portiones circuli, sic et quaelibet penna alae facit suam circuli portionem, et quae penna propinquior est corpori, facit portionem circuli breuioris, quae vero remotior, maioris et amplioris, et portiones circuli, quas faciunt singulae pennae, sunt de circumferentiis aequidistantibus, et ala, quae facit portionem maioris ambitus, et magis distat a corpore auis, iuuat magis subleuari aut impelli et deportari, quod ait Aristoteles in libro de ingeniis leuandi pondera, dicens, quod magis facit leuari pondus maior circulus. Iuuamentum autem alarum est in eo, quod per motum suum fit volatus, quo volant aues, mutant loca ad acqui-

acquisitionem cibi et aëris sibi conuenientis, et quo fugiunt nocumenta. Et aliquae aues defendunt se cum alis et pugnant, et per motum etiam alarum subleuatur corpus auis ad aëra, impellitur et deportatur, et per reductionem et replicationem alarum ad corpus, pars dorsi et latera ab importunitatibus aëris proteguntur. Differunt autem aues in alis multipliciter, nam quaedam habent alas breuiores respectu sui corporis, quaedam longiores, quaedam proportionales. Rursus quaedam habent alas longas et pennas alarum longas, quaedam habent alas longas, et pennas alarum breues, et quaedam habent breues alas, et pennas alarum longas, et quaedam habent breues alas, et pennas alarum breues, amplius quaedam habent alas ad similitudinem falcis, multum scilicet falcatas, et quaedam extensas, et non multum falcatas. Sunt et aliae differentiae alarum, sed, quae dicta sunt, nunc sufficiant.

CAPITVLVM XXVIII.
De dorso.

Dorsum est illud membrum, quod ab inferiori extremitate protenditur vsque ad lumbos, inter alas et latera. Est autem ossuosum, quoniam constat in sui medio per longum ex spondilibus, quae sunt post spondiles colli, vsque ad principium spondilium lumborum, et vtrinque constant iuxta suos spondiles ex . . . . vatione, quam faciunt costae cum spondilibus dorsi. Iuuamentum autem eius est, vt defendat corpus a posteriori. Diuersitas auium in dorso in eo est, quod quaedam sint amplioris dorsi, quaedam strictioris, et quaedam longioris, et quaedam breuioris.

CAPITVLVM XXIX.
De lumbis.

Lumbi vero protenduntur a fine dorsi vsque ad caudam, et sunt duo, dexter et sinister, et in sui medio continentur spondiles a fine dorsi vsque ad caudam, et vtrinque continent ossa lata, concaua desubtus, quae dicuntur ossa ancharum, habentia circa sui medium quandam concauitatem, quae vocatur Scia. Iuuamentum autem lumborum est defendere renes ab exterioribus nocumentis, et vt vertebra ossium costarum firmentur in foraminibus ancharum.

CAPITVLVM XXX.
De cauda.

Cauda vero auis dicitur, quod superest ano, protensum exterius, constans ex spondilibus exterioribus spinae, extenditur autem vlterius dilatando, et innascuntur in ea pennae maiores. Iuuamentum autem caudae dicitur, vbi tractatur de

de plumagio. Aues vero in pluribus, quae habent longum corpus, habent breuiorem caudam, sed quae habent breue corpus, caudam longam.

CAPITVLVM XXXI.
De peruncto.

Peruncto est quoddam membrum, quod superest caudae, constitutum ex geminis quasi glandibus, in medio illarum prope finem est quoddam neruosum, durum, eleuatum ad modum virgae. Iuuamentum enim huius peruncti est, recipere a reliquo corpore humiditatem virulentam, quam receptam et in ipso congregatam auis, cum opus fuerit, comprimendo cum rostro suo suget; et cum eodem rostro pennas suas et vngues perungit, quatenus pennae melius possint resistere madefactioni, aqua enim pluens super pennas perunctas minus adhaeret eis, et integrius et lubricabilius descendit, et pennae saniores seruantur et vngues, rapacium vero vngues ex perunćto citius vulnerant, et sunt causa citius interficiendi praedam, inferunt enim per hoc vulnera venenosa. Diuersantur autem aues in perunćto, nam aquaticae generaliter multum habent de perunćto, et magis quam mediae et terrestres.

CAPITVLVM XXXII.
De pectore.

Pectus est membrum sub sui medio continens cor et defendens ipsum; ab anteriori parte eleuatum, prominens in medio sui per longum exterius, deintus autem concauum. Est vero ossuosum, hoc autem os strictum est, forte et eleuatum in modum parietis in medietate sui; pars vero ossis pectoris altera a dextris, altera a sinistris subiacet, et hoc os in superioribus partibus sui, in quibus contiguatur cum furca pectoris et cum ossibus spatularum, densius et solidius est, in inferioribus vero partibus sui, vbi coniungitur loco, qui dicitur ouaria, mollius est et cartilaginosius, ramificatum autem est et distinctum in plures ramos ossuosos, in partibus illis, in quibus coniungitur lateribus. De continentia etiam pectoris sunt lacerti, venientes ab vtraque ala ad pectus vtrinque, et propter hoc conuenienter descendebat os pectoris ab vtraque parte, vt illi lacerti reuerterentur in angulositatibus illis, quae fiunt ex osse medio, et duabus partibus subiacentibus, et est etiam neruus quidam ad longum protensus super altitudinem medii pectoris, coniungens vtrosque lacertos illic; et in hoc apparet iuuamentum multiplex pectoris, nam os in sui medio fuit eleuatum, vt obsisteret nocumentis exterioribus, et distingueret lacertos vnius alae venientes ad pectus a lacertis alterius, quae distinctio si non adfuisset, non posset moueri vna ala neque pati, quin moueretur et pateretur altera. Concauitates vero angulosae adfuerunt, vna a dextris, altera a sini-

a finiſtris, vt in eis locarentur lacerti; neruus protenſus in longum adfuit deſuper, vt quodammodo velaret et ligaret ad os medium lacertos, vtrinque concauum fuit inferius, vt cederet locum cordi, verſus ventrem debuit eſſe mollius, ne duritie ſua laederet mollitiem ventris, et idcirco in pluribus auibus eſt pannoſum pectus inter ramos, quos diximus, maxime ſuper ventrem. Differunt autem aues in pectore, nam aquaticae et praecipue natantes longius habent pectus vniuerſaliter, et habent longius corpus, quam terreſtres. Rurſus in generibus falconum prominentia magis eſt rotundior et groſſior, quam in generibus accipitrum et niſorum. Os etiam illud, quod eminet in pectore gruis, habet interiora ſua vacua, in qua vacuitate locatur et reflectitur canna pulmonis, in reliqua vero parte ſui, quae ſolida videtur, non eſt ſoliditas, ne nimis eſſet ponderoſum, ſed quaedam ſpongioſitas, vt eſſet leuius ad portandum, cuius ſimile non eſt in oſſibus pectorum aliarum auium, oſſa enim magnarum auium reſpectu ſui corporis minus ſolida ſunt minuſque firma, quam oſſa paruarum reſpectu ſui: nam ſi eſſent ſolida in magnis auibus, eſſent ponderoſa et difficilia ad portandum, in paruis vero ſolidiora debuerunt eſſe, vt firmiora eſſent, et difficilia frangi, ad multos et varios motus, quos habent paruae aues plus quam magnae.

CAPITVLVM XXXIII.
De lateribus.

Latera vero ſunt, quae ſub alis iacent, inter pectus et dorſum, et penduntur a ſub axillaribus vſque ad capita ancharum, et conſtant ex coſtis, in quibuſdam pluribus, in quibuſdam paucioribus, et pannis et lacertis colligantibus coſtas, quae coſtae perueniunt vſque ad ſpondiles dorſi. Eſt autem iuuamentum laterum collateraliter defendere cor, pulmonem, panniculos, et caetera intrinſeca ſub eis, quemadmodum pectus cor ab anteriori parte. Venter vero, qui a quibuſdam ouaria dicitur, eſt totum id, quod extremitate pectoris protenditur inter anchas et coſtas vſque ad anum, et etiam magna pars ventris continetur ſub ipſo pectore vſque prope cor, continet autem in ſe ſtomachum, inteſtina, epar, ſplenem, et caetera nutritiua, vt conſuetum eſt dici. Eſt autem venter deſuper pennoſus, neruoſus, lacertoſus, et ideo mollis, extenſiuus, vt ſuperfluitatibus contentis in ipſo, et tranſeuntibus ouis, et humoribus, et ventoſitatibus cedere poſſet per extenſionem ſuam. Iuuamentum autem eius eſt, continere membra, quae diximus, et calefacere, et ſuperfluitates deportare exterius. Dictum eſt, quod in loco lumborum ſint duo oſſa ancharum, longa, concaua, inferius lata, habentia circa ſui medium quandam concauitatem, quam medici dicunt ſciam, et in illa ſcia locatur vertebrum ſuperius coxae. Sunt igitur coxae, crura et pedes membra ſuſtentantia corpus auis ſuper terram, et per eadem habet auis ambulare ſuper terram, et habere quandoque defenſionem ſuam, maxime autem per pedes et vngues habent ſcalpere,

ſcalpere, vbi ſibi prurit, raſpare terram, illae ſcilicet, quibus hoc conuenit. Et haec ſunt iuuamenta, quae habentur ex coxis, cruribus et pedibus. Conſtant autem coxae, crura, pedes, ex oſſibus multis ſucceſſiue ſibi inuicem contiguatis hoc modo: os coxae, quod vnitum eſt cum ſuo vertebro ſuperiori, locatum in ſcia, et illic detinetur neruis, chordis et aliis ligaminibus, habet circa ſe lacertos plurimos, a quibus habet diuerſos motus, hoc autem os refertur illi oſſi in alis, quod dicitur armus, habens in quibuſdam auibus medullam, in quibuſdam nullam. Huic vero oſſi conſequenter colligantur duo focilia cruris, quae ſunt in alis, ſunt autem duo focilia cruris, vt, ſi vnum pateretur, reliquum remaneat ſanum, et illud, quod exterius eſt, quoniam erat paratum recipere nocumenta, groſſius et firmius fuit, et illud minus, quod eſt in crure, adeo eſt tenerum, maxime inferius, vt illic credatur eſſe neruus, et quanto plus tendit, tanto plus rotundeſcit, et ſubtiliatur, haec autem duo focilia, quae nos dicimus conſtituere crus, a quibuſdam appellantur coxa, qui etiam, quod ſuperius eſt, appellant ſupra coxam; os vero vnicum iungitur extremitati duorum focilium inferius, et protenditur vſque ad digitos pedis, et hanc partem multi appellant crus ſeu tibiam, nos tamen opinamur magis, quod ſit de pede, quemadmodum in faſianis, gruibus et biſtardis. Hoc autem os, cui applicantur digiti, in quibuſdam auibus eſt tectum corio ſquammoſo, omnino carens plumis, in quibuſdam vero non ſquammoſo et habente plumas vſque ad pedes, et in quibuſdam vſque ad vngues, et in aliis raras plumas inter ſquammas, vt in falconibus. Item in aliquibus habet a poſterius quoddam carneum acutum longum, vt gallinis, faſianis, pauonibus, in aliquibus vero omnino carent huiuſmodi, quod dicitur ſperonus. Extremitati autem huius oſſis applicati ſunt et catenati ſuis chordis et ligaminibus digiti ipſarum, de quibus in ſuo capite dicetur plenius. De comparatione autem coxarum ad alas ſic ſe habet: illae, quae habent groſſius et carnoſius pectus, habent fortiores alas, et proinde graciliora crura, et coxas, et huiuſmodi ſunt potentiores in volatibus, quam in greſſibus, ſed quae habent groſſiora crura et coxas, gracilius habent pectus, et ideo potentiores ſunt in greſſibus huiuſmodi et paucioris volatus, quam quae habent e conuerſo. Quod enim recuperant partes membrorum inferiorum, diminutum eſt eis ex parte alarum.

Replicationes vero iuncturarum in coxis, cruribus et pedibus, contrariae ſunt replicationibus iuncturarum in alis, in ſurſum ſcilicet et deorſum applicando ad corpus, quod patebit, ſi reddantur ſingula ſingulis. Item iuncturae tibiarum et coxarum in auibus replicantur e conuerſo iuncturis coxarum et tibiarum poſteriorum in animalibus ambulabilibus, ad anterius ſcilicet et non ad poſterius, et hoc ideo, vt motum ſuum in ſtando et capiendo melius habere poſſint, cum pedibus enim capere volens, ad anterius capiet, ad poſterius vero non poteſt, hoc modo enim pedes prius vadunt ad capiendum, ante retro, dextrorſum ſiniſtrorſum, quemadmodum perſona auis. Membra coxarum, tibiarum et pedum, in auibus

auibus aquaticis natatilibus, percrescunt citius quam alae earum, quoniam cum pedibus suis habent in aquis acquirere cibum suum, non cum alis, et maior sua defensio est in aquis natandō cum pedibus et submergendo se, haec ideo membra natura statuit prius complere, deinde alas, in quibus postquam formatae sunt, nascuntur pennae maiores; adest et alia ratio, motus enim pedum, quos aues faciunt natando per aquam, attrahunt humores et nutrimentum ad se, ob hoc etiam alae, quae non sunt in motu nisi modico, nec est eis opus cum alis recedere, percomplentur tardius quam coxae et crura et pedes, in aliis vero auibus, quam in natatilibus, non simpliciter se habet ita, sed citius percomplentur in membris superioribus, cum quibus est eis opus acquirere cibum sibi, fugere nocumentum, et habere defensionem suam.

CAPITVLVM XXXIV.
De digitis pedum.

Digiti autem sunt, super quos tanquam super bases suas stabiliuntur crura et coxae, et per consequens tota auis, et ideo sunt plures, et expansi, et remoti ab inuicem, quod enim super basem ampliorem firmatur, firmius stat, ex hoc apparet quoddam iuuamentum ipsorum. Iuuant praeterea ad amplectendum ramos et alia, super quae stant, et ad alia plura iuuant. Constant autem ex pluribus ossibus, successiue sibi inuicem colligatis per suas chordas, suaque ligamenta, et omnes colligati in vnum sunt cum osse praedicto. Sunt autem digiti pedum in pluribus auibus quatuor, in aliquibus tres, in aliquibus duo: habentium vero quatuor digitos in pede, plures habent tres digitos anterius, et vnum posterius, paucae vero sunt habentes duos anterius, et duos posterius, vt picones, et modi psitacorum, et aliae applicantes se arboribus. Sed illae, quae habent tantum tres digitos, digito carent generaliter posteriori, ipsos namque anterius habent, vt sunt bistardae, liuercini, pluerii, et in maiori parte aues conuersantes in campis lapillosis, aut in torrentibus lapillosis. Auis vero, quae habet tantum duos digitos in pedibus, medium et forinsecum, intrinsecum non habet, ne noceat ei in gressu suo, sicut est strutio, qui habet vtrumque anterius, hic, quoniam grandis est, fortiores digitos habuit in pedibus, neque enim sedet super ramos, neque habet facere multa cum digitis, nisi currere. Item digitorum alii sunt coriales, vt cophanus, et vt anser, qui scilicet habent corium neruosum et cartilaginosum ligans eos inuicem, quamuis distanter, sicut sunt digiti auium aquaticarum natantium, quod ideo fuit, vt impellendo aquam ad posterius maiori copia se ipsos impellerent in antea melius in natando, et quanto sunt plus coriales, tanto magis natant. Alii vero sunt digiti coriales, sed corium decisum est, vnicuique digito adhaerens collateraliter, vt est videre in fulicis. De habentibus digitos coriales pellicanus solus habet posteriorem continuatum cum digito anteriori intrinseco, et distat longe a digito

anteriori extrinfeco, cuius rei fimile non eft in aliis auibus habentibus digitos coriales, vt eft videre in auibus terreftribus et mediis. Digiti autem pedum non fuerunt lineares et fine iuncturis, nam ex hoc effent minus habiles ad officia fua, cum enim non effent flexibiles in circulum, eo quod iuncturas non haberent, ramos, glebas, faxa et alia corpora, magis rotundae figurae quam alterius, quibus infident, faepius tangerent in puncto vno, fed ficut in geometria legitur, linea tangens fphaericum aut circulum neceffe eft vt in puncto tangat, quod autem in puncto tangit, minus tangit, et minus amplectitur rem tactam, et ideo fuerunt plures iuncturae neceffariae in digitis pedum, ex illis enim pluribus iuncturis digiti complicabiles fiunt in circulum, et in pluribus locis tangunt, quod amplectuntur, et ob hoc firmius retinent, quod fuit neceffarium auibus, quando fedent plurimum, dum dormiunt, fuper vnum pedem in maiori parte. Replicatio autem digitorum in fuis iuncturis ad fuperiorem partem non fuit neceffaria, ad fubteriorem vero partem fuit, quatenus brancarent conuenientius ramos, ad quos confugiunt perfaepe, vt illic dormiant, praecipue illae, quae non habent digitos coriales, et quae nidificant inter arbores; et vt fortius et firmius retinerent, tenendae fuerunt plures iuncturae, praecipue in digitis anterioribus, ficut dictum eft. Numerus autem et difpofitio iuncturarum in digitis auium, praecipue habentium quatuor digitos, tres ante et vnum poft, talis eft: digitus pofterior vnum habet os, et vnam iuncturam, et ideo fortior eft, ficut enim omne membrum plures iuncturas habens minus rigidum et debilius inuenitur, fic habens pauciores iuncturas rigidius et firmius inuenitur, quod conueniebat digito pofteriori, fit enim appodiatio auis ad pofterius fuper ipfum, et ipfe folus fuftentat ad pofterius, vt tres ad anterius, et ifte digitus refertur ad caeteros digitos anteriores, quemadmodum pollex in manu; anteriores primi digiti replicantes fe ad pofteriorem, et pofterior replicans fe ad anteriores, circulationem percomplere videntur, et ideo rem inclufam firmius retinere, et fimiliter fortitudo refpondet fortitudini trium, et falcones feriunt cum pofteriori digito, quod falconarii dicunt talum. Alius vero digitus a parte intrinfeca duo habuit offa et contiguata inuicem, et duas iuncturas vel articulos tantum, vt etiam fortis effet, cum ipfo namque ftringunt aues fortius quam cum aliis duobus, et fortius cum illo fe defendunt, et fuper ipfum fortius firmant fe, ipfe etiam directius refpicit pofteriorem, et ideo cum ipfo perficit anterius circulum. Medius autem digitus anteriorum in pluribus longior eft aliis, hic habet tres iuncturas ex tribus offibus contiguatis inuicem, quia amplius debebat brancare, quam alii, in circulari enim conuolutione medium obtinebat, replicatio enim digitorum, quando aliquid capiunt, fphaericam et circularem formam videntur facere, in qua pofterior digitus cum intrinfeco anteriori breuiorem circulum faciunt, medius maiorem circulationem comprehendit, vnde offa fua longiora funt, extrinfecus vero quatuor habet iuncturas ex quatuor offibus contiguatis, eft autem breuior digito medio, pro eo, quod fua quatuor offa funt breuiora

tribus

tribus illius, cum autem sit ex pluribus iuncturis quam alii, debilior est caeteris, nec fuit ei necessaria magna fortitudo, cum ipso namque auis minus se defendit, et in ipso minus se firmat, hic autem digitus habuit officium concludendi brancationem ex altera parte, et in formam quasi sphaericam reducendi, vt pro eo, quod habuit plures iuncturas, in pluribus locis rem contentam tangeret, et rem subtiliorem rotundare posset, vt dictum est. Ex his etiam patet mirabilis ordo complementi naturae in articulis pedum, posterior digitus, quem dicunt talum, vnicum habet articulum, digitus vero anterior intrinsecus, quem plures dicunt pollicem, duos habet articulos, sunt ergo tres articuli in his duobus digitis, digitus vero anterior medius tres habet articulos, qui cum praedictis complet senarium numerum, digitus autem anterior extrinsecus est quatuor habens articulos, quaternarius vero numerus secundum Pythagoram adiunctus senario reddit decem, quem denarium completum numerum vocat; decem igitur articuli digitorum pedis hoc ordine et ad praedictam vtilitatem sunt dispositi per naturam. Sciendum etiam, quod praeter vniuersale corium, quod tegit totum corpus, superest cruribus vsque ad subcoxalia et per totum pedem et digitos vsque ad vngues quoddam corium durius alio vniuersali, in quibusdam auibus squammosum, in quibusdam non squammosum, in quibusdam plumosum, in quibusdam non plumosum. Cuius corii iuuamentum est munire pedes et crura, quae saepius exponuntur tribulis, spinis, lapidibus et aquosis locis, et aliis nocumentis, dum gradiuntur aues.

CAPITVLVM XXXV.

Sequitur de vnguibus.

Vngues quamuis a medicis inter consimilia membra numerentur, quoniam tamen adhaerent digitis officialia membra, et ipsi iidem multa habent officia, dicemus in tractatu officialium de ipsis. Sunt autem vngues, qui circumdant extremitates digitorum, solidi, substantiae corneae, concaui interius, in qua concauitate recipiunt extremitates digitorum, sunt autem solidati cum carne iuncta sibi, et cum cute suprema, ligamenta eorum sunt chordosa, et ad ipsos veniunt nerui, arteriae et venae praestantes eis sensum et naturale nutrimentum. Est autem in extremitate cuiusque digiti vnus vnguis. Iuuamentum autem vnguium est, ne offendantur extremitates carneae digitorum a corporibus duris tangentibus digitos, primo sunt iuuamenta auium ad scalpere et raspare, et in pluribus sunt arma, nam cum eis pugnant, rapiunt, et laniant et adhaerent solis vnguibus. Auium autem quaedam sunt rectorum vnguium, vt plures de non rapacibus, quaedam aduncorum, vt modi rapacium; sunt tamen etiam plures de non rapacibus aduncorum vnguium, non rectorum, vt monedulae et picae, et aliae plures, quod ergo Aristoteles dicit in libro animalium, aues vncorum vnguium idem sunt, quod aues rapaces, non sic se habet. Inter omnes aues generaliter habent vnguem medii

digiti anterioris ſerratilem a parte domeſtica, et hoc non ſic eſt in aliis vnguibus, cum iſto namque vngue caput et caetera membra, ad quae poſſunt attingere, raſpant et ſcalpunt, ex vtroque pede ſcilicet. Alaudae vero, cozardi, calandrae et ſimiles his, habent in digito poſteriori vnguem longiorem et rectiorem, quam in aliis digitis, et quam aliae aues in ſua proportione. Grues etiam habent in digito anteriori intrinſeco cuiuſque pedis vnguem fortem, durum, aduncum et acutum, quaſi eſſet rapacis alicuius, et hoc non habent in aliis digitis, cum quo vngue ex vtroque pede grues ſe defendunt, et vt huiuſmodi vngues ſeruentur inhebetati et illaeſi, natura ſtabiliuit, quod, dum grues ſtant ſuper pedes, huiuſmodi vngues ſecundum latus, non ſecundum acumen ſui, ſtant ſuper terram. Ciconia vero habet vngues non vt aues aliae, ſed latos, ſicut homines et ſimiae.

CAPITVLVM XXXVI.
De membris interioribus officialibus.

Membra interiora officialia ſunt lacerti, craneum, panni velantes cerebrum, ipſum cerebrum, nucha, et alia huiuſmodi, quae ſenſui non ſubiacent, de quibus noſtri propoſiti non eſt dicere perfecte, quae ſint, aut ex quibus conſtant, niſi ea tantum, in quibus aues habent aliquam diuerſitatem et manifeſtationem. Lacerti namque cum de carne conſtant, et neruis, ligaminibus atque pelliculis veſtiantur, ad hoc iuuant, vt membra per eos moueantur, vnde ſunt diuerſi ad mouendum diuerſa membra, diuerſi etiam ad mouendum vnum in partes diuerſas. De craneo vero certum eſt, quod defendit cerebrum, et habet formam ſuam in qualibet ſpecie auium ſecundum diuerſitatem capitis ſuperius aſſignatam. De cerebro, quoniam adminiſtrat medullam . . . . quomodo ab ipſo oriuntur . . . . . . omnes vel mediate vel immediate deferentes ſenſum et . . . . ad caetera membra nullam . . . . . in auibus diuerſitatem, de . . . . . triculis vero id idem . . . . . . De ſpina vero, cum non ſit niſi contiguatio ſpondilium omnium in vnum corpus, et conſeruans et defendens nucham vſque ad extremitatem caudae, dicendum, quod in quibuſdam auibus eſt longior, ſecundum quod ſunt longioris corporis et longioris colli, et in aliis eſt breuior, ſecundum quod ſunt breuioris corporis et breuioris colli, et quod in vna ſpina ſunt plura ſpondilia quam in alia. Et ſpondilia dorſi ſunt iuncta inuicem tanta vnitate, vt ſupra dorſum videantur ſpondile vnum vſque prope lumbos, vbi eſt principium oſſium ancharum, illic namque manifeſte apparent iuncturae ſpondilium, a lumbis vero deſuper renes vſque ad principium caudae ſuper anum dilatantur ſpondilia, et intercipiuntur inter duo oſſa ancharum, et in quibuſdam auibus dilatantur plus, in quibuſdam minus, et hic locus a quibuſdam appellatur crupponus, et ſolidiores ſunt ipſorum iuncturae, et foramina eorum illic ampliora, vbi vero finiunt oſſa ani, qui ab illis eſt principium caudae, gracilantur ſpondi-

ſpondilia caudae, et paulo poſt ingroſſantur et dilatantur, vt plures carnes et groſſiores lacertos recipiant, et per hoc melius ſuſtineant membra peruncti, et vt pennis maioribus in circuitu naſcentibus amplius locus detur, circa finem vero iterum graciliantur. De nucha vero, quae dicitur medulla ſpinalis, quomodo procedit a cerebro tranſiens per foramina omnium ſpondilium vſque ad extremum caudae continuata, et quomodo ingroſſatur ſuper renes, vbi foramina ſpondilium ſunt ampliora, et quomodo neruorum paria exeunt ab ea, ita quod inter quaeque duo ſpondilia eſt vnum par, cuius paris vnus neruus procedit dextrorſum, alter vero ſiniſtrorſum, non pertinet dicere in noſtro propoſito. De ore vero et lingua, in quibus aues plus differunt, dicamus. Os quibuſdam auibus magnum eſt reſpectu ſui corporis, quibuſdam paruum, quibuſdam dentatum ſecundum palatum, quibuſdam non. Non habet etiam os auium vnulam, neque epiglottum, neque dentes, ſed pro dentibus habent roſtrum, et in quibuſdam auibus modicam aut nullam continet linguam, vt in ciconiis et pellicanis, et auibus habentibus roſtrum recuruum, ad modum cochlearis, et aliis pluribus, quae aues propter hoc minime habent differentias vocum, cum careant inſtrumentis vocalibus, quae vero habent linguam, manifeſtam vocem firmant, et voces tanto magis variant, quanto ſint eis habiliores linguae ad motum, quae enim habent linguam gracilem et agilem in roſtro paruo et gracili, certum eſt, quod habent plures modulos vocum, vt philomelae, calandrae, alaudae, ſturnelli, meruli, cardilli, et caeterae auiculae, hae namque et ſuas voces proprias proferunt, et ſonos auditos nituntur conformare, maxime graciles ſonos, et aliquae de illis garriunt plus in vere, et in tempore coitus earum, et in tempore ſereno, quieto, temperato, et mane plus, ſunt tamen, quae die et nocte vociferantur per plures menſes veris, vt philomelae, quae aliis temporibus ſilent; ſed quae habent linguam carnoſam et groſſam, ſunt, quae nituntur imitari in gutture ſuo voces humanas, quas ſaepius audiunt, vt coruorum modi et picarum, et magis pſitacorum viridium modus, et maxime modus alborum, qui modi pſitacorum proferunt literam R plus quam aliae aues. Hae autem varietates vocum contingunt ex habilitate linguae, et aliorum inſtrumentorum vocalium, maiores vero aues minus habent variare voces, propter ineptiam inſtrumentorum, ſed quae habent pauciores modos vocum, habent ad minus tres modos vocum, aliam enim habent ad deſiderium acquirendi eſcam ſibi, aliam ad deſiderium coëundi, mas aduerſus foeminam, et e conuerſo, aliam, quando timent et propter timorem vociferant. Lingua vero in pluribus auibus ſecundum ſubteriorem partem ſui habet quoddam durum ad modum vnguis, quod peruenit vſque ad ſummitatem linguae anterius, ex quo fit durior et firmior in anteriori parte, circa vero ſui medium per tranſuerſum habet quandam flexibilitatem, ſub quo loco interius in lingua quarundam auium eſt os quoddam. Interius autem lingua ramificatur in duos ramos vtrinque procedentes vſque ad occiput, qui videntur eſſe neruoſi, forma vero linguae ſequitur, vt in pluribus,

formam roſtri, vt contentum continens, et . . . . roſtro cum re-
cto . . . . in ſtricto et ſubtili ſtricta et gracilis, in lato lata, in dentato dentata, iuuans per hoc ad inciſionem herbarum, in breui breuius, in duro et acuto dura et acuta, vt eſt in modis piconum, qui cum roſtro verberant et perforant arbores, et acumen linguae infigunt in vermes, et extrahunt ipſos, vt comedant. Patet igitur, quod aues habent diuerſitatem in lingua ſecundum diuerſitatem roſtrorum. Iuuamentum autem linguae eſt, perficere guſtum. In fine vero linguae interius eſt vnum foramen in lingua, quod deſcendit in cannam pulmonis, et nullum habet epiglottum, habet enim naturam claudendi ſe, dum cibus aut potus deſuper ipſum tranſit ad ſubſequens foramen, quod deſcendit ad iſophagum, illac tranſit cibus et potus. Sunt etiam in ſuperiori parte oris, ſcilicet in palato, duo foramina, vnum longum praecedens, quod reſpondet viis tendentibus ad nares, quibus attrahitur flatus intrans in cannam pulmonis, aliud vero foramen ſequitur, iſtud eſt in fine palati interius, vnde deſcendunt ſuperfluitates a capite, et hoc tenet officium vuulae ſecundum hoc.

CAPITVLVM XXXVII.
De canna pulmonis.

Canna autem pulmonis cartilaginoſa et anuloſa, hinc deſcendens vna vſque prope pulmonem, hic enim diuiditur in duas minores cannas, quarum vna vadit ad vnam partem pulmonis, altera ad alteram. Item canna pulmonis deſcendit vſque ad collum, recte ſuper ſpondilia, vſque in loca pulmonis, praeterquam in gruibus, canna enim gruum in longum et rectum deſcendit inter furculam pectoris, et procedit et reflectitur illic inter oſſa pectoris, quae exit inter duas tabulas, et reflectitur et regiratur illic ſupra ſe ipſam duplici giro, deinde peruenit ad pulmonem, diuidens ſe in duas partes, ſicut cannae caeterarum auium, hinc eſt, quod aër verberatus et reflexus in tortuoſitates cannae pulmonis ſonat altius, quapropter grues habent ſonoram vocem et altam prae caeteris auibus, ſed minores grues non niſi ſibilant vſque ad annum, et tunc mutant vocem.

CAPITVLVM XXXVIII.
De pulmone.

Pulmo vero auium diuiſus eſt in dextram partem et ſiniſtram, quae adhaerent et collocantur inter coſtas, et ſuper eas prope ſpondilia dorſi, et prolongatur pulmo vſque verſus vltimas coſtas ex vtroque latere.

CAPI-

CAPITVLVM XXXIX.
De diaphragmate.

Diaphragma non videtur euidenter in auibus, ſed eſt inter duo ſpiritualia membra et nutritiua; praeter caſulam cordis poſiti ſunt multi panni diſtinguentes nutritiua ab inuicem, vt epar ab inteſtinis, et caetera nutritiua ſimiliter.

CAPITVLVM XL.
De Iſophago.

Iſophagus vero recte deſcendit in quibuſdam auibus iuxta anteriorem partem colli, et in quibuſdam reuoluitur circa collum, vt in cinnis, et in quibuſdam auibus habet ſupra furculam pectoris quoddam amplum ad modum ſacci, quod gorgia dicitur, primo recipit cibum et potum ab ore in eam tranſmiſſum, in ea enim cibus et potus calefit, et praeparatur, priuſquam veniat ad ſtomachum, et in quibuſdam auibus ſupra furcam pectoris nihil habet ampli, neque habet gorgiam, ſed protenditur iſophagus ab ore vſque ad ſtomachum, et vbi continuatur cum ſtomacho, amplior efficitur.

CAPITVLVM XLI.
De ſtomacho.

Stomachus vero eſt membrum, ad quod per iſophagum mittitur cibus et potus, et in eo dirigitur, et ei continuantur inteſtina ab inferiori, quemadmodum iſophagus a ſuperiori. Hic autem ſtomachus in quibuſdam auibus eſt valde carnoſus, denſus et durus, vt in anſeribus, anatibus, gallinis et huiuſmodi, et in quibuſdam auibus ſtomachus non eſt carnoſus neque durus, ſed neruoſus tantum, quantum ad tunicam ſuperiorem et inferiorem, vt in auibus rapacibus. Ab ore itaque cibus et potus deducitur per iſophagum ad ſtomachum, a ſtomacho vero poſt digeſtionem cibi ſuperflua deportantur ad inteſtina, quae inteſtina multipliciter ſunt inuoluta, et protenduntur vſque ad podicem, quod ſubeſt caudae.

CAPITVLVM XLII.
De Epate.

Epar eſt membrum generans ſanguinem, diuiſum in duas partes, vnam dextram, et alteram ſiniſtram, cui Epati applicatur in quibuſdam auibus ſaccus fellis, ſunt namque aues, quae penitus carent felle, vt columbae et turtures.

CAPI-

CAPITVLVM XLIII.
De Renibus.

Renes in auibus duo sunt, vnus dexter, alter sinister, et adhaerent prope spondilia sub ossibus ancharum, protensi vsque versus anum, et viae deferentes vrinam transeunt sub ipsis, adhaerendo eis vsque ad locum exitus superfluitatum, inde est, quod aues emittunt vrinam cum egestione, nec fuit eis necessaria vesica.

CAPITVLVM XLIV.
De testiculis et matrice.

In principio renum super spondilia adhaerent in masculis auium duo testiculi, vnus dexter, alter sinister: in foeminis vero illud membrum, in quo creantur oua, quod membrum etiam dici potest matrix, modica autem est diuersitas in auibus, quantum ad testiculos et matricem.

CAPITVLVM XLV.
De plumagio auium generaliter, comprehendente quaedam similia pilis, lanulas, plumas, pennas.

Diximus de diuersitate, quam habent aues in membris, et in iuuamento ipsorum, quantum expediebat: dicemus nunc de plumagio auium, quod sequitur membra ipsorum, et fundatur in membris. Est autem plumagium de superfluitatibus exeuntibus a corpore auium, sicut pili a corpore quadrupedum, et squammae a corpore reptilium; quod plumagium necessarium est auibus ad melius esse, scilicet ad cooperimentum cutis, per quod a calore et frigore et madefactione defendantur, ad sustentandum volucres in aëre, et ad volandum. Innascitur vero auibus plumagium multiplex, pullis namque nouiter genitis primo innascuntur illae, quae nec sunt vt pili, neque vt lanulae, sed habent naturam inter vtrumque, quae cooperiunt, et a frigore quoquo modo defendunt. Secundo innascuntur aliae, quae dicuntur lanulae, a quibusdam dumae, hae sunt exiles et molles, densiores et longiores primis, hae plus cooperiunt et plus defendunt illis, et his natis cadunt illae. Tertio innascuntur aliae, quae dicuntur plumae, et simul cum eis illae, quae dicuntur pennae, et differunt plumae a pennis, nam plumas dicimus, quae habent cannulas in radice, et costam procedentem per medium gibbositatis vsque ad vltimum earum; hae plumae nascuntur per totum corpus, et cooperiunt cutem: sed pennas dicimus, quae habent maiores cannulas, radices sibi, et similiter costam protensam per medium pilositatis vsque ad summum, hae sunt maiores plumis, et multo magis sunt ad sustinendum volucrem in aëre, quam ad cooperi-

cooperimentum cutis, ſed praecipue ſunt ad volandum, vt fugiant nocumenta, et accipiant eſcam, et non naſcuntur niſi in alis et cauda. Plumis itaque et pennis naſcentibus, et ſua longitudine pertranſeuntibus lanulas, ipſae lanulae cadunt, et quanto plus creſcunt, et lanulae plus cadunt. Verum quoniam inter cannulas plumarum, et inter cannas pennarum ſunt interualla ſpacioſa, et ob hoc corpus illic minus ſufficienter cooperiretur, vnde poſſet intrare frigus, adfuerunt aliae lanulae prioribus minores in locis illis, vt cooperiant illic, et calefaciant, et ſuppleant defectum plumarum et pennarum, hae lanulae remanent corpori, vſque dum mutant plumas et pennas, hinc eſt quod in quibuſdam auibus plumae habent ſub ſe alias plumas minores adhaerentes cannulis, et ab eiſdem exeuntes, vt calefaciant, hae aliae in hoc gerunt naturam et officium lanularum, et ad hoc in fine cannulae, vbi finit piloſitas plumae, inferius adſunt ex vtraque parte quaedam molles de natura lanularum; ſed quae non habent plumas alias adhaerentes cannulis, habent plurimum de huiuſmodi lanulis, exeuntibus a cannulis vtrinque et proximius cuti, et vt plumae melius cooperiant et calefaciant et defendant ab aqua. Inter cannulas quarumque duarum plumarum propinquarum ſibi ſupereſt tertia pluma, cooperiens more ſquamarum in reptilibus, ſunt etiam ex hac ſerie ſua protegentes, et protectae ab inuicem, et magis calefacientes et defendentes a ſupra dictis nocumentis.

CAPITVLVM XLVI.
De coloribus plumagiorum.

Auium ſiquidem ſecundum totam ſpeciem quaedam ſunt albae, aliae magis, aliae minus, quaedam nigrae, aliae magis, aliae minus, quaedam griſeae ſeu cinericiae, quaedam fuluae ſeu terreſtris coloris, quaedam variae ex albo et nigro in diuerſis pennis, aut in eiſdem, et varietas ex multis coloribus, plus in quibuſdam ex viridi et croceo colore. Sunt et aliae ſpecies ex multis aliis coloribus, et ſub eadem etiam ſpecie inueniuntur indiuidua diuerſorum colorum, et in tota aue ſunt diuerſi colores, et quandoque in vna penna vel pluma. Et ſunt aues, quae mutant colorem plumagii ſecundum aetatem, vt cinni, qui primo anno ſunt biſi ſeu cinericii, ſecundo medii ex cinericio et albo, tertio deinde fiunt albi magis ac magis: haec eadem mutatio ſolet accidere pluribus ſpeciebus auium, quae ſunt albae ſecundum ſpeciem. Et ſunt aues, quae mutant colorem plumagii tempore coitus, ſicut mutant figuram in pluribus ſuorum membrorum, vt ayrones biſi, quibus tempore coitus floreſcunt ſuae plumae et pennae quodam flore pulueroſo et biſo; et ex hoc manifeſtum eſt, quoniam tingunt pannos, quos tingunt alterius coloris, colore ſimili ſuo, quibus eiſdem roſtrum et pedes rubent tempore coitus, et ad ſingulas mutas mutantur colores plumagii. Propter hoc de coloribus plumagii vniuerſaliter auium non eſt noſtrum propoſitum dicere, pro

eo quod fere innumerabilibus modis ſunt in omnibus ſpeciebus auium, niſi tantum in auibus rapacibus, quibus vtimur in venatione, et illud non hic, ſed vbi tractabitur ſpecialiter de eiſdem, ſed dicamus in genere, quibus auibus innaſcuntur plumae et pennae citius, et quibus tardius, et quibus percomplentur in ſua magnitudine citius, et quibus tardius. Auibus terreſtribus, quarum nidus eſt ſuper terram, et eis parentes non ferunt eſcam, ſed ipſae, ſtatim quod natae ſunt, ſibi acquirunt, plumae et pennae innaſcuntur citius, et citius completur augmentum plumarum et pennarum, quam illis auibus, quarum nidus eſt ſuper terram, et parentes ferunt eis eſcam, quando natae ſunt, et his et illis citius, quam auibus, quarum nidus non eſt ſuper terram, ſed in alto, quibus omnibus habentibus nidum ſuum in alto parentes ferunt eſcam, non enim eſt poſſibile, teneras et nouiter genitas ab alto deſcendere, et per ſe cibum acquirere. Qua de re natura prouidit vtiliter, dare plumas et pennas velocius nidificantibus ſuper terram, cum immineant eis plura nocumenta, de ſerpentibus ſcilicet, vermibus, feris, auibus rapacibus, et de aliis multis, cum quibus plumis et pennis poſſent nocumenta vitare, parentes ſequi, et per ſe ſibi acquirere eſcam, hae enim citius videntur volare cum parentibus ſuis, vt ſunt pulli perdicum, faſianorum, coturnicum, biſtardarum, et aliarum huiuſmodi; etiam illae, quae nidificant ſuper terram, quibus parentes ferunt eſcam, ſicut ſunt alaudae, cozardi, et plures aliae, videntur citius volare, quam nidificantes in altum, nidificantibus enim ſuper frutices, arbores, rupes altas, et ſuper alia loca alta, non imminent tot nocumenta, quot praedictis, et plumae et pennae innaſcuntur eis tardius et percreſcunt, quam praedictis. Pullis itaque auium rapacium non imminent tot et tanta nocumenta, cum nidus ipſarum in ſecurioribus locis ſit, verbi gratia, in rupibus altis, in arboribus altis, et illinc parentes a remotioribus prouident eſcam; plumae et pennae innaſcuntur tardius et percreſcunt tardius, quoniam ſunt ſiccioris naturae, quam caeterae aues, quod autem in ſicciori aue plumae et pennae tardius naſcantur et creſcant, quam in minus ſicca aue, ſignum eſt ex eo, quod videmus de pennis, illa, quae eſt in ſicciori membro, aut in ſicciore parte membri, tardius percompletur, quod patet in alis: praeterea auibus rapacibus longiores ſunt plumae et pennae reſpectu ſui corporis, quam caeteris auibus, tum quoniam longiores ſunt, tum quod in ſicciori corpore, tardius percomplent ſuam longitudinem plumae et pennae. Veruntamen quoniam pulli rapacium expelluntur citius a parentibus ſuis, quam pulli aliarum, et vi volatus habent ſibi acquirere praedam, et fugere nocumenta, naſcuntur eis plumae et pennae, creſcentes proportionaliter ſuo corpori fortes et firmae, non rapacibus vero naſcuntur plumae et pennae minus fortes et minus firmae, quam conueniant corpori earum, quod natis plumis et pennis, et in ſua longitudine iam completis, amplius creſcit. Auibus autem aquaticis natatilibus plumae et pennae naſcuntur tardiſſime omnium, quamuis parentes non ferant ipſis eſcam, cum enim contra nocumenta imminentia ſibi habeant defenſionem ſuae perſonae natando in

aquis,

aquis, et cum in eis inueniant escam, sibi minus fuit necessaria origo pennarum et plumarum a principio natiuitatis suae, quam aliis, et quamuis in his tardissime omnium plumae et pennae nasci incipiant, tamen, quoniam huiusmodi aues humidiores sunt, et in humidis locis assidue commorantes, plumae et pennae, ex quo nasci incipiunt, et citissime omnium crescunt, et in sua longitudine citissime complentur, sicut est videre in modis anserum, anatum, et reliquarum natantium, cum collo namque, cruribus et pedibus natantes per aquam escam acquirunt, et nocumenta fugiunt multo tempore ante, quam plumae et pennae incipiunt nasci, et quam membra alarum sint completa, et si euellantur ab eis plumae et pennae, vsque ad modicum tempus renascentur et completae erunt.

CAPITVLVM XLVII.
De plumis.

Plumae vero auibus innascuntur et percomplentur ante complementum pennarum, quod fuit vtile ad cooperimentum et tutamen totius corporis contra importunitates aëris, hae plumae, quoniam nascuntur in humidioribus locis corporis, et minus remotae a corde, quam pennae, et quoniam sunt breuiores, quam pennae, percomplentur citius in augmento suae longitudinis, quam pennae, et de ipsis eisdem plumis, quanto nascuntur in minus humido loco corporis, a quo habent minus de nutrimento, et quanto maiores sunt aliis plumis, tanto tardius in sua longitudine percomplentur aliis. De pennis vero hoc item manifestum est, vltima namque penna forinseca alarum, pro eo quod radicitus adhaeret ossi, et remotior a corpore aliis, tardius crescit et percompletur, quam caeterae pennae, quae pennae quanto plus nascuntur prope corpus, tanto citius crescunt et percomplentur. Inde est, quod illae, quae dicuntur vani, citius percomplentur, quam decem vltimae forinsecae, vani namque magis sunt propinqui corpori, quam reliquae decem; et in pennis caudae similiter est videre, pro eo namque, quod sunt in loco pingui et humido, citius percomplentur pennis alarum, et inter pennas caudae illae duae, quae nascuntur in medio aliarum, sub quibus duabus aliae receptantur, pro eo, quod sunt in humidiori loco, citius crescunt et percomplentur aliis pennis collateralibus sibi, de quibus collateralibus illae, quae sunt remotiores ab illis duabus ex vtraque parte, crescunt et percomplentur tardius, quae vero propinquiores, velocius. Dicatur etiam, vbi nascuntur plures dumae et plumae, et vbi pauciores, et de numero pennarum in alis et cauda.

CAPITVLVM XLVIII.
De lanulis.

Lanulae vero siue dumae plures sunt circa anum et ante ouariam seu ventrem, haec enim loca cum intestina contineant, et plurimum sint pannosa, et non

habeant carnes ante positas, indiguerunt maiori calefactione; multae etiam sunt in pectore, quamuis non in tanta copia, quanta ante ouariam, pectus enim, quamuis carnosum sit, tamen semper est oppositum imbribus et ventis, in lateribus vero pauciores sunt lanulae, calefiunt namque latera per superpositionem alarum, in dorso vero paucissimae, cum non obstet imbribus et ventis. Plumae vero sunt super dorsum, lumbos et vsque ad caudam, duriores et firmiores, non tamen plures, quam in pectore aut ante ouariam, illic namque sunt plures ratione praedicta, paucissimae vero sunt in vtroque latere, alis supplentibus defectum plumarum illic. Plumae autem, vt dictum est in capitulo de iuuamento membrorum, in capitibus et collo quarundam auium non adsunt omnino, et in quibusdam auibus per totum corpus, sed in coxis et sub coxalibus non per totum, in quibusdam vero in coxis et sub coxalibus totis, vsque ad iuncturam, quae est sub coxalibus, et in quibusdam in coxis, sub coxalibus et cruribus vsque ad digitos pedum, et in quibusdam in his etiam per digitos vsque ad vngues, sicut est videre in generibus bubonum et noctuarum, et aliis. Fuit autem vtile hoc eis, quoniam nocte volant saepius irruentes in loca spinosa ad acquirendam sibi praedam, sed in bubonibus quae sunt in digitis, magis sunt de natura plumae, in noctuis magis sunt de natura pili. In habentibus autem coria pedum et squamosa et dura, non innascuntur plumae, squamis non permittentibus eas nasci, visi sunt tamen modi falconum, accipitrum et nisorum habere plumas in cruribus et pedibus, quae oriebantur inter squamas et erant rarae, et hoc accidit raro.

CAPITVLVM XLIX.
De pennis alae.

Pennae vero in alis et cauda nascuntur solum; in his autem locis sufficiens fuit nasci pennas ad subleuandum corpus in aëre et sustentandum, cum enim expanduntur pennae alarum per extensionem alarum et caudae, ventus et aër subleuant volucrem, cuius motus in aëre per motum alarum volatus est, sicut gressibilium incessus, piscium per aquam natatus, per terram ambulatus. Numerum autem, positionem et iuuamentum pennarum in alis et cauda dicamus. Caeterum quoniam in quibusdam auibus non rapacibus in alis et cauda pennae sunt plures, et in quibusdam sunt pauciores, et non semper sunt sub certo et eodem numero, quod est videre in pennis caudarum gallorum, fasianorum, pauonum, anatum et aliarum plurium, praetermittemus dicere de auibus non rapacibus, et dicemus de ipsis auibus rapacibus, quibus vtimur in venatione, sic namque expedit nostro proposito, vt infra patebit. In speciebus vero auium rapacium saepius sunt sub certo et eodem numero, quamuis alterius formae, sed quod dicemus de pennis auium rapacium, maxime de positione et iuuamento ipsarum, referri poterit ad pennas auium non rapacium.

CAPI-

CAPITVLVM L.

De numero pennarum alarum.

Numerus itaque pennarum in vnaquaque ala est viginti sex, quatuor magis propinquae corpori, quae dicuntur corales, et postea duodecim, quae dicuntur vani, firmiores et duriores coralibus, et alterius coloris et figurae, demum versus extremitatem alae aliae sunt decem, quae forinsecae dici possunt, hae sunt firmiores, duriores et longiores illis, quae dicuntur vani, vltima harum decem dicitur saxellus, et de his decem saxellus et illae, quae priores sunt saxello, sunt decisae et formatae ad similitudinem curtelli, quod enim de penna distincte latius est, manubrii locum obtinere videtur, et hoc est infra, sed quod distincte strictius est, locum videtur obtinere ferri curtelli, quod est extra manubrium, et hoc est supra, propter quod opinamur, quod dicantur cultellae, quaedam tamen habent plures, quaedam pauciores, et quaedam habent incisuras vel stricturas longiores, et quaedam curtiores, et quaedam strictiores, et quaedam minus strictas: sunt itaque viginti sex pennae in ala. Sunt praeterea quatuor paruae pennae et durae in ala positae extra illas decem forinsecas, et adhaerent illi paruo ossi forinseco, quae dicuntur esse loco pollicis, hae quatuor vocantur empiniones, et sunt minores pennis et maiores plumis.

CAPITVLVM LI.

De positione maiorum pennarum.

Positio autem pennarum maiorum in ala hoc modo est, et incipiamus ab extrinseco, deuenientes ad illas, quae sunt propinquiores corpori. Vltimo ossi tertiae iuncturae alae, quam diximus, adhaeret illa sola penna vltima et forinseca, quam dicimus saxellum, et adhaeret secundum longum seu cannoli radicis suae, et peruenit vsque ad illum locum, quo iungitur hoc os aliis ossibus. Alii ossi, cui iungitur istud, adhaerent tres pennae maiores, quae non adhaerent tam fixe huic ossi, quam firme adhaerebat saxellus primo ossi, et istae tres videntur cum saxello magis contiguari inuicem, quam cum aliis sex, quae sequuntur. Alii vero ossi, quod contiguatur huic, adhaerent sex pennae, quamuis non tam fixe neque tam firme, quemadmodum tres praedictae ossi praedicto, et sic tribus his ossibus adhaerent decem pennae, quas dicimus decem forinsecas, hae vero decem sunt magis contiguatae inuicem, quam cum illis, quae sequuntur, et harum decem, quando ala est extenta, vnaquaeque facit angulum acutum cum ala sibi subiecta exteriorem, interiorem vero obtusum propter saxellum, qui tam prope adhaeret ossi, quod nullum angulum cum osse subiecto facit. Ossi vero maiori de focilibus, et est extrinsecum, adhaerent duodecim pennae seriatim per longum, quae dicuntur vani, et hae sunt vnius formae et vnius coloris, scilicet alterius, quam illae decem

forinſecae, hi vero vani extenta ala faciunt vnaquaeque angulos duos rectos vtrinque cum oſſe ſubiecto. Reliquae quatuor ſubſequuntur hos duodecim vanos ſeriatim, quae quatuor dicuntur corales, et ſunt fere alterius formae et coloris, quam vani. Omnes autem hae viginti ſex continentur ſeriatim in cute cooperiente alam, extenta illuc, vnde exeunt cannulae radicales pennarum, et hae cannulae perueniunt vſque ad os intus in corio, perforantes praeter ſaxellum, qui adhaeret ipſi oſſi, vt dictum eſt. Sunt etiam in ala ſupra iſtas viginti ſex pennas ſeriatim et infra ipſas aliae pennae minores illis, et maiores plumis, et ſunt duriores et maiores reſpectu ſui, quam aliae. Sed vnaquaeque illarum, quae ſupraſtant decem forinſecis, inter quaſque duas lateraliter collocantur, et perueniunt vſque ad os, ſcilicet quantum maiores, et plus: illarum vero, quae ſubſtant, vnaquaeque adhaeret alicui, ſcilicet maiori lateraliter iuxta cannas maiores, et non protenduntur vſque ad os, quantum protendebantur cannae maiores, et iſtae, quae ſubſtant illis decem, ſunt paruae, debiles et exiles plus quam illae, quae ſupraſtant. Illae autem, quae ſupraſtant vanis et coralibus, non ſupraſtant collateraliter ipſis, ſed directe, vnaquaeque parua ſupra ſuam maiorem, et tantum appropinquat oſſi, quantum illae, ſed illae, quae ſubſtant vanis et coralibus, adhaerent ſimiliter illis non collateraliter, ſed directe ſub illis, et non protenduntur vſque ad os, ſed vſque ad lacertum ſubteriorem, et ſunt debiles et exiles, vt illae, quae ſubſtant decem primis. Et ſupra has minores, quae ſupraſtant maioribus, et ſub iſtis, quae ſubſtant ſimiliter maioribus, ſunt aliae locatae ſeriatim per ordinem pennae minores et plumae vſque per totam alam, ſic munientes et protegentes totam alam et confirmantes aliae alias. Praeterea ſunt illae, quae dicuntur empiniones, in loco, vbi diximus. Sic autem ſunt propinquae huiuſmodi pennae inuicem, quod, quando extenditur ala, interior medietas forinſecae per longum cooperitur ad minus ab exteriori medietate illius, quae ſequitur eam, et ſic de caeteris per ordinem, quod fit, vt non ſint interualla nocentia volatui; quod autem exterius eſt de piloſitate, extra coſtam pennarum decem, et multo magis ſaxelli, durius, denſius et breuius, quam quod eſt ex alia parte coſtae, hoc fuit neceſſarium, cum illud latus pennae eſſet detectum et expoſitum, ad incidendum ventum et aërem, et quanto plus elongantur a ſaxello, tanto dilargatur et debilitatur plus, cuius ſimile eſt in cauda, quando vero ala replicata eſt et reducta in corpus ad replicationes, iuncturis debitis corales cooperiunt vanos, et vani curtellos, quod totum eſt ad meliorem cuſtodiam pennarum aliarum ab aliis inuicem. Eſt autem iuuamentum coralium, vt, quando extenditur ala ad volandum, munita ſit pennis vſque ad corpus et ſine aliquo interuallo, per hoc enim melius ſuſtinetur auis in aëre, quod ſi corales deeſſent, magnum eſſet interuallum inter corpus et locum, vnde incipiunt vani, per tale ſiquidem interuallum tranſiret ventus et aër, et aqua pluuiae, quod totum eſſet nocumentum ſuſtentationis et volatus auis, et quando ala eſſet reducta ad corpus, iam dorſum et vani non haberent

ſufficiens

ſufficiens cooperimentum. Eſt vero aliud iuuamentum pennarum, quae dicuntur vani, hae namque, quando extenditur ala et mouetur ad volandum, iuuant ſuſtentare auem et impelli ad anterius, maxime ex motu alae praedicto, et quando ala reducta eſt ad corpus, vani cooperiunt curtellos, imo omnes illas decem forinſecas. Decem vero foriuſecae habent hoc iuuamentum, quando extenta eſt ala ad volandum, iuuant ſuſtentari auem, ſed magis iuuant impelli ad antea, et hoc eſt earum proprium, per motus namque ſuos ſemicirculares et aequidiſtantes iuuant ſubleuari pondus corporis auis, et impelli ad ante, et vnaquaeque magis, quanto magis exterior et remotior eſt, ſicut praedictum eſt in iuuamento membrorum, et ideo accidit, quod amiſſa vna de his decem auis peius volat, quam amiſſa aliqua de vanis, et magis nocebit volatui, quam ſi amiſerit vnam de exterioribus, et quando ala reducta eſt ad corpus, hae decem iuuant cooperiri latera et calefieri, in quibus lateribus paucae plumae et paucae dumae naturaliter inſunt. Empiniones autem iuuant ad hoc, quod, quando auis deſcendit de alto, coarctat et concludit caeteras pennas ad corpus, et extendit empiniones, nam, ſi expanſis pennis et empinionibus deſcenderet, ventus et aër ſubleuaret ipſam, et prohiberet eius deſcenſum, et ſi totaliter concluſis alis, pennis et empinionibus deſcenderet, ipſa ponderoſa deſcenderet et non regeret ſe, quo vellet, aut quomodo vellet. Cum empinionibus vero expanſis ſolum, non impeditur in ſuo deſcenſu, ſed deſcendit regendo ſe, quo vult, et quomodo vult; pennae vero ſupraſtantes et ſubſtantes maioribus, et aliae per ordinem ſupra illas et ſub illis, iuuamentum habent concludere et cooperire interualla, quae erant inter cannas et cannulas pennarum, et confirmare magis pennas. Dictum eſt itaque de numero, poſitione et iuuamento pennarum in ala, dicatur nunc de cauda.

CAPITVLVM LII.

De numero pennarum caudae.

Numerus autem pennarum in cauda rapacium, vt ſaepius accidit, eſt duodecim. Accidit etiam aliquando, quod ſint tredecim, vel quatuordecim, vel pauciores, propter abundantiam vel indigentiam materiae, ſicut eſt videre in digitis humanis et in cornibus arietum et in aliis. In auibus non rapacibus ſunt in quibusdam ſpeciebus multo plures, et in aliis pauciores, de quorum numero non intendimus dicere, vt ſupra dictum eſt. Hoc tamen hic notandum eſt, quod aliquando nomine caudae intelligimus ſolas pennas caudae, et non membrum, a quo exeunt pennae, aliquando vero et magis proprie membrum illud, a quo oriuntur et exeunt pennae caudae, cui membro ſupereſt id, quod dicitur perunctum, in maribus et foeminis.

CAPI-

CAPITVLVM LIII.

De positione et forma pennarum caudae.

Positio autem et forma pennarum caudae hoc modo se habet: recte a medio membri, quod dicitur cauda, secundum longitudinem exeunt duae pennae, quae cooperiunt alias pennas, quando cauda non est extenta, dicuntur coopertoriae, et naturaliter harum dextra cooperit sinistram, hae sunt longiores aliis in pluribus rapacibus, quibus vtimur, sed in aliis auibus in quibusdam longiores, in quibusdam breuiores. Sunt et aliae decem collaterales istis duabus, quinque ex vno latere, quinque ex alio, seriatim et per ordinem vna subsequens aliam, quae decem, quando cooperiuntur a duabus cooperculis, quando cauda non est extenta, dicuntur cooperculae, hae dextrae, illae sinistrae. Cooperculae vero, vt amplius cooperire possent, ex vtroque latere costulae suae fuerunt aequa amplitudine pilosae, reliquae vero latius sunt pilosae a latere intrinseco quam extrinseco, et secundum quod magis distant ab his duabus, sic strictius sunt pilosae exterius, et pilositate strictiore, et interius sunt pilosae pilositate latiore et molliore, quod patet manifeste in duabus forinsecis pennis caudae, vna dextra, altera sinistra, quod conuenienter accidit propter duas causas dictas in pennis forinsecis alae. Quando vero hae duodecim pennae caudae sunt extentae et expansae ad volandum, extremitates longitudinis earum faciunt formam in generibus falconum portionis circuli, et hanc exterius in quibusdam maioris portionis, et in quibusdam minoris: in modis vero accipitrum et nisorum non faciunt formam portionis circuli, sed potius aequalem longitudinem linearem. Sunt et aliae aues, in quarum caudis huiusmodi forma est arcualis non exterius sed interius, pro eo quod pennae mediae sunt breuiores, extremae vero et forinsecae longiores. Sunt vero plures aliae species non rapacium, in quibus, secundum quod sunt diuersae, sunt et aliae huiusmodi formae extremarum pennarum caudae extentarum. Super has vero duodecim pennas caudae sunt et aliae multo minores eis, desubtus vero similiter aliae subalbidae molliores et longiores illis, quae suprastant ipsis duodecim, et hae inferiores a quibusdam dicuntur Bracalae. Iuuamentum autem caudae in auibus est multiplex, ipsa enim expansa iuuat sustentari corpus auis aequo magis pondere, et per adiutorium caudae alae minus fatigantur, et per caudae motum auis iuuatur habere quatuor motus, sursum, deorsum, dextrorsum et sinistrorsum: illae vero, quae suprastant duodecim pennis caudae, et illae, quae dicuntur bracalae, sunt illic ad claudendum interualla, quae erant inter cannas illarum duodecim, et ad fortificandum pennas, et ad calefaciendum loca, in quibus sunt. Sunt et aues, quibus non insunt in cauda pennae magnae, quamuis sint magni et ponderosi corporis, vt grues, bistardae, cigni, anseres, anates, et vniuersaliter aues aquaticae in maiori parte habent breuiorem caudam, quam caeterae; et sunt aues, quae habent longam caudam respectu sui corporis, vt pica. Generaliter autem pennae alarum

rum et caudae in quibusdam auibus naturaliter sunt longae, respectu sui corporis, in quibusdam breues, in quibusdam molles, in quibusdam durae, in quibusdam amplae, in quibusdam strictae, et in quibusdam mediocres.

Addidit Rex.

Inter modos auium aquaticarum, terrestrium seu mediarum, quaedam habent breuem caudam, quaedam longam. Omnes vero aues aquaticae et mediae sunt breuem habentes caudam, sicut cinni, anseres, anates, grues, et huiusmodi, generaliter tamen omnes aues aquaticae, mediae et terrestres, quarum mansio semper est in terra vel in aquis, pascentes herbas, seu piscantes, habent breuem caudam respectu sui corporis. Causae vero, quare habent curtam caudam, sunt hae: prima videlicet, cum iuuamentis, quibus longa cauda iuuare videtur, istae aues non egeant, eo quod mansio earum non est in arboribus seu rupibus, ita quod, quando vellent a terra super arbores insidere, volando in sursum velint se regere supra caudam, nec resideant in arboribus, quod oporteat eas opponendo se ventorum incursibus et aliis obstaculis se regere et gubernare cum cauda. Secunda est, quia, cum earum status sit supra terram ratione mansionis et acquisitionis cibi, et oporteat eas ad hoc, quod cibum inueniant, discurrere super terram, et maxime mane vadant ad pascendum, tempore scilicet, quo herbae sunt plenae rore, ad minus, si caudam haberent longam, madefierent caudae ipsae, vnde tam ad reditum suum, quam ad alium quemcunque volatum, cauda longa madefacta noceret potius, quam iuuaret, et si hoc accidit pascentibus herbam, multo magis in piscantibus, quae manent semper in aquis.

CAPITVLVM LIV.

De maneriebus volatuum in auibus.

Dicto de diuersitate membrorum in auibus, et de iuuamento ipsorum, nec non et de plumagio, sequitur, vt dicamus de natura volatus post illa duo, cum ex illis duobus habeatur. Est autem volatus incessus volatilium per aëra, qui fit cum motu alarum: quemadmodum ambulatio est incessus super terram, qui fit per motum pedum, sed nec omne volatile, nec omne alatum dicimus esse auem, cum multae sint alae, quae non sunt auium, sed omnem auem dicimus esse alatam, illam vero solum auem dicimus, quae pennata est et plumosa naturaliter. Et quoniam volatus auium fit cum motu alarum suarum, videnda est diuersitas motus alarum volando, vt per hoc videatur diuersa maneries volatus in auibus. Auium quaedam vno motu mouent alas in suo volatu, et illum motum non nisi necessitate vrgente mutant; quaedam diuersimode mouent suas alas in volatu, et modos mouendi alas mutant necessitate etiam non vrgente. Illarum, quae vno motu mouent alas in volatu suo, quaedam frequenter mouent alas, quaedam raro,

 quae-

quaedam neque raro, neque frequenter. Quaecunque igitur aues habent alas breuiores et pennas alarum forinsecas breuiores, quam conueniat corpori suo, et quaecunque habent alas longas, pennas tamen forinsecas alarum breuiores, quam corpori conueniat, pro eo quod sine multo motu alarum non possunt impelli, neque bene sustentari in aëre, frequenter mouent alas, quae si habuerint simul cum praedictis dispositionibus pennas forinsecas alarum strictas et molles, cum interuallis naturalibus vel accidentalibus, frequentius mouebunt alas volando, si vero duras vel amplas sine interuallis, minus frequenter mouebunt alas, pro eo quod amplitudo pennarum et durities earum iuuant aues melius sustentari et impelli per aëra. Inter aquaticas aues plures sunt, quae frequenter mouent alas, vt modi anatum, anserum, mergorum, fulicae, et plures aliae; inter medias modus plueriorum, et aliae plures; inter terrestres, vt franquillini, modi perdicum, fasiani, modi coturnicum, et quae dicuntur anates campestres, et plures aliae, et inter indiuidua vnius speciei sunt quaedam, quae frequentius mouent alas aliis, et sunt quaedam, quae minus frequenter. Quaecunque vero aues habent alas et pennas forinsecas alarum longiores, quam conueniat suo corpori, et quaecunque alas breues, pennas tamen alarum forinsecas longiores habent, quam conueniat corpori, pro eo quod sine multo motu alarum possunt sustentari et impelli per aëra, raro mouent alas, quae, si habuerint simul cum praedictis dispositionibus alarum et pennarum pennas forinsecas alarum duras et amplas, sine interuallis naturalibus et accidentalibus, pro eo quod huiusmodi alae et pennae diutius iuuant aues sustentari et longius impelli, rarius mouebunt alas volando, si vero molles et strictas cum interuallis aliquibus, minus raro oportebit mouere alas, cum huiusmodi pennae non iuuent aues sustentari in aëre aut impelli longe sine motu alarum; ideo omnis auis habens curtas pennas alarum et molles plus, quam conueniat suo corpori, pro eo quod ponderosa est, et omne ponderosum tendit ad centrum, si non frequenter moueat alas, cadendo tendit ad terram. Aues raro mouentes alas volando sunt modi ayronum, albani, huani, milui, et genera aquilarum, et plures aliae de aquaticis, terrestribus, mediis, et omnes aues maiores corpore raro mouent alas volando, propter longitudinem alarum et pennarum, quam habent, maiorem circulationem faciunt, cum mouent alas ad volandum, et alae et pennae ductae per maiorem circulationem per longius spatium ducuntur, propter hoc tardius reducuntur ad iterandum motum, et sic necessario raro mouent alas, similiter e conuerso illae, quae curtas habent alas et pennas alarum, motu alarum breuiorem circulationem faciunt, et per breuius spatium ducuntur alae et pennae, propter hoc citius reducuntur ad iterandum motum, et sic necessario mouent frequenter alas. Inter has etiam, quae raro mouent alas, sub eadem specie sunt quaedam, quae mouent rarius aliis. REX.

Praeterea aues habentes longas alas et pennas amplas, cum ante se volunt impellere in volando, mouendo suas alas longas versus dorsum, impellunt ea quan-

quantitate, qua contingunt aërem ipsum, et cum longae sunt alae multum, et pennae amplae, multum de aëre contingunt, quare multus aër multum resistit impulsioni, et propter resistentiam ipsius, in aperiendo etiam et claudendo alas, alae rarius mouentur, et hoc accidit simili modo, sicut accidit de motu plumbi lati et acuti, eo quod plumbum latum tardius descendit, quam plumbum acutum, propter maiorem resistentiam, vt dicit Philosophus in libro coeli et mundi. Quaecunque autem aues habent alas et pennas forinsecas alarum proportionales suo corpori, scilicet quod neque longiores habent, quam conueniant, neque breuiores, sed tantas, quantae conueniunt, pro eo quod ex motu alarum et pennarum neque maiorem circulationem faciunt, neque minorem, sed mediam inter maiorem et minorem, et sic neque tardant ad iterandum motum, neque properant, neque raro, neque frequenter mouent alas volando, sed inter vtrumque, quoniam tamen medium contingit distare aequaliter ab extremis, et contingit, quod appropinquet magis alteri extremorum, si habuerint pennas alarum forinsecas amplas et duras, non iam vere mediocriter, sed accedendo ad raritatem mouebunt alas volando, et tanto plus accedendo ad raritatem, quanto ampliores et duriores habebunt eas: sed si habuerint eas pennas strictas et molles, non iam vere mediocriter, sed accedendo ad frequentationem mouebunt alas, et tanto amplius, quanto strictiores et molliores habebunt eas. Aues, quae mediocriter mouent alas, sunt vt plures modi falconum, et aliae plures de vnoquoque genere. Vniuersaliter de omnibus generibus auium dicitur, quod quanto habebunt pennas alarum forinsecas ampliores et longiores ac duriores, tanto erunt illae aues melioris volatus, et e conuerso. Patet itaque ex praedictis, quae sint aues, quae habent in volatu suo vnum modum mouendi alas, de quibus etiam sciendum, quod istum suum modum mouendi alas mutant, quando necessitas vrget, verbi gratia, quando timent et quaerunt fugere, omnes conantur quanto plus possunt frequentius mouere alas; et similiter propter escam acquirendam, praecipue rapaces, quando conantur rapere praedam, sed quando longum volatum conantur facere, sicut accidit transeundo ad loca longinqua, et redeundo, omnes nituntur rarius mouere alas, frequens enim motio alarum ipsas defatigaret, et defatigatae longum volatum facere non possent. Inde accidit, quod aues rapaces habentes interualla pennarum, sicut accipitres et nisi, postquam frequentius mouerunt alas ad praedandum, si contingit, quod non capiant praedam, statim extentis alis, et non motis neque frequenter neque raro, per spatium coguntur euolare, quatenus ab illa defatigatione, quam sustinuerunt, in frequentius mouendo alas ad praedandum, quiescere valeant sic extentis alis, quando etiam ascendere quaerunt circumuolando ad altum, mutant modum mouendi alas, sicut accipitres et nisi, postquam per aliquod spatium frequenter mouerunt alas, postea ipsis extensis et non motis, vt quiescant, in circuitu circumferuntur, statimque, cum volunt plus ascendere, iterum frequenter coguntur mouere alas, deinde circumferuntur extendendo alas, et non mouendo eas per spatium, sic vicissim

H 2 permu-

permutantes motum alarum, vt quiescant a labore, quem habent ex frequentiori motu alarum, diu namque non possunt frequentius mouere alas; per hoc etiam patet, quod frequens motio alarum generata est per fatigationem auium, fatigatio vero facit, quod non diu possit durare frequens motio alarum, et sic necessitate coguntur mutare modum mouendi alas. Vniuersaliter autem omnes, quando volant aliquo ad insidendum, tenent alas expansas, nec mouent eas, vt melius insidant. Illarum autem auium, quae in volatu suo diuersimode mouent alas, nulla necessitate vrgente, sed naturaliter, plures sunt modi, quaedam enim sunt, quae frequenter mouent alas per spatium, et in eodem volatu suo conclusis alis se impellunt per spatium, sic vicissim complentes volatum suum, vt noctuae, et plures de auiculis, et quaedam sunt, quae modo frequenter mouent alas, modo raro, et modo conclusis alis volando per spatium se impellunt, sic vicissim perficientes volatum suum, vt modi picarum, Iayus, vpupa, et quaedam aliae, et tam hae, quam supra dictae, pro eo quod habent alas curtas et pennas, et pro eo quod habent distantias inter pennas, non possunt diu volare frequenter mouendo alas, ideo necessario mutant modum mouendi alas, vt quiescant, dum tenent alas conclusas, et per vicissitudines huiusmodi releuantur a fatigatione. Est etiam quidam modus columborum de Syria, qui directe volando naturaliter, in ipso volatu inuersant se bis vel ter, quasi stupefacti essent, et statim iterum directe volant, quod vnde proueniat, ignotum est nobis, nisi hoc faciant alacritate et laetitia. Sunt et alii modi plures mouendi alas de pluralitate, quorum prolixum esset subdere exempla.

Rursus auium quaedam sunt velocis volatus, quaedam tardi, velociter autem volare dicimus, pertransire in breui tempore spatium, quod transuolant, velox enim est, quod in breui tempore multum pertransit, et tardum, quod in multo tempore parum pertransit. Aues itaque, quae sunt fortes, et habent pectus carnosum et lacertosum pennasque alarum forinsecas duras, et longiores, et firmas, quoniam per haec iuuantur amplius impelli in illo breui spatio, sunt velocis volatus, quemadmodum de raro mouentibus aquilarum genus, bistardae, modus columborum, galerani campestres et aquatici, species corlinorum maiorum, et plures aliae, praecipue quae habent maiores alas et maiores pennas, ex motu namque harum maior circulatio fit, per maiorem circulationem fit impulsio fortior, et sic motus velocior, quod videtur in galeis nauigantibus longioribus remis, et quemadmodum de frequenter mouentibus alas modi anserum, anatum, et pluerii, et quae dicuntur anates campestres, franquilini, fasiani, modi perdicum et coturnicum, et plures aliae. Sed aues, quae sunt debiles et pectus non habent carnosum, neque lacertosum, neque pennas forinsecas duras et firmas, quoniam per hanc dispositionem membrorum et pennarum minus impelluntur, sunt tardi volatus, quemadmodum de raro mouentibus alas omnes modi ayronum et sibi similium, albani, huani et plures aliae, quemadmodum de frequenter mouentibus alas genera

genera mergorum, fulicae, modi rallorum tam campeſtrium quam aquaticorum, et aues quaedam de regione orientali, quae dicuntur aues de paradiſo, et plures aliae tam de aquaticis quam terreſtribus. Amplius auium, dum ſunt in volatu ſuo, quaedam diuertunt et cedunt rapacibus perſequentibus eas, quae omnes ſunt de raro mouentibus alas, et non de maioribus corpore, hae, quoniam non impediuntur frequenti motu alarum, neque magnitudine corporis, diuertere poſſunt et cedere in volando, vt modi ayronum, albani, huani, cornices, milui, vpupae, vanelli, picae, et plures aliae tam de minoribus, quam de mediocribus; et quaedam neque diuertunt, neque cedunt in volatu ſuo rapacibus perſequentibus eas, quae omnes ſecundum plurimum ſunt de frequenter mouentibus alas, vt modi anſerum, anatum, pluerii, faſiani, franquilini, modi perdicum et coturnicum, et generaliter omnes, quae frequenter mouent alas, ex eo enim, quod frequenter mouent alas, non poſſunt dare operam ad diuertendum et ad cedendum, maiores etiam corpore, vt cinni, cofani, biſtardae, grues et huiusmodi maiores, pro eo quod magnitudo corporis impedit diuertimenta fieri in volando, et non diuertunt, neque cedunt, dum volant. Amplius auium quaedam ſunt curti volatus, quaedam longi, curti volatus dicimus illas aues, quae parum poſſunt perſeuerare volando et non multum, de quibus contingit, quod fatigentur ſuis volatibus, vt capiantur aliquando manibus, aliquando canibus, vt ſunt faſiani, modi perdicum, coturnicum, franquilini, et plures aliae de illis, quae frequenter mouent alas, nam de raro mouentibus nullae ſunt curti volatus, propter hoc generaliter poteſt dici, quod omnes, quae parum perſeuerant volando, ſunt de illis, quae frequenter mouent alas, non tamen e conuerſo, cum plures inueniantur de frequenter mouentibus alas, quae non ſunt curti volatus, vt inferius dicetur. Cauſa autem, quare aues non perſeuerant volando, et ſunt curti volatus, eſt haec: in omnibus huiuſmodi auibus alae ſunt paruae, quantum ad corpus, quod deferunt, et pennae alarum forinſecae ſtrictae cum interuallis pluribus, propter quod oportet eas frequenter mouere alas, et ex frequenti motu tali citius defatigantur, et cum non poſſunt diutius in aëre ſuſtentari, quoniam alae et pennae non ſunt, quantae conueniunt corpori, neceſſe habent ad terram deſcendere, et ideo ſunt curti volatus; longi vero volatus ſunt illae, quae diu poſſunt perſeuerare volando, quas non poteſt homo defatigare tantum volatibus ſuis, quod contingat ipſas capi manibus aut canibus, quemadmodum multae de frequenter mouentibus alas, quae diu perſeuerant volando, vt ayrones, albani, huani, milui, et plures aliae, hae autem omnes ſunt longi volatus, quoniam habent alas longas et pennas amplas reſpectu ſui corporis, quod deferunt, vnde diutius poſſunt in aëre ſuſtentari, de raro vero mouentibus alas quae ſpecies rarius mouebit alas, perſeuerabit diutius, et longiorem facit volatum, et ſub eadem ſpecie quod indiuiduum rarius mouebit alas, perſeuerabit diutius, quam illud, quod non tam raro mouebit. Illae autem, quae ſunt curti volatus, et frequenter mouent alas, adiutorio venti

longum volatum faciunt, ſcilicet quando tranſeunt aut redeunt, et tunc non frequenter mouent alas, ſicut cum de inſula in inſulam tranſeunt, vt coturnices. Item aues, quae habent longas alas et pennas, melius volant cum vento, quam illae aues, quae habent curtas alas et pennas, eſto quod ſint vnius velocitatis in volatu ſuo ſine vento; ſed illae, quae habent curtas alas et curtas pennas alarum, melius volant contra ventum, quam illae, quae habent curtas alas et longas pennas, eſto quod ſint vnius velocitatis in volatu ſuo ſine vento. Et illae, quae frequenter mouent alas ſuas, ſunt melioris volatus directe contra ventum, quam illae, quae raro mouent alas. Plures inſunt de minoribus, cuiuſcunque modi ſint, quae poſſint melius volare contra ventum, quam de maioribus. Omnes etiam aues aquaticae minus laeduntur in volatu ſuo a pluuiis, quam aliae, et eadem auis, dum habet plumas et pennas ſauras ſeu primas, magis laeditur a pluuiis, quam habens pennas mutatas, et quanto magis nouae erunt pennae mutatae, dummodo percompletae ſint, tanto minus laeduntur a pluuiis. Amplius auium quarundam volatus in die tantum eſt, ſed hoc duobus modis, ſcilicet omnibus horis diei indifferenter, vt modi picarum, columbarum, paſſerum, et plurium auicularum, aut circa mane et circa ſero tantum, circa mane ad habendam eſcam pro die, circa ſero et noctem, vt aues aquaticae, quae exeunt ad paſcendum in terra, et plures de mediis et terreſtribus, nam circa medium diem timent volare, nam tunc propter aſſumpta paſcua ſunt ponderoſiores et pigriores ad volandum, vnde minus, quam quando ieiunae ſunt, poſſunt reſiſtere rapacibus auibus, vt aquilis et aliis rapacibus. Conſueuerunt namque rapaces circa medium diem ſublime volare, praecipue in aeſtate, et in diebus calidis ad refrigerandum ſe in ſublimi et exaureandum. Eſt et alia ratio, quae apparet magis ſufficiens, videlicet quod, cum aues mane exeant ad paſcendum famelicae factae, et completa digeſtione noctis praecedentis, poſtquam ſufficienter paſcua ſumpſerint, de neceſſitate oportet quieſcere tunc, quod in quiete melior ſit digeſtio, quam in motu. Et volatus quarundam etiam ſaepius eſt in nocte, aut in crepuſculis, vt noctuarum, bubonum, veſpertilionum, quae non tunc volant, quod melius videant, quam in die, ſed quoniam in die volare timent, cum habeantur odio, et verberentur a caeteris. Et volatus quarundam eſt in die et in nocte, vt liuercinorum. Generaliter vero omnes aues, dum tranſeunt aut recedunt, quandocunque ventus fauet eis, de die et de nocte volant, vt dictum eſt in capitulis de tranſitu et reditu auium. Volatus quarundam eſt ſaepius prope terram et infirmus, vt gallinarum, perdicum, faſianorum, pauonum, coturnicum, et caeterarum, quae ſunt grauis et mali volatus, et hoc, vt cito recuperent ad loca ſuae defenſionis. Et quarundam volatus ſaepius eſt ſublimis, vt auium rapacium, et non rapacium plurium, quae ſunt leuis et boni volatus, et hoc, vt a remotis videant eſcam ſibi, et propter hoc etiam rapaces fuerunt prae caeteris boni viſus; ſed quae petunt volare ad alta, aut directe aſcendunt, vt buani, aut circumvolando, vt ayrones, ſed dum cum adiutorio venti quaerunt volare, omnes aues altius extolluntur, cum vero

ventus

ventus eſt contrarius, quanto plus infra poſſunt, quoniam ventus plus poteſt in ſuperioribus. Amplius volatus quarundam, vt ſemper, in ſingularitate eſt, vt auium rapacium, pro eo quod vna quaerit rapere praedam alii, vnde vnaquaeque timet, et ſingulariter volat, propterea quod non poteſt deglutire eſcam ſuam, ſed paulatim deplumat, et deinde paulatim morſellatim deguſtat, vnde, dum ſic praeparat eſcam ſuam, timet de aliis rapacibus, et ideo libentius ſingulariter volat. Et quarundam volatus, vt ſaepius, eſt in ſocietate, vt omnium, quae granatim colligunt eſcam ſuam, et ſemel deglutiunt, quod ſemel accipiunt. Sed volatus, qui eſt in ſocietate, duobus modis eſt: quaedam enim volant ordinate, vt grues, anſeres, anates, et aquaticae: quaedam volant inordinate et confuſe, vt paſſeres, ſturnelli, columbi, quae ideo in ſocietate volant, quod ſaluius et ſecurius ſunt, maxime cum auibus ſuae ſpeciei, quas vnitas et ſimilitudo naturae conſociat et confoederat. Et quarundam volatus eſt aliquando ſingulariter, aliquando aſſociatus, vt turturum et fachetarum. Et omnes aues ad pullificandum conſociant ſe mas et foemina, et ad mutandum loca propter calorem aut frigus aſſociant ſe magis, et, quando non pullificant, in maiores turmas congregantur.

CAPITVLVM LV.

De his, per quae pugnant aut defendunt ſe aues.

Poſtquam iam dictum eſt de iuuamento membrorum et plumagii, ſequitur, vt dicamus, per quae pugnant et defendunt ſe aues. Modus itaque pugnae et defenſionis, quae fiunt inter aues generaliter, eſt aut per membra ſua, quae opponunt ad pugnandum et defendendum, aut per volatum ſuum, aut per recurſum, quem habent ad loca. Per membra vero, ſicut per roſtrum, per alas, per pedes et vngues, per haec vero aut omnia, aut quaedam. Per roſtrum multis modis, ſecundum quod multae ſunt formae roſtrorum, aut enim percutiendo, aut mordendo, aut vtrumque faciendo, et has impugnationes aut defenſiones faciunt duobus modis, volando aut non volando. Illae namque, quae habent roſtrum dentatum et latum, ſaepius mordent, quam percutiant, et hoc non volando, volando namque mordent, vti modi cinnorum, pellicani, et genera anſerum, anatum, et ſimilium aquaticarum, et naturaliter omnes habentes roſtrum latum et dentatum ſaepius mordent, quam percutiant. Sed illae, quae habent roſtrum longum, acutum et durum, volando et non volando percutiunt cum roſtro, et non mordent niſi accidentaliter, et poſtquam percuſſerint, vt modi ciconiarum et ayronum, habentes vero roſtrum aduncum, et durum, et acutum, mordent cum roſtro tam volando quam non volando, et non percutiunt, vt aues rapaces, et ſpecialiter vt genus falconum. Genera vero gruum, cum longum et durum habeant roſtrum, neque latum, vt anſeres aut anates, neque acutum, vt ciconiae aut ayrones, percutiunt et mordent, et vtrumque faciunt magis non volando, ſed plus percutiunt, quam mordent, ſiue volando, ſiue non volando, quoniam habent formam roſtri

magis

magis ad percutiendum, quam ad mordendum. Et vniuerſaliter omnes habentes roſtrum acutum et durum, percutiunt plus, quam mordeant, mergones vero, qui et corui marini dicuntur, mordendo percutiunt, et percutiendo mordent, et habent roſtrum longum et curuum et inciſum. Corui vero, cornices et ſimiles percutiunt et mordent, et habent roſtrum durum, acutum et partim recuruum. Quae vero cauant ſub terra pro inueniendis vermibus, modicam vel nullam pugnam aut defenſionem faciunt cum ſuo roſtro, quamuis longum habeant, cum ſit roſtrum molle per totum, praeterquam in principio anterius, vbi eſt durum, rotundum et hebes, vt ſunt corlinorum modi, pluerii, vanelli et huiuſmodi, per alas pugnant et defendunt ſe percutiendo, ſiue volent, ſiue non volent, percutiunt autem cum alis, ſed ſpecialiter cum illis oſſibus alarum, quae exeunt deforis dura et acuta, vt diximus. Aquaticae vero, quae ſe defendunt cum alis, habent hoc os longum, durius et groſſius caeteris, vt modi cinnorum, anſerum, anatum, pellicanorum et ſimilium, et quaedam de terreſtribus, vt modi columbarum et biſtardarum, et quaedam de mediis, vt pluerii, vanelli, liuercini, et corlinorum modi, et omnes cauantes ſub terra, per pedes et vngues pugnant et defendunt ſe percutiendo, dilaniando, branchando, opponendo ipſos, vbi expedit, et repellendo nocumentum, et hoc faciunt tam volando, quam non volando. Grues habent tres defenſiones cum pedibus, volantes enim aliquando recalcitrando percutiunt cum pedibus, vt dicetur in tractatu de venatione, et ſtantes ſuper terram erecte, calcant et ſubpedicant cum pedibus, ſed ſupinatae iacentes, percutiunt et lacerant cum illis vnguibus vtriuſque pedis, quos diximus. Ayrones vero non niſi reſupinati ſuper terram defendunt ſe cum pedibus, tunc vero nituntur repellere nocumentum a ſe cum vtroque pede, quamuis hoc poſſint facere debiliter. Sed aues rapaces brancant et vulnerant cum pedibus tam volantes quam non volantes; contingit enim, quod auium rapacium perſequentium illa, quae fugit, porrigit pedes ſuos fuganti, et ſic capiunt et colligant pedes cum pedibus, ſed raro accidit, quod auis rapax ad defenſionem per ſe pugnet cum alia rapace. Generaliter vero omnes aues, quae non habent aduncos vngues, neque vnum, neque omnes, defendunt ſe nunquam cum pedibus laniando, ſed de pedibus ſuis illam defenſionem faciunt, quam vniuerſaliter omnes aues, quae non habent aduncos vngues, anteponunt namque pectori ſuo pedes, vt cum eis repellant aues rapaces. Sunt etiam aues, quae cum pedibus ſaltant ſuper terram, vt aues rapaces ſub ſe comprimant, vt biſtardae, et anates campeſtres, ſimiles ſunt biſtardis, ſed longe minores, et in aeſtate turpem ſonum faciunt ad deſiderium coitus. Per volatum ſuum multipliciter ſe defendunt aues, nam aliae per longum volatum quaerunt euadere, vt grues, aliae per velocem ad veniendum ad locum defenſionis ſuae, vt perdicum et coturnicum modi, aliae per diuertimenta et ceſſiones, quas faciunt in volando, vt modi ayronum, cornices, vpupae, vanelli, picae, et plures aliae. Aliae vero per volatum ad altiora ſe quaerunt defendere, et hoc duobus modis; aut

aut enim directe ascendunt, vt columbi, turtures, anates campestres, aut in gyrum circumuolando ascendunt ad defensionem sui, vt ayrones, qui, secundum quod dictum est, duplici vtuntur defensione per volatum, diuertimenti scilicet et ascensus. Et omnes, quae per volatum quaerunt defendere se ascendendo, idcirco ascendunt, quod non possint superari et vinci ab auibus rapacibus in magis ascendendo. Aliae sunt, quae quaerunt se defendere volando versus loca, de quibus timent rapaces, quamuis ad ea non descendant, vt anseres, anates, et plures aliae de riuera, quae volant circiter loca, in quibus sunt aquae magnae, nemora, calami et cannae, de quibus locis timent aues rapaces, ad huiusmodi enim loca timent descendere et accedere. Aliae ad maiorem securitatem sui volatum suum faciunt in crepusculis et in nocte, vt noctuae, bubones et *liuercini*, qui pro eo, quod sunt timorosi, de nocte volant securius.

CAPITVLVM LVI.
De modo defensionis.

De modo autem defensionis, quem habent aues refugiendo ad loca securiora, dicendum est, quod vniuersaliter omnes aues ad plus, si possunt, refugiunt ad loca natiuitatis suae, vel ad similia illis. Illae siquidem, quae natae sunt prope aquas, ad eas confugiunt, quarum quaedam natando in eis solum habent defensionem, vt pellicani, quaedam submergendo se penitus sub aquis, vt modi mergorum, anatum et aliarum plurium, quaedam non penitus submergendo se, sed in parte, vt cinni, et anserum modi. Aues vero, quae non natant, neque sunt aquaticae, timore auium rapacium ad aquas confugiunt, sciunt enim, quod aues rapaces de aquis timent, et circa aquas debilissimae sunt, vt dictum est in capitulo de diuisione auium. Plures itaque auium ad aquas confugiunt, quaedam pro defensione sua, quaedam pro cibo, quaedam pro vtroque. Illae vero, quae natae sunt inter arbores, ad arbores confugiunt, vt modi cornicum, picarum, et aliorum plurium. Et illae, quae natae sunt prope aquas, et ipsae eaedem quandoque inter arbores confugiunt, quandoque ad aquas, vt modi ayronum. Si vero natae sunt supra prata, frutices, aut dumos, ad ea confugiunt, vt turdi, sturnelli, et auicularum plures. Quae natae sunt in rupibus, ad saxosa confugiunt, vt rapaces. Sed quae natae sunt super terram, et sunt coloris terrestris, in terra latitant, et terrae se recommendant, vt perdices, coturnices, coyardi, anates campestres, calandrae, et auiculae plures, de quibus multae sunt adeo stolidae in cautela sui, quod, credentes se esse securas in terra, capiuntur etiam manibus hominum, et quando insequitur eas rapax, in terram confugiunt. Perdices, fasiani et huiusmodi, quoniam sunt curti volatus, et per adiutorium loci quaerunt defensionem sibi, nunquam libenter recedunt longe a loco apto defensioni suae. Defensionibus et impugnationibus praedictis generaliter vtitur maior pars auium, quaedam pluribus, quaedam paucioribus. Speciales autem defensiones insunt auibus et propriae, vt bistardis et

anatibus campestribus est propria defensio, emittere longe a se stercus suum in aues rapaces, quae sequuntur eas. Rursus bistardae et anates campestres contra aues rapaces horripilant plumas, agrifando se, et eleuant alas, deponendo caput ad modum gallorum pugnantium, quod propter timorem faciunt, sed tamen bistardae percutiunt alis in pectore aues rapaces. Sunt et aliae aues, quae refugiunt ad societatem et congregationem aliarum suae speciei, vt inter eas securiores sint, et per eas defendantur, sicut sunt columbi, grues, sturnelli, et aliae fere omnes, imo etiam tota agmina in se ipsa densius se constringunt, auibus rapacibus facientibus insultum in ea. Quod autem in societate tutiores sint, signum est, quod plures sunt species auium, quae concurrunt ad defendendum auem speciei suae sociam, quam auis rapax persequitur, et opponunt se rapaci aui, et nituntur verberare eam, vt grues, anseres, cornices et plures aliae.

CAPITVLVM LVII.

De mutatione plumagii, quam generaliter faciunt aues singulis annis.

Diximus de diuersitate membrorum exteriorum, et de iuuamento eorum, et de plumagio, scilicet quomodo nascantur auibus plumae et pennae, et de situ plumarum, et de forma, quantitate, numero et positione pennarum, et de iuuamento plumarum et pennarum. Verum quoniam aues singulis annis mutant plumas et pennas, conuenit, vt dicamus de mutatione plumagii, et videamus, quare mutant aues plumagium, et quare singulis annis, et quo tempore anni, et quo modo mutant, et quo ordine, et quae citius explent mutationem, et de differentia plumagii ante mutam vel post. Fuit autem necessarium et vtile, quod aues mutarent dumas, plumas et pennas, quoniam generantur de superfluitatibus humorum, et de debili materia, quae multis ex causis corrumpuntur, eas namque ad plus per totum annum durare contingit, et dum procedunt vlterius, incipiunt deuastari, vnde, si primo anno non mutarentur, tantum corroderentur in se ipsis et rumperentur, quod modicam aut nullam operationem facerent aues cum eis; idcirco natura prouidit substituere nouas, per quas expelluntur et cadunt veteres, hae autem nouae de abundantibus superfluitatibus humorum generantur, superfluitatum autem copia ex humorum abundantia fit, cuius rei signum est, quod, quando aliquis falco perficit suam mutationem citius debito, accidit, quod iterum eiicit aliquot de pennis alarum, quas primo inter alias mutauerat, et hoc est propter calorem temporis aperientem poros, et propter nutrimenti et humorum copiam. Praeterea capilli et pili quando rumpuntur aut reciduntur, restauratur, quantum fuerat deperditum et amplius, cum per continuam successionem vaporis generatio ipsorum indeterminatam longitudinem suscipiat, plumis vero et pennis non accidit sic, cum enim determinatam habeant quantitatem, si corrodantur, non restauratur eis, quod deperditur, quare, cum contingat corrosionem vsque ad radicem processu temporis protendi, si non substituerentur aliae, careret auis omnino plumis et pennis,

et

et tunc esset insufficienter munita contra importunitates aëris, et prorsus inutilis ad volandum. Singulis autem annis mutant plumagium, cum non sit sufficiens vltra annum; imo contingit, quod aues non rapaces plumagium natiuitatis suae mutent, postquam sunt completae et perfectae, et assumunt aliud plumagium, quod percrescit et percompletur proportionaliter et continuo, in quo corpus ipsius auis percompletur, et hoc plumagium secundum deponitur et mutatur item in complemento eiusdem primi anni, sicut est videre in fasianis, perdicibus et coturnicibus, et pluribus aliis, quae primo anno deponunt et renouant plumagium suum semel. Causa autem, propter quam in primo anno semel accidat mutatio plumagii in rapacibus, et non rapacibus bis, sumitur ex eo, quod dictum est in capitulo de plumagio, scilicet quod non rapaces, quibus imminebant plura nocumenta, quam rapacibus, indigebant plumis et pennis a principio, cum quibus et nocumenta fugerent, et escam sibi acquirerent, maxime illis, quibus parentes non ferunt escam, et quoniam erant humidioris naturae, quam rapaces, oriebantur eis pennae cito, debiliores tamen et molliores, percrescentes citius, quam corpus auis, crescente vero aue, et corpore iam maiore facto, et propter copiam nutrimenti, priores plumae et pennae, tanquam insufficientes deferre corpus iam maius factum, decidunt, et natura substituit alias firmiores propter hoc, quod humores iam sunt solidiores, et istae secundae sufficiunt deferre corpus vsque circa complementum anni, et tunc propter abundantiam humorum deponitur hoc plumagium secundum, et succedit tertium, quod sufficit durare per subsequentem annum: rapacibus vero, quibus non imminent tot nocumenta, et sunt ficcioris naturae, quam non rapaces, non oriebantur plumae et pennae velociter, neque a principio, sed paulatim, vnde oriebantur firmiores et duriores, percrescentes proportionaliter corpori, propter quod sufficiebant deferre corpus vsque circa complementum anni, et ideo semel tantum mutant plumagium primo anno, singulis vero annis succedentibus, semel mutant plumagium, tam rapaces, quam non rapaces, ratione praedicta. Tempus autem, in quo incipiunt mutare plumagium maior pars auium, est ver: in vere namque abundant humores, humorum proinde superfluitates, de quibus fit plumagium, et conuenienter fit mutatio plumagii in vere, quoniam succedit aestas, in qua non laeduntur a frigore, et per aestatem crescunt et firmantur pennae tantum, quod sufficit transitui, quem faciunt aues in autumno ad loca calida timentes hyemem; nec in alio tempore, quam in vere, esset conueniens mutatio plumagii, quemadmodum dictum est supra de transitu auium. Sunt tamen aliquae aues, quae in aestate mutare incipiunt, et haec diuersitas temporum mutationum accidit secundum natiuitatem ipsarum in diuersis temporibus, vnaquaeque enim auis incipit mutare plumagium suum anno completo, in tempore simili natiuitatis suae tempori, vt accidit circa mutationem frondium et herbarum in stipitibus et radicibus circa complementum anni sui, renasci incipit prioribus desiccatis, et hoc totum opinamur accidere ex motu superiorum, et diuersis

aptitudinibus materiae, in quam agit. Modus autem mutandi plumagium duplex eſt, alius enim eſt ordinarius, alius inordinarius. Ordinarius vero eſt, quando ſimul deponuntur multae pennae, ſed quibus deiectis ſuccedentes tantum creſcunt, quouſque iuuare poſſunt ad volandum, priuſquam deponantur aliae, et poſt hoc deponuntur aliae ſimili modo et ordinatim. Inordinarius vero modus mutandi plumagium eſt, quando ſimul deponuntur multae pennae, et quando quibuſdam eiectis deponuntur indifferenter et aliae, non expectando, quouſque ſubſtitutae creſcant, deinde deponuntur et aliae pennae inordinatim et diſſimili modo. Aues itaque rapaces pro eo, quod vi volatus debebant acquirere praedam ſuam fugientem ante ſe, habuerunt ordinatum modum mutandi plumagium, ex qua mutatione non perditur volatus, qui eis erat neceſſarius ad praedandum, ſed aues non rapaces terreſtres minus ordinatum modum mutandi habuerunt, non enim indigebant vi volatus ad capiendum eſcam, cum ipſa eſca non fugiat ante eas, veruntamen ad ſui defenſionem et ad fugiendum nocumenta indigebant volatu, vnde non omnino confuſe mutant, ſed aues aquaticae natantes inordinatum modum mutandi plumagium habuerunt, neque ad fugiendum nocumenta, neque ad acquiſitionem eſcae indigebant volatu, cum vtrumque reperiant in aquis. Ordinem autem, qui habetur in mutando plumagium, experti ſumus fere in auibus rapacibus euidentius, quam in caeteris, propter quod de ipſo dicemus plenius infra, vbi tractabitur de muta auium rapacium. Hic tamen dicemus generaliter, vt conuenit, aues incipiunt prius mutare pennas, quam plumas, pennae enim longiores ſunt plumis, et ad ſui generationem et complementum indigent amplioribus humoribus, quam plumae, ſed ſi incipiant ducere plumas prius, quam pennas, vel aeque cito, completa eſſet mutatio plumarum per multum tempus ante, quam mutatio pennarum, et ſic aue mutata plumis diu, et non mutata pennis, non eſſet complementum mutationis totius plumagii in eodem tempore, quod totum eſſet contrarium volatui auis; rectum eſt igitur, quod a pennis prius incipiat mutatio, vt, cum plumarum incipiet, in eodem tempore compleatur mutatio vtrarumque. Mutationem autem plumarum citius explent aquaticae propter abundantiam humiditatis et humorum, ſecundo terreſtres non rapaces propter maiorem copiam humiditatis, tardiſſime omnium aues rapaces, facta proportione ad eandem quantitatem, ſunt enim ſicciſſimae inter aues. De tempore autem, quantum tempus ſcilicet poſtulat a principio mutationis vſque ad complementum eiuſdem, et de ordine mutationis pennarum in alis et cauda dicetur plenius et ſpecialius infra, vbi conuenit. Plumagium autem ſaurum ſeu non mutatum differt a mutato in eo, quod generaliter plumae et pennae poſt mutam ſint meliores et alterius coloris, dumae vero plures ſunt poſt mutam, quam ante mutam, pennae vero meliores ſunt poſt mutam in eo, quod non tam cito madefiunt, nec tam cito rumpuntur, nec tam facile corroduntur, ſicut ante mutam. Quae itaque nunc dicta ſunt de mutatione plumagii generaliter, ſufficiant.

PRO-

PROLOGVS SECVNDI LIBRI.

Quoniam in praecedenti tractatu dictum est, quod venatio, quam faciunt homines cum auibus, est ars, et quae ars est, et quoniam est ars venandi aues non rapaces praecipue cum auibus rapacibus ea doctis, et dictum est, quare ars huiusmodi nobilior est caeteris artibus venandi, et quoniam etiam dictae sunt generaliter quaedam naturae auium, aquaticarum scilicet, mediarum et terrestrium, tam rapacium, quam non rapacium, vtiles non modicum ad huiusmodi venationem: in hoc tractatu secundo accedemus magis ad nostrum propositum, descendendo ad artem ipsam specialius, et ad omnia, quae necessarium est scire et habere illum, qui hanc scire desiderat et exercere. Artifex debet hanc artem suscipere per doctrinam alicuius experti in ea, et susceptam exercere per se ipsum, qui qualis esse debeat, docetur infra, postquam scilicet iam acquisitae sunt aues rapaces, cum quibus exerceri debet venatio, non enim qualis qualis esse debet, sed qui appetat naturaliter et diligat venationem huiusmodi, et qui per naturam ad venandum sit habilis et deinde per doctrinam: materia etiam, circa quam et circa cuius partes versatur tota intentio artificis, quae materia est aues rapaces, cum quibus exercetur huiusmodi venatio, et quamuis sunt instrumenta artificis, cum quibus capit aues non rapaces, tamen artifex versat intentionem suam circa habendas ipsas et instruendas et circa diuersos modos ipsarum auium rapacium conuenibilium ad venationem. Partes vero huiusmodi materiei sunt diuersae species auium rapacium, sicut sunt falcones, accipitres, et huiusmodi, de quibus fiet executio sufficiens postea. Partes autem artis diuersae sunt secundum diuersitatem partium materiae, nam alia pars artis est de venatione, quae fit cum modis falconum, et alia, quae fit cum modis accipitrum et nisorum, et hae partes comprehendunt etiam partes sub se, et sunt etiam partes artis et scientiae secundum modum sciendi, vna in habendo in anima, contemplatione vniuersali, ea, quae docemus, non referendo ad operationem, et haec theorica dicitur, alia in sciendo ad operationem reducere, quae docemus, et haec practica dicitur. Et cum quis huiusmodi venationem exercebit non secundum intellectum theoricae, qui prius est, neque secundum scientiam, quae refertur ad opus, dicemus ipsum casualiter operari, non secundum artem, quamuis alioquin bene operaretur in sua venatione, etenim inermes, qui in palaestricis se exercent, ferunt aliquando bonos ictus, et ignarus sagittandi percutiet aliquando ipsum signum. Finis, qui mouet artificem, est intentio eius, prius, vt habeat aues rapaces, quae edoctae sunt per suam artem capere non rapaces eo modo, quem ipse vult, posterius vero, vt cum ipsis

arte doctis capiat non rapaces, et ex his consequitur vtilitatem triplicem, secundum quod dictum est in principio primi tractatus. Principia vero, quibus vtitur in arte ipsa, sunt documenta et regulae traditae in hoc nostro libro, qualiter esse aut fieri debeant omnia, quae sunt necessaria ad venationem, quae documenta et regulae in eo, quod sub compendio debito, et secundum quod exigit rectitudo, traduntur, artem perficiunt venandi cum auibus rapacibus non rapaces. Neque liuoris oculus nos de prolixitate redarguat, cum neque eadem inutiliter repetamus, neque apponamus superflua aut impertinentia, sed tantummodo necessaria huic arti. Operationes vero, quibus innititur artifex circa hanc suam materiam, scilicet circa aues rapaces, diuersae sunt et multae, et antecedentes inuicem, et subsequentes: aliae namque sunt in cognoscendo aues rapaces; aliae in acquirendo eas, vt artifex eas habeat; aliae, vt aues rapaces iam acquisitae detineantur ab artifice; aliae in mansuefaciendo detentas, scilicet quod non horreant conuersari cum homine; aliae in instruendo mansuefactas exire de manu artificis et redire ad eius manus; aliae in docendo, vt sciant capere illas aues, quas artifex vult, et quomodo vult, quas forsan per se non caperent aut non illo modo; aliae in vtendo ad venationem non rapacium eis iam arte doctis. Praeter has autem sunt et aliae operationes non modicum vtiles ad propositum, scilicet in conseruando aues rapaces in sanitate, quatenus opus, quod ab eis requirit artifex, bene perficiant, et aliae in curando aegrotas. Ordo, qui attendi debet in arte ipsa secundum hoc, in doctrina nostrorum tractatuum huius libri patet per ordinem operationum, quas diximus, prius namque est acquirere, quam acquisitum detinere et mansuefacere, et sic de caeteris, quod totum patebit plenius, in quantum quaeque suum locum sortita decenter. Instrumenta autem, per quae artifex in operationibus suis circa hanc materiam consequitur finem intentionis suae, sunt diuersa: nam quaedam sunt in acquirendo aues rapaces, vt retia, laquei, et huiusmodi, cum quibus capiuntur, cum auibus etiam rapacibus quandoque capiuntur rapaces, verbi gratia cum accipitribus falcones; quaedam sunt in detinendo iam acquisitas, vt maleclum iacti, et longa, sedilia conuenientia, et huiusmodi; quaedam sunt in mansuefaciendo detentas, vt id, quod dicitur tiratorium, cappellum, tina balneatoria, et similia; quaedam in instruendo ipsas exire de manu et ad manum redire, vt id, quod fileria seu credentia dicitur, loyrum cum carnibus et sine carnibus, et alia, cum quibus reuocantur ad homines; quaedam in docendo ipsas, vt sciant capere aues, quas vult artifex, et quomodo vult, sicut id, quod dicitur trahina, siue fiat de grue, siue de ayrone, siue de alia aue, siue de pelle leporina impleta paleis, et sunt multa, quae spectant ad trahinam; quaedam instrumenta sunt in vtendo eis iam doctis ad capiendum aues, vt tympanum pulsans, chirotheca circumducta, et huiusmodi; quaedam in conseruando sanas, etiam quando iam mutant pennas, vt domuncula, quae dicitur muta, et plumas, et multae medicinarum; quaedam in curando aegrotas, vt ipsae medicinae, et vasa necessaria ad dandum ipsas medicinas: de

singulis

ſingulis horum inſtrumentorum dicetur, vbi conueniet. Praemiſſo vero prologo, redeamus ad intentionem, dicendo primo, quid ſit auis rapax, nam per definitionem ſeu deſcriptionem maxime declaratur exiſtentia vniuſcuiusque; dicetur etiam poſtmodum, quare rapaces ſeu de rapina vocentur.

CAPITVLVM I.

Quid ſit auis de rapina, et quare dicatur de rapina.

Auis de rapina eſt animal volatile, pennatum, terreſtre, velocis volatus, modici greſſus, vncorum vnguium et roſtri, viuens de raptu viuorum animalium, foemina cuius eſt maior maſculo. Animal eſt pro genere in ipſa definitione, volatile eſt differentia, qua differt a non volatili, pennatum ſimiliter eſt differentia, qua differt ab animali volatili non pennato, ſicut ſunt plura ex ſpeciebus animalium, verbi gratia, ſicut veſpertilio, apes, genera vermium, et huiuſmodi: nam veſpertilio alas habet non pennatas, ſed carneas, panniculoſas et cartilaginoſas, quae adminiculantur ei in adhaeſione murorum, lignorum et ſimilium, nam debiles habent pedes, quibus inhaerere non poſſent locis, quibus latitare volunt. Terreſtre vero eſt eo, quod eſt calidius et ſiccius aliis, ſcilicet aquaticis ſeu mediis, vnde inhabitare non poteſt loca huiuſmodi qualitatibus oppoſita, videlicet loca aquoſa ſeu paludoſa, quorum naturae oppoſitae ſunt et diſconuenientes naturis rapacium: nam rapaces ſunt calidae, calore igneo, contrario frigori aqueo, et ſiccae ſiccitate terrea contraria humiditati aquoſae, et dicitur a ſapientibus, quod omnia per ſimilia in forma et natura propria conſeruantur et per contraria corrumpuntur. Merito igitur aues rapaces calidae et ſiccae non inhabitant loca diſſimilia naturis ſuis, quibus corrumpantur, cum appetitus cuiuslibet rei viuentis non ſit, vt corrumpatur res ipſa, quinimo potius, vt in ſua naturali eſſentia conſeruetur, appetitus enim contrarii viuenti non ineſt, niſi accidentaliter, ſicut cum viuens ipſum ſit aegrum vel aliqua alia alteratione mutatum; et hoc patet exercentibus ſe in vſu rapacium, qui, cum viderint eos aquam appetere, aegros ipſos iudicant, et proferentes aquam eiſdem, ipſos curare intendunt, curati vero tanquam contrariam eorum naturae non appetunt, niſi forte eorum pauciſſimi, qui ex aſſuetudine forte habent eam aſſumere, vel forte patiuntur latentem diſtemperantiam ſiccitatis. Velocis volatus eſt alia differentia, per quam non ſolum differt ab animalibus non pennatis, verum etiam ab auibus, quae fere omnes, de breui volatu et longo, reſpectu rapacium ſunt tardi volatus, nam ſi ſunt aliquae longo volatu velociores quibuſdam de rapacibus, tamen in breui volatu a quibuſdam rapacibus attinguntur, verbi gratia, anates et huiuſmodi ſunt velociores ex longo volatu, ita, quod euadunt accipitribus, et

et quibusdam aliis rapacium, de curto tamen leuiter capiuntur ab eis. Falcones tamen ex longo et curto volatu capiunt eas, et specialiter falcones, qui girofalcones dicuntur. Modici gressus sunt, nam, vt saepius accidit, aues omnes velocis volatus modici seu tardi sunt gressus, quia, quod gressu deficit, volatu suppletur, et e conuerso, et hoc manifestum est in hirundinibus, quae, quia velocissimi sunt volatus, pauci vel nullius sunt gressus. Per hanc differentiam vncorum vnguium et rostri magis specifice differunt a pluribus maneriebus auium, et fere ab omnibus, licet dixerit Aristoteles, quod aues omnes vncorum vnguium sint rapaces, licet instantia inueniatur in multis, nam monedulae, sturnelli, vultures et quaedam aliae aues vncos habent vngues, tamen non viuunt de raptu, capiendo alias aues, nec rapaces dicuntur; sine dubio necessaria est haec consequentia, quod aues, si sunt rapaces, vngues vncos habeant, sed non conuertitur. Quod vero additur, viuens de raptu viuorum animalium, est vere specifica differentia, quae constituit speciem, praecedentibus addita; nam vncorum vnguium aues, quae de raptu viuorum animalium non viuunt, rapaces non dicuntur, sicut vultures et plures, quae de cadaueribus viuunt, et quaedam species anserum et similes ipsis. Cuius foemina est maior masculo, haec est proprietas non modicum substantialis, nam in nullis animalibus nobis notis reperitur, quod foemina sit maior masculo, imo aequalis, vel minor in omnibus reperitur; quod quare accidit, rationes quas vidimus super hac quaestione sufficientes dicimus, et in scriptis redigi fecimus, eo quod ab vtentibus venationibus cum auibus rapacibus saepe interrogati fuimus de hac quaestione, et sunt hae.

CAPITVLVM II.

Quare foemina sit maior masculo.

Legitur namque in pluribus libris philosophorum, quod calidum est operans et augmentum efficiens in subiectis, et hoc videmus per signum, nam in quolibet potentialiter humido liquefacto per calidum magis videtur quantitate liquefactum, licet nihil aliud ei admixtum fuit siue adiunctum in liquefactione; humidum vero est patiens et recipiens, quod si proportionatum est calido, extenditur subiectum, et ad magnitudinis moderatam metam peruenit, si vero humidum in proportione excedat calidum, calido ipsum humidum regulare potente, subiectum egredietur metam praedictam, excedens magnitudinem, propter quod magnum efficietur, exinde subiectum recedens a moderata quantitate magnitudinis, plus et minus secundum proportionem ipsius humidi ad calorem. E contrario accidit paruitas corporis, videlicet humido modico existente in comparatione calidi operantis, sic ergo multiplicata caliditate respectu humidi, corpus paruum efficitur, humido vero proportionato, corpus moderatae magnitudinis efficitur, sed ipso humido excrescente in comparatione calidioris corporis, efficitur magnitudo moderan-

derantiam praedictam excedens, vnde cum aues rapaces sint calidae natura, et fere calidissimae, eo quod in eis multiplici de causa caliditates conueniunt, sunt enim calidae comparatione generationis, eo quod aues, aues namque in comparatione ambulabilium, tanquam mobiliores, calidae iudicantur, sunt et rapaces, quarum rapacitas a caliditate contingit, inuasio enim seu raptio aliarum auium animositatem ostendit, et animositas non nisi a calore contingit, iudicantur etiam calidae a complexione, et comparatione facta ad temperantiam melioris et temperatioris speciei ipsarum; vnde cum tot de causis caliditates conueniant auibus istis, merito calidissimae iudicari possunt, ex multiplicitate enim subiecti calidi caliditas vigoratur et intenditur, sed signum est in hoc, quia videmus plura grana piperis magis calefacere paucis, et generaliter multa calida, si eiusdem speciei sint vel diuersarum coniuncta, composita plus calefaciunt paucis, et hoc accidit, quia profunditas operatur ad augmentum et multiplicationem operationis qualitatum, propter quod multus ignis ad multam materiam comburendam sufficit, et paruus non nisi modicam, eo quod suffocaretur a multa: cum igitur humidum auium rapacium sit humidum viscosum et spissum, quod apparet ex neruositate multa ipsorum, diuersificatur ratione sexus, nam in foeminis, quae sunt frigidae et humidae, respectu marium, frigiditas sexus ipsarum calorem obtemperat seu remittit, et humiditas spissum et viscosum reprimit, quare efficitur magis obediens ostensioni, quae fit a calore agentis. Calor igitur intensus rapacium, et humidum spissum et terreum ipsarum, remissa a frigiditate et humido aquoso sexus foeminei, magnitudinem corporis in foeminis operantur, et e contrario in masculis paruitatem, iuxta illud Philosophi: contrariarum causarum contrarii sunt effectus. In vnaquaque specie auium rapacium, secundum Plinium, pauciora sunt indiuidua indiuiduis cuiusuis speciei non rapacium, facta videlicet comparatione vnius speciei rapacium ad vnicam speciem non rapacium. Secundum Plinium vero ideo dicimus, eo quod in maiori parte hoc accidit, quia in paucis est reperiri instantiam, dicitur enim, quod aliqui sunt modi non rapacium, in quorum tota latitudine speciei non est nisi vnicus mas et vnica foemina, sicut dicitur de phoenice et huiusmodi: nos vero illud non credimus. Aues rapaces pauciores sunt caeteris auibus non rapacibus in specie sua, et sunt terrestres, et nullae de rapacibus sunt aquaticae, seu mediae: quia, cum vniuersaliter calidiores et sicciores sint aquaticis et mediis, contrarietatem habent aquae in duabus qualitatibus, vna actiua et alia passiua. Cum etiam non habeant formam membrorum neque plumagii conuenientia aquis, non inhabitant aquas, nec etiam possunt esse in aquis, neque stando super pedes suos; cum longa crura non habeant, quemadmodum ayrones et grues, neque natando, cum non habeant pedes coriales neque digitos, sicut anseres, anates, fulicae, et fere omnes aquaticae. Quod si rapaces conuersarentur in aquis, plumae et pennae ipsarum ad hoc ineptae madefierent plus quam aquaticarum, et vngues sui remollirentur, ex quo vix possent volare, et aues, quas praedarentur,

tur, vix cum vnguibus vulnerare et retinere: propter has causas aues rapaces horrent manere in aquis, tanquam valde debiles in eis. Sunt tamen quaedam similes aquilis, sed minores eis, quae manent circa aquas in altis rupibus, et de alto prospicientes pisces in aquis repente ruunt in ipsos, et piscantur eos, et de ipsis viuunt, quae ob hoc dicuntur aquilae piscatrices. Hae habent meliorem formam membrorum et melius plumagium ad hoc, quam caeterae rapaces, et, licet piscentur in aquis, non tamen propter hoc aquaticae iudicantur, cum earum mansio non in aquis, sed terris semper existat.

Dicto, quid sit auis de rapina: quia auium rapacium quaedam sunt, quibus homines non vtuntur, sicut sunt omnes modi aquilarum, quae propter ponderositatem non sunt habiles ad portandum, et maxime si portarentur, omnes aliae aues rapaces, quas portari contingeret, cum eisdem nec portari possent decenter, nec volare timore ipsarum. Et sunt etiam aliae aues rapaces paruae, sicut sunt smeriliones, vbleti, et huiusmodi, et tam his, quam maioribus praedictis, homines non vtuntur nisi ad delectationem tantum, et raro, et pauci, solum vt ostendant quendam nouum modum, per quem credantur scire, plus enim appetunt videri esse scientes, quam esse. Idem tamen modus est docendi illos, de quibus agere volumus, et istos tam maiores quam minores. Nos vero de istis tractare non intendimus, sed de illis auibus rapacibus, quibus vtuntur homines, et sunt habiles ad portandum, et vna non in tantum timet aliam, quod volatum suum dimittat, si ad inuicem portarentur, et quicquid vtilitatis et delectationis fieri posset cum praedictis, magis et commodius fit cum istis. Ideo intentio nostra est de istis tractare.

Homines autem venationem exercent cum auibus rapacibus aut ad delectationem, aut ad vtilitatem, aut ad vtrumque, vel pro se, vel pro aliis, capiendo aues magnas, mediocres et paruas, aquaticas et campestres, vtpote grues, bistardas et similes, et fasianos, perdices, anates, et huiusmodi, et quandoque capiunt quadrupedia, vt gazellae, caprei, hinnuli capreorum, hinnuli ceruorum, vulpes, lepores, cuniculi, et similes; et quoniam haec omnia capi non possunt cum vna specie aut duabus auium rapidarum, sed cum pluribus et diuersis, propter hoc dicendum est, quot species sint auium rapidarum, quibus homines vtuntur in sua venatione.

Aues rapaces, quibus homines vtuntur, et apud nos vsi sunt ab antiquo, sunt istae: Girofalci, sacri, gentiles peregrini, gentiles et laynerii, quae quidem sub vno genere comprehenduntur, videlicet falcone.

Sunt et de auibus rapacibus austures, sperucrii, et istae comprehenduntur sub accipitre. Omnes autem aues rapaces, tam istae, quibus homines vtuntur, quam aliae, quibus non vtuntur, sub istis duobus generibus comprehenduntur, scilicet in falcone et accipitre. Et quamuis hoc nomen accipitris plures attribuant soli austuri, nos tamen dicimus ipsum esse genus omnium auium rapacium,

quae

quae capiendo et non feriendo, vt falco, venantur, ficut praedicti auftur et fperuerius, vtpote hoc nomen ab accipio accipis deriuatum, et fuper hoc loquimur latius in libro de aufture, vbi loquimur fpecialius et diffufius, dicentes de conuenientiis et differentiis.

CAPITVLVM III.

De combinatione ipfarum ad pullificandum.

Aues rapaces pullos fuos a fe abiiciunt, quam ftatim poffunt volare, et diuidunt fe vna ab alia per diuerfa loca, propter quod raro aut nunquam infimul reperiuntur, vt expreffius dicetur infra. Et ideo raro poffunt fe inuenire, nifi ad certum locum expectant fe inuicem aliquando, in locis prope nidum fuum confuetum, qui a quibufdam area dicitur, pluries enim vifus eft mas prius veniffe ad nidum, expectans illic foeminam per multos dies, quoufque veniret, et fimiliter foemina expectat marem, et aliquando fimul veniebant ad nidum.

CAPITVLVM IV.

In quibus regionibus et locis nidificant.

Aues omnes rapaces nidificant in feptimo, fexto, quinto et quarto climate, et credimus, quod in aliis climatibus nidificent. Aliae autem in vno climate, et aliae in alio. Girofalci autem quia funt maiores, fortiores, audaciores et velociores omnibus aliis falconibus, ideo primo de ipfis tanquam de dignioribus tractare volumus, et fubfequenter de aliis fpeciebus falconum. Nidificant autem girofalci in fine feptimi climatis et vltra, in rupibus altis, videlicet in fixuris, cryptis, foraminibus faxorum, montium, quorum quidam nidificant in faxis remotis a maritima, et quidam in rupibus propinquis maritimae, et ifti funt meliores et nobiliores illis, qui nidificant in remotis a maritima: et quidam nidificant in infulis maris feptentrionalibus, fcilicet in altis rupibus ipfarum, videlicet in quadam infula, quae eft inter Noroegiam et Gallandiam, et vocatur Teutonice Yslandia, et Latine interpretatur contracta, feu regio glaciei, et ifti funt meliores omnibus aliis, Girofalco enim dicitur a Hiero, quod eft facer, inde Gerofalco, id eft, facer falco, vel a Kyrio, quod eft Dominus, inde Kyrofalco, id eft, Dominus falco, fecundum Graecam linguam. Citra feptimum clima neque nidificant, neque morantur etiam, neque elongantur ab ipfo, verfus fextum, quintum aut quartum, fed a feptimo climate vltra verfus polum arcticum nidificant et morantur. Falcones vero facri nidificant in minus frigidis regionibus quam girofalci, qui nidificant in feptimo climate et citra, et frequentius in Britannia et Bulgaria. Audiuimus etiam, quod, vbi nafcuntur, nidificant fuper arbores, quia in partibus dictis non funt montes, fed arbores tantum. Credimus tamen,

tamen, quod, si in dictis regionibus essent montes, libentius in rupibus nidificarent, cum sint de genere falconum. Falcones autem, qui dicuntur gentiles peregrini, nascuntur in septentrionalibus regionibus valde longinquis, vtra septimum clima prope Oceanum, et nidificant in insulis septentrionalibus, et in altis locis, sicut nidificant girofalci. Falcones autem absolute gentiles nascuntur a septimo climate versus regiones meridionales, et nidificant sicut et peregrini. Peregrini vero dicuntur, quasi de pelago venientes, pro eo quod veniunt de remotis et per Oceanum transeunt, dicunt autem multi, quod falcones gentiles peregrini, et falcones absolute gentiles, sunt duae diuersae species falconum, et non vna, vident enim maiorem diuersitatem inter falcones peregrinos gentiles et gentiles absolute, quam inter peregrinos ad inuicem, et quam inter gentiles ad inuicem, videlicet quod peregrini tardius mutantur, et maiores et pulchriores sunt. Nos vero nullam videntes substantialem differentiam inter ipsos, dicimus, quod sit vna species falconum, non diuersae, sed sunt similes et propinqui et vtrique gentiles: diuersitas vero, quae est inter ipsos, accidit propter diuersitatem regionum, in quibus nascuntur, nam peregrini tardius mutant, quia tardius nascuntur, tardius autem nascuntur, et maiores sunt et pulchriores, propter frigiditatem locorum, in quibus nascuntur, diuersitas enim regionum, colorum et morum non facit homines aut animalia esse diuersae speciei. Falcones autem laynerii nidificant in omnibus climatibus, et in locis praedictis, sicut et alii falcones, et si nidificant in illis regionibus, in quibus sacri, nidificant in arboribus, sicut et sacri. Praedictae vero species falconum generaliter nidificant in rupibus altis et in locis praedictis, vt aues, quas capere volunt pro pastu suo et pullorum suorum, quas et per violentiam longi volatus, quem habent, acquirunt facilius, videant, et auantagium habeant capiendi eas, et quod homines et aliae aues rapaces, seu animalia alia ipsos offendere nequeant.

CAPITVLVM V.
De accipitribus.

Austures et nisi nidificant in omnibus climatibus, in nemoribus videlicet supra arbores, et quanto sunt magis imae, tanto creduntur esse audaciores, et communis opinio est, quod hoc faciunt, quia capiunt magnas aues, vt eas ad nidum facilius deferant, et in conuallibus, vt praedam, quam capiunt in locis altioribus circumcirca nidum, ad nidum suum volando a sursum deorsum facilius ferant, imo quando capiunt praedam in planis, aut in conuallibus, ipsam, licet cum labore, trahunt et deferunt trahendo ad locum altiorem nido, et de illo loco volant descendendo ad nidum facilius cum praeda, et propter aquas, quae plus sunt illic, quam in altis locis, praecipue tempore suae nidificationis, aestiuo scilicet, tunc, quoniam illas aquas frequentant aliae aues propter potum et balneum ipsorum, et sic non multum recedunt a nido quaerentes praedam, et propter locum humi-

humidiorem et frigidiorem, quo defenduntur a calore solis, et quia sicut rapaces et calidae naturae affectant locum superiorem. Vniuersaliter autem omnes aues rapaces, quae nascuntur in septimo climate, et vltra, versus polum arcticum, sunt maiores, fortiores, audaciores, pulchriores, meliores et velociores, quaelibet autem in specie sua. Maiores, quia in septimo climate et vltra est frigus intensum, contemperans caliditatem intensam, quam habent ex eorum natura, et ex contemperatione caliditatis augmentatur humiditas, et ex augmentatione humiditatis dilatantur membra, et sic efficitur corporis magnitudo, quod probatum est apertius et plenius in praecedenti capitulo, vbi dicitur, quod foemina est maior masculo. Fortiores, quia boreas et frigiditas illic dominans corpora constituit fortiora, claudendo enim poros cutis naturalem calorem et spiritus exhalare non finit, quae duo conseruata in corporibus ipsa reddunt fortiora, robore in neruis consistente, et conseruatur sanguis et alii humores puriores: in calidis vero regionibus spiritus, calor et humores euaporant, et vis deficit; item membra sui corporis sunt grossiora, quod est signum fortitudinis in animantibus. Item audaciores sunt in frigida regione, quia sentiunt se habere vires, et habent sanguinem calidum et purum magis, quam in calida regione; aues enim ipsae, per conseruationem caloris et spirituum in intrinsecis, fortius digerunt, et calidiores generant humores, item habent cor magnum respectu sui corporis et calidissimum, quae duo faciunt ad audaciam, et per appetitum vehementem habent audaciam inuadendi aues, quas rapiunt, et probatio huius est, quia vidimus corda accipitrum quorundam de septentrione grossa, et inferius habentia duos corios, et hos accipitres vidimus audaces valde. Pulchriores, secundum formam membrorum, quia, cum in huiusmodi auibus sint magis et melius contemperati et proportionati humores, sicut superius dictum est, et ex humoribus nutriantur et foueantur membra, et membra ipsa in auibus istis magis et melius sunt proportionata, et propterea aues istae sunt pulchriores: item secundum speciem plumagii aues istae sunt pulchriores, quia, cum ex humiditate pennae proueniant in auibus, et ex eo proueniat calor, ex quo calore color rubeus generatur, et aues istae calidiores sint naturaliter omnibus auibus, color in istis inuenitur magis rubeus, quam in aliis, qui color rubeus pulchrior iudicatur in auibus istis, secundum quod inferius plenius dicetur. Item meliores et velociores sunt ex rationibus supra dictis. Dicimus ergo, aues rapaces, quanto nascuntur propinquiores septimo climati, tanto sunt maiores, fortiores, audaciores, pulchriores, meliores et velociores, quaelibet tamen in specie sua.

CAPITVLVM VI.

De ouatione.

Tempus, quod est inter conceptionem et ouationem, non distinguimus, cum de die conceptionis constare non possit. Aues de rapina ponunt oua quandoque

doque tria, quandoque quatuor, quandoque quinque, et de istis non semper veniunt filii ad perfectionem, aut quia quaedam de illis sunt oua venti, aut quia tonitrua permutant ea, aut ex aliquo accidenti corrumpuntur.

CAPITVLVM VII.

De cubatione.

De tempore cubationis ouorum auium rapacium certi non sumus, pro eo quod plures de auibus rapacibus nidificant in regionibus longinquis et nimis remotis a nobis, de quibus notitiam habere non possumus, opinamur tamen, ipsos cubare oua sua infra quadraginta dies.

CAPITVLVM VIII.

De plumis, lanulis et pennis.

Innascuntur primo pullis auium de rapina nouiter genitis illae, quae non sunt vt pili, neque vt lanulae, sed habent naturam inter vtrumque, quae cooperiunt eos, et a frigore quoquo modo defendunt. Secundo innascuntur lanulae, et a quibusdam dicuntur dumae, hae sunt exiles et molles, densiores et longiores primis, hae plus cooperiunt et plus defendunt illis, et his natis cadunt illae. Tertio innascuntur eis pennae, quas pennas non firmant ita cito, pro eo quod sunt siccioris naturae caeteris, et siccitas repugnat velocitati crementi, et quia omnes aues de rapina longiores ponunt pennas respectu sui corporis, firmant autem pennas ipsas circa duos menses, quas pennas primo anno suae natiuitatis, in quo dicuntur saurae, semel mutant, non bis, secundum quod mutant caeterae aues non rapaces. Pennae vero maiores, quae sunt in alis et cauda ipsarum, in pluribus sunt sub certo numero, non rapacium vero non sic.

CAPITVLVM IX.

Quomodo pascuntur a parentibus.

Modus matris rapacium in pascendo pullos suos talis est: quousque pulli firmiores fiant, quod possint volare, dum sunt adeo nouelli et teneri, quod non possint rumpere carnes, portat ipsis carnes in gutture suo, et euomit carnes deponendo eas ante ipsos. Carnes autem hae sunt de auibus, aut, si defuerint aues, de quadrupedibus, quas capere possit, calefactas itaque huiusmodi carnes in sia, quae dicitur gorgia, decisas, minutas et inceptas digeri dat pullis suis, nam sic alteratas et minutas carnes facilius digerunt pulli, et in quantitate debita pascunt eos, et horis conuenientibus, mane scilicet et sero. Postquam vero iam fortiores sunt rostro et aliis membris, non amplius portat ipsis escam in gorgia sua,

sua, sed portat in pedibus suis aues deplumatas, et ponit ante ipsos, et aliquando deplumat eas ante ipsos, aut carnes, si auiculas non habuerint.

CAPITVLVM X.

Qualiter mater docet eos aucupari.

Quando pulli in nido iam sunt facti maiusculi et fortiusculi, mater portat ante eos auem morticinam, et docet illos eam deplumare, et pasci ipsa deplumata, et hoc facit pluries. Postquam vero iam sciunt deplumare, et cognoscunt iam aliquantulum, portat eis auem viuam partim deplumatam, vt non possit bene volare, quam, priusquam ostendit eis, sinit volare, vt potest, et filii insequuntur eam, et si aliquis capiet eam, mater conuocabit alios, vt alii pulli pascantur de ea ipsa aue, et si forte aufugiet auis illa, volat mater et iterum capit, et dimittit eam ante filios, et statim cum aliquis ceperit illam, et erit intentus circa praedam occidendam et comedendam, mater alios prohibet, vt non impediant illum. Et sic docet volare pullos suos et aucupari.

CAPITVLVM XI.

Quomodo expellantur a parentibus, et quare.

Pulli autem postquam sciunt volare et aucupari, mater fugat eos a tota contrata, quia, si venarentur vna cum matre in vna contrata, non rapaces aues fugerent, et minus inuenirentur de ipsis, et sic vix parentes haberent cibum sufficientem sibi et filiis, et si mater caperet aliquid, filii auferrent ei, et vnus alii. Sic ergo postquam docuerint ipsos aucupari praedam, expellunt eos a se et a tota contrata; ipsi autem fugati diuiduntur a parentibus et a se inuicem, vnusquisque singulariter intendens venationi suae, et praedantur grillos, bruchos et scarabaeos, et in defectu bruchorum et huiusmodi, quos mori contingit aut fugere ad . . . . . et modica frigora, capiunt auiculas et bestiolas, quascunque retinere possunt.

CAPITVLVM XII.

De loco, quem eligunt, donec in regione morantur.

Pulli auium rapacium, postquam expulsi sunt a parentibus, in quacunque regione morantur, semper sibi eligunt vnum locum altum, eminentem et expeditum, videlicet aut in arbore, aut in petra, aut in gleba, vt longius videre valeant, et facilius capiant praedam pro esca ipsorum, ad quem locum libentius redeunt ad quiescendum, dum fuerint in eadem regione, nisi per aliquam causam cogantur dimittere regionem.

CAPITVLVM XIII.

Quomodo exeunt ad praedandum et ad acquirendam ſibi eſcam.

Aues rapaces mane exeunt ad praedandum, quae poſtquam comederint, redeunt ad loca propria ſuae manſionis; quod ſi cibus, quem mane ſumpſerint, non ſit eis ſufficiens vſque in craſtinum, quia forte non ceperunt magnam praedam, ſed priuſquam complerent ſibi paſtum, cogebantur ipſam dimittere, poſt nonam iterum exeunt ad praedandum. Viſum fuit etiam aliquando, quod falcones venabantur et praedabantur per noctem, maxime in plenilunio, quoniam de die nihil rapere poterant, ex quo poteſt coniecturari, quod et caeterae aues rapaces idem faciant aliquando, non naturaliter, ſed neceſſitate vrgente, vel quia propter aliquod aliud impedimentum, quod habuerunt, in die aliquid capere non potuerunt.

CAPITVLVM XIV.

De tranſitu ipſarum, et quare tranſeunt, et de modo tranſeundi.

Aues rapaces ſolitarie tranſeunt, timentes de aliis rapacibus, ne auferant ſibi praedam, propter quod nunquam vadunt cum aliis rapacibus, ſiue ſint ſuae ſpeciei, ſiue non, quia natura rapacium eſt, auferre praedam aliis rapacibus, ſi ſimul ſe inueniunt; tranſeunt autem rapaces et propter temperiem aëris, ſicut et caeterae aues, quamuis calidiores ſint caeteris auibus, et melius poſſint ſuſtinere frigus, et quia oportet eas tranſire, nam, cum viuant de aliis auibus non rapacibus, quas rapiunt, et illae aues tranſeant, quae ſunt ſibi eſca, ipſae ſequentes ipſas tranſeunt.

CAPITVLVM XV.

De tempore anni, et temporum qualitatibus.

Aues rapaces tranſeunt in tempore anni, videlicet in autumno, et in qualitatibus temporum, ſicut caeterae aues non rapaces, ſiue de nocte, ſiue de die, cum habile tempus habuerint; et dimittunt omne id, quod faciunt, ſiue paſcantur, ſiue dormientes quieſcant, et arripiunt iter ſuum cum ventis, vnde vidimus rapaces, quibus proiecimus praedam, quod dimiſerunt praedam, quam ſibi parauerant et comedere volebant, adueniente ſibi vento conueniente ad tranſitum.

Rex Manfredus.

Neceſſitas vero, quare venentur falcones de nocte, eſt haec: cum adueniente tempore tranſitus properent falcones ad tranſitum et feſtinent, ne forte tempus aptum ipſi tranſitui turbetur, et fiat ineptum, et potius velint aliquo dierum non paſci,

pasci, quam perdere tempus transeundi, accidit quod transeundo in die non curent de pastu, vnde, si contingat plenilunium esse, vt falcones videre valeant, auem venantur, et capientes ipsam pascuntur.

CAPITVLVM XVI.

De quibus locis transeunt, et ad quae loca, quare morantur in locis, ad quae transierunt, et quamdiu.

De quibus locis transeant aues rapaces, et ad quae loca, et quare morantur in locis, ad quae transierunt, et quamdiu, non facimus speciale capitulum, quia vniuersaliter id, quod dictum est in capitulo de quibus locis transeunt, et ad quae loca transeuntes descendunt generaliter omnes aues, conuenit tam rapacibus quam non rapacibus.

CAPITVLVM XVII.

De reditu ipsarum, et quare, de modo redeundi, tempore anni, et temporum qualitatibus.

Aues rapaces redeunt solitarie, et circa tempora veris propter temperiem aëris, et redeunte esca sua, quemadmodum transierunt cum eadem, et in temporum qualitatibus, sicut redeunt caeterae aues; redeunt et ad pullificandum et generandum sibi simile, vt saluetur species, secundum quod dictum est in generali capitulo de reditu auium. Aues rapaces magis abundant in frigidis regionibus, vt in septimo climate et vltra, maxime tempore veris et aestatis, pro eo quod sunt calidissimae naturae, et aër septimi climatis magis conuenit suae naturae, quam aër calidae regionis, maxime cum tunc intendant ad nidificandum, et aues, quae sunt praeda et cibus ipsarum, tam aquaticae, quam terrestres, tunc magis abundant in regionibus supra dictis, et quia inueniunt illic arbores multas, syluas et rupes altas, in quibus possunt nidificare, et se a nocumentis tueri, syluas et arbores pro genere accipitrum, et rupes pro genere falconum, pro eo etiam quod regio septimi climatis et vltra adeo est spatiosa et ampla, quod aues rapaces possunt ibi melius nidificare et praedari sine contrarietate vniuscuiusque. Tempore vero autumni et hyemis magis abundant in calidis regionibus, pro eo quod aër ipsarum regionum eo tempore magis est eis temperatus, quam frigidarum regionum, et tunc magis abundant in ipsis regionibus caeterae aues, quae sunt cibus et esca ipsarum, vt dictum est in capitulo de transitu auium non rapacium.

CAPITVLVM XVIII.

De cognoſcendis falconibus per formam membrorum et plumagium, comprehendens tantum formam et colorem pennarum, et de electione pulchriorum. REX.

Cum ſaepe legeremus et relegeremus hunc librum, vt fructum ſcientiae caperemus, et ne vitio ſcriptoris aliquid remanſerit corrigendum, finito prooemio, inuenimus quod Dominus pater noſter ſubſequenter ordinauerat capitulum iſtud inter alia capitula, videlicet de modis, quibus habentur falcones; tamen inter capitulum iſtud et prooemium erant chartae non ſcriptae, quibus repertis exiſtimauimus aliquod aliud capitulum deeſſe et omiſſum fuiſſe, quod ſcribi debebat in eis; poſt ſpatium vero temporis, dum quaereremus quaternos et notulas libri iſtius, eo quod videbamus ipſum ratione ſcriptoris correctione egere, inuenimus in quibuſdam chartulis quoddam capitulum, intitulatum de plumagio falconum. Quo capitulo docebantur differentiae falconum per membra et plumagia ipſorum: nos autem rememorantes dubietatis, quam habuimus, cum perlegendo librum peruenimus ad capitulum praedictum, quod prooemium ſequebatur, vbi credebamus aliquem fuiſſe defectum, propterea quod chartas non ſcriptas videramus ibidem: viſum fuit nobis, quod capitulum de forma membrorum et plumagio falconum illic locari debebat, eo quod capitulum de cognoſcendis falconibus capitulum de habendis ipſis praecedere debet, et quod ignota et incognita, ſi quaerantur, reperiri non poſſunt, quia, quod eſt incognitum, qualiter reperitur? et, ſi accidit inueniri, non eſt ratione ſcientiae, ſed fortunae, propter quod vt inuentoris intentio non fruſtretur, et auem vnius ſpeciei loco alterius non acquirat, vidimus praeponendum eſſe capitulum, quo docetur, qualiter cognoſcantur falcones, et in quibus conueniant et differant ratione plumagii et membrorum, capitulo, quo docetur, qualiter habeantur.

CAPITVLVM XIX.

De Girofalconibus.

Melior forma membrorum et melior proportio in Girofalconibus eſt haec: quod ſuperior pars capitis ſit aeque iacens, non tumida in ſurſum, poſterius capitis amplum et ſpatioſum. Anterior pars capitis, quae eſt ſupra oculos, ſit ampla, ſupercilia exeuntia forinſecus, oculi concaui, nares largo foramine amplae, roſtrum groſſum, curuum et durum, collum verſus caput gracile, verſus ſpatulas groſſum, amplitudo et ſpatioſitas ab vno humero ad alium per latitudinem dorſi, iuncturae alarum mediae tendentes verſus caput, quae a quibuſdam dicuntur pulſiones alarum, dum alae non ſunt expanſae neque extenſae, tendant verſus

ſus caput in ſurſum et non deorſum, corpus eius deſcendat vniformiter in ſubtilius et acutius vſque verſus caudam, hanc formam dicunt Geometrae formam pyramidalem, tenet alas ambas comprehenſas et eleuatas ad dorſum, non decidentes neque dependentes, vna ala verſus caudam ſupponitur alteri, et interſecant ſe in modum crucis. Pennae maiores alarum, tam cooperientes alias, quam illae, quae ſunt coopertae, hoc eſt, tam ſuperiores, quam ſubteriores, ſunt latae et durae, pennae cooperientes quanto plures ſubteriores cooperient, et quanto longius verſus extremitatem coopertarum, tanto erit melius, omnes pennae caudae, quando non volat, ſunt recollectae et adunatae ſub duabus ſuperioribus, quae dicuntur coopertoria. Locus gorgiae eſt amplus et profundus, gorgia poſt multum cibum parum turget, et plena cibo eſt rotunda, pectus forinſecus prominens et carnoſum et denſum, anchae ſpatioſae, tibiae curtae et groſſae, palma groſſa et ampla, digiti longi, macri, aſperi, ſquamoſi, diſtantes ab inuicem, ſpatioſi, vngues macri, curui et acuti, plumae, quae ſunt ſub maioribus pennis caudae, quae vocantur bracalae, ſunt denſae et tendunt verſus extremitatem caudae, vt ſuppleant et claudant interualla maiorum pennarum caudae, quando volant, plumae coxarum, quae ſunt a genibus ſupra, ſunt longae, et tendunt verſus caudam. Vniuerſaliter omnes plumae et pennae magnae et paruae non ſunt *hirſutae* neque horripilatae, ſed comprehenſae ad corpus, et recollectae inuicem, item totum corpus eius maius eſt quam in caeteris falconibus et ponderoſius.

CAPITVLVM XX.
De plumagio Giroſalconum.

Plumagium Girofalconum ſic ſe habet: alii enim ſunt griſei coloris, alii albi coloris aut ſubalbidi, maxime in pectore, alii ſunt medii inter album et griſeum, ab aliquibus dicuntur cannauacii. Albi plus albeſcunt circa pectus, ſed, dum ſunt infra primum annum, ſuper dorſum habent colorem in plumis partim album, partim ſubruffum vel ſubrubeum; poſtquam vero ſunt mutati, ſubruffedo mutatur in nigredinem, et albae pennae ſunt albiores et clariores, et roſtrum albi girofalci et vngues tendunt ad albedinem plus, quam in caeteris giroſalcis. Griſei, antequam ſint mutati, ſunt diuerſi plumagii, nam alii ſunt fuſci ſeu ſubnigri, alii ſunt ſubrubei, et hi duobus modis: nam quidam eorum ſunt non guttati ſuper dorſum et caudam, et quidam ſunt guttati ſuper dorſum et caudam, quidam plus, quidam minus. Subnigri poſt mutationem fiunt griſei, obſcuri, ſubrubei; non guttati fiunt griſei clari, ſubrubei; et valde guttati fiunt cannabacii. Medii inter albos et griſeos pluribus modis fiunt, quam alii: nam quidam eorum tendunt plus ad albedinem, alii magis, alii minus, et quidam tendunt plus ad griſitatem, et horum alii magis, alii minus.

CAPITVLVM XXI.
De laudabiliori plumagio in Girofalconibus.

De laudabiliori plumagio in girofalconibus vix possemus dicere, quale sit, quoniam visi sunt de omni plumagio eorum boni. Et nos iam habuimus de omni plumagio bonos, sed albi, quoniam sunt pulchri, et raro habentur de eis, quia apportantur a magis remotis locis, quam caeteri, habentur rariores, post hos cannauacii secundum eundem modum. Quicunque igitur girofalconum habebunt ea, quae diximus, laudabiliores erunt. Qui vero approximabunt his, quanto plus approximabunt, tanto laudabiliores erunt post illos.

CAPITVLVM XXII.
De sacris.

Sacri secundum formam membrorum sic se habent: approximant enim girofalconi in magnitudine corporis plus, quam caeteri modi falconum, sunt tamen minores girofalcis, habent caput magnum, rotundum, rostrum breuius, corpus subtilius et longius in proportione suae, alas longiores, caudam etiam longiorem, pectus minus carnosum et minus densum respectu sui corporis, quam girofalci, digitos pedum habent breuiores. Per bonam formam et proportionem in sacris, et per pulchrum plumagium eorundem, non potest haberi certum signum de laudabilitate ipsorum, quemadmodum habetur in girofalconibus et caeteris modis falconum, multoties enim visi sunt falcones sacri bonae formae membrorum et pulchri plumagii, qui non erant veloces, nec in aliis bonitatibus laudabiles: et e contrario visi sunt sacri indecentis formae et turpis plumagii veloces et in caeteris bonitatibus laudabiles, vt igitur habeatur certitudo bonitatis eorum, ad alia signa recurrendum est.

CAPITVLVM XXIII.
De plumagio.

Sacri, dum dicuntur sauri, hoc est, antequam sunt mutati, inueniuntur de diuerso plumagio: nam alii fiunt bruni, tendentes ad nigredinem, alii sunt subrubei, alii sunt flaui, qui omnes post mutationem parum dissimilantur in plumagio a se non mutatis.

CAPITVLVM XXIV.
De gentilibus peregrinis.

Gentiles peregrini sunt minores falconibus sacris, et conueniens forma et melior est in eis, qui habent quaedam de melioribus formis girofalconum, scilicet

licet rostrum grossum et curuum seu aduncum, nares amplas, supremum capitis planum et aequum, non eleuatum neque tumorosum, oculos concauos, supercilia foris prominentia, posterius capitis spatiosum, collum curtum, et prope caput subtile, et versus spatulas grossius, partem colli inter spatulas eleuatam, fossam inter pectus et collum habet amplam et profundam, in qua locatur pars meri recipientis primo cibum, et in qua fossa praeparatur, antequam ad ventrem pertranseat, vt illa fossa post cibum multum sumptum non infletur nimis, et sit rotunda, pectus prominens foras, et plenum, densumque carnosum. Illae plumae, quae vocantur bracalae, sunt longae et copiosae plumis, et sunt eis pendentes sub genibus versus caudam, crura grossa et curta, palmae pedum sunt amplae, digiti sunt expassi, longi et macri, vngues autem magni. Ab vna spatula vsque ad aliam est amplitudo et spatiositas per medium dorsi. Loca in tertia iunctura alarum, vnde incipiunt nasci pennae longiores alarum, quae quando alae non sunt expassae, videtur altior prior pars alae, sunt eleuata ad superius in directo capitis. Alae sunt eleuatae super dorsum, non decidentes, cum debent se intersecare super renes. Plumae dorsi sunt amplae et rotundae in extremitate sua. Pennae maiores alarum, tam coopertae, quam illae, quae cooperiunt, quas cooperientes vocamus vanos, et coopertas vocamus cultellos, sunt planae, non crispae, amplae et durae. Omnes pennae et plumae sunt comprehensae et constrictae ad totum corpus. Pennae maiores sunt recollectae sub duabus, quae dicuntur coopertoria. Falconum gentilium peregrinorum, dum sunt sauri, quidam sunt bruni simpliciter et absolute, qui nullam marginem habent in pennis, aut tendunt ad rubedinem secundum magis et minus, habentes marginem rubedinis, aut tendunt ad pallorem secundum magis et minus, habentes marginem palloris. Item ruffi aut sunt ruffi simpliciter et absolute, non habentes vllam marginem neque in dorso, neque in cauda, aut tendunt ad brunedinem secundum magis et minus, habentes marginem tendentem ad brunedinem, aut tendunt ad faluedinem secundum magis et minus, cum margine simili. Item falui aut sunt simpliciter falui et absolute, qui non habent marginem in dorso neque in cauda, aut tendunt ad rubedinem secundum magis et minus cum margine simili, aut tendunt ad pallorem secundum magis et minus cum margine simili. Maculae, quae sunt in anteriori parte falconis, quae scilicet sunt a gula per totum pectus vsque ad ouariam, aut sunt grossae omnino aut minutae omnino, aut partim grossae et partim minutae, scilicet a collo vsque ad furcam pectoris minutae, sed a furca pectoris vsque inferius grossae. Item ipsorum peregrinorum quidam sunt desuper guttati in pennis, quae sunt in dorso, in alis et cauda, quidam non sunt guttati. Item habentium guttas, quidam eorum habent guttas subrubeas, quidam subpallidas; item quidam rotundas guttas, et quidam oblongas; item quidam maiores, et quidam minores; item quidam multas, quidam paucas. Item peregrinorum brunorum alii habent plumas et pennas in dorso, alis et cauda marginatas subalbedine cum pallore, qui-

dam marginatas fubrubedine, et horum quidam habent marginem ampliorem, quidam ftrictiorem, et praecipue in extremitate pennarum. Item peregrini fubrubei et falui poffunt diuidi, quantum ad maculas, quantum ad guttas, quantum ad margines pennarum, fecundum fuum modum, quemadmodum peregrini bruni.

Incipiemus itaque de brunis, id eft de fufcis, qui tendunt ad rubedinem, quamuis fint aliqui credentes, quod huiufmodi falcones non fint de manerie illorum, qui dicuntur gentiles peregrini, tum quia pauci inueniuntur de ipfis, tum quia funt fufci, et diffimiles valde fubruffis et faluis, de quibus habetur maior copia, quam de ipfis brunis et fufcis: nos vero ipforum opinionem contradicimus, quod ifti bruni funt de melioribus et pulchrioribus peregrinis, maxime fi habuerint formam membrorum praedictam et plumagium, quod dicemus in praefenti. Sciendum eft igitur, quod huiufmodi fufcos feu brunos tendentes ad rubedinem vocamus illos, qui habent colorem brunum permixtum rubedini, adeo quod nec ille color fic mixtus poffit dici brunus, nec vere rubeus. In melioribus de iftis fuprema pars capitis debet habere quafi coronam quandam in circuitu capitis de plumis rubeis, pars illa corii, quae eft inter duritiem roftri et primas plumas capitis, fcilicet vbi funt nares, quam vocamus ceram, debet tendere ad viriditatem. Plumae, quae funt in maxillis fub oculorum parte, funt fubrubeae, fequentes vero, quae funt circa aures, debent effe faluae et tendere ad rubedinem. Pennae fupra dorfum debent effe brunae brunedine, quae tendat ad rubedinem, et debent effe marginatae margine rubedinis, et quanto talis margo erit amplior, tanto erit conuenientior et melior, et debent effe fine guttis. Pennae maiores alarum fint brunae et marginatae, vt diximus. Pennae caudae eiufdem coloris cum pennis dorfi, et fimiliter marginatae, et fine guttis, laudabiliores et pulchriores erunt, quanto margines pennarum caudae maiores erunt: item margines pennarum caudae fi tendunt ad rubedinem, melius erit, de illis dico, qui habebunt pennas caudae marginatas, quamuis in omnibus fint minus rubeae pennis dorfi prope extremitatem. In omnibus falconibus habentibus pennas caudae marginatas confueuerunt effe illi margines in pluribus fubalbidi et pallidi magis, quam in extremitatibus dorfi, et hoc accidit, quia margines pennarum caudae remotiores funt a corde et a principio caloris naturalis, qui eft in corde, vt extrema foliorum in arboribus pallefcunt ex diminutione caloris et defectu nutrimenti, et extrema capillorum in canitie; item dicti margines in cauda fi pallidi, fi corrofi inueniantur, accidere poteft ex eo, quod falco frequentius percutit terram et alia corpora fubiecta cum eis, quam cum extremitatibus pennarum dorfi. Maculae nigrae in plumis fub gutture fint groffae et non multum longae, et fint aequalis magnitudinis et fimilis coloris circa guttur, per totum pectus. Plumae fub alis debent tendere ad rubedinem. Plumae fuper partem coxarum debent habere amplum fatis illud brunum, quod habent per medium fui, ita quod refiduum ex vtraque parte plumae dictae fit rotundum et faluum, tendens ad rubedinem.

Plumae

Plumae coxarum habeant maculas coloris macularum pectoris, neque subtiles, neque acutas, sed sint conuenientes in ordine, quantitate et colore, non confusae: item eaedem maculae plumarum coxarum debent longitudine sua esse ordinatae et similes inuicem. Color pedum solet respondere colori plumagii falconis hoc modo: quod si falco fuerit brunus, color pedum consueuit esse viridis, et quanto brunior est falco, tanto magis habebit pedes colore virides, et quanto plus tendet ad rubedinem, tanto pedes tendent magis ad viriditatem citrinam, et in hoc quidam magis, quidam minus, et si fuerit rubeus, viriditas pedis tendet magis ad citrinum, et si fuerit de faluis, viriditas tendet plus ad albedinem, et in hoc quidam plus, quidam minus, secundum intentionem et remissionem coloris plumagii. Color autem pedum respondebit colori illius loci in rostro, qui dicitur cera; accidit tamen, quod color pedum et cerae in aliquibus falconibus discordent a plumagio et inuicem, scilicet color pedum a cera, sed hi non consueuerunt esse laudabiles, quemadmodum illi, in quibus concordat: et si color cerae concordat plumagio, et pedum non, minus malum est, quam si neutrum concordaret plumagio.

CAPITVLVM XXV.

De peregrinis brunis, et de subruffis et faluis, qui retrahunt ad colorem meliorem, et ad meliorem formam.

Quicunque peregrinorum fuscorum seu brunorum plus retrahent ad supradictum plumagium et ad supradictam formam, illi plus laudabuntur, et chariores erunt et pulchriores. Illos vocamus brunos tendentes ad rubedinem, qui plus tenent de brunedine, et sunt plus bruni, quam rubei, et illos vocamus rubeos tendentes ad brunedinem, qui habebunt plus de colore dicti plumagii in dorso, in plumis et pennis, et in aliis, quae diximus; et qui habebunt plura conuenientia secundum suum plumagium, de ipsis melior spes erit.

CAPITVLVM XXVI.

De disconuenienti plumagio et disconuenienti proportione membrorum in peregrinis.

Peregrini falcones, qui sunt pallidi guttati, et maxime guttis liuidis, et finis pennarum non est marginatus, et, si est, margo est pallidus, et cauda grisei coloris, dissimilis colori dorsi, et maculae ante pectus sunt minutae, et plumae super partem coxarum habent maculam, quae est per medium sui, adeo strictam, quod residuum ex vtraque parte maculae plumae est quasi continuatum, et plumae sub alis sunt pallidae tendentes ad liuedinem, et plumae coxarum non habent similitudinem, neque ordinem, neque in quantitate, neque in colore, sed potius confu-

confuſionem, et maxime, qui habent colorem croceum in cera et pedibus, et reliqua ſigna erunt contraria ſignis laudabilibus ſupradictis, tales, inquam, falcones peregrini habent plumagium diſconueniens, et de quo non eſt ſpes, quantum ad ſignum coloris. Item quicunque peregrinorum habebunt formam in membris et figuram diſſimilem praedictae, quae conuenientior eſt inter omnes, illi erunt minus chari, et minus laudabiles, et quanto plus habebunt de contrariis bonae formae, tanto erunt illaudabiliores. Falcones peregrini, poſtquam mutati ſunt, efficiuntur corpore groſſiores, et pennae alarum et caudae fiunt curtiores, ampliores et duriores, quam ſaurae, et in anteriori parte eueniunt albae, et ſuper dorſum biſei coloris, et aliqui ipſorum falconum, illorum praecipue, qui non ſunt pulchrioris plumagii, habent maculas ſuper dorſum et caudam per tranſuerſum, tendentes ad brunedinem, et hoc ſecundum magis et minus, reſpectu coloris, quem habuerunt, quando fuerunt ſaurae, et quanto plus ſaurae tendunt ad pallorem, tanto magis mutatae ſunt albae, et quanto plus ſaurae tendunt ad brunedinem, tanto minus mutatae eueniunt albae, et maculae circa gorgiam, ſicut erant ſaurae per longum, ſunt ſimiliter et mutatae, ſed fiunt ſubtiliores, et omnes aliae maculae a gorgia inferius, quae fuerant ſaurae per longum, mutatae eueniunt per tranſuerſum, et ſic tam iſtae quam aliae ſuper gorgiam efficiuntur brunae, et hoc ſecundum magis et minus, videlicet maculae, quae in ſauritie fuerunt brunae, in mutatione efficiuntur bruniores aliis maculis, quae in ſauritie non fuerant tantum brunae, et pellis circa oculos et pedes illorum, qui mutantur ſylueſtres, efficiuntur crocei coloris.

CAPITVLVM XXVII.
De falconibus gentilibus abſolute.

Falcones gentiles abſolute, quando ſunt ſauri, ſecundum maneriem plumagii trium modorum ſunt, ſicut et peregrini, et qui plus tendit ad illa duo, ſcilicet ad plumagium et formam falconis peregrini bonae formae, laudabilior habebitur. Et licet dictum ſit, quod falcones gentiles abſolute ſint eiuſdem ſpeciei cum falconibus peregrinis, tamen in aliquo differunt, videlicet quod ſunt corpore minores, habent caput rotundius et minus, roſtrum curtius, pedes minores in ſua proportione, quam peregrini, et color cuiuſque maneriei in falcone gentili non eſt ita viuus et pulcher, ſicut in peregrino eiuſdem maneriei. Et ad illam pulchritudinem plumagii et illam decentiam membrorum, quas diximus, omnes peregrini magis appropinquant, cuiuſcunque maneriei ſint, quam gentiles, et aliqui eorum habent eam totaliter, gentilium vero vix aliquis aut nunquam. Et quia ſunt multae conuenientiae inter gentiles et peregrinos, ſecundum plumagium et formam membrorum, et paucae differentiae, et illae differentiae inter ſe tantum parum diſtant, quod non poteſt adeo lucidum declarari, vt cognoſcatur per

pluma-

plumagium et formam gentilis a peregrino, et quod aliquando etiam aliquis in hoc non erraret, nisi ex longo vsu: in operationibus vero, quia multum differunt inter se, et differentiae ipsae sunt inter se valde distantes, per eas de leui potest cognosci vnus ab altero, secundum quod apparebit in capitulis de operationibus ipsorum. Quando vero falcones gentiles sunt mutati, eueniunt pennae eorum in omnibus sicut et pennae peregrinorum, sunt tamen plus guttatae in dorso et cauda, quam pennae peregrinorum, quia non sunt ita pulchri, sicut peregrini.

CAPITVLVM XXVIII.
De Laneriis.

Falcones Lanerii minores sunt gentilibus falconibus absolute, et habent caput et collum grossiora ad proportionem suorum corporum, quam alii falcones, sunt longi et subtiles, parum carnosi, pedes habent paruos, digitos pedum grossos et curtos et coloris flaui, et eorum quidam sunt bruni, quidam tendentes ad rubedinem, et pro maiori parte pallidi, et generaliter omnes sunt guttati in dorso, sed quidam plus, quidam minus. De his vero dicere non possumus, qui sunt meliores secundum formam membrorum et maneriem plumagii, quia de qualibet forma et manerie membrorum inueniuntur boni et minus boni: nos tamen illos reputamus pulchriores, qui secundum formam membrorum et maneriem plumagii magis assimilantur falconibus sacris. Falcones lanerii postquam mutati sunt, eueniunt albi ante pectus, et super gorgiam habent maculas nigras, paruas et rotundas, et a gorgia inferius habent maculas nigras, et per transuersum et super dorsum. Et quidam sunt grisei coloris, et habent maculas grossas, nigras, albedine marginatas, et per transuersum, qui post mutationem efficiuntur deteriores, quam fuerant in sauritie, quia non sunt ita audaces, neque ita veloces.

Dicto de falconibus secundum genus suum et de omnibus speciebus ipsorum, quibus homines vsi sunt, videndum de austure et niso. Dicendum est et de speciebus accipitrum, quibus vtimur, sed quia intendimus specialem tractatum de eis facere, exinde tacemus ad praesens, dicemus tamen differentias, quas habent falcones inter se nidasios et ramagios.

CAPITVLVM XXIX.
Dicto de forma et plumagio conuenienti austurum saurorum et eorum, qui mutati sunt: dicendum est de sperueriis.

Speruerii sunt minores aliis auibus de rapina, quibus frequentius vtuntur homines, et quia secundum formam membrorum et maneriem plumagii assimilantur austuribus, licet sint alterius speciei, tamen illi, qui appropinquant formae membrorum conuenienti et pulchro plumagio austurum, sunt laudabiliores, habent

bent tamen maculas per transuersum, et maculas caudae similiter per transuersum, et si aliquis inuenitur, qui maculas caudae habeat, vt dictum est de austuribus, pulchrior iudicatur. Speruerii mutati habent maculas per transuersum in anteriori parte, sicut erant saurae, et illi sunt pulchriores, qui habent plumagium, sicut dictum est de austuribus mutatis. Vnum tamen sciendum est, quod, quando austures et speruerii insigunt aciem ad videndum aliquid, nigredo pupillae oculorum videtur magnificari, et, quando non, minorari. Et aliquando vidimus austures et sperucrios habentes pupillam oculorum magnam ad modum falconum, sed falcones nunquam visi sunt habentes oculos ad modum austuris vel sperucrii.

CAPITVLVM XXX.

De differentiis falconum nidasiorum et ramagiorum.

Falcones differunt inter se, quando sunt nidasii, a ramagiis, nidasii vix possunt nutriri, quin in membris laesionem aliquam patiantur, et si non laeduntur in membris, vix esse poterit, quod ita producant totas pennas amplas et claras et viridis coloris, sicut ramagii, et raro producunt eas, quod non sint aliquae ex ipsis corrosae vel affamatae, nec producunt eas ita proportionatas ad inuicem, sicut ramagii, et hoc contingit, quod non pascuntur ita bene ab hominibus cum conuenienti cibo et hora, sicut a parentibus, neque custodiuntur neque nutriuntur in sic puro aëre, sicut in loco, vbi nidificant, et color pedum et cerae est magis albus in nidasiis, quam in ramagiis, nec vngues nec rostrum nidasiorum sunt ita politi, lucidi et acuti, sicut ramagiorum, item nidasii sunt magis clamorosi et hiantes, quam ramagii, et quando nidasii pascuntur, horripilant pennas, cooperiendo pastum ipsorum et rostro et pedibus, cum manus custodis eis porrigitur, pastum defendunt, qui dicuntur griniosi, et quanto citius extrahuntur de nidis, tanto plus habent de praedictis proprietatibus, et quanto tardius extrahuntur, tanto minus habent de ipsis proprietatibus, et magis simulantur ramagiis, et differunt inter se inuicem in operationibus. Quod infra dicetur in capitulo vniuscuiusque per se.

CAPITVLVM XXXI.

De modis, per quos habentur falcones nidasii.

Sequitur dicere modos, per quos habentur falcones nidasii. Modi autem, secundum quos habentur, plures sunt. Vnus modus est, quando extrahuntur de nido. Alius modus est, quando iam exierunt nidum et capiuntur cum caeteris instrumentis, adhuc non multum elongati a nido. Tertius modus est, quando capiuntur tempore veris, quando scilicet fugientes frigus mutant se, et transeunt ab vna regione

regione in alteram. Quartus modus eſt, quando etiam tempore hyemis capiuntur in regionibus, in quibus remanſerunt ad hyemandum. Quintus modus eſt, quando capiuntur tempore veris, quando ſcilicet redeunt ad loca natiuitatis ſuae, vnde receſſerant, vt dictum eſt, propter frigus; et tam inter illos, qui tranſeunt, quam inter illos, qui redeunt, capiuntur ſauri, et aliqui mutati vna muta vel pluribus. Illi vero, qui habentur a nido, habentur ſimiliter pluribus modis. Vnus modus eſt, quando accipiuntur oua de nido et ſubmittuntur auibus domeſticis ad cubandum, ſed iſte modus, quoniam aues ſic excluſae pauci vel nullius valoris ſunt, nullatenus eſt approbandus. Alius modus eſt, quando ipſi extrahuntur de nido non habentes plumas vel pennas aliquas ad volandum, ſed tantummodo illas, quae dicuntur lanulae, ad tuitionem ſui corporis contra frigus. Alius modus eſt, quando lanulae iam deciderunt, quamuis non omnes, et tunc ſunt quaſi varii de lanulis et plumis ſimul mixtis. Alius modus eſt, quando, lanulis prorſus depoſitis, pennae et plumae ſunt augmentatae eis, ſed nondum exeunt extra nidum, neque ad volandum, neque ad venandum. Inter omnes iſtos modos illi, qui minores et iuniores extrahuntur, ſunt deteriores ad id, quod intenditur. Quapropter quanto maiores poterunt extrahi, extrahantur a nidis, quanto enim diutius nutriuntur a matre, tanto erunt meliorum membrorum et meliorum pennarum et fortiores, neque fient clamoroſi ſeu frequenter hiantes, neque erit tantum periculum in nutriendo ipſos poſtmodum parentes, ſiquidem pro nutriendis pullis ſuis venantur carnes conuenientes, et dant eis ad comedendum in tempore conuenienti debitam quantitatem, et propter hoc pulli nutriti meliori nutrimento habebunt pennas et plumas meliores, et ſingula eorum membra et totum corpus augmentabuntur in melius. Si vero extrahuntur paruuli de nido, quoniam homo nutriens neſcit habere modum in his, quae neceſſaria ſunt, quantitatem et qualitatem, tam in paſcendo, quam in cuſtodiendo, erit periculum nutriendi, quoniam de facili morerentur, et ad paruam occaſionem quamlibet, vel fierent laeſi laeſione perpetua in aliquo ſuorum membrorum, vel erit periculum, ſi euadant ſani, quod raro accidit, nôn erunt fortes neque pennae eorum firmae, quantum illorum, qui nutriuntur in nido, propter quod, quanto tardius poterunt, extrahantur de nido.

CAPITVLVM XXXII.

De modo accedendi ad nidum.

Modus accedendi ad nidum, vt inde extrahantur, diuerſus eſt, ſecundum quod nidi in diuerſis locis erunt: nam ſi nidus erit ſuper arbores, aſcendet homo ſuper arbores, et extrahens ipſos de nidis ponet eos in calatho, et portabit eos ad loca, in quibus nutrire volet eos: ſi vero nidus erit in fixuris rupium, ligatur homo cum funibus, et ligatus demittitur de cacumine rupis vſque ante cryptam,

in qua eſt area nidi eorum, et intrans accipit eos: et ſunt alii, qui alios modos excogitant accedendi ad nidum, vbicunque ſit. Illi autem approbandi ſunt, in quibus omnis diligentia omnisque cautela adhibetur, dum capti ſalubriter portentur ad locum, in quo nutriendi ſunt.

CAPITVLVM XXXIII.

De praeparatione loci, in quo nutriuntur, et modo nutritionis eorum.

Dictus eſt modus, quo habentur extracti de nidis: dicendum eſt, quomodo praeparandus eſt locus, in quo nutriuntur, et quomodo nutrientur, deinde dicentur alii modi, ſecundum quos habentur, poſtquam dimiſerint nidum. Locus itaque, in quo nutriendi ſunt paruuli falconum, ſit in loco campeſtri, diſtanti ab arboribus et a ſyluis, in turri aut in domo alta ſolitaria, nutriebantur enim a parentibus ſuis in altis locis longinquis a ſylua, praeterea falcones naturaliter diligunt loca campeſtria, multitudine arborum carentia, et in talibus locis venantur, vnde, ſi nutrirentur in ſyluis aut inter arbores, poſtquam creuiſſent, licet nondum firmi, huc et illuc extra ſuum locum volarent ad loca campeſtria, quoniam naturaliter condelectantur in eis, neque redirent libenter ad locum, in quo nutriebantur, quamuis pulli falconum, ſicut et caeterarum auium, dum adhuc ſint teneri, nutriantur per alium, ſi aliquando auolauerint et conſuetudinem habeant redeundi ad locum, in quo nutriuntur. Ex quo ſequitur, quod pulli falconum non poſſint de facili re haberi, cum libentius in campeſtribus morentur, quam ad ſyluoſa loca redirent, et ex vſu recedendi a loco arboroſo, in quo nutrirentur, poſſent aufugere et amitti. De loco vero, in quo nutriri debent pulli accipitrum, ſecus eſt, vt dicitur in tractatu de accipitribus. Item inuento loco, vbi conuenienter nutriri poſſunt, praeparatur eis locus paruus ad ſimilitudinem nidi ſui, et de ſimili materia, de qua erat nidus, aut de alia conuenienti. Locus autem hic paruus debet eſſe apertus in tribus partibus, vt ventum ſeptentrionalem, orientalem et occidentalem recipiant, et ſolem ab oriente et occidente: a parte vero meridiei ſit clauſus, ne Auſterni venti noceant eis, diſſoluendo humores de capite, reddendo eos pigriores et debiliores, et ne calor ſolis . . . . . pennarum et malorum humorum. Eſca vero quae ſit conueniens, dictum eſt, qualis debeat eſſe, dicatur nunc. Carnes, quae debent dari pullis falconum, ſint crudae, quia reſiſtent melius fortitudini caloris ventrium ipſorum, quam coctae, talibus enim vtuntur, qui genuerunt eos, et iſti deberent vti talibus iam etiam maiores. Sint tenerae carnes, imo teneriores, quae poterunt haberi, et propter hoc debent carere neruis, venis, arteriis, cartilaginibus, oſſibus et pinguedine, quae omnia dura ſunt digeri, praecipue a nouiter genitis; erunt autem teneriores, quae erunt de pinguioribus et non macilentis auibus, beſtiis domeſticis et non domeſticis. Sint recentes, quoniam, dum recentes ſuas proprias retinent qualitates et ſunt adhuc calentes calore naturali,

rali, suum saporem bonum non mutant, quae si diu stetissent, postquam fuissent separatae de animali, cuius erant, exhalante et exspirante calore eorum naturali, calor extraneus subintrans humiditates earum corrumperet, vnde faceret malum saporem et corruptos humores generaret. Sed si tamen non poterunt semper haberi recentes, illae, quae parum steterunt et refriguerunt, dari poterunt hoc modo, quod tantum calefiant primitus in aqua dulci calida, donec perueniant ad caliditatem similem suae caliditati, quám habebant in animali, cuius fuerant, sic enim minus erunt nociuae. Sint de animali sano, nam carnes infirmorum animalium, pro eo quod malas habent qualitates, malum nutrimentum facerent. Sint de auibus aut bestiis mediocris aetatis, quoniam bene digeruntur, et bene incorporantur, ex quo pennae consurgunt duriores et firmiores, et si essent de nouiter genitis et iunioribus, tam volucribus quam bestiis, tam domesticis quam non domesticis, molle et minus firmum facerent nutrimentum, quaedam plus, quaedam minus; vnde videmus, quod carnes pullorum gallinae parum nutrificant ipsos, et molles carnes generant, et cito de corpore dissoluuntur, et signum est, quod dantur aliquando carnes de iunioribus ad hoc, quod venter falconum solubilis habeatur: et si carnes essent de senibus aut senioribus, nimis siccum et durum facerent nutrimentum, et non sine multis superfluitatibus, quia essent durae ad digerendum. Habitis carnibus dictarum qualitatum, pro eo quod pulli rapacium, quamdiu sunt in aetate nouiter geniti, carent fortitudine rostri et vnguium, et cum ipsis non possunt decidere carnes neque minutare, sicut sibi expediret, conuenit, vt, priusquam dentur eis, minutatim incidantur, et minutatim ante eos ponantur super tabulam vnam ligneam, et haec fiant tanto diligentiori cura, quanto erunt iuniores, nam periculum est in nutriendo tam paruos, et esto, quod nutriantur, minus boni consurgunt, et tardius habentur ad id, quod intenditur, quia minus habuerunt de nutrimento matris, propter hoc dictum est supra, quod, quanto maiores poterunt extrahi de nidis, extrahantur.

Iam vero adultis et maioris aetatis poterunt dari carnes minus tenerae et minus minutatae, quam prius, quia cum rostro et vnguibus minutabunt eas, quod enim caetera animalia comedentia carnes faciunt cum dentibus suis, hoc faciunt aues rapaces cum vnguibus tenentibus et cum rostro scindente; ad hoc autem incidunt et minutant, vt melius transglutiant et digerant. Illi vero, qui non habent carnes, et propter hoc dant caseum recentem aut recoctam, minutant et ponunt ante eos, et cauent omnino, quod neque caseus neque recocta sint saliti aliquo modo. Et illi, qui in defectu carnium dant oua cum lacte, hoc modo faciunt: accipiunt oua gallinarum et rumpunt ea, et in cacia vel capice lignea aut ferrea, quae tamen sit stagnata, ponunt ea, sed in rumpendo ouum remouent summitatem testae oui, et albumen et vitellum, postea deponunt in cacia, et implent lacte eandem testam, et miscent cum ouo in cacia, et quot erunt oua, tot testas implebunt lacte et miscebunt, et simul mixta super agitando decoquunt ad

lentum ignem carbonosum, vt neque fiant dura, neque mollia, et huiusmodi esca tepida data pullis rapacibus melior est, quam recocta vel caseus. Et de esca, qualis esse debeat, et qualiter praeparata, dictum. Quantitas autem cibi neque sit superflua, neque diminuta: nam si erit superfluus, aut euoment, aut non euoment, si euoment, non nutrit eos et debilitabuntur, si non euoment, non poterunt digerere, quia multus, et ex cibo non digesto sequetur suffocatio caloris naturalis, et ex hoc malum nutrimentum, et debilitas virium, et grauitas membrorum, et generatio malarum pennarum. Si erit cibus diminutus, calor naturalis tendet ad extinctionem, sicut ignis per subtractionem lignorum, et erunt macilenti, debiles, et generabuntur in ipsis pennae corrosae, et inconuenientes in forma et longitudine. Oportet igitur ex his, quae dicta sunt, quod neque sit superfluus neque diminutus, sed sit quantitatis, quae ipsis conueniat, scilicet pullis maioribus corpore aut aetate maior, minoribus minor, et similiter illis, qui erunt calidioris naturae et calidiorum ventrium maior, secundum quod vna species calidior est, quam altera, et vnum indiuiduum vnius speciei, quam aliud eiusdem: illis vero, qui erunt minus calidae naturae, minor. Caloris autem naturae sunt signa, quod sint bene digerentes, vt dicit Hippocrates in aphorismis: eorum, quae velociter et copiose nutriuntur, veloces et copiosi secessus fiunt, calidorum ventrium erunt, quae citius digerunt, et citius et bene egerunt, et bonam egestionem faciunt, secundum portionem quantitatis cibi assumpti: minus calidorum ventrium sunt, qui tardius digerunt, dummodo non impediantur in sua digestione per malitiam cibi aut per infirmitatem. Et propter ea, quae dicta sunt, non potest dici certa mensura quantitatum cibi exhibendi, sed habeatur haec consideratio circa hoc, quando incipit eis dari cibus, videatur appetitus, quem habebit tunc vnusquisque, et auiditas comedendi, bona enim natura tantum appetit vel circa, quantum digerere potest, vnde, cum datur cibus, videatur, quando hic appetitus obtunditur, et haec auiditas comedendi, attendendo simul cum hoc plenitudinem suae gorgiae, quo viso, non amplior cibus dandus est illa vice. Et si carnes erunt bonarum qualitatum, amplius poterit dari de eis, si malarum, minus, hoc modo tamen, quod gradatim subtrahatur quotidie de quantitate malarum, et postquam habebuntur carnes meliores, addatur paulatim et gradatim aliquid quantitatis, vt restauretur in tantum in bonis, in quantum subtractum fuit in malis; et si in praecedenti comestione amplius datum erit, in sequenti detur minus et tardius; aut si in praecedenti comestione, siue sero, siue mane, fuerit minus datum, in sequenti detur amplius, et praeueniendo horam. Et si bis pascere debet quis, et carnes habeat malas, mane detur minus, et sero restauretur ei de bonis, quod minus datum fuerat in mane. Et haec de quantitate cibi dicta sunt.

CAPI-

CAPITVLVM XXXIV.

De vicibus cibandi ipsos, et de horis conuenientibus cibationi.

De numero autem cibandi ipsos et de horis conuenientibus cibationi ipsorum dicatur. Isti pulli nouiter geniti et iuniores, cum non habeantur sic paruuli, nisi in fine veris, et per aestatem, quando scilicet dies sunt longi, cibandi erunt omni die bis ad minus, nam si semel tantum daretur eis cibus, non sufficeret propter longitudinem dierum et fortem calorem, quem habent, et si multum daretur et semel, calor diei debilitaret stomachum, et indigestionem paterentur propter multitudinem cibi, bis itaque detur, sed secunda vice non detur, nisi, quod prima vice sumpserint, digestum fuerit, appositio enim crudi super inceptum digeri et non digestum naturalium virtutum ordinem perturbaret, et operationes confunderet. Digesti autem cibi signa erunt in huiusmodi auibus: flatus exiens per os non foetebit grauiter, de cibo nihil tenebunt in gorgia, imo postquam cibus de gorgia descenderit ad stomachum, et de stomacho ad intestina, et diu in eisdem steterit, egerent pluries, et maxime secundum quod conuenit qualitati assumptorum ciborum, et in egestione, quam faciunt, illud nigrum durum, quod consueuit esse in ea, erit modicum et granulosum, et illud album molle, quod consueuit esse in ea, erit multum liquidum et multum album, et egestio non erit foetida. Signa vero indigesti cibi sunt contraria praedictis: nam flatus erit grauis, et si aliquid tenuerint in gorgia, nondum digesserunt, et postquam etiam totaliter descendisset cibus de gorgia ad ventrem et intestina, et pluries egessissent, non bene digesserunt, si nigrum in egestione fuerit multum, et liquidum, molle vero fuerit foetidum valde, et in quantitate minus quam in egestione digesta, multiplicatio autem nigri et diminutio albi in egestione accidit per calorem incipientem digerere, et non perficientem digestionem, quod contingit videre in igne incipiente decoquere lapides in fornace calcinaria, qui in principio denigrantur, sed, postquam peruenerint ad digestionem perfectam, nigrum minoratur et album multiplicatur.

CAPITVLVM XXXV.

De horis conuenientibus cibationi.

Horae conuenientes in cibatione talium sunt horae matutinae, ante horam tertiam, dummodo hic sit vacuus primo cibo, ne feruor caloris meridiani comprehendat cibum in gorgia vel in ventre, deterior namque per hoc fieret digestio. Et horae serotinae conuenientes sunt ante occasum solis, vt nocte superueniente quiescentes dormiant, et melius digerant, nam et in similibus horis mater eis dabat escam, quod vero dabitur mane, sufficiens sit vsque sero, et quod dabitur sero, detur iteratum, quod sufficiat vsque mane. Qui vero ministrabit eis escam,

escam, non permittat accedere illuc multos homines, sed solus accedat ad ministrandum escam, et ad faciendum caetera, quae facere oportebit, et quanto rarius poterit, accedat illuc, nam per hoc neque fient clamorosi neque frequenter hiantes. Item ille, qui nutrierit eos, vt dictum est, in tantum, quod percreuerunt, et volare poterunt huc et illuc, non statim debet accipere illos ad mansuefaciendum, neque ad docendum, sed permittat eos volare huc et illuc, ad loca propinqua illi, in quo nutriti sunt, duriores enim pennas et meliores proinde habebunt, quoniam serenum, pluuia, aër et sol faciunt bonas pennas, et ipsi fortiores erunt propter hoc, et melius volabunt, ad quaecumque volare debebunt; neque est timendum de fuga ipsorum, redibunt enim ad locum, in quo ministrabatur eis cibus, imo stabunt fere quantum stant volitantes circa nidum suum, et plus poterunt dimitti volitare, cum non sit, qui fuget ipsos ab ipso loco, sicut erat mater, quae fugabat a nido et a locis vicinis. Stabunt autem volitantes circa illum locum, neque aufugient, quousque scilicet firmi erunt, et sufficientes per se acquirere sibi cibum.

CAPITVLVM XXXVI.

De praeparatione locorum, a quibus recolligi debent falcones, postquam nutriti sunt in eis.

Quando vero capi debebunt de loco, in quo nutriti sunt, aliis aperturis illius loci clausis, vna remaneat aperta, et habeat regiolam, quae clauditur sero, per hanc namque regiolam capi poterunt facilius et sine laesione; et hoc non fiat de regiola, nisi cum iam tempus aduenerit mansuefaciendi ipsos super manum, possent etiam imponi laquei, qui dicuntur iacti, in pedibus ipsorum, antequam possint volare, et possent dimitti cum iactis volare huc et illuc: nam, quando capi deberent, posset homo securius accedere ad capiendum ipsos in obscuro, et possent facilius capi. Veruntamen si hoc fieret, esset eis periculum volare deforis huc et illuc, propter aquilas et alias aues rapaces, quae caperent ipsos propter laqueos, quos crederent esse praedam, aut defugarent ipsos extra regionem, propter hoc non approbamus fieri illud, quod dictum est de iactis imponendis.

Circa vero tempus, in quo capi debent et extrahi de illo loco, per tres dies ante claudantur aperturae loci, et vna sola remaneat, quae non claudatur, sed fiet vna regiola, cum qua clauditur triplici sero; illo vero sero quando capi debent, hoc modo debet homo accedere ad capiendum ipsos, si tamen firmi sint, quod debeant capi, de nocte accedendum est ad locum cum lumine et duobus sociis, vel ad minus cum vno socio. De nocte dicimus, quoniam, si de die accederetur ad ipsos capiendos, ipsi videntes hominem velle ipsos capere, cum sint iam facti agrestes ex frequenti volare ad campos tantum, allident se huc et illuc per locum, in quo sunt, quod non effugerent laesionem membrorum aut pennarum, aut vtro-

vtrorumque, propter hoc accedendum eſt de nocte ad capiendum ipſos, lumen portatur, vt cum lumine videatur, in qua parte loci ſunt, et remota candela capiantur, vbi ſunt, cum duobus ſociis accedi debet, quoniam iuuabunt in ciliando et in ponendo iactos. Intrabit itaque homo et capiet vnumquemque eorum cum ambabus manibus, apprehendentibus ipſum per dorſum, et peruenientibus digitis vſque ad ſubteriora pectoris, et ſummopere caueatur, ne in capiendo neque in tenendo recipiant aliquam laeſionem in membris vel pennis.

CAPITVLVM XXXVII.
De ciliatione ſeu bluitione ipſorum.

Poſtquam vero capti ſunt, priuſquam ponantur ad ſtandum ſuper manum, ſunt ciliandi, et ſunt vngues eorum hebetandi, et iacti eorum pedibus imponendi, et campanella in altero pedum imponenda, et tornetum, ſi oportet, et longa. Sunt itaque oculi eorum contegendi et claudendi, ne hominem videant, et huiusmodi actus appellatur *ciliare* ſeu *bloire*; ſi enim non clauderentur eis oculi, dum viderent faciem hominis et ea, quae videre non conſueuerunt, fierent magis immanſueti et magis agreſtes, quando deberent fieri manſueti. Ciliare autem eſt detinere oculos auis clauſos cum palpebra inferiore ſuperinducta vſque ad cilium. Dicitur autem ciliare pro eo, quod cum palpebra inferiore contegitur oculus vſque ad cilium; et ſi dicatur, quod hi ſint nidaſii, neque eſt opus ciliare ipſos, cum iam ſint quaſi conſueti cum hominibus, ſatis ſtabunt quiete, dicendum, quod, quamuis ſint nidaſii, tamen ſunt ciliandi et bloiendi, nam per ciliaturam citius et melius manſueſiunt, et retinebuntur ſaluius in membris et pennis, et tolerabunt melius, quae conueniunt fieri circa ipſos in principio. Ciliantur autem hoc modo: ille, qui capit ipſum, teneat ipſum cum ambabus manibus, per dorſum ſuauiter conſtringens alas et dorſum, cauens a nimia conſtrictione, nam per nimiam conſtrictionem non bene poſſunt habere flatum, et ſic teneat ipſum cum digitis deſcendentibus ad pectus, aliquis teneat crura ipſius, et procuret, quod auis cum pedibus ſuis non poſſit impedire ea, quae debent fieri circa ipſum. Si vero in calore diei capi debet, et fieri debeant ei ea, quae diximus, oportet, quod ille, qui capere debet, madefaciat pannum vnum lineum, et manibus ſuis intrinſecus velatis ipſo panno amplectatur auem, ita quod pannus tangat auem, et manus ſuper pannum ſit, et capiat, vt diximus, et alius accipiat crura, et ea comprimat ſuauiter verſus ouariam, donec ſic teneatur, et tunc alius, qui ciliare volet, faciet hoc modo: habebit acum rotundam, nam cum triangulari noceret, quoniam non duraret ciliatura propter inciſuram palpebrarum, cum cuſpide vero acus accipiet inferiorem palpebram, et incipiendo ab interiori parte perforabit eam perducendo acum ad exterius: nam ſi e conuerſo fieret, pupilla laedi poſſet cuſpide acus: in perforando etiam cauendum eſt, ne illa pellicula pannoſa, quae ſubeſt inter palpebram et oculum,

lum, perforetur, ſed tantummodo palpebra, nec accipiatur modicum de ipſa, ne rumpatur ciliatura ante tempus, nec accipiatur multum de ipſa, nam multum ſcinderetur de ea, quod eſſet nociuum tutelae oculi. Recte igitur accipiatur ſub margine palpebrae, vbi eſt medietas longitudinis eius, et magnam partem fili a parte intrinſeca palpebrae immittat, deinde acum cum filo ſuper caput ducat, et palpebram inferiorem alterius oculi ab intrinſeco ad extrinſecum perforet, tunc acu remota, ambae extremitates fili coniungantur ſuper caput falconis, et attrahatur vtraque palpebra tantum ſurſum verſus cilium, quod totum oculum cooperiat, et falco nihil videat; extremitates itaque fili tunc ligentur ſtrictae ſuper caput falconis tantum, quod palpebrae retineantur ſic cooperientes totum oculum, et duae extremitates fili prope nodum incidantur, deinde cum alia extremitate acus plumae capitis ſuperponantur filo: nam filum ſit coopertum plumis, minus poterit rumpi vnguibus falconis raſpantibus caput. Acuitas vero vnguium falconis cum forficibus amputari debet et hebetari; et vtrum hoc debet fieri ſtatim, quod captus eſt falco, an poſtquam ciliatus eſt, an poſtquam iactis impoſitis ſibi iam poſitus eſt ad ſtandum ſuper manum, non curamus: in amputando vero caueatur, ne nimium amputetur de vnguibus, nam propter hoc poſſet ſanguis fluere, quod eſſet nocuum falconi. Sola igitur acuitas obtundenda eſt, nam propter hoc minus nocebit manibus portatoris, et ſi chirothecas habuerit, non infiget vngues ſuas chirothecis, neque ſuturis chirothecarum, ſicut noceret, ſi vngues remanerent acuti, nec ſtaret tam conuenienter ſuper manum cum acutis vnguibus. Et quando etiam continget, quod aliquis falco ceperit praedam ſuam, et hic alius iactabitur cum ipſo, ſi accidat, quod, cum volet capere praedam ſocii, capiet ipſum ſuum ſocium, cum vnguibus hebetatis non nocebit ei tantum, quantum noceret cum acutis, et ad multa alia valet, quae dicuntur infra.

CAPITVLVM XXXVIII.

De iactis, qualiter fiant et quomodo apponendi ſunt in tibiis falconum.

Sequitur dicere de iactis, longa, tornetto et campanella, quae omnia habenda ſunt circa falconem tenendum; et dicatur primo de iactis, quid ſunt iacti, quomodo meliori forma fiant, quis eorum dexter, et quis ſiniſter, vt quiſque vnum pedem conuenienter teneat, quomodo ligantur ab tibias falconum, quae ſunt vtilitates iactorum. Iacti ſunt laquei de corio facti, imponendi pedibus falconum, vt cum eis retineantur et iactentur ad praedandum, qui ob hoc iacti dicuntur, quod cum eis iaciuntur falcones et emittuntur ad praedandum. Formantur autem huiuſmodi iacti a diuerſis diuerſimode, ſed ille modus, quem dicemus iam, melior eſt, pro eo quod ſecundum noſtrum modum iacti formati fortiores erunt, et durabiliores, et falconum pedibus aptiores. Hoc modo pro falconibus facimus iactos: accipitur corium molle et forte, et ſcinduntur duae corrigiae de ipſo aequales,

aequales, vnaquaeque longa secundum vnum palmum, et lata secundum latitudinem, quam inferius distinguemus. De his duabus corrigiis formantur iacti in hunc modum: extremitas corrigiae, quae debet amplecti tibiam falconis, latior esse debet, quam reliqua extremitas pendens inferius, et vltimum illius extremitatis, quae debet circumire pedem, scindatur ex vtroque latere modicum, vt illic fiat aliquantulum strictior, quam in latitudine, quae erit circa tibiam, quod autem latum erit de ista corrigia circa tibiam, pro girofalcis et sacris sit latius latitudine digiti minoris, pro peregrinis, gentilibus et laneriis parum minus, ita quod latitudo iactorum in parte illa proportionaliter respondeat maioritati et minoritati falconum; pars autem iactorum, quae a tibia descendet inferius, in tantum efficiatur stricta, quod sua strictura redeat fere ad medium latitudinis illius, quod erit circa tibiam; corrigiis igitur sic aptatis, extremitas corrigiae latior prope suam vltimitatem perforetur per medium sui foramine oblongo, quod foramen tantum sit, vt alia extremitas corrigiae transire possit per ipsum vsque ad id, quod de ipsa circundat pedem: hoc autem foramine facto, illic fiat in eadem corrigia vnum aliud foramen ad similitudinem prioris, et tanta debet esse distantia inter vnum foramen et aliud, quantum sufficiat amplecti tibiam falconis, vnde ad probandum ponatur illa pars corrigiae circa tibiam falconis, vt melius sumatur distantia inter vtrumque foraminum, reducatur itaque extremitas corrigiae perforata ad aliud foramen desuper, et intromittatur per secundum foramen, et tantum transeat de illa extremitate per secundum foramen, quod totum suum foramen exeat extra secundum, et tunc reliqua pars corrigiae, quae non est perforata, replicetur ad superius, et introducatur per primum foramen, quod primum intrauerat per secundum, vt sic veniant ista duo foramina inter sese, quod de ipsis fiat quaedam tricatura nodosa, ex hac autem forma replicationis extremitatis perforatae super corrigiam ad secundum foramen fit ambitus iacti, in quo continetur tibia, in superiore parte sui strictior, et inferiori largior, quae amplitudo inferior ad hoc valet, quod, quando falco distrahit pedem suum ad superius, non laeditur pes per stricturam coniunctionis corrigiae, nec eius circuitionis quod amplum erit, sit tam amplum, quod pes exire possit, quod vero strictum, non sit tam strictum, quod stringat tibiam falconis, vnde illi, qui faciunt aeque strictum superius, vt inferius, in hoc nocent, quod pedes falconum ex strictura inflantur persaepe, et podagrici efficiuntur. Amplius habeantur duo annuli, seu maclae loricarum, et hi annuli siue sint ferrei, siue aenei, non curamus. Illa igitur extremitas iacti, quae non est perforata, et debet pendere inferius, ad posteriora pedum intromittatur per annulum, et quod intrabit per annulum de hac corrigia, replicabitur, et suetur cum reliquo corrigiae, quod non transiit, vel nodabitur. Sutura autem haec seu nodus fiat tam prope annulum, quod annulus non possit discurrere huc et illuc, debet autem esse tanta distantia inter suturam, quae continet annulum, et nodum prius factum prope tibiam falconis, quanta est longitudo digiti medii manus, quae

 longi-

longitudo menſurari debebit hoc modo: ponetur ſutura diſtringens annulum ſuper illam iuncturam digiti, qua iungitur cum palma a parte exteriore manus, et debet extendi digitus in longum ſuper hanc corrigiam, vt extremitas ipſius digiti pertingat vſque ad nodum iacti prope pedem; ſimiliter fiat de alio annulo in alio iacto. Haec eſt forma iactorum pro falconibus. Horum autem iactorum alter dexter, alter ſiniſter eſt, et oportet, vt cognoſcatur, quis dexter, et quis ſiniſter eſt, vt dexter dextrum pedem conuenienter teneat, et ſiniſter ſiniſtrum, quemadmodum enim falco agilior et expeditior eſt per iactos, ſi diſtribuatur quiſque ſuo pedi, ſic econtra erit, ſi diſtribuatur dexter ſiniſtro, et ſiniſter dextro pedi. Diſcernitur autem dexter iactus a ſiniſtro hoc modo: illarum partium iacti, quae circundant tibiam, quae breuior eſt, vadat ab interiori pedis ad exterius, quae vero longior et teneri debet inter digitos, veniat ad partem intrinſecam. Ligabuntur autem iacti ad tibias falconum hoc modo: diſſolutis nodis iacti, qui debent eſſe prope tibiam, illa pars iacti, quae eſt inter vtrumque foramen, circunducatur tibiae, et, perfecto gyro, pars ſuperior iacti perforata ſuperducatur corrigiae ad aliud foramen, et intromittatur per ſecundum foramen, quouſque primum foramen, quod erat in illa parte, introeat et tranſeat per ſecundum, quo facto reducatur pars inferior corrigiae non perforata ſuper partem, quae tranſiit per ſecundum foramen, et introducatur per ipſum primum foramen, quantum intrare poteſt, vt fiat ex eis ſic intrantibus in ſe tricatura ſupradicta nodoſa, et tunc ſuatur corrigia iacti inferius, vel nodetur ſuper annulum ea diſtantia, quam diximus, vt ſic appoſiti iacti ſecundum partem ſuperiorem ſui amplectantur tibias, et cum parte ſua inferiori continente annulum, pendeat inferius ad poſteriora pedum falconis, et hoc, quod pendet de iactis, eſt id, quod recipitur ab extrinſeco manus, ad intrinſecum inter duos digitos inferiores manus, et alios duos ſuperiores eis. Vtiles autem iacti ſunt ad hoc, quod per eos retinetur falco, ne recedat praeter voluntatem tenentis, et quod longa alligatur eis.

CAPITVLVM XXXIX.

De longa, qualiter fiat, et ad quae eſt vtilis.

Sequitur de longa: vnde videndum eſt, quid ſit, quomodo formatur, quomodo ligatur ad iactos, et recolligitur circa digitum breuiorem, quae ſunt vtilitates eius. Eſt autem longa quaedam corrigia, qua ligantur et retinentur falcones ad ſedem ſuam quamcunque, et haec ſua longitudine comparata ad iactos meretur dici longa: fit autem hoc modo: ſcinditur ex corio molli et forti vna corrigia longa, aequaliter ſtricta per totum, praeterquam in extremitate inferiori, in qua debet eſſe parum ſtrictior, et tantum ſtricta, quod poſſit tranſire ſufficienter et large per ambos annulos iactorum: in extremitate vero ſuperiori longae fiat nodus vnus, qui non permittat longam totaliter annulos pertranſire ex parte nodi; poſt-

quam

quam facta eſt longa, vt diximus, intromitti debet extremitas ſtrictior per vtrumque annulum iactorum, et tantum introducatur de illa longa, quod quaſi duae partes eius pertranſeant, in tertia parte reſidua verſus nodum ſcindatur corrigia longae, et fiat ibi foramen vnum oblongum, per quod intromittantur duae partes longae ſtrictiores vſque ad annulos, ita quod ex huiuſmodi immiſſione et recomplicatione annuli iactorum firmius retineantur in longa, vel ſic, et tunc ex vtraque extremitate longae fiat vnus nodus, retinens et diſtringens annulos iactorum, ligata longa, vt diximus, dum portatur ſuper manum falco, recolligantur ambae partes longae, reuoluendo eas in plures aliquot reuolutiones largas et longas, circa digitum breuiorem, vt commodius portetur, et, quando non portatur, ligabitur cum hac longa ſuper ſedem ſuam, vt docebimus infra. Sunt autem quidam homines, qui hanc longam ligant cum iactis non habentibus annulos, ſed cum nodis factis de eiſdem iactis in ſua extremitate: nos autem approbamus omnem illum modum alligandi longam iactis, quo citius et expeditius ligatur et ſoluitur longa, quem modum dicimus eſſe de annulis iactorum. Vtilitas autem longae eſt, quod cum hac ligatur et retinetur falco ad ſedem ſuam, et huic longae alligatur filaria, quando primo loyratur, et per longam retinetur falco, quando balneatur.

CAPITVLVM XL.

De tornetto, qualiter factum ſit, et ad quid ſit vtile.

Sequitur de tornetto. Eſt autem tornettum quiddam duobus annulis compoſitum, gyrantibus in ſe inuicem, et hoc modo eſt factum: ſunt duo annuli ferrei, aut aenei, aut argentei, aut de alio metallo facti, magni ad quantitatem annulorum, qui ſunt in iactis: veruntamen circumferentia vtriusque debet eſſe lata aliquantulum in aliqua ſui parte, et in illa parte debet eſſe foramen, ita quod vnum foramen erit in circumferentia vnius annuli, et aliud in alia, et etiam vnus clauellus intrans per foramen vtriuſque, ex vtraque ſui extremitate ſic firmatus, quod non poſſit exire neque ex vna parte neque ex altera, ex hac autem coniunctura ſequitur, quod vnus annulus inuoluitur libere ſuper circumferentiam alterius, quoties igitur timebitur, ne falco intorqueat ſe iactis, alligabitur hoc tornetum annulis iactorum cum quadam corrigiola ſubtili et forti, quam prius poterit alligari cum annulo ſuo ſuperiori, annulo vero eius inferiori alligabitur longa, ſicut alligabatur annulis duobus iactorum. Eſt autem vtilitas torneti in hoc, quod falco non poſſit vexari per intortionem iactorum in pedibus ſuis.

CAPITVLVM XLI.

De campanella et vtilitate ipſius et modo ligandi eam.

Sequitur de campanella, quae etiam nola dicitur. Haec autem eſt de aere, et debet eſſe ſonora, et magna vel parua ſecundum magnitudinem falconis, aut

 alterius

alterius auis rapacis, quae debet eam portare, et debet habere foramina sua adeo stricta, quod falco non possit intromittere acuitatem rostri sui in ipsa foramina, et sic impediri per campanellam, et debet esse quoddam foramen paruum in ansa campanellae, per quod foramen intromittetur corrigiola, cum qua corrigiola alligabitur campanella ad quemuis pedum falconis, in altiori parte tibiae, quam sit iactus, et ligabitur ita, quod non distringat tibiam, neque quod multum pendeat, sed prope tibiam. Vtilitas vero campanellae multiplex est, per sonum namque campanellae percipitur cito, si falco stans in sede sua se diuerberat, quo percepto succurritur ei citius, etiam, si perdatur falco, per sonum campanellae facilius a remotis audietur, vbi erit, et facilius poterit recuperari, et illi, qui docti sunt et experti in sonitu campanellae, cognoscunt, si se diuerberat falco, aut scalpit, aut mordicat iactos aut campanellam, aut aliquid aliud facit. Modum autem ligandi campanellam, quem faciunt quidam ad pennas caudae, perforando vnam vel duas de pennis caudae, et corrigiolam campanellae intromittendo, nullatenus approbamus, quoniam falco per huiusmodi alligaturam campanellae tenet caudam male pendentem, et pennae caudae minus sanae habentur.

CAPITVLVM XLII.

De modo, quo portari debet super manum, et forma retinendi manum.

His factis circa falconem, dicendum est, quomodo poni debet nidasius ad standum super manum et ad portandum; ad quae praesciendum est, qualiter portitor debet tenere brachium et manum. Teneat igitur partem brachii, quae est ab humero vsque ad cubitum, quae dicitur armus, descendentem recte iuxta latus, non tamen coniunctam lateri, nam, si coniungeretur ei, mouendo corpus suum moueret et brachium, quomodo inquietaret auem, reliquam vero partem brachii, quae est a cubito versus manum, replicet ad anteriorem partem corporis, vt ex replicatione huius partis brachii et superioris fiat angulus rectus, manum vero, quae est a brachio vsque ad extremitatem digitorum, non plicet interius neque exterius, sed in rectitudine brachii teneat, coniungendo pollicem extensum indici, et replicet indicem ad extremitatem pollicis, et erit modus, secundum quem abacistae tenent septuaginta cum manu, et alii digiti eiusdem manus replicentur in palmam sub illis duobus digitis, vt firmius sustententur, ad similitudinem tenentis numerum ternarium, et sic ex replicatione indicis super pollicem, et trium digitorum in palma sub illis, teneat manum ad formam abacistae tenentis septuaginta tria, et haec forma conuenientior est sustentandi auem super manum; manus etiam haec opponatur summitati humeri, vt non approximetur faciei hominis; nam auis timet ad faciem hominis, quam naturaliter refugit et abhorret, quando sic portaretur deciliata aut sine capello. Item sicut diximus de forma tenendi vnam manum cum suo brachio, sic dicendum est de alio brachio et

et alia manu, expedit enim, quod portitor ſciat portare falconem ſuper vtramque manum, vt, ſi ventus venerit a ſiniſtris, portet ſuper dextram, et, ſi a dextris, portet ſuper ſiniſtram, quoniam ſic ſemper opponetur pectus falconis vento, nam, ſi veniret a cauda et tergo ventus, horripilaret pennas caudae et totius corporis, maiores ſcilicet et minores, quod non ſuſtineret falco, ſed ſe reuolueret. Item ſunt homines quarundam regionum, qui conſueuerunt portare falcones in manu dextra, et tantum ſuum modum approbant et aliorum modum vituperant. Nos vero non facimus vim in huiuſmodi diuerſitate, ſed vtrumque modum laudamus, dummodo ventus non irruat in falconem a tergo, ideo laudamus, ſicut ſupra diximus, quod ſciat portare cum vtraque manu, nam ſcire portare cum vtraque manu iuuat propter cuſtodire auem a vento venienti a tergo falconis, et propter viciſſitudinem alleuiantem manum falconarii, propter etiam aliam manum permutandam, ſi aliquando patitur, propterea cauendum eſt a quibuſdam malis diuerberationibus falconis, vt infra dicetur. Debet autem falco poſthac erigi ſuper pedes ſuos et collocari ſuper manum inueſtitam chirotheca, ita quod duo pedes falconis locum teneant ſuper manum a iunctura vltima brachii per manum vſque ad extremitatem digitorum replicatorum in forma, quam diximus. Et hoc modo erigatur, ſi teneatur auis ſuper manum dextram, quod caput, roſtrum et pectus et anteriora pedum teneat verſus ſiniſtram. Erecto igitur falcone et poſito ſuper manum inueſtitam chirotheca, vt dictum eſt, intromittantur laquei iactorum inter pollicem et indicem inter manum, et fiat, vt exeant ad exteriorem partem manus inter duos digitos inferiores et duos alios, qui ſunt ſupra eos, quamuis ſint aliqui, qui faciunt exire iactos inter quoſcumque digitorum indifferenter, melius tamen tenentur et firmius et ſtrictius inter duos et duos digitos, vt diximus, quam inter tres et vnum. Et ſi contingat, quod falco de manu ſe deiiciat et deponat, et non reuertatur per ſe ad ſtandum ſuper manum, iterum ſupponatur ea forma, quam diximus. Longa vero recolligatur circa digitum minorem per circuitiones paruas, hoc facto et teneri poterit diu falco ſuper manum, et portari conuenienter, et absque impedimento auis, et reflexiones ipſius longae, factae ſic circa digitum minorem, pendeant aliquantulum inferius.

CAPITVLVM XLIII.
De modis, quibus habentur falcones ramagii.

Dicto de falconibus nidaſiis, quomodo habentur, et quomodo nutriuntur, et parantur ad portandum ſuper manum, et quomodo portantur: dicendum eſt de illis falconibus, qui ſunt ſylueſtres et dicuntur ramagii, quomodo habeantur, et quomodo aptentur ad portandum, et quomodo portantur ſuper manum. Hi vero extra nidum capiuntur cum retibus, laqueis aut aliis inſtrumentis et artificiis, quae captio non ſine magna arte et non ſine magno ſtudio fit, quam artem et quod

quod ſtudium, tanquam impertinentia noſtro libro, dimittimus expertis: propoſitum enim noſtrum eſt principaliter de captis falconibus, quomodo manſueſiant et doceantur praedari, et eſſe cum homine. Iſtud tamen dicimus, quod inter omnia inſtrumenta, cum quibus capiuntur extra nidum, illa ſunt laudabiliora, cum quibus capitur maior numerus falconum, et ſpecialiter ſaluius et ſine laeſione capiuntur, nam de ſic captis merito poterit haberi maior fiducia, qui autem in capiendo laeduntur, videlicet dum retenti conantur euadere, aut dum male extrahuntur de retibus, vix aut nunquam euadent, quin ex illa laeſione aut moriantur, aut per multa tempora inutiles, et forſitan ſemper. Propter hoc conſulimus, vt exercitati in arte capiendi falcones caute et ſine laeſione, quanto plus poterunt, capiant ipſos, et poſt captionem teneant et tractent eos, quanto plus poſſunt ſaluius. Capiuntur autem his quinque temporibus: primum tempus eſt, ſcilicet quando volitant circa nidum; aliud eſt, poſtquam dimiſerunt penitus loca vicina nido, parentibus expellentibus ipſos, et tamen volant per contratam, in qua nati ſunt; aliud eſt, quando tranſeunt et inſtat paſſagium ipſorum; aliud eſt, quando hyemant in regione, in qua capiuntur; aliud eſt, quando redeunt. Qui enim circa nidum volitant et prope nidum capiuntur, incipit captio eorum a medietate Iunii vſque ad Iulium; ſed illi, qui dimiſerunt loca nido vicina et volant per contratam, in contrata, quae eſt circa nidum, et non prope nidum capiuntur, et ipſorum captio quaſi per totum Iulium vſque ad principium Auguſti durat; hi etiam capiuntur, poſtquam ſunt in tranſitu ſuo; veniente vero Auguſto et prima mutatione temporis ad frigus, ſunt in ſuo tranſitu, et qui capientur ab hoc tempore vſque ad medietatem Nouembris, dicuntur capti de paſſagio, et a medietate Iunii vſque per totum Septembrem capiuntur plures de gentilibus in ſexto, quinto et quarto climate, quam de peregrinis, ita quod, quanto loca erunt propinquiora tertio et ſecundo climati, tanto plures de gentilibus capientur, tunc eſt namque tranſitus eorum verſus meridionalia climata, a Septembre vero in antea, ſcilicet Octobri, in eiſdem climatibus capiuntur plures de peregrinis, quam de gentilibus, quoniam gentiles iam tranſierunt, ſed peregrini, qui nati erant in tardiori tempore, et in remotioribus ſeptentrionis locis, tunc tranſeunt, et ſecundum quod climata ſunt calidiora, et paſſagium eorum et captio durat plus, et in ſuperioribus locis durat minus, quoniam frigus inſtat, et ipſi properant fugere loca frigida, et cum in tranſeundo mutent loca falcones, non poſſumus dicere ſpecialiter vnum locum, in quo capiantur ſolum, nam in multis tunc capiuntur, et ſimiliter, quando redeunt. Tempore vero hyemali ſi aliqui capiuntur, erunt de illis, qui aliunde venientes remanſerunt in illa regione, in qua capiuntur, et non tranſierunt cum aliis, ſed remanſio eorum fuit illic, aut quia aër illius regionis eſt conueniens eis in hyeme, reſpectu loci, in quo nati ſunt, aut quia praedantur ſufficienter ſibi illic tempore hyemis, aut quia laeſionem aliquam patiuntur, propter quam cum aliis tranſire non potuerunt, et iſti capiuntur circa loca, in quibus abundant aues, quas praedantur.

tur.. Tempore vero veris capiuntur illi, qui redeunt ad loca natiuitatis suae, et dicuntur capti de reditu. In omnibus vero temporibus anni accidit, quod capiuntur sauri et mutati, et in tempore reditus pauciores, nec possumus distinguere captionem maiorem gentilium vel peregrinorum, sicut faciebamus in autumno, magis enim inordinate redeunt, quam transierint, et plures de ipsis transeundo et post transitum capti fuerunt, et plures mortui. Generaliter autem de captione falconum speciei cuiuscunque dicendum, quod illi, qui citius nascuntur, citius capi possunt et debent, qui vero tardius, tardius capiantur. Girofalci itaque, sacri et gentiles, quia nascuntur citius, capiuntur citius. Girofalci enim, licet in frigidioribus generentur locis, non tamen nascuntur tarde, sed habent naturam generandi cito, quantum gentiles, qui nascuntur in calidis regionibus. Si vero aliqui de girofalcis capiuntur tarde, non accidit, quod nascantur tarde, sed quod non tam cito recedunt a loco natiuitatis suae, pro eo quod melius sustinent frigus, quam caeteri, et nascuntur in remotiori et frigidiori loco, quam alii girofalci, qui cito capiuntur. Lanerii vero capiuntur in eodem tempore, in quo capiuntur gentiles, et capiuntur aliqui de ipsis prius, quam de gentilibus. Peregrini vero pro eo, quod in remotis nascuntur et tarde, capiuntur tardius caeteris, et sic illi, qui citius nascuntur, citius transeunt, et citius capiuntur, qui vero tardius, tardius.

CAPITVLVM XLIV.

De locis, in quibus capiuntur.

Loca vero specialia, in quibus capiuntur, sunt diuersa, secundum quod species falconum sunt diuersae, et vtentes diuersis cibis. Peregrini namque pro eo, quod nascuntur in regionibus longinquis, frigidis et aquosis, in quibus paucae sunt terrestres et plures aquaticae, quas venantur, et de quibus sunt consuetae viuere, capiuntur saepius iuxta aquas et riuerias. Sacri vero et lanerii, quoniam vsi sunt venari per campaniam largam et spatiosam aues campestres, mures, lacertos, et grillos, et huiusmodi animalia, saepius capiuntur in campania larga et spatiosa, et non iuxta riuerias. Girofalci, quoniam vsi sunt venari quandoque aues campestres, quandoque aues de riueria, capiuntur et in campania spatiosa, et prope riuerias, sed saepius in campania, quoniam viuunt saepius de generibus anserum, quae pascuntur in campis herbosis. Gentiles vero, quoniam viuunt saepius auibus campestribus, saepius capiuntur in campania. Statim quod falco captus est syluester siue agrestis, si hic, qui ceperit ipsum, solus est, ponet ipsum primitus in malleolo, stabit enim quietius in eo, et hoc iuuabit maxime, quando sperabit eadem die capere alios, priusquam ad domum suam redeat; etiam in malleolo positum poterit solus ciliare, vngues aptare, iactos et campanellam imponere: et si sunt duo, potest primo ciliare, et postea in malleolo ponere, vel e conuerso, si libet. Est autem malleolum sacculus quidam lineus, capax longitudinis et grossitiei cor-

 poris

poris falconis, perforatus ex vtraque extremitate, foramen autem, per quod debet exire caput, sit tam largum, quod sufficiat exire caput per ipsum, sed foramen inferius, per quod intrabit corpus falconis, sit largius, et sit longum malleolum, vt ab armis totum corpus comprehendat vsque ad genua, et habeat laqueos stringentes ipsum in circuitu foraminis inferioris. Apprehensis igitur pennis alarum et caudae cum corpore falconis, intromittatur falco in sacculum capite exeunte per foramen superius, et vterque pes et extremitates alarum et cauda remaneant deforis a parte inferiori. Intromisso falcone in malleolum, constringatur malleolum per laqueos circa foramen inferius, et colligantur laquei simul. Iuuat autem malleolum in eo, quod falco sic potest seruari, et portari saluius et sine laesione, vsque ad domum eius, qui ceperit ipsum, et iuuat ad supradicta, nec diu debet detineri in malleolo, nam, si diu detinetur, vix possit egerere, et egestio retenta desiccaretur in ventre et adureretur, quod esset valde nociuum.

CAPITVLVM XLV.
De ciliatione ipsorum.

Falcone posito in malleolo, cum captus sit agrestis, protinus ciliandus est, nam, si non ciliaretur, statim fieret agrestior ad visum faciei humanae et caeterorum, quae videre non consueuit, et vteretur magno conamine ad euadendum, ex quo conamine distraheret et disrumperet pennas suas et sua membra, et ob hoc haberet hominem odio, credens haec mala sibi accidisse per hominem: inde est, quod multi, cum capiunt falcones, dum sunt detenti retibus, aut laqueis, aut aliis suis instrumentis, accedunt ad ipsos non opponendo faciem eis, et cauent, quantum possunt, ne faciem suam videat falco, et ciliabitur vel ab vno solo vel a duobus, eo modo, qui dictus est supra de nidasiis. Et hic tanto magis indiget ciliari, quam nidasius, quanto magis agrestior est nidasio, et minus vsus hominibus. Postquam portatus est in malleolo ad domum, et postquam ciliatus est, potest conuenienter remoueri de malleolo, et debet remanere ciliatus. Est autem iuuatiua ciliatura ad multa, per ipsam enim falco non se inquietat neque se diuerberat tam saepe, cum non videat causas, propter quas hoc debeat facere, nec homo efficitur falconi tam odiosus, cum non videat ipsum, quousque iam affectet comedere et manere cum homine, et per ciliaturam in membris et pennis saluius custoditur, et mansuefit facilius, et assuefit facilius ad capellum, et non solum vtilis est ciliatura pro agrestibus falconibus, sed vniuersaliter pro omnibus auibus, quae se non sinunt portari aut tractari circa principium. Ciliati vero et melius portantur, et melius sinunt se portari.

CAPI-

CAPITVLVM XLVI.

De modis tenendi eos et portandi ſuper manum.

Vngues etiam amputandi ſunt, et iacti imponendi pedibus ramagiorum, priuſquam ponantur ſuper manum, eo modo, qui dictus eſt de nidaſiis; et falconarius debet tenere manum et brachium, vt dictum eſt in capitulo de nidaſiis, et poſtea debet erigi huiuſmodi falco ſuper pedes ſuos, et cum alia manu accipiendus eſt per pectus, et ſuper manum collocari debet, et ſi deponit ſe de manu, reflectatur manus, vt reuertatur ſuper eam, qui, quoties per ſe non redierit, iuuandus eſt cum alia manu poſita ante pectus eius ad redeundum ſuper manum. Debet autem homo portans falconem ſic regere manum ſuam et firmam tenere, vt falconem portet ſuauiter, nam, ſi dure portabit, aut manum mobilem habuerit, falco inquietabit et diuerberabit ſe ex malo portamento, et debilitabitur coxis et renibus, et non ſolum requiritur, quod falconarius ſciat portare, vt conuenit, ſed etiam, quod exercitium habeat et vſum portandi, et omnia faciendi, quae facere conuenit circa falconem, per ſcientiam, quam praehabuit ex hoc libro noſtro, vt in theorica ſit peritus et in practica exercitatus. Signa autem, per quae cognoſcitur, quod brachium et manus bene regant, et falco bene portatur, ſunt haec: falco tenet alas recollectas in ſe et altas ad dorſum ſuum, et cauda deſcendit inferius in directo dorſi, nec ipſa cauda facit gibbum aliquem in loco, in quo continuata eſt dorſo, et tenet omnes pennas caudae recollectas et coadunatas inuicem, et tenet pedes aequaliter diſtantes, et non firmat ſe plus ſuper vnum pedem, quam ſuper alium, et non ſtringit cum vnguibus ſuis manum portantis, ſed leuiter ſuſtentat ſe in pedibus, et ſi manus falconarii commoueatur hinc inde, aut gyretur, vt collocet falconem, falco facile commutat pedes ſuos: ſi vero brachium et manus non bene reguntur, nec auis bene portatur, nec bene tractatur ſuper manum, erunt in eo ſigna contraria ſupradictis.

CAPITVLVM XLVII.

De falconariis, quales eſſe debeant.

Habito, quomodo et vnde habentur falcones, tam nidaſii, quam capti ſylueſtres ſeu ramagii, et quomodo aptantur in ſuis membris ad ſtandum ſuper manum, et quomodo ponuntur et portantur ſuper eam, priuſquam dicatur, quomodo manſuefaciendi ſunt, antequam de manu dimittantur ad volandum, oportet nos dicere, qualiter debet eſſe falconarius, et quam intentionem debet habere ad manſuefaciendum et habendum falcones. Quicunque itaque vult diſcere et exercere artem venationis cum auibus, ad hoc vt poſſit eſſe ſufficiens, in nutriendo et cuſtodiendo, manſuefaciendo, portando, docendo ipſas, vt venentur alias aues, in vtendo eis in venationibus et in curando eas, ſi opus fuerit, oportet, vt in ſe ha-

beat ea, quae dicentur iam, et praeterea ſcientiam huius libri, quae omnia cum ſufficienter habuerit, a digniori nomen accipiens, falconarius poterit merito nuncupari. Qui ſit mediocris ſtaturae, ne propter magnitudinem ſuperfluam plus laſſus et minus agilis habeatur, neque propter paruitatem nimiam ſit nimis agilis tam equeſter quam pedeſter, ſit mediocris habitudinis, ne propter extenuatam maciem deficiat ſuſtinere laborem aut frigus, neque propter corpulentiam et pinguedinem nimiam faſtidiat laborem et calorem, et pigrior, et tardior habeatur, quam conuenit huic arti, non faſtidiat artem neque laborem, ſed diligat et perſeueret in ipſa, in tantum, quod etiam, quando deuenerit ad ſenectutem, non minus intendat arti, quod totum procedit ex amore, quem habebit in arte, cum enim ars longa ſit, et plura in vſu ſecundum eam nouiter incidant, nunquam debet homo deſiſtere ab exercitio huius artis, ſed perſeuerare, quam diu vixerit, vt ipſam artem perfectius conſequatur. Debet eſſe perfecti ingenii, vt, quamuis didicerit plura et a doctis huius artis, circa ea, quae ſunt neceſſaria auibus, tamen ex ſuo naturali ingenio ſciat inuenire et excogitare, quae neceſſaria fuerint incidenter, non enim eſſet poſſibile ſcribere ſingula et nouiter emergentia in operationibus bonis et malis auium rapacium: nam cum diuerſorum ſint morum longe, durum eſſet ſcribere omnia, pro qua re ſingulis ex ſuo ingenio, et ex arte huius libri, quidquid erit expediens, miniſtrare tenetur. Sit bonae memoriae, vt bonum vel malum, quod aliquando circa operationes auium et circa exercitium huius artis contigerit, cauſa ſui vel cauſa auis, vel alterius rei, memoriae commendet, quatenus alia vice, quod bonum fuerit, ſectetur, quod vero malum et inconueniens, caueat. Sit acuti viſus, vt viſu comprehendere valeat etiam a remotis, in qua parte ſint aues, ad quas intendit venari, et auem ſuam, quando elongatur a ſe, viſu ſequatur, et caetera ſubtiliter videat, quae neceſſarium eſt videre. Sit leuis auditu, diſcernet enim facilius, in qua parte ſint aues, quas quaerit, ex vocibus auium, quas audiet circumquaque, et ſocios ſuos audiet facilius, et campanellam auis ſuae, quando erit abſens, imo per voces auium quandoque ſcire poterit, verſus quam partem erit auis ſua, quae eſt abſens. Sit homo magnae vocis et fortis vocis, nam auis ſua, quae aliquando ſtabit remota ab ipſo, ad reuocationem ſuam, quam audiet, et ſocii ſui facilius comprehendent. Sit agilis et promptus in ſuis moribus, vt cito ſuccurrat aui ſuae, quoties expedierit. Sit audax in tantum, quod non timeat pertranſire loca aſpera, quando conueniet. Sciat natare, vt, ſi auis ſua tranſuolauerit aquam inuadabilem, ipſam aquam natando tranſeat et auem ſequatur, et ipſi, vbi oportuerit ſuccurrere, ſuccurrat. Non ſit moris nimium iuuenilis, ne pueritia inducat ipſum aliquid facere contra artem, nam pueri conſueuerunt eſſe guloſi, et delectantur videre plurimum amoenos volatus, et plures: nec tamen pueros ex toto repellimus, cum poſſint eſſe prudentiores, non enim pueri ſufficiunt manſuefacere aut aliter docere aues, aut cum eis venari, cum non conſtet eos eſſe prudentes in his, ſed diſcant a doctis, quouſque perueniant ad perfectio-

fectionem huius ſcientiae et aetatis. Item non debet eſſe ſomnolentus, requiruntur etenim multa, in intrando tarde lectum, in requirendo de nocte pluries auem ſuam, et in ſurgendo ante diem, et leuitas ſomni in audiendo campanellam auis, et motum alarum ſuarum, et inquietationem ſuam. Non ſit guloſus nec nimis deditus gulae, ſi extra domum ſiue in campania fuerit, aut etiam, quando perdiderit auem ſuam, cogatur per guloſitatem ſuam domum redire citius, aut etiam, ſi in domo fuerit, non obliuiſcatur auis ſuae habendo intentionem ad guloſitatem ſuam. Non ſit ebrioſus, quoniam ebrietas quaedam inſania eſt, per quam auem ſuam facillime deuaſtabit, quamuis etiam ſe credat eam bene tractare, et ab ebrio et fatuo cuſtodienda non eſt auis. Non ſit iracundus, neque facilis ad iram, accidit enim perſaepe, quod auis facit ea, per quae ille, qui cuſtodit eam, ad iracundiam prouocatur, et, niſi illam iracundiam dimittat, malo motu moueri poterit, ex quo malo illato aui per iram, auis ipſa, cum ſit res debilis, certiſſime deuaſtabitur. Non ſit piger aut negligens, quoniam ars iſta multorum laborum eſt et magni ſtudii. Non ſit gyrouagus, ne per ſuos motus erraticos auem non requirat frequenter, vt conuenit: auis namque in modico tempore laeſionem recipiet, ſi neglecta fuerit, aut non fuerit ſaepe ſaepius requiſita. Habeat chirothecam in manu, ſuper quam portare debet falconem, longam vſque ad cubitum, et amplam, vt cito poſſit indui et exui, quae debet eſſe de corio groſſo: nam falco cum vnguibus ſuis minus adhaerebit chirothecae, et cum roſtro et vnguibus, eamque minus poterit penetrare, et quando continget, quod falco iactetur de manu ad volandum, firmius recedet de talibus chirothecis. Habeat praeterea vnam burſam ad cingulum ſuum, in qua reponet carnes et tiratoria, quae ideo dicitur carneria.

CAPITVLVM XLVIII.

De intentione, quam habere debet falconarius ad tenendum et manſuefaciendum.

Illorum autem, qui operam exhibent venationi exercendae cum auibus rapacibus, multiplex eſt diuiſio. Alii namque intendunt in hoc, vt aues et quaedam de quadrupedibus, quae capient cum ſuis auibus rapacibus, edant guloſe, aut ſibi quomodocunque aliter lucrifaciant. Alii intendunt in hoc non cauſa gulae, nec cauſa lucri alterius, ſed vt habeant inde delectationem ſolatioſam, in videndo ſcilicet amoenos volatus auium. Alii intendunt in hoc, vt glorientur et iactent, ſe multas cepiſſe aues. Alii intendunt in hoc neque cauſa gulae, neque cauſa lucri alterius, neque etiam cauſa delectamenti viſus ſui, ſed tantum, vt habeant ſuas aues rapaces bonas et meliores, quam caeteri, ex quo acquirunt ſibi famam et honorem prae caeteris, et in hoc habent magnum delectamentum, ſcilicet quod habent bonas aues. Intentio prima redarguenda eſt, pro eo, quod, cum multum

vexent et fatigent aues ſuas, vt ex multitudine praedae gaudeant, bonas aues rapaces diu habere non poſſunt. Secundorum ſimiliter intentio non eſt approbanda, volentes enim videre frequentius amoenos volatus ſuarum auium, et quaſi circa hoc ſuam intentionem explere nequeuntes, cogunt eas ſubire multos labores et intolerabiles, per quos deficiunt, et hic modus puerorum eſt, et non conueniens arti. Tertiorum intentio reprobatur, pro eo quod non faciunt, vt conuenit, et vexant eas vltra modum. Quartorum vero intentio approbanda eſt, ipſi enim habentes ſuas aues meliores, non abutuntur eis, ſed diutius et perſeuerabilius in ſua bonitate manebunt, et ipſi modum ſequuntur conuenibilem magis arti, faciendo volare aues ſuas, eo modo, quod non multum vexantur, et cuſtodiendo ipſas aues diligentia meliori. Intentio itaque, quam debet habere falconarius, debet eſſe, vt habeat aues rapaces arte doctas ad capiendum alias aues, et quaedam quadrupedum, in quo ars procedet vſque ad finem intentionis. Sed quoniam aues rapaces ſunt penitus ſecedentis naturae ab homine, et etiam ſecundum proprietates et mores naturales ſuos alienantur ab ipſo merito, timent enim retineri per hominem, cauentes in hoc ipſo pennis ſuis et ſuae perſonae, ſemper et naturaliter abſiſtunt ab homine: propter hoc ad habendum propoſitum noſtrum de eis, neceſſaria eſt ars, et inſtrumenta, et artifex, per quae priuentur, quamuis non ex toto, aues rapaces ab hac ſua natura, et per quae ſuas proprietates deſinant naturales, et acquirant in ſe proprietates et mores artificiales, ſtandi cum homine, et reuertendi ad ipſum, qui mores acquiſiti per aſſuefactionem, proceſſu temporis et aſſiduitate, vertantur eis in habitum et conſuetudinem et naturam alteram. Ex parte vero auis rapacis, quae doceri debet has proprietates contrarias ſuis naturalibus, aliquid eſſe oportet, quod ſit quaſi medium, per quod mutetur de ſua natura in contrarium. Illud autem eſt ſenſus guſtus, cum caeteri ſenſus ſint repugnantes in hoc, videntes enim faciem hominis ſibi caeteriſque animalibus terribilem et caetera, quae conuerſantur cum homine, inſueta videri ſibi, et tangere ea, quae tangere non conſueuerunt, et tacti, palpati tractatique ab inſuetis et horribilibus ſibi, et audientes voces hominum et alios tumultus inſuetos ſibi, inducuntur ex ipſis eiſdem ſenſibus, viſu, auditu et tactu, eſſe ſemotim longe ab hominibus: nam quod detineantur ab homine, quod habeant iacticios laqueos in pedibus, quod ſtent ligati in ſede ſua, quod paſcantur ſuper manu hominis, quod cum homine ſtent, quod volentes recedere, vt earum moris eſt, de ſede ſua prohibeantur recedere, et quod teneant campanellam aut capellum, quod, poſtquam iam dimiſſi ſunt et ſui iuris, ad hominem redeant, quod hominem vadentem ad ipſam expectent, quod clauſi detineantur in domibus, haec omnia contraria ſunt naturae ſuae: proinde reſtat ſolum, per guſtum aſſuefacere ipſas ad videndum, tangendum et audiendum hominem et caetera, quae conuerſantur cum homine, et ad omnia modo dicta. Non ſolum falconarius debet eſſe, qualis diximus, et habere intentionem dictam circa falcones et alias aues rapaces, verum, ne operam perdat

perdat in manſuefaciendo falcones, et in habendo eos, ſi ſani non eſſent, conuenit, vt ſciat ſigna, per quae cognoſcat falcones eſſe ſanos, quae ſunt huiuſmodi. Falco ſanus omnes pennas et plumas conſtrictas ad ſe retinet, non hirſutas neque laſſas, ſed illas minores plumas, quae videntur quaſi pili, et ſunt inter locum roſtri, qui cera dicitur, et oculos, et inferiores plumas, quas vocamus barbam, habet hirſutas et horripilatas, et qui quieſcit et aſſecurat ſe, pennas caudae tenet recollectas ſub duabus mediis ſuperioribus, quae duae vocantur coopercula, ſtat erectus ſuper pedes et firmus, poſtquam aſſecurat ſe, oculos habet rotundos, palpebras non frequenter mobiles, et quando aperientur aut claudentur palpebrae, cito redeunt ad locum ſuum, et pellicula illa ſubpalpebralis pannoſa, illa ſcilicet, quae exit a lachrymali oculi, cito redibit ad locum ſuum, iuncturam autem illam alarum, a qua incipiunt decem pennae maiores forinſecae, quam iuncturam quidam vocant humerum, et alii buctum alae dicunt, teneat eleuatam ad caput, motus ſui et ſuorum membrorum ſunt veloces, hiare ſuum clarum eſt, et non raucum, quando vociferabit, excutit ſe, et plumas ſuas, et vngues in vtroque ſuo latere, ſiue non fuerit balneatus, ſiue fuerit, bene replicat caput ſuum ad capiendum perunctum deſuper caudam, auide comedit, bene digerit, large egerit, et ſine ſonitu ſibiloſo, maior pars egeſtionis ſuae eſt alba et mollis, et reliqua pars, ſcilicet nigrum, quod eſt in medio egeſtionis, granuloſa eſt et dura. Accidit etiam, quod mutat egeſtionem et facit eam alterius modi, in colore et ſubſtantia, quando comedit carnes madefactas, et quando veſcitur diuerſis carnibus, et praecipue, ſi comedit oua. Plumatam, quam deglutiuit, ſine excuſſione capitis euomit, et ante ſe cadere dimittit, non cum excuſſione capitis, vt aſtur et niſus, egerit prope, non longe, propter hoc ſuper perticam falconum, quando lata eſt, inuenitur ſaepe plumata egeſtio. Quantitas egeſtionis reſpondet proportionaliter quantitati cibi, quem comedit. Quando balneat ſe, ſubmittit totum caput aquae, indubitanter et ſaepe et velociter, verberat cum alis ſuis fortiter aquam balnei, gratanter, et hilariter balneat ſe; quando dormit, ſtat ſuper vnum pedem, et tenet caput in ſpatulas dormiendo, quamuis hoc faciat aliquando propter famem, et poſt diuerberationem ſuam rediens ad locum ſuum, ſuauiter anhelat, et non fit anxius anhelando, quemadmodum aeger, ex pinguedine tamen anxie anhelat, ſed, dum tenet os apertum, tenet eodem modo, dum anhelat, et anhelat frequenter, non mouens caudam motu anhelitus, quemadmodum faciunt aegri.

CAPITVLVM XLIX.

De modis manſuefactionum falconum ad ſtandum ſuper manum, et ad alia facienda, vt manſueſiant.

Habito, quomodo falco ponitur ſuper manum, et quomodo manus regi debeat in ſuſtinendo falconem, dicendum eſt deinde, quomodo manſuefaciendus eſt ad

ad ſtandum ſuper manum, et ad caetera facienda ſibi, vt incipiat manſueſieri. Manſueſacere igitur nihil aliud eſt, quam inducere falconem ad ſuſtinendum eſſe cum homine quiete, et omnes ſuas operationes facere. Multipliciter quidem fit hoc. Sunt enim quidam, qui nunquam ciliant falconem, neque cum capello cooperiunt ei oculos, et ipſum manſuefaciunt, et inducunt eſſe quiete cum homine, falco tamen, qui hoc modo videtur eſſe manſuefactus, et quietus ſtat, potius eſt defatigatus et deuictus, nec potuit induci ad hoc ſine magna ſui laeſione. Huius ſignum eſt, quod falco ſic manſuefactus nunquam eſt fortis ad aliquas ſuas operationes. Quapropter iſtum modum penitus reprobamus. Fit etiam manſuefactio falconis aliis modis duobus, qui ambo conueniunt in eo, quod a principio ciliant falconem, ſed etiam multis aliis differunt. Nam primus modus cum ciliatura manſuefacit falconem, nullo modo vtendo capello. Secundus modus ciliatura vtitur circa manſuefactionem falconis et capello. Differunt etiam hi duo modi in hoc, quod ille modus, qui eſt manſuefaciendi falconem ſine ciliatura et ſine capello, antiquior eſt et difficilior et tardior, et fatigat magis falcones, quam ille modus, qui eſt cum ciliatura et cum capello. Nos igitur vtrumque horum modorum docebimus, pro eo quod ambo hi modi temporibus noſtris conſueti ſunt inter homines, et dicemus tanta de vtroque modo, quanta ſufficere poſſunt circa manſuefactionem cuiuſcunque falconis. Cum enim falconum alii ſint agreſtiores, et propter hoc difficiles ad acquirendam manſuefactionem, ſicut ſunt plures de illis, qui capti ſunt ſylueſtres, alii vero ſint minus agreſtes, et propter hoc ad acquirendam manſuetudinem obedientiores et velociores, quemadmodum ſunt nidaſii et multi de aliis, ad omnia ſiquidem citius manſuefiunt minus agreſtes, ſed agreſtiores tardius: quae dicemus, ſufficient agreſtioribus et ferocioribus, qui vnquam poſſint eſſe inter falcones, minus agreſtibus vero pauciora de eiſdem ſufficient. Et dicemus primitus de manſuefactione, quae fit ſine capello, ipſa enim prior eſt tempore et antiquior: et ſcito, quomodo fiat facillime, poterit ſciri, quomodo fiet manſuefactio cum capello. In manſuefaciendo igitur falconem ſine capello, procedendum erit hoc ordine et hoc modo: poſtquam falco ciliatus eſt, et poſitus ſuper manum, vt dictum eſt, debet diu teneri ſuper manum, et deportari ſuauiter per domum obſcuram et ſolitariam, et tota prima die et prima nocte, ſi poſſibile erit, teneatur ſuper manum, nec ponatur ad ſedendum ſuper aliquam perticam vel aliam ſedem, quod vt melius fieri poſſit, tranſmutandus erit falco de manu ad aliam, aut de manu vnius hominis ad manum alterius, per has namque viciſſitudines diutius poterit ſuſtentari, et portari ſuper manum, et ſi non poterit tam diu detineri ſuper manum, deponetur de manu ſuper ſedem vnam, ſecundum modum, quem dicturi ſumus in capitulo de perticis et ſedibus. Amplius, illa prima die et illa prima nocte nihil cibi dandum eſt ei, quatenus die ſequenti magis eſuriat, et minus aliquantulum paueſcat, in qua die diſſoluendus erit de ſede, et ſuper manum reſumendus, quomodo dicemus. Et antequam inuitetur ad comeſtio-

mestionem, ipse falconarius habeat in carneria sua coxam vnam gallinae aut alias carnes idoneas supradictas in capitulo nutriendi falcones nidasios, quando autem primitus inuitari debebit ad comestionem, falconarius portet ipsum ad domum non claram et solitariam, illic namque facilius assuefiet ad comedendum primitus: et si dicatur, quod ciliatus est, poterit teneri, et etiam dari ipsi cibus in domo clara, vt non videat, respondendum est, quod, quamuis ciliatus sit, tamen tenuitas palpebrarum non impedit, quin oculi percipiant lumen diei, quo percepto, minus libenter comederet falco, dum recordaretur aëre claro, in quo esse consueuerat, propter hoc iuuat, vt in domo non clara inuitetur primitus ad comedendum; in domo etiam solitaria prodest, nam si audiret voces hominum aut canum, aut caeteros tumultus insuetos audiri ab ipso, minus libenter comederet, timens de huiusmodi sonis. Mane vero inuitandus est ad comestionem, nam hac hora et venari consueuerat et comedere, et si tardius inuitaretur ad comestionem, non restaret tempus sufficiens ad dandum sibi pluribus horis cibum, vt conuenit fieri, instaret enim nox, in qua falconarius non posset esse tantum assiduus circa falconem, quantum in die. Hoc modo autem inuitabitur ad comestionem: ponentur carnes ante falconem, vt odoratu sentiat eas, cum eisdem etiam carnibus tangatur rostrum, pectus et pedes falconis, vt ex hoc tactu fiat ei taedium, et aperiat rostrum ad mordendum, vt, dum credet et volet mordere rem, quae tangit ipsum, mordeat carnes, et mordendo saporet, saporando enim allicitur ad comedendum, praecipue cum esuriat. Quando vero iam inceperit mordere carnes tam auide, quod per sonum non impediatur in comestione, falconarius proferat sonos ad libitum suum, planos et sine strepitu, quos quoties audierit, addiscat recordari comestionis, et allici per eos ad intendendum comestioni. Qualescunque autem sint soni, non curamus, dummodo eiusdem modi sint. Iuuat etiam assuefacere falconem ad huiusmodi sonos, non solum pro inuitando ipsum ad comestionem, sed etiam ad praeseruandum falconem a malis inquietationibus, si enim falco aliquando volet inquietare se, aut inquietabit super manum vel super sedem, si non habeantur carnes dandae sibi, vel non sint dandae tunc, proferantur huiusmodi soni, datus intendere sonis, cessabit ab inquietationibus, intendens et sperans comedere, et per huiusmodi sonos prolatos sibi citius permittet fieri circa se aliqua necessaria, quae debent fieri circa ipsum. Non est autem permittendum in principio, quod vna vice comedat illam totam coxam gallinae, aut totaliter illas carnes, quae sibi sufficerent pro vno pastu, sed aliquid subtrahetur de suo pastu et reseruetur, de quo residuo postea multis vicibus in die detur sibi ad mordicandum, vnaquaque vice parum, proferendo similes sonos illis, qui proferebantur, quando dabatur sibi pastus, per huiusmodi scilicet mordicationes, siue, vt ita dicam, abbecationes saepe saepius iteratas amabit plus hominem, et assuescet citius et libentius recipere cibum de manu hominis, et minus inquietabit se. Hae etiam carnes, quando dantur falconi ad comedendum, teneri debent in eadem manu, quae sustinet auem,

ſcilicet quod partim ſint et retineantur ſub tribus digitis, qui concludebantur in manu ſub pollice, et partim exeant inter hos digitos et pollicem ante pedes falconis, et, ſi opus erit, iuuentur etiam retineri firmius cum alia manu ſubmiſſa praedictae: ſi enim carnes non tenerentur firmiter, falco nimis auide nimisque guloſe poſſet carnes comedere et deuorare, qui modus comedendi ſibi eſſet nociuus ad digerendum, cum conſueuiſſet foris tenere carnes cum pedibus et vnguibus, et eas roſtro morſellatim incidere et deglutire. Mordicationes vero ſeu abbecationes, quas facturus eſt falco, faciat in eadem coxa gallinae, aut in carnibus paſtui ſuo debitis, cauendo, ne pluries dando ſibi cibum, aut pluries faciendo ipſum mordicare, detur ſibi vltra debitam quantitatem paſtus, quem dicturi ſumus. Dum vero ſic pauitaret mordicat, aſſuefaciendus eſt ad permittendum ſe tangi et tractari manibus: nam cum ipſe attentus eſt comeſtioni, ſi tangatur ſuauiter aut tractetur manibus, minus paueſcet ex illo tactu, et aſſueſcet etiam permittere ſe tangi et tractari audacius alio tempore. Cauendum tamen eſt in tangendo aut tractando, ne cum manibus foetidis tangatur aut tractetur, quoniam proinde pennae ſuae ſordidarentur, et citius madefierent et deflorarentur. Debet autem deportari per domum huc et illuc: nam per deportationem huiuſmodi firmius et ſecurius ſciet ſtare ſuper manum. Circa ſero etiam aut de nocte dandum erit ſibi, quicquid reſtabat poſt abbecationes pluries factas in die de paſtu ſuo ſibi debito, conuenienter tamen priuſquam tollatur deſuper manum, ponendus ad ſedendum: ſic namque complebitur ſibi paſtus ſufficiens vſque mane, et ſuperdormiet libentius, et quietus ſuper ſedem ſuam. Si tamen tamdiu et tam ſuauiter teneatur de nocte ſuper manum, quod dormiat ibi, longe melius erit in dormiendo ſuper manum, aſſueſcet amplius manum diligere, et non faſtidiet ſtare ſuper eam. Quantitas autem cibi eſt ſufficiens coxa vna gallinae mediocris quantitatis, aut aequalis quantitas de carnibus aliis conuenientibus, haec enim quantitas ſufficiens paſtus eſt circa principium pro falconibus mediocribus in quantitate, vt cum hoc paſtu valeant macrefieri, et per macrefactionem et per famem doceantur facilius aſſuefieri cum hominibus, et citius manſuefieri; girofalcis vero plus pertinet, ſacris etiam, quamuis ſint maiores de numero falconum poſt girofalcos, ſufficit eadem quantitas, ſcilicet vnius coxae, fortes enim ſunt, et poſſunt eſſe contenti huiuſmodi quantitate et difficilius minorantur de ſua pinguedine: cum enim puſillanimes et debiles ſint, non capiunt magnas aues, quando ſunt ſylueſtres, ſed paruas, vt ſturnellos et huiuſmodi, vermes et lacertos, de quibus ſe paſcunt et continent aliquando, ſed quod huiuſmodi parum poſſunt habere, ita quod interdum ſuſtinent tota die cum valde modico cibo, et aliquando cum nullo, et ſic aſſueti facilius poſſunt eſſe contenti praedicto paſtu, ſcilicet vnius coxae gallinae, ſed tertiolis et minoribus inter falcones dari debet pro paſtu ſufficienti minor quantitas carnium, et minoranda eſt quantitas, ſecundum proportionem conuenientem quantitati ſui corporis, computando ſcilicet quantitatem paſtus ad paſtum et corporis ad corpus. Vni-

uerſa-

uersaliter autem dicendum, quod maioribus maior quantitas conuenit, minoribus minor, sed maioritas pastus et minoritas dicitur ad quantitatem coxae gallinae mediocris quantitatis referendo. Veruntamen quoniam carnium quaedam sunt impinguantes magis et melioris nutrimenti, quaedam minus et peioris nutrimenti, de magis impinguantibus potest dari minus, vt, quod reciperent ex bona natura ipsarum carnium, subtrahatur eis ex quantitate modici, de minus autem impinguantibus potest dari maius simili ratione. Si etiam falco syluester plurimum pinguis captus est, de quo dicimus, quomodo debet primo assuefieri ad cibum et macresieri, diminui potest de quantitate pastus sustentationis suae debita, et paulatim in tantum, quod famescat plus et plus, et ad minorem pinguedinem seu ad maciem deueniat: nam ex huiusmodi fame et macie illatis sibi affectabit cibum amplius, et ab homine minus aufugiet, sperans semper sumere cibum de manu hominis. In macrefactione autem falconis certum terminum macri, ad quem deducendum sit, dare non possumus, cum falcones alii maiorem maciem, alii minorem tolerare sufficiant, secundum fortitudinem et debilitatem virtutum suarum: hoc tamen omnino cauendum est, ne ad immoderatam et extenuatam maciem venire cogatur: nam per tantam maciem debiles fierent viribus et defecti, per defectum nutrimenti, tantum, quod non sufficerent facere ea, quae volumus ipsos facere, et vix possent postea retrahi a tanta macie, et recuperare carnem sibi debitam, et maxime per quam affectant esse cum homine, et sufficerent facere, quae volumus ipsos facere. Immoderata autem macies et extenuata dignoscitur in lacertosis carnibus, quae sunt vtrinque iuxta medium pectoris: nam istae carnes, quae sunt per longum pectoris, diminuerentur descendentes vtrinque in vallum quoddam, et medium pectoris fiet inde acutius et siccius, quae duo cognoscentur et tactu et visu, et color pennarum et plumarum et pedum et rostri mortificabitur quodammodo, et falco faciet exinde debiliter et remisse et impotenter diuerberationes et excussiones et caeteras operationes suas. Non itaque ad immoderatam maciem deducendus est neque cogendus, neque paulatim neque multo magis repente, sed ad illam moderatam maciem, quae non prohibeat ipsum facere, quae volumus, imo inducat falconem ad effectum conuersandi cum homine et ad hominem redeundi, tanquam ab homine cibum recepturum. Sunt tamen falconarii, qui per nimiam famem et extenuatam maciem velociter et quasi repente mansuefaciunt falcones. Et sunt alii plures, qui quadam consuetudine et paulatim assuefaciunt, et ad mansuetudinem inducunt eos. Primo modo habetur mansuetudo falconum celerius: secundo modo tardius. Sed mansuetudo acquisita celeriter periculosior est et deterior: illi namque falcones, qui tam subito macresiunt, odiunt proinde hominem, et si contingat, quod recedant aut aufugiant ab homine quocunque modo, difficilius recuperantur et rehabentur, et praecipue, si pascunt se foris, et longe difficilius, si contingat eos pernoctare foris. Mansuetudo vero acquisita paulatim est laudabilior, est enim salubrior in eo, quod paulatim acquiritur,

ritur, nam per hoc falco recipit eam in quandam consuetudinem, quae fit ei quasi altera natura, et per hoc trahitur ad amandum hominem, et est minus nociua, in eo quod non repente macresit falco, repente namque calefacere aut macrifacere, aut aliter quomodocunque corpus mouetur, naturae est inimicum, paulatim vero naturae amicum. Huic autem mansuetudini acquirendae in falconibus insistimus, quoniam non timetur in ea de periculis supradictis.

CAPITVLVM L.

De sedilibus, super quibus ponendi sunt falcones, postquam de manibus deponuntur.

Et quoniam tenere falconem semper super manu non est possibile, tum propter falconarium, qui non potest se semper dare falconi, cum necesse habeat dormire et comedere, et alia sua necessaria facere, tum propter falconem, quem taederet semper esse super manum, cum naturaliter esse consueuit et stare super firmiores sedes, oportet, vt dicamus de sedibus, super quas ponendus est ad standum, quando de manu deponitur. Est igitur sedes falconis id, super quod falco ligatur ad quiescendum, quando de manu deponitur. Sedium autem vna est, quae pertica dicitur, alia est, quae approbato vocabulo sedile seu seditorium nuncupatur: perticarum autem alia est alta, alia est ima: sedile vero non nisi vnum; prius vero dicamus de pertica alta, deinde de ima, deinde de sedili. Alta igitur pertica debet esse lignea, ampla desuper ad mensuram vnius pedis, vt falco, qui habet magnam ponderositatem respectu quantitatis sui corporis, coxas et tibias breues, ligatus curte vt dicetur in medio latitudinis perticae, se de pertica deiicere non possit, neque ante retro, hic enim si non ligaretur curte, aut si pertica esset strictior, quam diximus, cum se diuerberaret et de pertica deiiceret, non esset de facili promptus diuertere se, sed penderet, ex qua suspensione noceretur pennis suis et toti suo corpori, praecipue renibus. Debet autem esse exaltata super terram ad quantitatem staturae hominis vsque ad oculos, vt homo possit videre facilius super perticam, quod necessarium est videre; egestiones vero falconis factae quandoque super perticam, et purgatura seu plumatura, quam euomit super eandem perticam, et inuolutio, quae contingit quandoque iactis, facilius videbuntur; quod si pertica esset altior, non possent haec conuenienter videri; et si esset inferior, non esset similiter conueniens, quoniam visus hominis superueniret ex opposito visui falconis, vnde plus timeret falco, et si canes etiam et alia animalia, de quibus timet falco naturaliter, transirent sub pertica, longe magis timeret propterea falco, cum transirent et propius essent sibi, magis diuerberaret se. Sola etiam debet esse pertica, vt nulla alia pertica sit sibi collateralis vicina neque remota in eadem camera: nam si essent duae sic collaterales, vicinae aut distantes in eadem

camera,

camera, secundum eundem situm locatae, falco, qui sederet in vna earum, semper haberet voluntatem diuerberandi se et deiiciendi ad aliam perticam, et nos semper intendere debemus, quod se non diuerberet, et propter hoc, si erunt duae aut plures, locentur prope parietes diuersos in eadem domo, melius tamen est, quod sit vnica. Situetur etiam tantum distanter a parietibus domus, quod falco sedens in ea non possit diuerberando se cum alis suis tangere parietem, et situetur firma super pedes suos, ne motu eius, si facile fieret, causa foret inquietationis falconis, bonum est tamen, quod sit portabilis et de loco in locum mutabilis, in alio enim loco domus ponenda erit, dum falco agrestis erit et nondum mansuetus, quoniam in obscuro et remote a ianuis, et in alio, postquam falco mansuetus erit, quoniam in clariori loco domus poni poterit, potest etiam firma et immobilis permanere, et aër in domo per apertionem et clausuram fenestrarum fieri minus clarus aut magis, in loco etiam, ad quem fumus non possit peruenire, neque caetera inconuenientia, quae fiunt in domibus, poni debebit, et longa poterit esse multum vel parum, attendendo spatium domus, quod comprehendere debet. Pertica vero ima duobus modis esse potest; lignea rotunda, aut lignea quadrata, et debet esse exaltata super terram tantum, quod cauda falconis stantis super eas, non possit tangere terram, longa vero potest esse parum vel multum. Et si plures erunt, locentur, vt diximus de altis. Sedile vero vocamus, quod de ligno vel de petra fit, et eius superficies latior plana est et aequa, comprehensa in circuitu circumferentia columnari, et debet esse sedile rotundum descendens in acuitatem, ad modum figurae, quam Geometrae dicunt pyramidalem, in acuitate huius sedilis infigatur ferrum longum vno palmo, grossum grossitudine digiti pollicis, ferrum sit siue quadratum siue rotundum, inferius acutum, vt citius possit infigi in terram, et firmius adhaerere, altitudo, quam debet habere super terram sedile, tanta sit, quanta erit perticae inferioris; item circulus vnus ligneus aut ferreus habeatur per se, absolutus ab hoc sedili pyramidali, qui deponitur in terram, et ferrum sedilis per medium eius in terram infigatur. Huius vero circuli vtilitas est, quod longa alligatur ad ipsum, quatenus in reuolutione longae circulus reuoluatur, ne possit longa impediri in aliquo circa sedile, et iste circulus portandus est et habendus semper cum ipso sedili, et si plura erunt sedilia locanda in eadem domo, sic locentur, quod falcones de diuersis sedilibus se non possint tangere. Quidam sunt, qui hoc sedile quadratum de petra faciunt, quod non est tamen conueniens forte, namque contingit, quod falco deiicit se de sedili quadrato, et longa retinetur in vno angulorum, vnde falco de facili allidit pennas caudae et alarum angulis sedilis diuerberando se, praeterea quando falco balneatus imponitur sedili quadrato, et expandit alas, pennae alarum madefactae et tangentes angulos sedilis plicantur de facili; amplius non potest ligari ad sedile quadratum cum circulo aliquo, sicut ad sedile rotundum, sed oportet quod camilia vna lignea infigatur in terram prope sedile quadratum, ad quam alligatur longa; amplius non commode

mode

mode fertur a loco ad locum petrinum hoc quadratum, quod commode fieri potest ligneum pyramidale. Rursus pertica alta et sedile locanda sunt in domibus prope parietes, vt non sint in passagiis hominum, aut aliorum animalium domesticorum, non tamen debent in tantum vicinari parietibus, quod falcones diuerberando se possint allidere pennas suas parietibus. Item sub pertica ima et circumcirca sedile sternenda est palea, vel herba, vel sabulum, quoniam, si falcones diuerberando se ad terram deiicerent asperam, possent de facili excoriare plantas pedum et disrumpere extremitates pennarum, quae sunt in alis et cauda. Tot igitur modis sunt sedes pro falconibus et tales, et sic poni debent. Pro accipitribus vero, quales debent esse sedes, suo loco dicetur.

CAPITVLVM LI.

De diuersis iuuamentis diuersorum sedilium, et de perticis, et qualiter ligentur in ipsis.

Dicatur nunc, in quibus est iuuamentum vnius perticae plus, quam alterius, et perticarum, quam sedilium, et econtra. Iuuat autem pertica alta plus, quam ima, in hoc, quod plures falcones ligari possunt ad altam, quam ad imam, et minus impedit domum alta, quam ima: et falco stans super perticam altam minus pauescet ad aduentum hominis, et aliorum animalium de domo, quam stans super imam, canes enim et porci et huiusmodi, si contingat, quod accedant versus perticam altam, etiam absente custode, falconi minus nocebunt, quoniam non poterunt attingere sursum, quamuis desubtus transeant, quam versus imam aut sedile, propter hoc idem pro semideciliatis et pro nouiter deciliatis et agrestibus melior est alta, quam ima, et quam sedile, pro ciliatis vero non est alta melior, quam ima, aut quam sedile, cum indifferenter possint poni in quauis sedum: super imam tamen aut super sedile melius, quam super altam, quia super alta posset intorquere iactos, et allidere personam suam et pennas. Sedile etiam et ima pertica in hoc melius sunt pro ciliato falcone, quam pertica alta, quoniam, si contingat, quod falco immittat rostrum suum in foramen campanellae, pendere poterit ex alta, ex qua suspensione multum poterit laedi: in sedili vero et in ima hoc non eueniet; ima vero pertica iuuat plus, quam alta, in hoc, quod falco non potest pendere ex ea, neque dirumpere suam personam, neque suas pennas, quemadmodum potest super altam, et in hoc, quod de ima potest descendere et iacere in terra, si indiget, vt quiescat, et in hoc, quod longa, cum qua ligatur falco ad imam, non tam de facili intorqueri poterit, eo quod ligatio longae ad vtrumque, scilicet imam et sedile, fit longa, et in hoc, quod, si falconarius non possit esse praesens aliqua hora, ianuis domus clausis, securius dimittitur falco super imam, quam super altam. Ima etiam melior est, quam sedile, in hoc, quod potest fieri longa multum, et recipere plures falcones, super sedile vero vnus solus falco ponitur ad sedendum.

dum. Sedile vero iuuat plus, quam pertica alta et quam ima, in hoc, quod falco securius et sine maiori laesione stare potest super sedile, quam in quauis perticarum, nam in perticis si plures sedeant falcones, laedere possunt se inuicem facilius, quam super sedile, vbi non est nisi vnus solus, et in hoc, quod, quando etiam vnicus falco staret super perticam, maius periculum est sibi, quam super sedile, ad perticam namque pro eo, quod longa est; potest diuerberare se dextrorsum aut sinistrorsum, et vtrinque laedere personam suam et pennas, ad sedile vero non poterit, cum locus circa sedile sit expeditus. Deinceps dicamus, qualiter alligandi sunt falcones istis suis sedilibus, non enim eodem modo alligandi sunt ciliati, vt deciliati, neque eodem modo perticis, vt sedili, proinde videnda est diuersitas. Falco itaque, quando ciliatus est, indifferenter poni potest ad sedendum in quauis pertica aut sedili, cum enim non videat, non habebit maiorem causam inquietandi se et aliter diuerberandi in vna sede, quam in alia. Hoc autem modo poni debet ad sedendum in pertica alta et longa, posita longa per ambos annulos iactorum et nodata circa ipsos, eo modo, qui dictus est in capitulo de longa, facies falconis et pectus non debent apponi perticae, quando salire debet ad standum; cum enim ciliatus sit et non videat, sic oppositus perticae non saliet super eam, quamuis perticam cum pectore suo tangat, sed falconarius debet exaltare manum suam, super quam est falco, ante perticam et prope ipsam, et postea debet humiliare manum eam paulatim iuxta perticam, tali modo, vt cauda falconis et ouaria ipsius supersit perticae et coxae falconis, et posteriora genuum cum manu falconarii tangant perticam, post haec relaxentur iacti aperiendo manum, in qua sunt: falco enim hic ciliatus frequentius et libentius descendet a posteriori, eo modo, qui dictus est, ad standum super perticam. Interim autem, dum fiunt haec cum manu portante falconem, falconarius cum alia manu accipiet longius caput longae, et proiiciat desuper perticam vltra, et cum eadem manu accipiat vtrumque caput longae subtus perticam et trahat inferius, vt nodus longae continens annulos possit peruenire descendens ad medium amplitudinis perticae, et tunc suauiter remoueatur manus, quae portabat falconem, vt falco de manu super medium perticae suauiter descendat, et post hoc longius caput longae regyretur alia vice circa perticam, quod debet implicari cum alio capite longae subtus perticam, et innodari prius vno nodo post alium nodum solubilem, quem nodum falconarius cito possit soluere, cum opus erit: ex his autem duabus complicationibus capitum longae fit vnus nodus. Duae vero regyrationes de dicto capite longae fiunt circa perticam, vt nodus longae constringens iactos firmius stet in medio perticae, quod, si sic non fieret, nodus iactorum cum longa discurrere posset ad partes perticae hinc inde, et, si falco diuerberaret se, non posset facile redire, vnde posset potius se laedere. Hoc modo ponitur falco ciliatus ad standum super perticam altam, et ligatur, ligato falcone recedere potest falconarius a falcone, secundum quod voluerit, dummodo neque impetuose neque cum tumultu recedat: cauere namque debet, ne

aliquo

aliquo modo timere faciat falconem, aut inquietare in recedendo. Quando autem falconario libebit ligare falconem ciliatum ad perticam imam, hoc modo faciet: traducet longam per ambos annulos iactorum, vſque ad nodum extremitatis longae, nec innodabit annulos iactorum cum longa, ſicut fiebat, quando ligari debebat falco ad perticam altam, inclinabit ſe et genu flectet ex illo latere, vnde non tenet falconem, et cum illa manu, cum qua non portat falconem, ponat extremitatem longae non nodatam circa perticam, et traducet longam in tantum per perticam, quod a pertica vſque ad iactos non reſtet de longa, niſi quantitas vnius pedis et medii, et nodabit ipſam longam cum pertica tali modo, quod, quando trahetur extremitas longae, ſoluatur facile, hoc facto approximet plus manum, quae ſuſtinet falconem perticae, vt manus falconarii et coxae falconis tangant perticam: ouaria vero et cauda falconis ſuperſit perticae, hoc modo, a poſteriori falco, cum ciliatus ſit, libentius aſcendet ſuper perticam, quam antepoſita facie vel pectore, ligato falcone ſic relaxet iactos, et permittat falconem aſcendere, deinde falconarius ſurgat ſuauiter et ſine mora recedat. Rurſus quando falconario libebit alligare falconem ciliatum ad ſedile, hoc modo faciat: longa pertranſeat annulos iactorum vſque ad extremitatem nodatam, et non nodetur cum annulis iactorum, ſicut nec ſupra: accedat falconarius et incliuet ſe et genu flectat cum falcone ante ſedile, quemadmodum ante perticam imam, ſicut circa perticam nodabit longam, et ad eandem longitudinem, ſic in annulo ſedilis alliget longam, et ponat falconem ciliatum ad ſedendum ſupra ſedile, vt faciebat ad perticam imam, et recedat, quemadmodum a pertica. Et licet dixerimus, quod falco ciliatus indifferenter poſſet poni ad ſedendum ſuper quam ſedem voluerit falconarius de tribus dictis, tamen pro falcone melius eſt et ſaluius ſuper ſedile, vt dictum eſt ſupra in operatione ſedium et perticarum ad inuicem. Hi itaque tres modi alligandi falconem communicant in eo, quod falco ciliatus conuenienter ligari poteſt ad quamcunque de tribus, et in eo, quod falco ciliatus ponitur ſuper has ſedes a poſteriori conuenientius, et in aliis etiam communicant. Differunt autem in eo, quod alligatura ad perticam altam fit cum curtitate longae, ad imam vero et ad ſedile cum longitudine longae vnius pedis et medii: alligatura vero falconis ad perticam imam et ad altam differt ab alligatura, quae fit falconis ad ſedile, quoniam ad ſedile ligatur vnus ſolus falco, ad perticas autem imam et altam ligari poſſunt plures falcones ſimul, plurium etiam falconum ligatura ad altam perticam et ad imam differentiam habet, vt patebit, dicto de ligaturis ipſis, quemadmodum habere ſe debent. Ad altam vero perticam plures falcones ſimul ſic ligabuntur: ligato vno falcone, ſecundum modum, qui dictus eſt, alius falco eiusdem ſpeciei aut propinquae debet ligari tam diſtanter a primo, quod nec cum alis aut cum roſtro poſſint ſibi inuicem nocere, vnde inter maiores falcones maior debet eſſe diſtantia, inter minores minor. Patet igitur, quod ligaturae ipſae tantum diſtant, quantum et falcones, et eodem modo poſſunt ligari plures ad eandem perticam,

ticam, secundum quantitatem perticae. Ad imam autem plures falcones sic simul ligabuntur: ligato vno falcone ad eam, vt praedictum est, alius falco ponatur distanter ab illo, sed tamen ambae ligaturae longarum ad perticam imam fiant vicinae inuicem, quanto plus poterunt: tertium autem quando ligare voluerit ad eandem perticam, in tanta distantia liget ipsum, quod nec cum rostro nec cum vnguibus, nec etiam cum alis possit tangere aliquem de duobus, qui prius sunt ligati. Quartum autem ligabit cum tertio, quemadmodum ligauerat secundum cum primo. Et sic facere debebit de pluribus per ordinem, binis et binis ligatis secundum longitudinem perticae. Differunt namque istae ligaturae in eo, quod plures ligantur ad altam perticam curtis ligaturis longarum ad perticam, et distantibus ab inuicem, ita quod singulae ligaturae per se factae sint, et distent, quantum falcones: ad imam vero bini et bini ligentur, non curtis ligaturis longarum ad perticam neque distantibus, sed quibuscunque duabus inter se vicinis et propinquis valde. Adhaec autem duae ligaturae falconum collateralium in ima pertica vicinae sunt, quia cum ligatura cuiusque longarum ad perticam fiat secundum longitudinem vnius pedis et medii, si distarent ipsae ligaturae, ita quod falcones possent in diuerberando pertransire alter ad alterum, accidere posset quandoque, quod ambae longae in modum crucis alligarentur inuicem falconibus se conferentibus altrinsecus, et haec intricatura longarum esset magno nocumento ambobus falconibus, sed quando ligaturae quorumque duorum sunt vicinae, non potest hoc contingere, imo si longae illigant sese, colligantia non stabit in sursum earum, sed descendet in deorsum ipsarum prope nodos earum, qui sunt super perticam, et remanebit longitudo longarum sic intricatarum non damnosa falconibus. Si tamen volet falconarius plures falcones ligare ad imam perticam singulos semotim et tam longe, quod non possint sese altrinsecus super perticam diuerberando pertransire, vt fit ad altam perticam, fieri potest secure nec erit nociuum ipsis falconibus, neque per se ipsos, neque per ligaturas sic distantes, attamen plures sedebunt in vna pertica ligati bini et bini, vt dictum est. Aut igitur ligentur plures ad imam perticam, tantum distantes, quod nullo modo sit eis nociuum, aut sic prope, quod tricatura longarum non incidat ad damnum falconis. Sunt igitur ligaturae tales falconis vnius ad sedile, et vnius aut plurium ad perticas, et hoc modo differunt inter se ligaturae: quomodo autem leuandus est falco de huiusmodi sedibus, accipiatur ex capitulo de ciliatis, quomodo leuantur de sedibus.

CAPITVLVM LII.

De inquietationibus et diuerberationibus, quas facit falco ciliatus: et de differentiis inter inquietationem et diuerberationem.

Postquam falco ciliatus positus erit et ligatus ad perticas vel ad sedile, vt stans in aliqua illarum sedium quiescat et dormiat, falconarius debet esse attentus

requirere et visitare falconem, eo enim, quod falco sentit se captum, cupiens expedire se, aliquando inquietat se, et aliquando diuerberat se. Inquietationem autem dicimus omnem illam defatigationem, quam facit falco non conando recedere ad volandum de loco, super quem sedit. Diuerberare vero dicimus, quando de manu vel sede sua conatur recedere ad volandum. Quod diuerberare, quoniam acrius facit, quando deciliatus est, et periculosius pluribus modis, dicetur, postquam erit falco deciliatus: nunc autem de inquietationibus suis dicamus, vt doceamus praeseruare ipsum ab illis, pro eo quod inquietationes possunt caussae esse multiplicis laesionis in persona et membris falconis. Inquietat autem falco ciliatus se multipliciter super manum aut sedem suam quamcunque: aliquando enim mordendo iactos et campanellam aut chirothecam portantis; aliquando raspando cum vnguibus caput suum, maxime vbi est ciliatura; aliquando circumeundo super locum, vbi stat, vnde intorquentur iacti in pedibus suis; aliquando flagellando. Causa autem, quare mordeat iactos, aut campanellam, aut chirothecam, est: cum non fuerit vsus habere ligamina huiusmodi in suis pedibus, neque superesse chirothecae, cupit remouere ligamina mordendo, ex quo sequitur, quod, dum mordendo trahit iactos, nocet aliquando suis pedibus per stricturam ligaminis, et aliquando mordet digitos suos aut crura, et fatigat se, et accidit, quod rostrum suum immittit quandoque in foramina campanellae, si ampla sint; vt autem non mordeat, anteponatur rostro suo testa vna, aut lignum durum, aut lapis, quando mordere volet, vt per fastidium et per duritiem rei oppositae desinat mordere: foramina campanellae sint ampla tantum, quod rostrum falconis non possit intercipi. Raspat autem, vbi est ciliatura, per duas causas, vna est, quia vult remouere ligamen ab oculis, vt possit videre, alia, quia ex ciliatura dolent palpebrae, et, vbi dolor, illic pedes eius, vnde accidit, quod immittendo pedem inter caput et ciliaturam, et rumpit ciliaturam, et dilacerat palpebras. Hoc tamen raspare non omnes falcones faciunt. Succurritur autem huic inquietationi hoc modo: ligantur digiti vtriusque pedis, qui dicuntur pollices, cum corrigiola, distantes a se inuicem, sit autem distantia, quantum est amplitudo trium digitorum, et plus vel minus, secundum quantitatem falconum. Maioribus namque maior distantia conuenit, et minoribus minor: hoc modo non poterit erigere pedem vsque ad ciliaturam. Intorquet autem iactos suos, quando quaerit mutare locum, et quia ligatus est, non potest recedere, circuit super manum aut super perticam, ex quo circuitu sequitur intortio iactorum, propter quam intortionem constringuntur pedes falconis, et accidet, quod non poterunt stare super pedes, sed cadunt stantes super genua sua, ex hac etiam intortione sequitur inflatio pedum, et aliae laesiones in pennis et membris. Huic autem succurritur in hunc modum: quando percipit falconarius, quod falco ciliatus super manum circuire parat, sic vertat se, quod ex circuitu falconis et ex motu falconarii et brachii falco inueniatur stans super manum ea dispositione, qua conuenit, vel ponatur ad sedendum super perticam

ticam imam, aut super sedile, illic enim pro eo, quod ligatur falco longius, non possunt intorqueri iacti, et ipse sentit se magis liberum, quoniam ligatus est longius, vel, si non vult ponere ipsum ad standum super perticam imam, neque super sedile, sed retinere ipsum super manum, et iacti iam sint intorti, cum alia manu distorqueantur iacti, et, si opus erit propter aliquid ponere ipsum super manum, tollat ipsum mordicantem tiratorium, quousque fecerit, quod debet, et postmodum si voluerit falconarius, liget ipsum tunc, sicut prius ligauerat ipsum. Et quoniam non potest assiduus semper esse falconarius in custodiendo falconem, super perticam potest ligare longam ad iactos, mediante tornetto vno, et non poterunt iacti intorqueri, ita tamen curtum sit tornettum inter longam et iactos, quod falco per diuerberationes non possit transire perticam ex aliqua parte sui. Si vero sine tornetto ligabitur, saepius requiratur, nam intortio iactorum causa est, quod falco mordeat iactos, quemadmodum ciliatura causa est, quod falco raspat eas. Flagellat autem alis, quoniam voluntatem habet volandi, et, cum sentiat se ligatum, non attendit diuerberare se, neque dimittere locum, in quo sedet, cuius simile videtur in falconibus iunioribus, priusquam possint volare, siue sint de illis, qui sunt in nido, siue de illis, qui nutriuntur in domibus, ipsi enim non sunt ausi recedere timore cadendi, sed desiderio volandi flagellant alis frequenter, et tamen locum suum non dimittunt, quod volare non possunt. Inde est, quod existimamus hanc esse occasionem flagellandi, et in ipsa eadem flagellatione falco assuefacit alas suas ad volandum, vnde saepe accidit, quod post flagellationem diuerberent se: flagellatio vero non erit periculosa, nisi quando ipsam sequatur diuerberatio. Cum itaque videbit falconarius, quod falco flagellat alis, et timet, ne inde sequi debeat diuerberatio, si falco super perticam aut sedile flagellabit, soluat ipsum, et tollat falconem super manum, nam omnes inquietationes et diuerberationes minus periculosae sunt super manum, quam super perticam aut sedile, quia melius potest succurri. Et si super manum flagellauerit, et postea velit se diuerberare diuerberatione, quae prohibenda sit, inuitandus erit cum vocibus, et si non sufficit, dabitur sibi tiratorium non carnosum aut carnosum: et si per inquietationes calefit, et non cessat inquietare per ea, quae docuimus, oportebit, quod irroretur aqua frigida, aut quod inuitetur ad balneum, secundum modum, quem diximus in capitulis mansuefaciendi ipsum falconem deciliatum.

CAPITVLVM LIII.

De mansuefactione falconum ciliatorum ad gustum, auditum et tactum.

Dictus modus dandi cibum et abbecationes plures, et assuefaciendi falconem ad suauem tactum cum manibus per rostrum, pectus, alas, caudam et pedes, circa principium faciendus est, per aliquos dies in domo non clara et solitaria,

vſquequo ſe aſſueſcat comedere, et aliquantulum auide, et iam incipiat manſuefieri: deinde vero portetur ad domum claram, cuius feneſtrae et ianuae ſint apertae, et in qua ſint multi homines loquentes, et canes, et caetera multa, inter quae debet conuerſari, et ad quae audienda debet aſſuefieri, et debet ſibi dari paſtus et abbecationes pluries in die, ſicut fiebat in domo obſcura et ſolitaria; tangatur etiam ſuaui tactu, dum paſcitur aut mordicat, vt melius aſſueſcat ſe tangi, et pluribus diebus fiat hoc. Poſtquam vero iam comedit ſecure, vnaquaque vice, dum paſcitur, debet aſſuefieri ad ſonos diuerſos et tumultus, qui conſueuerunt fieri inter homines, vt aſſuetus eis, quoties illos audierit, non paueſcat, et debet deportari per diuerſa loca domus die et nocte, vt aſſuefiat melius ad audiendum diuerſa, et firmius ſtare ſuper manum. Hic autem modus habendus eſt circa falconem, donec cognoſcatur bene aſſuetus ad ſuſtinendum portari ſuper manum, tangi, et auidius comedere, quam prius, et audire ſecurius ſonos et tumultus diuerſos. Patet igitur, quomodo aſſuefaciendus eſt falco ad guſtum, ſcilicet vt cibum affectet accipere de manu hominis, quod non conſueuerat, et per guſtum ad permittendum ſe tangi ab his, a quibus non conſueuerat tangi, ſed potius horrebat tangi ab eis, et per guſtum et tactum ad audiendum ſine timore, quae prius audire timebat, et ad haec omnia aſſuefit prius, quam deciliettur et quam permittatur videre inſueta ſibi, nec eſſet facile aſſuefacere ipſum ad omnes ſenſus ſine laeſione. Hoc vero irrationabiliter quaeritur, ſcilicet quod, ſicut fuit neceſſarium ciliare falconem, ne videat horrenda et inſueta ſibi, et pro illis viſis ſe inquietet aut diſtrahat, ſic fuiſſet vtile obturare aures falconis, vt non paueſceret ad audienda horrenda ſibi, quae non conſueuerit audire, et propter quae audita paueſcit et inquietatur. Ad quod reſpondendum eſt, quod falco aſſuefit ad tolerandum obiecta caeterorum ſenſuum, inſueta prius ſibi, et quoniam in dando ſibi cibum iuuat proferre ſibi ſonos blandientes et allicientes, quos quoties audierit, recordetur facilius et inuitetur ad guſtandum cibum, oportuit, quod haberet aures apertas et non obturatas, vt audiret huiuſmodi ſonos. Amplius magis erat conſuetus audire voces hominum et aliorum, quam videre facies hominum aut interiora domorum, et quam tangi ab aliquibus inſuetis, et tangere inſueta, omnia enim volentia tangere ipſum horrebat et timebat, credens ei nociua plumis et pennis, nec non et ſuis membris. Amplius ea, quae audiebat, non dabant ſibi tantam diſcretionem rerum nociuarum, quantam dabant, quae videbat, nec timebat tantum ea, quorum ſonos audiebat, quantum tangentia ipſum et ea, quae videbat. Et melius cognoſcuntur per viſum non eſſe placabilia, quam per auditum. Haec ergo manſuefactio facienda falconi, dum eſt ciliatus, ſufficit, vt ad tres ſenſus faciliores primus manſuefiat, ſcilicet auditus, guſtus et tactus.

REX.

Amplius intentio falconarii debet eſſe aſſuefacere falconem, vt vtatur ſine horribilitate ſua omnibus ſenſibus ſuis ſecum, ad quod faciendum oportet, quod auferat

auferat sibi sensum, per quem magis horret ea, quibus non est vsus, scilicet visum, et dimittat sensus, per quos minus horret ea, quae sentit, scilicet auditum et tactum, quia, licet per hos sensus aliqua horreat, sapor tamen gustus adeo delectabilis est, quod ipsos mansuefacit, quod de visu non accidit, cum maiorem horribilitatem reportet ex visu eorum, quae videt, quam per delectationem ex gustu. Et amplius, si clauderentur ipsi aures, esset indomesticus, quando aperirentur sibi aures, sicut priusquam audiret ea, quae non consueuerat audire. Et sic falconarius amisisset intentionem suam mansuefaciendi ipsum falconem.

CAPITVLVM LIV.

De mansuefactione falconum ad visum, quando paulatim deciliari incipiunt.

Diximus, quomodo mansuefaciendus est falco ciliatus ad gustum, tactum et auditum: dicamus, quomodo mansuefaciendus est ad visum. Paulatim autem mansuefaciendus est ad visum, sicut ad alios sensus paulatim mansuefactus est, et tanto indiget amplius paulatim mansuefieri ad visum, quanto magis horribile est ei videre insueta, quam gustare, tangere, vel audire. Paulatim vero mansuefiet ad videndum insueta, si paulatim deciliabitur, non repente: nam si repente deciliaretur totaliter, non solum non mansuefieret ad videndum insueta, sed potius ad caetera, in quibus iam erat mansuefactus, magis insuetus fieret, et magis agrestis, aut si contingeret, quod mansuetus fieret sine ciliatura aut cum deciliatura subita, non eueniret hoc ex arte, nec ex consuetudine, sed falco fatigationibus et conaminibus suis esset deuictus potius quam mansuefactus, quod non posset accidere sine laesione sui tanta, quod vix vnquam posset redire ad fortitudinem suam: ideo oportet primitus relaxare paulatim ciliaturam, et non simul ex toto deciliare. Relaxetur autem ciliatura vsque ad medietatem oculorum hoc modo: apprehendatur per spatulas et tenebitur falco, sicut tenebatur, quando ciliabatur, si palpebrarum foramina, in quibus est filum, non sint desuper putrefacta aut corrosa in tantum, quod non possit timeri de arruptione foraminum, vsque ad tempus, quo ex toto debet deciliari, dissoluatur nodus concipiens duo extrema fili super caput falconis, et iterum fiat nodus, ita tamen, quod ambae palpebrae, quas detinet filum, descendant vsque ad medietatem oculorum, et reaptentur plumae super nodum ipsum, vt fiebat, quando ciliabatur, sed si foramina palpebrarum adeo sunt corrosa et desuper putrefacta, quod non possint durare vsque ad tempus id, in quo debet deciliari, filum dissoluendum aut scindendum est, et ex toto a palpebris auferendum, et alia duo foramina propinqua primis erunt facienda et operanda cum acu et filo, sicut in ciliando: tamen palpebrae non sunt eleuandae, nisi vsque ad medietatem oculorum. De nocte vero, aut in domo non clara, in qua domo non sint multi homines, relaxanda est ciliatura,

quae

quae iuuabit in eo, quod falco non videbit manifeſte hominem, qui portat ipſum, nec faciem eius, nec caetera inſueta videri, et quia non videbit ea manifeſte, minus paueſcet pro eis, et paulatim et gradatim aſſuefiat videre ea, quamuis non clare, et quia paulatim et gradatim vertetur in quandam conſuetudinem et naturam alteram, in hoc modo deciliationis incipiet melius aſſuefieri videre hominem et faciem hominis et motus manuum, tam ad non tangendum falconem, quam ad tangendum, et proinde facilius tolerabit ſe tangi, et praeuidens in ſurſum claritatem luminis diuerberabit ſe ad ſuperius et non ad deorſum, cum non videat ſubmiſſa ſibi, et propter hoc aſſuefiet ad meliorem diuerberationem, de quibus dicetur infra, et addiſcet ſtare erectus ſuper manum per hoc, quod videbit et proſpiciet ad altum. Relaxata itaque ciliatura, vt dictum eſt, et repoſito falcone ad ſtandum ſuper manum, portandus erit falco huc et illuc per domum, per diem et noctem, priuſquam ponatur ad ſtandum in ſede ſua, et paſtus ſuus diuiſus in plures partes dandus erit ſibi pluribus vicibus, vnaquaque vice particula vna, et pluries abbecandus erit cum tiratorio, et tangendus erit ſuauiter, et aſſuefaciendus ad ſonos diuerſos, quos audiet, et caetera omnia erunt facienda per aliquot dies, ſicut fiebant ei, quando erat ciliatus. Hoc facto per aliquot dies, tranſmutari poterit de non clara domo ad domum aliquantulum claram, vbi ſint homines, et in illa domo aliquantulum clara tenendus eſt per aliquot dies et aſſuefaciendus, et de domo aliquantulum clara tranſmutandus erit ad magis claram, faciendo ſimiliter, augmentato enim lumine paulatim, vt ipſe paulatim incipiat aſſuefieri ad lumen et ad videndum caliginoſa et homines et ea, quae ſunt in domibus, et ad audiendum et ad permittendum ſe tangi ſuauiter. Quod autem diximus, per aliquot dies debere fieri circa falconem, intelligendum eſt hoc modo: ſi falco eſt agreſtis valde, et ideo tardius recipiens aſſuefactionem, omnia, quae diximus, erunt facienda circa ipſum per plures dies: ſi vero minus agreſtis, et ideo citius recipiens aſſuefactionem, per pauciores. Quando autem videbitur, quod falco ſemideciliatus iam non timet in domo non clara, nec in claritate eſſe, cum homine portari, et videre ea, quae ſunt in domibus, quamuis non manifeſte videat, oportet, quod ſemideciliatus aſſuefiat portari extra domum ad aërem liberum, primo a falconario pedeſtri, deinde ab equeſtri, fiet autem hoc modo: falconarius quando debebit portare falconem ſemideciliatum extra domum pedeſter, ſurget ante diem, et aſſumet falconem de ſede ſua ſuper manum ſuam, et in transeundo per portam domus habebit illam diligentiam, quam dicemus infra, et morando deforis, et redeundo, poſtquam autem hoc erit factum per aliquot dies, portandus erit ſimiliter extra domum ab equeſtri, et ſurget ſimiliter falconarius ante diem, et aſſumet falconem, et exibit de domo, et aſcendet equum, et portabit foras, primo prope et parum morando deforis, redire namque debebit, poſtquam lumen diei aduenerit, alia vice longius, et morando plus deforis, cum lumine diei erit redeundus. Qualiter autem cauendum ſit falconi in aſcenſu ſuper

equum,

equum, aut in descensu, dicetur, quando deportabitur foras deciliatus, semideciliatus enim non inquietat se tantum, neque diuerberat se tam acriter, neque motus sui sunt tam agrestes; quando semideciliatus est, cum non videat plene, quemadmodum quando plene est deciliatus. Quando autem falconario placuerit ponere falconem semideciliatum ad sedendum super aliquam de sedibus dictis, super altam perticam ponet ipsum: haec enim est magis conueniens ipsi, quam ima, aut quam sedile, pro eo enim, quod videt, quamuis non plene, magis timeret et diuerberaret se magis pro approximantibus ad ipsum, si esset in sedibus imis. Et iterum, quoniam videret, forsitan non sustineret esse quietus interim, dum ligaretur ad quamcunque de sedibus, ideo, dum ligatur, falconarius debet dare ei tiratorium, et postquam ligatura ad perticam vel ad sedile facta erit, auferet tiratorium ab eo, et facie falconis et pectore anteposito sedi, ponet ipsum ad sedendum, falco enim, qui iam videt et discernit sedem, libentius recedit de manu falconarii ad sedendum in sede, quam videt. De caeteris vero omnibus, quae conuenit fieri in ligando vnum vel plures simul, faciet, vt dictum est de ciliatis. In defectu autem perticae altae, poterit poni ad sedendum ad imam perticam aut ad sedile, scilicet cum longitudine longarum etc., cum maxima tamen diligentia custodiendus est et requirendus saepe, dum est in sedibus dictis. Qualiter autem suis inquietationibus succurri debeat, dictum est in capitulo praecedenti. Propter quas autem causas se diuerberat, et quomodo prohiberi debeat, ne se diuerberet, et quomodo succurri debeat diuerberationibus, quas fecerit, dicetur in capitulis de mansuefactione falconis totaliter deciliati. Et quomodo leuandus est de sedibus huiusmodi falco semideciliatus, haberi potest ex eisdem capitulis.

CAPITVLVM LV.

De mansuefactione falconum totaliter deciliatorum, qualiter deciliantur, et quo tempore, et de ipsorum inquietationibus.

Postquam erit assuefactus in domo super manum pedestris semideciliatus, et extra domum super manum pedestris et equestris, assuefaciendus erit ad hoc, quod videat manifeste, et poterit ex toto deciliari. Illa autem die, quando debebit deciliari totaliter, non est dandus sibi totus pastus mane, sed reseruandum erit aliquid de ipso, quod dabitur falconi nocte, statim cum erit deciliatus, sed tamen de aliis carnibus recentibus, vt tunc compleatur sibi pastus suus, priusquam deciliatus ponatur ad sedendum. Per diem autem non est deciliandus, quoniam per claritatem diei discernet euidenter et repente facies hominis et caetera, quae nondum videre consueuerat manifeste, et timeret valde, ex quo timore inquietaret se, et magno conamine niteretur euadere, ex quo conamine accederet sibi fatigatio et morbus, ex quibus cum accederet, abhorreret magis hominem credens, quod per eum haec mala sibi accidissent, et facile rediret ad suam pristinam agresti-

agrestitatem, et multo tardius posset deinde mansuefieri. Per noctem vero deciliabitur multo conuenientius, quoniam tum propter obscuritatem noctis, tum propter palpebras, quae non poterant descendere subito et repente post deciliationem, cum diu steterint eleuatae, non poterit videre manifeste nec faciem hominis, nec caetera circumstantia, vnde timere possit, sed videbit ea sub quadam caligine, vt consueuerat, et assecurabit se paulatim ad videndum ea. Nocte igitur deciliabitur conuenienter, tamen decet adesse lumen, quando deciliabitur, vt videatur, quomodo deciliandus est. Quando vero debet deciliari, fiet hoc modo: capiatur falco et teneatur cum ambabus manibus, sicut fiebat, quando ciliabatur, et tunc dissoluatur nodus fili, aut ipsum filum scindatur, et totaliter ab vtraque palpebra remoueatur, remoto autem filo totaliter, falcone sic deciliato, statim remoueatur lumen, quousque positus sit ad standum iterum super manum, ad hoc autem remouetur lumen, ne statim, cum deciliatus est, repente videat, vnde timere possit, et diuerberare se, aut aliter inquietare, tunc enim, cum per detentionem et per deciliationem conturbatus fuerit, et ad suam agrestitatem quodammodo redierit, facile posset timere et inquietare se ad repentinum visum hominis et aliorum. Falcone vero posito ad standum super manum, statim proferantur ei soni consueti proferri, quando comedebat, et detur sibi id, quod reseruatum erat de suo pastu, vel tantum de aliis bonis carnibus, et quando videbitur, quod comederit libenter, poterit reaptari lumen, sed non tam clarum, vt prius fuit, in domo paulatim namque augmentandum lumen est, vt paulatim assecuret se ipsum ad visionem manifestam hominis et aliarum rerum, quae sunt in domo, lumen autem conuenienter esse potest in domo per noctem, vbi falco deciliatus est, vt per claritatem nocturnam discernat, et quoquo modo videat domum, et ea, quae sunt in ea, per visionem enim nocturnam, quam habebit circa haec, veniente mane, facilius recordabitur visorum in nocte, et si non vidisset ea de nocte, non esset tantum assuetus ad eadem in crastinum, imo potius recordaretur eorum, quae viderat, dum esset siluester in campis, ante scilicet, quam captus esset et ciliatus, quoniam illa longo tempore vidit, et traderet obliuioni ea, quae parum vidisset. Nocte autem, qua deciliatus est, falconarius debet vigilare plus aliis noctibus praeteritis, tenendo et deportando ipsum per domum huc et illuc, priusquam ponatur ad quiescendum per noctem in sede sua, vt, quemadmodum palpebrae paulatim descenderent, sic falco gradatim et paulatim assuescat videre faciem hominis et caetera, quae sunt in domo, et non repente videat diurna, et vigilatio proderit ad continuandam visionem nocturnam falconis visioni diurnae ipsius circa ea, quae sunt in domo. Et si contingat, quod, dum tenetur et deportatur per domum nocte, propter timorem, quem habebit de aliquo viso, se velit diuerberare aut aliter inquietare, falconarius percipiens hoc proferat sonos consuetos inuitando ipsum ad id, quod vocamus tiratorium, et detur ei tiratorium, vt attendens sonis et gustans de tiratorio brancet manum strictius, et obliuiscatur causae timoris: oblita

vero

vero causa timoris, et ipso eodem iam nolente se inquietare, auferatur ab eo tiratorium, vt non fastidiat se de ipso. Et his omnibus factis per ordinem circa ipsum deciliatum cum vigiliis nocturnis, ponendus erit ad quiescendum per noctem in sede sua vsque mane, et tunc ante diem erit resumendus de sede super manum. Sed cum id, quod dicitur tiratorium, in mansuefactione falconis magnam vtilitatem gerat, praecipue in illa, quae fit sine capello, nullum enim aliud est, quod possit esse medium faciens falconem diligere falconarium, nisi hoc, videamus, quid est tiratorium, quot modis est, et ad quae est vtile. Est enim tiratorium quodcunque membrum auis aut alterius animalis, dandum falconi ad mordicandum in eo, ne inquietet se falco propter timorem aut aliam causam. Et est duplex tiratorium, vnum carnosum, quod debet esse recens et de bonis carnibus, vt de coxa, ala, collo, vel alio membro quocunque gallinae, aut alterius auis, aut de carne alicuius quadrupedis conuenientis: si enim erit de bonis carnibus, falco libentius et auidius mordicabit et gustabit de ipso, et saporando dulcedinem et bonitatem carnium affectabit et assuescet, et per hoc dimittet voluntatem inquietandi se. Aliud est non carnosum, quod debet esse ossuosum et neruosum, et munitum plumis aut pennis, quod datur falconi potius ad impediendum falconem circa ipsum et ad deplumandum in ipso potius, quam ad gustandum vel comedendum, et ad purgandum caput malis humoribus, vt patebit in tractatu morborum. Est autem tiratorium vtile ad multa, videlicet ad faciendum velle obliuisci et dimittere suas inquietationes, et diligere magis hominem, et assuefieri cum ipso, et ad sustinendum videre insueta sibi, et ad multa alia, quae patent in mansuefaciendo. Falconarius itaque habeat semper tiratorium in manu, in qua non portat falconem, vel secum in carneria sua, aut in alio loco, a quo possit haberi cito, et non ostendat tiratorium falconi, nisi quoties viderit esse opus: cum autem videtur esse opus, dari debebit tiratorium hoc modo: inuitabitur prius cum sonis cognitis et consuetis ad tiratorium, nec debet aspicere ad faciem falconis, dum est in sua agrestitate, nec antequam det tiratorium, nec quando dat: dando autem, cum alia manu ponet ipsum ante pedes falconis, retinendo ipsum cum vna manu, vel cum duabus, vt fiebat in pascendo falconem. Postquam autem datum erit tiratorium, et ipse erit attentus in gustando aliquid de tiratorio, poterit falconarius aspicere ad ipsum, vt videat, quae erunt facienda circa ipsum, et facere illa, dum gustabit tiratorium. Dimittendum autem erit tiratorium falconi, quousque causa timoris transeat, et eam obliuiscatur, tunc enim auferendum erit ab eo, nec permittendum erit, quod se satiet de tiratorio, quoniam alia vice postea, si opus esset tiratorio, nollet ipsum. Assuefacere autem falconem ad vsum tiratorii prodest in hoc, quod, quoties videbit aliquam causam timoris, poterit remoueri ab eo ille timor per tiratorium, et si non haberet vsum tiratorii, cum adesset aliqua causa timoris, non dimitteret per tiratorium suas inquietationes, et si male accideret sibi ex inquietationibus suis, alia vice minus

libenter aut nullo modo vellet tiratorium, quod esset valde contrarium mansuefactioni suae, cum non posset haberi aliquid aliud, per quod falco posset induci ad desinendum velle se inquietare, excepto capello, de quo suo loco dicetur. In dando autem tiratorium, aut antequam detur, aut postquam datum est, proderit, si remoueatur causa illa, de qua timet falco, aut propter quam se vult inquietare: nam si non remoueretur, accidere posset, etiam dum gustat tiratorium, quod ex nimio timore dimitteret tiratorium, et assumeret hoc in vsum, quotiens timeret, vel ex toto nolle, vel dimittere ipsum, et sic difficilius posset mansuefieri. Haec de tiratorio dicta sufficiant. Item dando carnes falconi, aut tiratorium, porrigantur ei ab alto, et prope faciem dantis, vt assuefiat ad faciem hominis. Nocte etiam illa, qua primo deciliatus est, non est permittendus falco stare super sedem suam vsque ad lumen diei sequentis, sed falconarius surgat ante diem et tollat falconem de sede sua, et resumat super manum ante diem; visio enim falconis nocturna per hoc continuabitur visioni diurnae, et quanto plus descendent palpebrae et lumen diei adueniet, ipse falco tanto amplius assecurabit se ad videndum hominem et caetera, propter hoc etiam tunc non portandus ad lumen diei clarum subito, sed per domum non claram portetur, in qua domo lumen diei proportionaliter respondeat lumini noctis, quod fiebat cum lucerna, et paulatim augmentetur lumen diei, non repente de obscuro in clarum, ideo secundum quod falco erit magis agrestis, per minus claram domum deportandus erit, et secundum quod minus agrestis, per magis claram. Sed quoniam falco, qui nouiter deciliatus est, veniente claritate diei manifeste videt faciem hominis portantis ipsum et alia, quae sunt in domo, euidentius discernit, quoniam palpebrae iam descenderunt, et naturam habet dimouendi se in die et quiescendi in nocte, accidit, vt in die longe magis inquietet se et diuerberet, quam in nocte, videt enim clare insueta sibi et horribilia, de quibus timet, et a quibus naturaliter appetit fugere.

CAPITVLVM LVI.

De diuerberationibus ipsorum, et de diuerberationum modis.

Diximus prius differentiam, quam facimus inter inquietare et diuerberare, et modos inquietationum, et quid sit faciendum contra inquietationes: restat, vt dicamus nunc de diuerberationibus falconis, quas acrius et periculosius et pluribus modis falco deciliatus facit, quam ciliatus aut semideciliatus faceret. Has autem facit omnis falco aliquando in domo super manum, et aliquando super perticam aut sedile, et aliquando super manum equestris. In dicendo autem de ipsis, dicemus prius omnes modos diuerberationum, et quae deteriores sunt, et quomodo assuesit falco ad minus malas, et quomodo retrahitur ad manum de iam factis, causasque dicemus, propter quas diuerberat se falco, et signa vniuscuiusque causae, et quomodo subueniri potest diuerberationibus suis, priusquam fiunt, aut eisdem,

postquam

postquam iam factae sunt, nisi enim prohiberetur a suis diuerberationibus, tantum defatigaret se et debilitaret, et pennas suas deuastaret, quod inutilis fieret ad faciendum ea, quae post mansuefactionem volumus ipsum facere. Diuerberare vero dicimus esse, quando falco ligatus de manu vel de sede sua conatur recedere ad volandum, hoc facit pluries in domo super manum deciliatus, dum scilicet durat agrestitas et immansuetudo sua. Modi autem diuerberationum super manum sunt tales: falco stans super manum et videns, quare se debeat diuerberare, diuerberat se quandoque versus faciem hominis portantis ipsum, et talis sua diuerberatio est ad sursum, cum intendit transire super caput hominis, et hanc diuerberationem raro facit in principio agrestitatis suae, quoniam timet tunc faciem, sed eam facit saepius, quando assuefactus est ad faciem; quandoque vero diuerberat se in longitudine brachii versus humerum; quandoque diuerberat se recedendo a facie portantis in longitudine manus, extra manum scilicet. Et haec diuerberatio tribus modis esse potest, in sursum scilicet, aut deorsum, aut inter vtrumque. Quandoque vero diuerberat se de manu, super quam est, versus aliam, aut de sinistra versus dextram, aut e conuerso, hoc autem est de vno latere falconarii ad aliud, et est tribus modis, in sursum, in deorsum et inter vtrumque. Quandoque vero diuerberat se falco ad posteriora manus, et hoc similiter tribus modis, in sursum, deorsum et inter vtrumque. Hi sunt omnes modi diuerberationum, quas facere poterit falco super manum. Sed quoniam horum quidam sunt deteriores aliis, videndum est, quis modus diuerberandi minus malus est caeteris, vt, cum non possit omnino prohiberi falco a diuerberatione, assuefiat et doceatur saltem ad minus malam diuerberationem. Prima itaque diuerberatio, quae est versus faciem falconarii, minus est mala caeteris, quoniam est ad altum, et ex ea retrahitur falco facilius et citius ad manum; cum enim falco ponderosus sit, et omne ponderosum, quando est in alto, naturaliter petit deorsum, facilius descendit falco ad manum, quae substat sibi; amplius ex hac diuerberatione ad altum non potest falco habere laesionem in persona aut pennis, neque multam defatigationem. Diuerberatio vero, quae est de vno latere ad aliud, siue de vna manu versus aliam, peior est, quam praedicta, in eo, quod potest esse pluribus modis, quam praedicta, et in eo, quod, si falco consuetus esset solum portari super vnam manum, quando transmutaretur ad aliam manum, illam diuerberationem, quam consueuit facere ad aliud latus, faceret ad posteriora manus, super quam mutatus est, et esset difficilior ad retrahendum super manum, reuerso enim modo et per maiorem circuitum oportet ipsum redire; sed in eo, quod manus ipsa portans ex ea diuerberatione retrahet falconem ad standum super se, et facilius et citius, minus mala est caeteris. Diuerberatio etiam illa, quae est per longitudinem brachii versus humerum, in eo mala est, quod cauda falconis alliditur manui, in loco scilicet, in quo digitus index replicatur super pollicem, ex quo nocet caudae, falco enim in hac diuerberatione submittit sibi facile caudam suam, et quando retrahitur ad stan-

dum super manum, et quando diuerberat se, vnde cauda intercepta inter manum et falconem de facili laeditur. Diuerberatio autem, quae est per longitudinem manus ad extrinseca, mala est in eo, quod pluribus modis fieri potest, et in eo, quod falconem oportet facere quendam circuitum et quandam regyrationem sui ad hoc, vt redeat, ab interiori enim parte manus in quacunque diuerberatione retrahendus est ad standum super manum, quemadmodum stare debet super eam et conuenit. Illa vero diuerberatio, quae est ad posteriora manus, in eo, quod pluribus modis est, mala est, et in eo, quod falconem oportet facere maiorem circuitum et regyrationem sui ad hoc, quod redeat ab anteriori parte manus ad standum super eam, quemadmodum stare debet super manum et conuenit. Maior autem circuitus et maior regyratio pro eo, quod maius spatium obtinet, maius tempus requirit, antequam falco retrahi possit ad standum super manum eo modo, quo debet, et ex hoc ipso mala est, quod tardius retrahitur falco ad sedem manus, falconarius enim, quam citius potest, retrahere debet falconem de quacunque diuerberatione ad standum super manum. Quando enim tardat reducere falconem ad manum, falco pendet, et quanto plus pendet, plus nocet ei: inde est, quod haec diuerberatio, quae est ad posteriora manus, peior est omnibus. De modis vero diuerberationum tribus, vno sursum, alio deorsum, alio inter vtrumque, ad quamcunque partem manus sint, ille modus, qui est sursum, minus malus est aliis duobus in eo, quod ab alto facilius retrahitur falco super manum. Ille vero, qui est deorsum, peior est aliis duobus, quoniam falco pendet, et cum grauis sit, et grauia naturaliter tendant deorsum, et per violentiam sursum, laboriosius et difficilius est retrahere falconem de tali diuerberatione ad superiora manus, vt stet super manum, sicut debet. Ille vero modus, qui est inter vtrumque, minus malus est illo, qui est deorsum, cum falco non pendeat, sicut in illo, et cum possit facilius retrahi ad manum, quam in illo, sed deterior est illo, qui est sursum, et cum sit inter minus malum et peiorem, non est tam malus, vt peior, nec est tam laudabilis, vt minus malus. Ex praedictis patet, quod diuerberatio falconis ad posteriora manus deterior est caeteris, vnde illa, quae in eandem partem manus fit deorsum, peior est peioribus. Cum autem falco, qui vi detentus est super manum aut super sedem suam, non diu possit stare, quin se diuerberet, praecipue dum durat eius immansuetudo, expedit, vt saltem ad meliorem diuerberationem assuefiat, erit enim iuuamentum hoc in eo, quod a deterioribus abstinebit, et in hoc, quod ad minus malam assuefiet, quae est diuerberare sursum, assuetus enim diuerberare sursum non laeditur tantum. Assuefit autem ad diuerberationem versus faciem hominis, scilicet falconarii, multipliciter: vno modo, vt, quoties falconarius vult, quod falco mordicet seu abbeccet, ostendat ei carnes ab alto ante faciem falconarii, vt falco conuolet desiderio comedendi, et se diuerberet ad altum, vbi sint carnes: alio modo, vt, quoties volet falconarius ponere falconem ad sedendum super perticam altam, ponat tergum suum a parte perticae, inter

perticam

perticam scilicet et falconem, et replicet manum suam, in qua portat falconem, ad anterius pectoris tantum, quod falco videns perticam et affectans volare in eam, diuerberet se illic: sic enim assuefiet diuerberare se versus faciem falconarii. Hoc autem modo faciet falconarius, si pertica erit altior capite suo: si vero non erit altior capite suo, humiliet se falconarius tantum, quod pertica supersit capiti suo. Ex hoc assuescet diuerberare ad altum et videre faciem hominis. Hoc autem faciat falconarius frequenter in die, non tamen toties, quod cedat ad superfluum laborem falconis. Alio autem modo docebitur falco diuerberare se versus faciem hominis. Quando enim falco stans super manum in domo, aspicit ad fenestras domus et ad caetera loca domus luminosa, falconarius vertat dorsum suum ad illa loca, ex hoc namque accidet, quod se diuerberabit ad illa loca ad faciem hominis, et sursum se diuerberabit, in quo assuescet meliorem diuerberationem. In istis vero tribus modis falconis diuerberantis se falconarius consentiat falconi, cum manu sua sequendo ipsum, nam si rigidam tenet manum, noceret renibus et coxis falconis. Alio modo docetur etiam falco diuerberare se ad altum, hoc modo: si plures sunt fenestrae in domo, obturentur omnes praeter vnam, et illa vna sit opposita perticae vel sedi, quibus alligandus est falco, et sit illa fenestra altior, quam pertica vel sedes. Statuenda est ergo pertica vel sedes in tali loco domus, quod opponatur lumini alto, sic enim falco perticae alligatus seu sedi, capite suo existente versus illud lumen, desiderans exire ad aërem liberum, libentius se diuerberabit ad illud lumen, et esto, quod se non diuerberet, stabit erectus super pedes suos, sic enim faciendo falco dimittet alias diuerberationes malas, et assuescet bonas, vnde istae diuerberationes bonae, quas assuescet, vertentur per consuetudinem in quandam naturam, et ex hac consuetudine amabit diuerberare se ad altum. In caeteris suis omnibus diuerberationibus, huiusmodi diuerberare minus est nociuum ei. Quando vero diuerberat se in longitudine brachii versus humerum, falconarius sic plicet brachium, et manum ad faciem suam sic vertat, quod oporteat falconem vertere se versus faciem, et tunc retrahendus erit cito ad manum, super quam stabat, quemadmodum, quando diuerberabat se versus faciem. Et quando diuerberat se per longitudinem manus, extra manum, falconarius vertat se, et manum suam retrahat taliter, quod per gyramentum suum falconem oporteat esse versus aliud latus falconarii, et tunc cito retrahat falconem ad manum, quemadmodum in diuerberatione fit, quae est de vno latere ad aliud. Si autem falco se diuerberat versus aliud latus, vt minus noceat ei, falconarius debet assentire falconi cum manu, portando ipsum, quam manum lassam et assentientem falconi teneat, non rigidam, quod etiam prodest in omni diuerberatione, postea debet retrahere manum eandem suauiter et cito in loco, in quo primo erat, dum portabat falconem, et si falco diuerberauerit se ad altum, faciet hoc modo: assentiet cum manu, et post retinebit eam, quoniam in retrahendo falcone falco descendet facilius. Sed si diuerberauerit se falco inter sursum et deorsum, opor-

tebit, vt declinet manum: nam falco conuenientius retrahetur ad manum, si subierit pedibus suis; et si diuerberauerit se in deorsum, primo consentiet ei cum manu, et deinde aliquantulum eleuet manum, vt cum adiutorio ipsius manus subleuantis et attrahentis falconem melius et altius se releuet, et postquam se releuauerit, humilietur in tantum manus, quod subsit falconi, falco enim rediens ad sursum, ad deorsum conuenientius semper redit super manum. Quod autem dictum est de consentiendo falconi cum manu, et de submittendo manum eandem, de eleuando, vbi expedit, et de retrahendo falconem, falconarius sine mora faciet, et quam citius poterit, mora enim in talibus trahit ad se periculum. Contra illud vero, quod dictum erat, si consuetus esset portari in vna manu et altera, iuuat assuescere portare falconem super vtramque manum, quoniam addiscet facere diuerberationes de vtraque manu ad aliud latus, et non ad posteriora manus. Quando vero falco diuerberabit se ad posteriora manus, oportebit falconarium gyrare se tantum et manum suam, quod falco veniat ad retractionem sui super manum, eo modo et ea dispositione, sicut quando se diuerberat de manu ad aliud latus, retrahendo falconem ad manum, sicut retrahendus est. Iam igitur dicti sunt modi diuerberationum, quas facit falco super manum in domo, et qui minus mali sunt, et qui deteriores, et quomodo assuescit falco ad minus malas, et quomodo retrahi debet ad manum de vnaquaque diuerberatione.

CAPITVLVM LVII.
De diuerberationum caussis.

Causae vero, propter quas falco nouiter deciliatus diuerberat se super manum in domo, ad quod diuerberare inducitur propter agrestitatem suam, sunt multae: aliae enim causae sunt propter falconarium portantem ipsum, et propter ea, quae videt in ipso: aliae vero propter multa alia, quae videt, et non sunt in falconario, vnde cum necessario habeat diuerberare et aliter inquietare se, propter hominem portantem ipsum, pro eo, quod impossibile est ipsum non esse cum ipso, cum mansuefiat ab eo, sed propter alia non habeat necessario diuerberare se, cum falconarius possit procurare, quod aliqua non approximent falconi, oportet, vt dicamus primo de illis, quas facit propter hominem et propter ea, quae sunt in homine: cum enim falco erit assuetus in illis, facile poterit postea per hominem mansuefieri ad alia, et nimis esset difficile mansuefacere ipsum simul ad omnes causas diuerberationis. Has vero diuerberationes dicendas intelligere oportet in falcone capto syluestri seu ramagio, quoniam plures sunt et periculosiores in ramagio: in nidasio vero paucae sunt et minus periculosae, si tamen nidasius faciat aliquas diuerberationes, subuenitur ei, quomodo et ramagio. Falco itaque captus agrestis seu ramagius, propter agrestitatem suam, et propter timorem, quem habet, statim quod deciliatus est, praesertim veniente lumine diei, videt in homine

mine

mine multa, propter quae inquietat se et diuerberat, et conatur diffugere. De his autem est tota persona hominis portantis et tenentis ipsum, quam non consueuit manifeste videre, et multo magis facies hominis, quae facies namque humana terribilis est falconibus, sicut et aliis animalibus, vnde illud: facies hominis facies leonis, propterea deciliatus recordatur illius temporis, quo captus fuit syluester ab homine, qui tunc videns faciem hominis perterritus fuit ex ea, propter hoc ad faciem hominis magis timet, tanquam insuetam sibi et horridam: de persona vero hominis magis timent et inquietant se illi falcones, quorum ciliatura non paulatim, sed repente remouetur simul totaliter, et longe magis illi falcones, qui sine ciliatura penitus et sine capello mansuefiunt, quem modum iam reprobauimus. Rursus de his, quae in homine videt, sunt motus manuum ad tangendum falconem in aliqua parte sui, et alius motus manuum, qui fit non ad tangendum falconem, sicut ille gestus manuum, qui a quibusdam consueuit fieri loquendo, aut indicando, aut alia circa hominem faciendo, et motus totius personae ad sedendum, vel inclinandum, vel surgendum, vel gyrandum dextrorsum, sinistrorsum, vel ad eundum, et tussire, et sternutare contra falconem, et ambulare duriter cum strepitu pedum, sunt de causis in homine, propter quas falco super manum in domo circa principium deciliationis diuerberat aut aliter inquietat se.

CAPITVLVM LVIII.
De diuerberationum signis.

Signa autem, per quae discernere poterit falconarius vnamquamque causam per se similiter, haec sunt: quando falco aperit rostrum, extrahit linguam cum quodam sonitu et sufflatu, plumas, quae sunt circa fauces in ceruice, collo aliisque partibus corporis, horripilat, et aliquando proiicit voces timorosas, et aperit alas et caudam, et respiciendo faciem hominis et personam quaerit diffugere, et hoc modo se diuerberat, quod stans desuper manum deiicit se de manu retrorsum, et cum reducitur ad manum, quaerit iterum diffugere retrorsum. Aliquando etiam se diuerberat isto alio modo, quod deiicit se extra manum et per longum manus, et tunc sciri potest, quod non hoc facit nisi propter personam hominis, et magis propter faciem, a quibus tanquam agrestis et timidus diffugere conatur. Propter motus vero manus, quando videbit ipsam, aperit rostrum, et facit caetera, quae faciebat propter faciem hominis, quamuis non tam fortia, et eo modo diuerberat se, sicut propter faciem. Sed quando tangitur a manu in aliqua parte sui, et non praeuidet motum manus tangentis ipsum, si plumas tenuerit lassas, destringet eas ad se, et, si constrictas ad se tenuerit, magis constringet eas, et subleuat alas, et respicit manum tangentem ipsum, qua visa, stans super manum, vt debet, diuerberat se ad fugiendum, vnde venit tactus, timens tam de motu manus, quam de tactu. Motus autem si adfuerit repentinus in tota persona falconarii,

narii, aut ſi tuſſierit aut ſternutauerit contra falconem, aut ambulatio dura et cum ſtrepitu adfuerit in falconario, accidit, quod falco attendit ad faciendum aliqua de ſignis praedictis, ſed ſtatim eo modo, quo ſtat ſuper manum, diuerberat ſe ad fugiendum de manu. Quando tamen tuſſitur aut ſternutatur contra falconem, ſtatim retrorſum, aut per longum manus ſe diuerberat, non enim contra cauſas aduenientes, ſed ab eis fugiendo recedit.

CAPITVLVM LIX.

De occurrendo inquietationibus et diuerberationibus.

Dictis cauſis, modis et ſignis diuerberationum, quas falco facit in primo deciliationis propter ea, quae videt in homine, de quibus timet: dicatur, quomodo debeat occurri ſibi contra huiuſmodi inquietationes et diuerberationes, priusquam fiunt, et impediri, ne fiant, et quomodo debet ſubueniri falconi, poſtquam factae ſunt, vt non iterum faciat, neque facere aſſueſcat. Cum igitur falconarius cognoſcet per ſigna dicta, quod falco propter perſonam hominis et maxime propter faciem velit ſe diuerberare, aliquo modo diuerberationum dictarum, cauſam timoris amoueat primitus, ſi poterit, hoc enim eſt, quod attendi debet in hac cauſa et in omnibus aliis. Deinde deueniendum erit ad id, quod per cauſam illam accidit in falcone, vnde in tali cauſa auertat falconarius faciem ſuam a falcone, quantum poteſt, et auerſa facie proferat ſonos falconi conſuetos proferri ſibi in comeſtione ſua, et ſi falco per hoc deſeret voluntatem, quam habet inquietandi ſe, non offeratur ei tiratorium, alioquin detur tiratorium, vt ſupra docuimus, et auferatur ab eo ſecundum modum praedictum; vt etiam aſſueſcat deſinere timere propter hominem et propter faciem hominis, proderit diſtribuere cibum in plures vices, et dare ſibi multoties abbeccationes, ſiue de paſtu, ſiue de tiratorio carnoſo: nam in expectatione cibi a falconario, et deſiderio ipſius cibi, et in receptione ipſius cibi ſaepe ſaepius iterata, perſonam falconarii et faciem minus timebit, et hoc potius confert falconi, qui poteſt deciliatus manifeſte videre. Falconarius vero, dum eſt in principio deciliationis, et quamdiu durat agreſtitas, et in manſuefaciendo falconem, non opponat neque oſtendat faciem ſuam faciei falconis, et ſi opus erit aſpicere falconem pro aliqua cauſa, inclinato capite vel auerſo et obliquo oculo aſpiciendum erit ad pedes falconis et non ad faciem, et retrahendo manum cum falcone ab aſpectu falconarii, falconarius teneat quandoque galerum ſuper caput ſuum, et quandoque remoueat, vt falco aſſueſcat videre ipſum cum galero et ſine pileo; ſed quando falconarius per dicta ſigna cognoſcet, quod falco propter motus manuum vult ſe inquietare et de manu aufugere, non faciet aliquem motum manuum loquendo, neque demonſtrando aliquid, ſed ſi expediat facere, ſit omnis motus manuum ſuauis, non repentinus, neque tangat falconem, dum eſt in ſua agreſtitate et in principio deciliationis, et ſi oportuit,

quod

quod tangatur cum manu, causa situandi plumas, aut pennas, aut pedes super manum, aut causa faciendi circa ipsum aliqua alia, non fiat hoc prius, quam proferantur ei voces inuitatoriae ad escam, et quam positum sit tiratorium in pedibus eius, et quam gustet de tiratorio, et hoc facto, suauiter ducatur manus ad tangendum falconem, tunc quando falco non respicit versus manum, et si contingat, quod videat manum extentam ad ipsum, non vltra protendatur manus ad tangendum, nec retrahatur, ne propter manus motum falco se inquietet aut diuerberet, sed quando falco respicit ad aliam partem, manus ducatur ad ipsum, vt deciliatus nouiter paulatim assuescat et motum manus, et se tangi a manu, et desinat voluntatem, quam habuit, diuerberandi. Et quando per motus repentinos in tota persona aut in membris timetur, ne se diuerberet, postquam faciet aliquid de signis praedictis, falconarius non faciat hos motus, et si indigebit facere, prius opponat tiratorium in pedibus falconis, et prius gustet falco de ipso, quam faciat aliquid de motibus, quibus indiget, et tunc suauiter moueat se ad sedendum, ad inclinandum, ad surgendum, ad gyrandum se dextrorsum vel sinistrorsum, et ad eundum, et ad tussiendum, et sternutandum, si tamen improuise veniat tussis aut sternutatio, ita quod non possit dari prius tiratorium, non tussiat aut sternutet contra falconem, sed quanto suauius poterit et minus repente, retrahat manum portantem falconem et auertat caput suum a falcone, quando tussiet aut sternutabit. Sic ergo poterit praeseruari falco a diuerberationibus illis, ne fiant, quas parabat facere falco propter hominem et faciem eius, et alia, quae sunt in homine. Et si contingat, quod falco sine voluntate diuerberandi vertat se super manum in aliam partem, quam in qua stare debet et conuenit, vt stet, falconarius non tangat ipsum cum manu sua ad faciendum ipsum reuerti, sed ipse de se vertat in illam partem, ad quam se diuertit falco, et eo modo faciat gyramentum suum, quod, si portat falconem super dextram, pectus falconis in complemento gyramenti inueniatur versus sinistram, et e conuerso, et hoc faciat, vt defendatur a diuerberatione, quam posset facere post manum, fit etiam hoc modo: proferantur soni consueti ad escam, et porrigatur tiratorium, vertet se, et stabit, vt debet, super manum, hoc modo mansuefit falco, et assuefit ad non inquietandum se aut diuerberandum, neque propter falconarium portantem ipsum, neque propter ea, quae videt in falconario, de quibus propter agrestitatem suam timebat, et pro eisdem inquietabat aut diuerberabat se ipsum. Postquam vero falconarius mansuefecerit falconem deciliatum, et assuefecerit ad ea, quae sunt in ipso eodem falconario portante falconem, propter quae falco diuerberabat se et inquietabat super manum in domo, potest melius et facilius assuefacere falconem ad reliquas causas, quae non sunt in homine, propter quas falco nouiter deciliatus diuerberat et inquietat se super manum in domo: hae autem sunt subitus et improuisus aduentus alterius hominis, canum, aut aliorum animalium domesticorum, ab anteriori parte ad falconem, et multo magis a posteriori et a tergo falconis, de his namque omni-

bus falco, cum ſit agreſtis et nouiter deciliatus, timet. Signa vero, per quae diſcernitur, quod ſe inquietat et ſe diuerberat per cauſas dictas, quando veniunt ab anteriori parte, ſunt haec: falco, ſi prius percipit haec, quam homo portans ipſum, ſaepe ſaepius reſpicit et infigit intuitum in rem aduenientem, et applanat caput, dum remota eſt, et quando appropinquat ei, declinat caput, horripilat plumas capitis, colli et perſonae, et quanto plus appropinquat cauſa timoris, tanto amplius facit haec ſigna, deinde diuertendo caput ſuum hinc inde quaerit, quo diffugiat, et diuerberat ſe retrorſum. Sed quando cauſae dictae venient a tergo falconis, quas prius percipit falco, quam homo portans ipſum, cum voluat caput ſuum frequenter ante, retro, dextrorſum, ſiniſtrorſum, facit haec ſigna, vertit faciem ſuam dextrorſum, ſiniſtrorſum et retrorſum, vt videat rem aduenientem, de qua timet, applanat plumas capitis, groſſeſcunt oculi et prominent, extendit collum ſuum et graciliat, deſtringit ad ſe plumas ſuas, erigit ſe ſuper pedes ſuos, diuerberat ſe anterius et de manu deiicit, quaerens fugere a re poſtueniente. Falconarius itaque, quando cognouerit per ſigna, quae ſunt in falcone, aut per circumſpectionem ſuam, rem aduenientem ante, ſtatim proferat ſonos conſuetos falconi, et apponat tiratorium pedibus eius, vt attendat tiratorio, et non rei adueuienti, et dum falco attentus erit tiratorio, ipſe falconarius procuret, quod res illa non veniat, ſi poteſt, et non vadat ad ipſam rem, aut ſaltem ſic recedat in partem aliquam, quod res illa tranſeat, quanto remotius poterit a viſu falconis. Et quando aliquae de eiſdem rebus cognoſcentur per ſigna dicta, quod a poſteriori veniant, ſtatim falconarius voluat caput ſuum ad poſterius, et cognoſcat, quae ſit illa cauſa, qua viſa, proferat ſonos, et inuitet falconem ad tiratorium, vt attendat ipſi et guſtet de ipſo, et dum falco guſtabit, falconarius procuret, ſi poteſt, quod res non veniat, alioquin diuertat ſe, quam citius poterit, a re illa poſtuenienti, et eo modo ſecedat, et cedat rei, quod, ſi portauerit falconem ſuper dextram manum, res veniens tranſeat a ſiniſtra, et ſi ſuper ſiniſtram, res tranſeat a dextra, minus enim malum eſt, quod res tranſeat ante faciem falconis, et minus inde paueſcet falco, quam ſi tranſiret a tergo falconis, et ſtatim, quod res tranſierit, auferatur tiratorium a falcone, et abſcondatur in loco debito.

REX.

Et ſi in hoc, quod ſuperius dictum eſt, videlicet quod minus malum eſſet, ſi res tranſiret ante faciem falconis, quam retro, opponatur hoc modo, cum ſuperius dictum ſit, quod peior diuerberatio, quae fieri poteſt, eſt retrorſum, et quae fit ante, minus mala eſt, videtur, quod minus malum eſſet, ſi res tranſiret retro, quam ante, cum ex tranſitu poſteriori falco diuerberaret ſe ante, et ex tranſitu anteriori falco diuerberaret ſe retrorſum: reſpondendum, quod hac de cauſa minus malum eſt, ſi res tranſit ante faciem falconis, quam retro: etſi falco diuerberet ſe retrorſum ex tranſitu anteriori, falconarius paulatim retrahendo manum aſſentit

assentit sibi ad fugiendum a re, de qua timet, et reuocato falcone ad sedendum super manum, persona falconarii opponit se visui falconis et rei, de qua timet, et sic falco, quia non videt rem, de qua timuit et expauit, moratur quiete super manum, et non habet materiam iterandi diuerberationem, si vero falco se diuerberat ante ex transitu posteriori, oportet falconarium volendo reducere falconem ad sedendum super manum suam, retrahet ipsum ad illam partem, vnde vidit rem, de qua timuit et expauit, et sic licet reducatur ad sedendum super manum, tamen quia credit, quod res, de qua timuit, sit in illo loco, vbi prius illam vidit, cum non possit post ipsum plene videre, si de loco ipso recessit, aut non iterato diuerberat et inquietat se. Diuerberationibus vero, postquam fecerit eas falco, propter aliquam de causis dictis, sic subueniendum est: si falco neque per sonos consuetos ad escam, neque per tiratorium dimiserit, quin se deiiciat de manu retrorsum timore faciei, falconarius auertat faciem suam et retrahat manum cito, et vertat se sic, quod falco possit redire super manum, vt prius stabat, non vi retrahendo falconem ad manum, nam per hos retractus subitos et coactos laederetur, et ex hoc fieret agrestior, et postquam redierit ad manum, ipse non respiciendo ad falconem directa facie det sibi tiratorium cum alia manu suauiter et non repente, posset enim inquietare falco se ex ipso motu manus, et esset hic error nouissimus peior priore. Illis etiam diuerberationibus, quas facit propter motum manus, siue fiat ad tangendum, siue non, cum similes sint praedictis, subueniendum est, sicut praedictis, et sine mora retrahendus est falco suauiter, vt in praedictis. Illis vero, quae fiunt propter motus, qui sunt totius corporis et personae, et propter tussire et sternutare, cum se deiiciat de manu aduersus partem illam, ad quam aspicit, diffugere enim nititur eo modo, quo stat super manum, vnde, si stabit alio modo super manum, quam debet, diuerberabit se aliter, quam ad anteriorem partem manus, et difficilius erit retrahere ipsum, vt dictum est, si vero stabit, sicut stare debet, in suis diuerberationibus, non erit tam difficile retrahere ipsum ad manum, nec tam taediosum falconi, cum non sit opus falconarium se vertere ad retrahendum falconem, solum enim cum manu retrahendo ipsum vertitur ad manum. Si vero propter hominem aduenientem, vel canem, vel aliud animal deiecerit se retrorsum, reducendus est ad manum, sicut dictum est: et si propter hominem vel aliam rem aduenientem a tergo deiiciet se ad longum manus vel ante, vt stat, reducendus erit, vt docuimus. Ad causas igitur, quae sunt in homine, et ad causas, quae sunt extra hominem, de quibus timet falco deciliatus, et se diuerberat super manum in domo, debet falco assuefieri successiue et paulatim per aliquot dies, prius in domo non clara, quousque signa agrestitatis remissa sint in eo, et non pauescat neque se diuerberet ad illas causas, sed quiete sustineat videre eas et stare cum eis: deinde poterit falco commutari ad domum aliquantulum claram, et deinde ad domum clariorem, assuefaciendo ipsum falconem deciliatum magis ac magis ad plura et diuersa, quae consueuerunt esse cum hominibus in domo, dan-

dum est sibi tiratorium in domo clara, tanto saepius, quanto per claritatem magis discernit causas, vnde timere potest, quousque assuetus sit eis, in hac enim assuefactione, quae fit ciliato falconi, et semideciliato, et totaliter deciliato, sic paulatim, sic successiue, sic sufficienter et gradatim procedat falconarius in mutatione, quae fit de domo non clara ad claram et clariorem, et in omnibus aliis mutationibus et operibus faciendis circa ipsum, quod propter festinantiam et insufficientiam assuefactionis non sit opus reducere falconem insufficienter mansuefactum de clara domo ad non claram, de deciliatura ad ciliaturam, et similiter de aliis, nam hic modus in mansuefaciendo non sequeretur ordinem, sed falco fieret exinde vitiosus, et malorum morum et inutilis. Amplius, praeter causas diuerberationum, quae dictae sunt, est et alia causa, quam dicemus nunc. Cum enim omnes falcones, tam mansueti, quam immansueti, taedio standi super manum cupiant recedere de manu et ire ad sedendum, qui, si non permittantur ire, inquietabunt se et diuerberabunt se: illi tamen, qui male portati sunt et per longum iter, affectant magis recedere de manu ad quiescendum super aliam sedem, et faciunt magis signa ad hoc, quam caeteri falcones. Signa itaque, quae facit falco volens recedere de manu, sunt haec: falco circa sero plus, quam aliis horis, diuerberat se, ad hoc, quoniam eadem hora naturaliter ibat ad sedendum super ramos vel alia loca alta et tuta, ideo sero respicit circumcirca, vt videat locum, in quo sedere et quiescere possit, si est in domo locus aptus ad sedendum, quo viso, ad ipsum se diuerberat, et si est foris, similiter, et si non ponatur ad sedendum, faciet diuerberationes multas, proinde nociuas sibi. His autem diuerberationibus falconarius sic subueniet: si viderit signa praedicta, deponet falconem de manu ad sedendum in loco conuenienti, si vero nolet ipsum ponere ad sedendum, dabit ipsi tiratorium, vt intentus eo desinat voluntatem, quam habet, inquietandi se aut diuerberandi, et vt placeat falconi stare super manum amore tiratorii, praeterea recedat falconarius a loco illo, in quo est, ne falco videat locum conuenientem sessioni suae, et propter hoc cessabit inquietatio falconis volentis ire ad sedendum.

CAPITVLVM LX.

De deciliatis falconibus, qualiter ponantur ad sedendum ad perticam, et leuentur ab ea, et inquietationibus et laesuris eis contingentibus in ipsa.

REX.

Cum non contineretur in hoc libro, qualiter falco deciliatus poni debeat ad sedendum in pertica, et leuari ab ea, et de diuerberationibus et laesuris, quae possent in ea contingere, sed esset in margine eius scriptum, quod addi deberet praesens capitulum, tanquam necessarium praelibatis documentis de falconibus editis, prout melius expedire vidimus, duximus inserendum. Vnde si falconarius volet

volet ipsum ponere ad sedendum, ponet eum hoc modo: locabit enim ipsum in pertica alta, situata et posita, prout superius est expressum, et locus, in quo ponitur ad sedendum, non sit clarus nimium vel obscurus, sed in tantum, quod falconarius, quae facturus est circa eum, plene videat, et discernat, et diligenter attendat, ne aliquod foramen siue fenestra opponatur falconi ex transuerso perticae, quia, si se diuerberaret ad illam, illa diuerberatio periculo esset ei. Si vero in longum opponitur, diuerberatio ad eam, si qua contingeret sibi, non fuerit tam nociua, eo quod, quando se diuerberat in longum, alae eius vadunt ex vna et altera parte perticae, et sic a pertica non laeduntur, et nullo modo in longum perticae diuerberare se poterit, quando diuerberat se in sursum, quia deorsum non potest se diuerberare, nam pertica obstat ei, nec in directum, quia ipsum subleuari oportet. Diuerberatio vero ex transuerso perticae periculosa est, quia, quando se diuerberat ex transuerso, alae tangunt ex vtroque latere perticam, ex illo tactu falco de facili incurrere poterit laesionem pennarum: et si alae excederent latera perticae, quod non tangantur ab ea, et se diuerberabit in reditu, quem faciet super perticam, propter retentionem iactorum non assentientium sibi, alae, quae remanerent extra latera perticae, laederentur in ea, et posset de facili, cum se diuerberat ex transuerso perticae, pectus in extremitate eius percutere, cum pertica lata esse debeat vno pede tantum, et sic in grauem incurreret laesionem. Et haec inter diuerberationum species, quae accidere possunt, omnibus speciebus diuerberationum periculosior est. Appropinquabit autem falconarius perticae et apponet tiratorium sapidum falconi, inuitando ipsum semper consuetis sonis circa illud, mediando personam suam inter perticam et falconem, ne falco videns perticam diuerberet se ad eam, priusquam falconarius ad ipsam perueniat, vt est dictum, ad quam accedat tergiuersus, quia, si aliter accederet, non posset congrue se opponere falconi et perticae, et cum fuerit sufficienter vicinus perticae, et falco erit intentus circa tiratorium, accipiet longius caput longae cum manu non tenente falconem, suauiter, quantum poterit, super perticam, cum falcone intendente ad tiratorium, et accipiat caute dictum caput longae, et iterum iactabit ipsum et inuoluet circa perticam, quo facto subtrahet sagaciter tiratorium falconi, et accipiat leniter ambo capita longae cum manu tenente falconem, et demum seducet ita manum a pedibus falconis suauiter, vt falco se inueniat super perticam motu subtractionis manus aliquatenus non turbatus, quibus subtractis ligabit ea, sicut dictum est in capitulis de ligandis falconibus ad perticam altam. Et caueat falconarius, vt, dum praemissa omnia faciat, non respiciat falconem in faciem, sed haec faciat capite inclinato, semper proferendo sibi sonos consuetos, quibus ad tiratorium inuitatur, a quo recedat sine aliquo strepitu et inspectione in faciem ipsius, vt falco, sicut positus est in pertica, tranquillus remaneat et quietus, non tamen ita longe discedat ab eo, quod, si falconem aliquo modo inquietari contigerit, ipsi non valeat celeriter subuenire. Sit igitur attentus falconarius et diligenter inspiciat, si

falco protendet ſigna aliqua diuerberandi ſe, quia poſſibile eſſet, quod falco haberet voluntatem diuerberandi ſe aut cauſa famis, quam pateretur, et vellet ſibi cibum acquirere, vt conſueuerat tempore libertatis, aut oppoſitione alicuius foraminis aut feneſtrae, per quod euadere intenderet, aut quod aliquid in domo videret, quod eſſet ſibi timori, vt murilegos ſiue canes et huiuſmodi, aut aliquid, quod praedari vellet, vt murem et ſimilia, aut quia voluntatem volandi haberet eo, quod diu non volauerit. Quod autem falco ſe diuerberare velit cauſa famis, falconarius ſic cognoſcet: quia tunc falco deambulabit per perticam, reſpiciet circumcirca, ſuauiter alas aperiet, nec violenter diuerberabit ſe, et haec diuerberatio minus periculoſa eſt aliis, quas faciet ſuper perticam: ſi vero oppoſitione foraminis ſeu feneſtrae falco diriget et continuabit intuitum ad feneſtram, et ſemper ſe reuoluet ad illam, ex quacumque parte ſit perticae, et motus et contractus faciet ad volandum et exeundum per eam, diuerberando ſe verſus feneſtram. Si cauſa alicuius rei viſae, quam timeat, ſigna diuerberandi ſe faciet, quae conſueuit facere ſtando ſuper manum, quotiens terrebatur, vt ſuperius dictum eſt. Nam diuertet caput a re ſibi terribili, et nititur effugere id, quod timet. Si cauſa praedae, quam videat, figet aſpectum ſuum verſus illam partem, in qua aſpicit dictam praedam, et cum ſubita apertione alarum vno eodemque motu ſe diuerberat verſus praedam. Praeter hos quatuor modos diuerberationum, quas facit falco ſuper perticam, contingit eum inquietari in ea ſine diuerberatione, circuiendo nodos iactorum ſupra perticam, et hoc facit ſaepius cauſa famis, aut beccat iactos et campanellam, aut quia ſentit ſe ligatum, et vellet ſoluere vincula, vt volaret et euaderet, aut quia ipſum taedet campanellae pariter et iactorum, et aliquando facit haec omnia cauſa famis. Et ſi falco volet ſe diuerberare oppoſitione foraminis ſeu feneſtrae, vt dictum eſt, per clauſuram ipſorum remedietur eidem, et dum feneſtram clauſerit falconarius, ſe falconi opponat, vt feneſtram non videat, proferens ſibi conſuetos ſonos, quibus alienetur falco ab intentione, quam habet ad feneſtram. Si vero cauſa timoris rei alicuius, quam viderit, attendat falconarius, quae cauſa ſit, vnde timuerit, inter quam rem et falconem ſtatim falconarius ſe opponat, vt eam videre non poſſit, ſonos allicientes eidem proferat, et rem, de qua timuit, expelli faciat interim, quod falco et propter ſonos ſibi prolatos, et propter aſpectum, quem amiſit, rei praedictae, ab illo, quem habuit, pauore quieſcat. Et ſi cauſa praedae, ſimiliter faciat falconarius, quouſque falco quiete priſtina potiatur. Et ſi forte falco his remediis a diuerberationibus huiuſmodi reſipiſcere noluerit, tunc cognoſcere poterit falconarius, quod falco voluntate volandi faciat, eo quod diu non volauerit, quare ipſum, ſicut dicetur inferius, ſubleuet et recipiet ſuper manum. Si vero falco quietus manſerit ſuper perticam nec ſe diuerberauerit, dimittat ipſum quieſcere vſque ad horam congruam, qua leuandus et recipiendus eſt ſuper manum. Et quoniam ex praedictis diuerberationibus et inquietationibus poſſet falco incurrere tam perſonae periculum quam pennarum,

et

et obesset etiam mansuefactioni, falconarius, sicut superius dictum est, non debet a falcone tam longe absistere, quin sibi valeat, si necesse fuerit, infrascriptis remediis subuenire. Nam si falconarius viderit, quod falco se velit in aliqua specie praedictarum diuerberare, consuetos sonos eidem proferat, et si propter consuetos sonos, quos sibi protulerit, quieuerit, falconarius remaneat, et falconem permittat quiescere, sed non tantum, quod propter nimiam requiem et moram, quam traxerit sine falconario, aliquod vitium agrestitatis acquirat. Et si forte propter huiusmodi sonos falco non quieuerit, falconarius approximet perticae opponendo se faciei falconis, suauiter praedictos sonos proferens, et si propter hoc ipsum quietari contingat eum, permittat quiescere et recedat. Et si nondum propter ista quieuerit, ipsum leuet et recipiat super manum hoc modo: accipiat autem tiratorium in ea manu, qua portare debebit falconem, et elongata facie sua a facie falconis versus aliam manum, ponat manum, cum qua tenet tiratorium, ante falconem super perticam, ostendendo sibi tiratorium sic aperte, quod falco ipsum plene videat et discernat, et manum ante falconem teneat valde firmam, proferendo sibi iugiter assuetum sonum, quousque falco tiratorium capiat cum becco aut cum pedibus, quod si cum becco ceperit, teneat tiratorium ita firmum, quod sibi de manu non possit surripere, et ita etiam firmet manum et ipse immobilis maneat, quod falco se assecuret pedes ponere super manum, et cum receperit tiratorium cum pedibus, approximabit aliam manum suauiter, et dissoluat nodum factum sub pertica, et antequam longae capita derelinquat, accipiet cum manu tenente falconem iactos, si poterit, et si forte non poterit, tenendo curtum caput longae, dissoluat longum caput longae a pertica, et habitis ambobus capitibus longae, trahat manum, in qua non tenet falconem, versus nodum iactorum et longae, et iactos capiat prope nodum, et aptet sibi iactos in manu, sicut dictum est, et subleuet manum a pertica cum falcone sine strepitu, et trahat retrorsum manum, ita quod pertica remaneat ante pectus falconis, sic, quod, si falco se velit diuerberare ad redeundum in perticam, se ante diuerberet et non retro. Et falconarius, quam citius poterit, mediet personam suam inter perticam et falconem, et in eadem mediatione recedat, quousque in tantum distet a pertica, quod falco occasione visae perticae non habeat materiam se diuerberandi ad eam, et deinde poterit tuto subtrahere tiratorium a pedibus falconis. Cautus sit tamen falconarius, quod in mutando falconem deciliatum de domo parum clara ad claram, et de clara ad clariorem, formam et regulam traditam de mutatione falconum deciliatorum seruet et teneat, sic gradatim hoc faciendo, quod falco se assecuret et assuescat manere in domo clara.

CAPI-

CAPITVLVM LXI.

De mansuefactione falconum deciliatorum facienda super manum in domo, et sine capello.

Mansuefactio facienda falconi super manum in domo a principio suae deciliationis per aliquos dies, debet fieri secundum modum, quem diximus; approximante vero tempore, in quo portari debet foras ad aërem liberum, quia videbit multa, quae videre non consueuit in domo; et apertius per claritatem ipsius aëris, et sentiens se esse sub aëre libero facile recordabitur agrestitatis pristinae, et quia habebit illic multo plus occasionem inquietandi se, quam in domo, oportet per aliquot dies distringere ipsum, et ad maiorem famem conducere, priusquam portetur foras, vt ad maiorem famem conductus tanto libentius foris accipiat tiratorium, quanto magis erit necesse per causas praedictas. Considerandа tamen erunt in distringendo ipsum agrestitas falconis, macies et auiditas comedendi maior vel minor, illum enim falconem, qui magis auidus erit, minus debemus distringere: illum vero, qui minus auidus, magis; et si auiditas tanta erit, quod superet agrestitatem, quod cognoscatur in eo, quod pro agrestitate, vel cum aliqua causa, vnde timere debeat, adfuerit, non desinet tiratorium, tanta erit auiditas sua, poterimus ipsum minus distringere: sed si agrestitas vincat auiditatem, cuius signum erit, quod non erit tanta auiditas ad tiratorium, quin se inquietet, si adfuerit aliqua causa, vnde debeat timere, magis erit distringendus, et minus macer minus, et nimis agrestis magis.

CAPITVLVM LXII.

De mansuefactione falconum facienda a pedite super manum foris in aëre libero, et inquietationibus et diuerberationibus, quas facit in eo.

Cum itaque mansuefactus erit sufficienter in domo et ad maiorem famem conductus, vt dictum est, portari debebit foras ad aërem liberum, primo a pedite, deinde ab equite, vt ad ea, quae sunt extra domum, mansuefiat, fiet autem hoc modo: falconarius habito tempore conuenienti, de quo docetur in sequenti capitulo, surget ante diem, et resumet falconem de sede super manum suam, exibitque de domo, dum erit adhuc obscurum noctis, vt, quemadmodum paulatim et non subito lumen diei adueniet, sic ipse falco paulatim assecuret se ad videndum ea, quae sunt extra domum, sub quadam caligine prius, deinde manifeste, demum manifestius, propter hoc etiam iuuat et melius est, si falconarius incipiat portare extra domum foras falconem semideciliatum, et portet ipsum sic per aliquot dies, deinde deciliatum portabit foras pedester, attendens et faciens, quae sequuntur.

CAPI-

CAPITVLVM LXIII.

Qualiter intrandum eſt et exeundum per portas cum falcone.

Ad exeundum autem de domo foras tempus nubilum aut pluuioſum pluuia pauca, quae deſcendat vt ros, conuenientius eſt, quoniam in tali tempore non poterit falco videre nimis manifeſte ea, quae foris erunt, et pennae et plumae madefient, et ſic minus timebit, et minus attentabit diuerberare ſe, cum ſe ſentiet madefactum, et a tali etiam tempore reddetur piger, ſicut et caetera animalia. Sed quoniam in exeundo de domo foras falconario portanti falconem tranſitus eſt per portam, et de facili poſſet malum accidere falconi, maxime ſi ſe diuerberaret illic, dicamus, quomodo tranſeundum eſt cum falcone per portam, vt non noceat falconi. Quoties igitur falconarius cum falcone debebit tranſire per portam, intrando vel exeundo, cum vocibus conſuetis ad eſcam apponat prius tiratorium in pedibus falconis, et quando falco intendet mordicare tiratorium, ipſe latus ſuum, in quo non eſt falco, intromittat prius in portam, longando a porta et a ſe manum, ſuper quam eſt falco, et capite ſuo intromiſſo ſimiliter in portam, proſpiciat circiter loca illa, ad quae vult tranſire, ſi ſit illic aliquid inſuetum falconi, vnde timere poſſit, et ne falco ex illo timeat, faciat id elongari, vel ex toto remoueri, ſi poteſt. Illo vero remoto vel ſaltem elongato, tranſeat per portam, et deinde tiratorium auferat, hoc autem faciendum eſt, quouſque videbitur eſſe opus, quamdiu ſcilicet timebitur de agreſtitate falconis.

CAPITVLVM LXIV.

Ad quae loca deforis prius portandus eſt.

Poſtquam autem exierit portam falconarius, ipſe vadat ad loca, in quibus nulla erit multitudo rerum inſuetarum falconi, et ſi foris erit aliquis paries, vnde non poſſit tranſire quis, illuc vadat, et vertat ſe ſic, quod teneat dorſum falconis verſus parietem, et tantum appropinquet parieti vel illi loco, quod nihil de inſuetis tranſire poſſit a tergo falconis, inter parietem et falconem, vel inter locum et falconem, et ſi videt aliqua venire inſueta, de quibus timere poſſit falco, non vadat ad illa falconarius, ſed procuret, quod illa non veniant, ſi poteſt, aut quod tranſeant longe ante falconem, et ſi illa debent venire aut tranſire ante falconem, priuſquam illa appropinquent, proferat falconi voces conſuetas ad eſcam, et det tiratorium falconi, vt falco per tiratorium deſinat timorem, quem habet, et multo magis eſt faciendum hoc, ſi res tranſire debeat a tergo falconis. Deportetur etiam falco huc et illuc paulatim ad diuerſa loca deforis, vt diuerſitatem locorum et animalium aſſueſcat videre paulatim. Amplius, ſi in portando falconem foras aduenerit aliquis ventorum, de quibus in ſuccedenti capitulo plura dicuntur, falconarius ſic gyret ſe, quod perſonam ſuam ponat inter ventum et falconem,

cauens, ne ventus vnquam veniat a tergo falconis, quoniam falco, veniente sibi vento a tergo, non staret quietus super manum, sed se multipliciter diuerberaret.

CAPITVLVM LXV.

Quando reportandus de foris intro.

Ex quo autem aliquandiu steterit deforis, et iam lumen diei inualescet, et homines et animalia in maiori multitudine iam incipient ire huc et illuc, redeundum erit cum falcone foris intro, vt ad interiora et exteriora domus, et ad intrandum et exeundum assuescat.

CAPITVLVM LXVI.

Reportandus de foris intro acrius inquietat et diuerberat se.

Cum autem falco portatus fuerit deforis, vidit plura, quae videre non consueuerat in domo, et vidit ea manifestius, et dum fuit sub aëre libero, recordatus est libertatis, quam habuit, dum erat per se in campis, et agrestitas ipsius nondum plene transierat, maxime si ipse erat de agrestioribus, propter hoc habuit plures causas deforis diuerberandi se et quomodocumque aliter inquietandi et fortiores causas, ideo cum maiori voluntate diuerberat se deforis, frequentioribus et acrioribus diuerberationibus, quam in domo, priusquam portaretur foras ad aërem liberum: reportatus etiam de foris intro, recordatur se fuisse foris, et agrestior proinde factus est, et affectat redire ad aërem liberum, et cum maiori voluntate se diuerberat et inquietat ad exeundum foras, et signum huiusmodi est, quoniam, postquam reportatus est ad domum, frequenter respicit ad fenestras et loca lucentia domus, inquietat et diuerberat se versus illa loca, et diuerberationes acriores, vehementiores, et frequentius, quam priusquam portatus fuisset foras, et acrius, quamuis in omnibus fere eosdem modos diuerberationum et inquietationum, dum est agrestis et reportatus in domum, quos faciebat in domo, priusquam portatus esset foras, propter enim agrestitatem maxime faciebat omnes illos modos: sed propter faciem hominis et propter ea, quae erant in domo, cum sit mansuetus ad ea, non facit diuerberationes aut inquietationes, sed illas diuerberationes, quas facit foris ad diffugiendum, et illas, quas facit in domo deportatus, pro voluntate quam habet ad exeundum foras, acriores et vehementiores et frequentiores facit.

CAPITVLVM LXVII.

De remediis et modis remediorum, scilicet tiratorio, irroratione et balneo, quae fiunt contra inquietationes et diuerberationes ipsorum.

Oportet itaque, vt mansuefaciamus falconem ad hoc, vt frequentiae et vehementiae suarum inquietationum et diuerberationum tam faciendarum quam factarum

ctarum succurramus, et dicamus, quomodo debet fieri, non enim est toties dandum sibi tiratorium carneum, quoties vult se diuerberare aut inquietare: nam si daretur toties, impinguaretur nimis, et non detineretur in illa macie, ad quam destringi debet et detineri. Et si non daretur sibi tiratorium, et inquietaret se, quoties appetit, multum esset nociuum plumis, membris suis suisque viribus. Sed hoc modo faciendum erit: quando volet se inquietare, quod cognoscitur per aliqua de signis, quae diximus, dabitur sibi cum vocibus consuetis ad escam tiratorium de aliquo membro plumoso, vt deplumet ipsum, aut de membro ossuoso et neruoso, vbi non possint inueniri carnes.

CAPITVLVM LXVIII.
De irroratione.

Et si forte per huiusmodi tiratorium non dimittet diuerberationes aut inquietationes suas, pro eo quod viderit se pluries deceptum in tali tiratorio, aspergatur falco aqua frigida, et madefiant pennae ipsius. Fiat autem haec irroratio hoc modo: falconarius lauabit ter vel quater aqua frigida, vt omnis viscositas saliuae et phlegmatis existentis in ore suo remoueatur, et aqua frigidior exire possit ab ore, si namque non sic fieret, viscositas saliuae et phlegmatis exiret cum aqua, quando irroraretur falco, et adhaereret pennis et plumis falconis, vnde fierent inuiscatae et sordidae, et aqua exiret calidior ab ore, quae duo non essent conuenientia. Postquam autem os erit ablutum, implebitur aqua frigida cum sufflatu et impulsione labiorum, de illa aqua eiecta in minutas particulas pluribus impulsionibus irrorabitur falco, supra dorsum, et ante pectus, eleuatisque alis sursum irrorabuntur latera, quae sunt prope cor, et tantum irrorentur, quod pennae et plumae madidae fiant, sic namque cessabit vsque ad horam a voluntate quam habebit diuerberandi se, et si ex toto cessabit, non erit iteranda irroratio, si vero propter primam non cessat se inquietare, poterit irrorari secundo et tertio, si opus erit. Debet autem huiusmodi irroratio fieri falconi in loco obscuro, quamdiu durabit eius agrestitas. Iuuamentum autem harum irrorationum multiplex est: nam per irrorationes falco dimittit voluntatem quam habet inquietandi se, et etiam suas inquietationes, ex eo enim, quod irroratio madefacit plumas et pennas, efficit falconem pigriorem, quamdiu falco sentit pennas suas madefactas, non confidit iuuari per eas, vnde stat magis quietus neque attentat dimouere eas, neque volare ad diffugiendum, sentit enim se pigrum et impotentem volare, exspectando, quousque pennae sint desiccatae. Et signum huius est, quia madefactus alas, caudam et plumas totius personae segregat, et excutit se saepius, vt aqua per excussionem cadat citius, et exsiccentur plumae. Iuuamentum autem in hoc est, quod falco refrigeratur per irrorationem, vnde in aestate, et quando calefit, quaque dieta saepius potest fieri haec irroratio. Et quia pennae desiccantur citius,

potest fieri pluries, et hoc etiam iuuat, quod per irrorationem parcitur tiratorio. Est itaque falco mansuefaciendus hoc modo, in casibus praedictis, et quando irrorandus, vt dictum est, et quando dandum erit sibi tiratorium non carnosum, et quando tiratorium carnosum, vt per ipsum carnosum alliciatur ad non carnosum: de carnoso autem parum accipiat, ne excedat debitam quantitatem sui pastus. Prodest etiam ad alia irroratio, sicut dicitur in singulis capitulis de falcone irrorando. Praeterea cum eosdem fere modos diuerberationum et inquietationum quarumcunque faciat deforis super manum, et intra domum, postquam reportatus est de foris, quos faciebat in domo, priusquam portaretur foras, praeseruandus erit a faciendis, et succurrendum factis, eo modo, quo dictum est in illis, quae fiebant in domo, et tanto studiosius et pluribus modis aliis, quanto acriores et frequentiores facere volebat aut faciebat. Vnde istud addendum est in reductione falconis ad sedendum super manum, quod, quando erit deforis, et diuerberabit se post manum; considerandum erit, an sit ventus, an non, et si non erit ventus, reducendus erit ad sedendum super manum ex illa parte, vnde minor sibi est circuitus, si vero ventus erit, falconarius vertat se, quam citius poterit, et manum suam in quamcunque partem aptiorem contra ventum, vndecumque veniat ventus, hoc modo scilicet, quod opponat tergum suum vento, quod si falco, qui iam per huiusmodi versiones ante pectus falconarii se inuenit, nec ventus iam venit ad ipsum a tergo, possit retrahi ad manum, sicut retrahebatur in diuerberatione, quae erat de vna manu versus aliam, facilius enim reducetur hoc modo, cum omnes aues semper habeant vsum insidendi et sedendi contra ventum.

CAPITVLVM LXIX.

De balneo.

Balneum est etiam vna de causis, quae multum valet contra huiusmodi inquietationes et diuerberationes falconis, ad mansuefaciendum ipsum, et assuefaciendum ipsum cum homine: propter hoc dicendum est de balneo pro falconibus. Cum itaque falcones, sicut et caeterae aues rapaces, sint siccioris naturae et calidioris, quam caeterae aues non rapaces, assuescunt balneare se, quando per se sunt et immansueti, quibus, si non balnearent se, acciderent plures morbi de nimia siccitate, vt dicemus in tractatu de morbis, ideo et nos debemus necessario offerre balneum falconibus, non solum dum mansuefiunt, sed quamdiu homo habet ipsos. Fiet autem hoc modo: habeatur tina vna lignea, vel terrea, cuius diameter sit ad minus duorum pedum secundum longitudinem, et sit alta tina tantum, quod contineat aquam vsque ad locum ouariae falconis, et plus aut minus, secundum quantitatem altitudinis tibiarum et coxarum falconis balneandi. Aqua vero debet esse frigida, clara et dulcis, quae nullam habeat in se malam qualitatem, et vas nullam habeat ventositatem, quoniam attraheretur ventositas illa per aquam fluendo

fluendo ad pennas et plumas falconis, et ſic noceret. Haec autem tina locanda erit in loco domus expedito, aut in horto, aut campo extra, ad quem locum canes aut porci vel alia animalia non veniant, neque incutiant timorem falconi. Tempus autem, in quo inuitandus eſt ad balneum, in aeſtate eſt magis conueniens; in hyeme etiam et in aliis temporibus poteſt balneari, ſed in aeſtate, priuſquam calor ſolis intenſus ſit, in hyeme vero, quando iam calor ſolis incipit aſcendere, nam ſi tardius balnearetur, praecipue extra domum, timeretur de aquilis, vulturibus, milionibus, et aliis auibus magnis rapacibus, quae illa hora volant per aërem: et propter hoc falconem agreſtem balneabimus conuenienter in domo. Sed tam in hyeme, quam in aeſtate, et in aliis temporibus, balneabitur, poſtquam iam comederit, debet tamen dari ſibi minus de cibo, quam aliis diebus, in quibus non debet balneari. Si vero falco erit macer, et timetur, quod paucitas cibi addat ſibi ad maciem, poſtquam balneatus erit et digeſſerit cibum prius ſibi datum, poterit ſibi dari de cibo circa ſero tantum, ſcilicet quod ex hoc, quod dabitur, et ex illo, qui ante balneum datus fuit, ſit vnus paſtus ſufficiens. Non autem erit balneandus ſingulis diebus, ſed intermiſſis aliquot diebus inuitandus eſt ad balneum. Falconibus vero agreſtibus, quando iam deciliati ſunt, magis conueniens eſt balneum, et etiam poſtquam manſueti ſunt, etiam quando relaxata eſt ciliatura, adhiberi poteſt balneum, etiam ciliatis, vnde ſi quis facere voluerit, ab eo tempore, quo ciliati ſunt, incipere poteſt aſſueſacere falconem ipſum ad balneandum. Hic eſt autem modus permittendi ipſum balneari: ſi falco erit agreſtis, ponatur ſeſſorium vel lapis iuxta marginem tinae balneatoriae, et ligetur ad ſeſſorium: ſi vero ſeſſorium non habuerit, ſed lapidem, figatur cauilla vna ſeu paſſillus in terra iuxta lapidem, et ad illum paſſillum ligetur longa, et tunc ponatur falco deſuper ſeſſorium vel lapidem ad ſedendum, et teneat capellum, ſi manſueſit cum capello, longa ſit autem tantae longitudinis, quod intrare poſſit balneum falco, et non poſſit pertranſire tinam, et poſtquam poſitus fuerit falco ad ſedendum, ſi eſt de illis, qui manſueſiunt cum capello, leuabitur capellum, et recedet ille, qui leuabit capellum, a falcone, ſtans tantum a remotis, quod falco, dum ſe balneabit, non poſſit timere de ipſo, tamen videat falconem, dum ſe balneabit, ſi vero eſt de nouiter deciliatis, qui manſueſiunt ſine capello, ſimiliter deponendus erit iuxta balneum, vt ſe balneet, ſi voluerit, et non ſtabit falconarius cum ipſo, quando falco agreſtis ſe balneabit. Poſtquam vero balneatus erit falco agreſtis et exierit de balneo, redeat ille falconarius ad falconem hoc modo, ambulabit in circuitu.

REX.

Dimittens falconem verſus manum, ab illo latere manus, cum qua leuaturus eſt falconem, remouendo ſemper faciem ſuam ab aſpectu falconis verſus aliud latus, ex quo falco non eſt portandus, approximando ad ipſum paulatim, inuitans ipſum ad carnes, quas portabit ei in manu, cum qua leuari debet, ſeu tiratorium, et

ſubleuabit ipſum ſuper manum, ſicut debet ſubleuari ſeſſorio, et tenebitur ſuper manum ad ſolem, donec ſe perungat, et quouſque exſiccentur pennae, ſi ſolis non taedet eum, quia tunc in vmbra deberet teneri. Perungere autem dicimus, quando poſt balneum, aut etiam ſine balneo, falco accipit cum roſtro ſuo de pinguedine, quam habet ſuper dumos et caudam, vbi ſcilicet ſunt duo quaſi teſticuli, et modicum virgae, et de ſic accepta pinguedine perungat cum roſtro ſuo pennas et plumas ſuas et vngues ſuos ex vtroque latere. Iſtud autem perungere facit falco, quoties balneatus eſt, et aliquando etiam, quando non eſt balneatus. Si vero, quando falconarius redibit ad falconem balneatum, porrigendo ſibi carnes, ipſe voluerit guſtare de carnibus, approximet ei, quantum plus tolerare poteſt, ita quod non paueſcat de tali approximatione, et ſedeat tunc non in oppoſitione faciei falconis, ſed collateraliter, ex illo ſcilicet latere, vnde leuari debet falco, exſpectando, quouſque pennae exſiccatae fuerint, et tunc iterum praeſententur ſibi carnes, et ſubleuetur ſuper manum, et ſi non perungit ſe, teneatur ſuper manum in vmbra, donec ſe perungat, ſi vero teneat alas apertas, et caudam et plumas et pennas apertas et ſegregatas, quod delectatur in ſole, ſignum eſt. Si vero falco, qui debet balneari, ciliatus eſt, aut relaxata eſt ei ciliatura, manus, ſuper quam ſedet, approximetur balneo, et tunc percutiatur cum virgula vna lignea in aqua, ſic quod falco audiat ſonitum aquae, qui ſi appetit balneare, inclinabit perſonam ſuam ad aquam, et extendet roſtrum ſuum verſus aquam, et tunc manus, quae ſuſtinet falconem, approximetur aquae tantum, vt pedes eius ſentiant aquam, et iterum moueatur aqua cum virga, audiens enim ſonitum aquae, et affectans ire illuc, mutabit pedes ſuos deſuper manum, et intrabit balneum, et poſtquam introiuerit balneum, retrahatur manus, et permittatur balneari, et nihilominus iterum inuitetur ad balneationem, quandoque percutiendo aquam cum virgula. Poſtquam igitur balneatus erit et volet exire, quod cognoſcetur ex eo, quod circumquaque mouebit ſe ad exeundum, accipiatur longa cum alia manu et trahatur, ſic approximando manum, cum qua portari debet, quod iacti recipiantur in ipſa manu prope pedes ſuos, et ſic tollatur ſuper manum et teneatur ad ſolem, donec exſiccentur pennae, et donec ſe perungat. Si vero nollet ſe balneare, quod cognoſcetur, quia mouebit ſe ad aliam partem, quam ad balneum, et inquietabit ſe, non balneetur, nec cogatur balneari, et alii falcones ſimiliter non cogantur, quando nolunt. Si vero falco, qui debet balneari, iam manſuefactus eſt, ligabitur cum longa, ſicut dictum eſt, aut tenebitur ipſa longa, et percutiatur aqua cum virgula, et permittetur balneari, et poſtquam erit balneatus, fiet ei, ſicut dictum eſt, quod debet fieri aliis, ſtatim enim ſumatur ſuper manum, quouſque ſe perungat, et quouſque pennae ſint exſiccatae. Iuuamentum autem eſt in balneo, quoniam falco conſeruatur inde ſanior, et fit manſuetior, et ſi calet plus debito, refrigeratur per balneum, et multas inquietationes et diuerberationes dimittit falco per vſum balnei, quas non dimitteret, niſi eſſet vſus balnei. In eo etiam, quod tenetur ſuper

manum,

manum, quousque pennae et plumae sint desiccatae, et quousque se perungat, iuuamentum est non modicum ad mansuefactionem falconis. Balneatio itaque et irroratio, et frequens exhibitio tiratorii carnosi et non carnosi, sunt de causis, quae prohibent falconem tam frequenter diuerberare aut aliter inquietare se, qui falco assuefit portari foras a pedite, quibus diuerberationibus, quoties fecerit, falconarius subueniat, quemadmodum subueniebat factis in domo. Caeterum in factis extra domum, quando regyrat se falconarius pedes ad reducendum falconem super manum, et in aliis etiam diuerberationibus, in quibus non conueniat ipsum regyrare, attendat, quod in reducendo falconem super manum, quando ventus erit, ventum non recipiat a tergo falconis, sed semper ab anteriori parte, ventus enim veniens ab anteriori parte falconis iuuat ipsum redire super manum. Amplius, falconarius pedes assuescere debet falconem extra domum ad minus malas diuerberationes, quanto plus poterit, et defendere ipsum omnino a magis malis, vt faciebat, quando assuefiebat falco in domo. Causae vero speciales, propter quas se diuerberat aut inquietat falco extra domum, dicentur conuenientius in capitulo succedenti, quando falco assuefit portari foras ab equite. Qualiter autem ponitur ad sedendum, et super quam sedem, et qualiter ligatur ad perticam, aut soluatur de pertica, dictum est in praecedenti capitulo, quando deciliatus mansuefiebat in domo. Haec igitur omnia, quae diximus debere fieri falconi, qui assuefit portari extra domum a pedite, fiant vsque ad tot dies, quod falconarius cognoscat falconem iam bene assuetum et bene tolerantem portari foras a pedite.

CAPITVLVM LXX.

De mansuefactione falconum facienda foris ab equite, et temporibus aptis ipsi mansuefactioni.

Postquam omnia, quae diximus facienda in mansuefaciendo falconem, portando ipsum foras, a pedite facta erunt per aliquot dies, debebit idem falco mansuefieri ad eadem portandus foras ab equite, in quo obseruanda sunt praedicta, et praeterea, quae tempora sunt apta ad hoc, et quae non, quorum morum debet esse eques, quae sunt necessaria habere falconarium secum, quem modum debet habere in ascendendo super equum, quae loca debet cauere equitando, propter quas causas diuerberat aut aliter inquietat se falco, qui assuefit portari foras ab equite, et quomodo subueniendum est diuerberationibus ipsis, quando redeundum est ad domum, et quomodo de equo descendendum cum falcone, dicendum est.

Quamuis autem non omnia tempora sint apta omnibus falconibus, sed diuersa diuersis, tempus tamen tranquillum et quietum sine vento generaliter bonum est omnibus falconibus: sed si aestas est, melius est nubilum, quia minus calidum et tardius calescit, falconibus etiam agrestibus et immansuetis, quanto

magis

magis nubilum, tanto melius est: nam tempus nubilum, pluuiosum non grossa pluuia, sed minuta, sine vento, bonum est semper ad portandum foras falcones nondum mansuefactos, tam ramagios quam nidasios, tempus namque tale madefacit pennas et plumas falconum, reddit ipsos pigros et desides, et quia pigriores efficiuntur per hoc tempus, et pennae ipsorum ineptae ex pluuia ad volandum, minus inquietabunt se, aut diuerberabunt se, quod satis est expediens ad mansuefaciendos falcones. Tempus pluuiosum, grandinosum, niuosum, ventosum ventis validis aut aliter malarum qualitatum, malum est; omnes tamen venti, qui veniunt a tergo falconarii, quoniam falco ex persona falconarii defenditur ab illis, siue super dextram manum siue super sinistram portetur, minus mali sunt, anteponi namque poterit manus portans falconem ante pectus falconarii, et ob hoc ventus, qui directe venit per medium dorsi falconarii, minus malus est aliis venientibus a tergo. Omnes venti venientes ab anteriori parte falconarii deteriores sunt, quoniam falco non potest habere aliquam defensionem contra huiusmodi ventos, vnde ille, qui directe venit ad medium pectoris, deterior est caeteris venientibus anterius. De omnibus venientibus a quouis latere falconarii ille, qui appropinquabit magis ad anterius, peior erit inter ipsos, et ille, qui magis appropinquabit ad posterius, minus malus erit inter eos. De huiusmodi autem temporibus dicitur amplius in capitulo de portando falcones de regione in regionem.

CAPITVLVM LXXI.

De equite, qualis esse debeat, et quae secum foras portare debeat.

Quis et qualis debet esse, et quorum morum, dicitur plene in tractatu de venatione girofalconis ad grues. Falconarium vero necessarium est habere semper secum tiratorium non carnosum, et etiam carnosum, quod sit de illis carnibus, quas falco libentius comedit et melius digerit, de quibus dabit ad mordicandum falconi, quantum expedire videbit. Nos tamen non possumus dicere falconario, quae carnes sint appetibiliores falconi, pro eo quod non omnes falcones comedunt aeque libenter omnes carnes, quidam enim falconum comedunt quasdam carnes libentius, quidam alias; consideret tamen hoc falconarius in hoc, et videat, quas carnes libentius comedit falco et melius digessit de diuersis carnibus, quas diebus praeteritis exhibuerat ei, illas secum portet, aut tiratorium de ipsis. Falconarius volens assuefacere falconem ad delationem super equum, prima vice surgat ante diem, et capiat falconem de sede super manum suam, quam volet, qui, si vult ascendere super equum a parte sinistra equi, et sumpserit falconem super manum sinistram, transmittet falconem ad dextram manum, et sumens ipsum de sinistra, quemadmodum de sede ad manum assumpserat, postea det tiratorium falconi, inuitans ipsum vocibus consuetis ad mordicandum, deinde ponat pedem suum in staffa sellae, accipiens arcum sellae anteriorem cum manu

sua

sua sinistra, super quam iam non est falco, posteriorem autem cum dextra super quam est falco, et postea firmet se super staffam sellae et ascendat, et antequam mittat crus suum dextrum ad aliam partem, remoueat dextram manum super quam est falco, de arcu sellae, et sedeat super sellam. Hoc modo enim non laedetur falco in ascensu falconarii super equum, et multo minus se inquietabit ex tali modo ascensus, et si se inquietabit, minus periculum erit sibi. Si vero falconarius assumpsit falconem de sede super manum dextram, et velit ascendere super equum a parte dextra equi, transmutet falconem ad manum suam sinistram et faciat e conuerso; quando etiam transmutabit falconem de vna manu ad aliam, quatenus cum minori periculo possit ascendere, vt diximus, oportet quando ventus erit, quod caput equi opponatur vento, et si non transmutat vt diximus, oportet quod cauda equi opponatur vento: nam his modis veniet ventus contra pectus falconis, quod autem ventus superueniat contra pectus falconis, dum ascendit super equum, melius est, minus namque inquietat se falco, si ventus veniat ex opposito ante ipsum, quod si falconarius aliter ascenderet super equum, verbi gratia, si cum manu cum qua portat falconem apprehenderet arcum anteriorem sellae, aut collum aut comam equi, vt plures faciunt, ascendendo posset falco intercipi inter pectus falconarii, et arcum sellae anteriorem, vel collum equi, aut falco per motum colli equi posset pauescere et se diuerberare aut aliter inquietare. Amplius, si falconarius teneret falconem super manum, et ita apprehenderet collum equi, aut arcum anteriorem sellae, facies falconarii directe supponeretur faciei falconis, vnde magis timeret falco, et haberet maiorem materiam diuerberandi, et si falco diuerberaret se super collum equi, accidere posset, quod equus ex motu falconis timeret et fugeret, et ex hoc sequeretur maior inquietatio falconis, et falconarius facile posset cadere. Est ergo melius ascendere super equum cum falcone, eo modo quem diximus. Ad hoc autem datur tiratorium falconi, dum ascenditur super equum, quod falco qui agrestis est, et nondum assuetus equo, neque ascensui falconarii in equum, facile diuerberaret se, si ascenderetur tiratorio non dato sibi. Est itaque dictus modus, quem debet falconarius habere in ascendendo cum falcone super equum. Amplius falconarius postquam erit eques, cum falcone equitet suauiter, et ad loca de quibus minus possit timere falco, etenim falco qui nouus est, ad motus equi et falconarii super equum posset de facili perterreri, ad ipsos scilicet motus equi duros et incognitos, et ad loca forinseca, et ea quae sunt in eis. Loca vero ad quae poterit equitare cum falcone, huiusmodi sunt, in quibus non sunt vallones, neque syluae, neque aquae multae, neque currus, neque multitudo hominum, aut animalium aliorum, aut frutices, aut dumi, de quorum omnium sonitu, quando equitatur per ipsa, timet falco, de quibus omnibus iam dicetur plenius, scilicet in causis propter quas diuerberat aut inquietat se falco.

CAPITVLVM LXXII.

De portatione falconum non mansuefactorum de regione in regionem, horis, temporibus, et locis conuenientibus ad portandum.

Dictum est quomodo mansuefiant falcones in domo et extra domum sine capello, quos non est opus portare de regione in regionem priusquam sint mansuefacti . . . quos opus est portari; falco namque qui nouiter captus est et ciliatus, priusquam portetur de regione ad regionem, assuescat comedere, et cognoscere sonos inuitantes ad escam, et interim dum assuefit ad haec, debet tractari huc et illuc, saepius quam si non esset transferendus de regione ad regionem, quatenus minus se inquietet ad transportationem quae fiet sibi. Cum etiam omnes falcones, et plus qui capiuntur syluestres, capiantur in aestate autumno et vere, vt dictum est supra, nam pauci ex incidenti capiuntur in hyeme; Si erit de illis qui capiuntur aestiuo tempore, debet portari per noctem, maxime in calidis regionibus, in nocturno enim tempore non possunt sentire splendorem aëris, quem splendorem in die sentiunt, quamuis sint ciliati, et per noctem non audiunt cantus auium, quarum aliquas rapere consueuerunt, ad quas se inquietant, nec audiunt aliquid vnde timere debeant, et naturaliter falcones pigriores in nocte efficiuntur, et libentius quiescunt, sicut et caeterae aues, et aër noctis minus calidus est, quam aër diei; omnia enim quae dicta sunt, si per diem portarentur, essent eis causae inquietationum et diuerberationum, quare minus conuenienter et difficilius portarentur. Si tamen esset opus portare ipsos per diem, surgat falconarius summo diluculo, et portet falconem donec calor incipiat, et in calore permittat ipsum quiescere, et si oporteat ipsum portare dum calor erit, aspergatur frequenter cum ore aqua frigida, vt dictum est supra, quando etiam portabitur in calore diei, dabitur sibi pastus in via, et madefactus in aqua frigida, non dabitur totus vna vice, sed distribuetur pluribus vicibus, vt defendatur ab inquietationibus et diuerberationibus suis: quod si totus pastus daretur eis vna vice, nociuum esset digestioni eorum, propter motum qui fit in portando: madefactionem autem carnium in aqua frigida conuenit fieri, pro eo quod omnes aues rapaces et falcones praecipue, calidi sunt et sicci, vnde si in feruore aestatis per diem portarentur, cum agrestes sint, necessario inquietarent et diuerberarent se, et sic calefierent et desiccarentur magis, quapropter si darentur eis carnes non madefactae in aqua frigida, adurerentur, et esset occasio morbi, propter hoc dantur eis carnes infrigidatae et humectatae in aqua frigida, ex eis enim sic praeparatis, resistitur caliditati et siccitati acquisitae per inquietationes. Hic ergo est modus portandi falcones qui capti sunt nouiter per aestatem; si autem erunt capti nouiter in autumno, et deportari debeant, quamuis tempus autumni minus sit calidum, quam tempus aestatis, conuenientius portabuntur per noctem propter plures causas ex his quas diximus. Si vero opus erit portare per diem autumni, faciat quae-

cumque

cumque diximus facienda in die aeſtatis, ſi viderit eſſe tempus. Si autem per hyemem portari debeant, portantur conuenientius per diem quam per noctem, cum nox multo magis ſit frigidior quam dies, vbi non timeretur de inquietationibus ſuis quas facerent eo quod ſentirent ſplendorem aëris. Vnde cum magis timendum ſit de inquietationibus diurnis, quam de frigore nocturno, melius portabuntur de nocte hyemis, quam per diem. Quando autem in nocte hyemis portari debebunt, non eligatur nox ſerena, nam ſerenum noctis in hyeme conſueuit eſſe frigidius, et maxime in frigidis regionibus. Et quando per diem portari debebunt, ſerena dies congrua eſt ſine vento magis et nubilo, et nubiloſa dies ſine vento et frigore: quamuis enim claritas aëris nociua ſit, propter id quod dictum eſt, tamen calor per ſplendorem ſolis intenditur, qui prodeſt falconi in hyeme, idcirco tantum vti magis debet tiratorio in hyeme quam aeſtate, cum hyeme non ſint irrorandi, vnde et falconarius non ſummo diluculo ſurgat in hyeme, ſed orto iam ſole. In regionibus autem frigidis, ſiue per diem, ſiue per noctem hyemis portare oporteat falconem, falconarius habeat chirothecas piloſas deforis in manibus, ſuper quas ſedeant falcones, per hoc enim habebunt pedes calidiores, et exinde totam perſonam, et minus laedentur a frigore. Quando etiam capti ſunt in vere, et portari debent de regione ad regionem, faciendum erit in omnibus fere quemadmodum in autumno, ver enim aequale tempus eſt et autumnus, quamuis non tantum aequalis. Ex praedictis itaque ſequitur, quod in omni tempore nox eſt conuentior ad portandum falcones de regione in regionem. Tempus vero hyemis, ſiue per diem ſiue per noctem portari debeant falcones, minus conueniens eſt caeteris temporibus: nam per noctem eſt nimia frigiditas, et per diem inquietabunt ſe ad ſplendorem diei, nec poteſt ſubueniri eis ex aqua frigida, irrorando, multum enim infrigidantur, et aſperitas temporum plus abundat in hyeme quam aliis temporibus. Aeſtate etiam minus conuenienter portantur quam vere et autumno, nam ſi per diem aeſtatis portabuntur, intenſus calor erit eis nociuus, ſi vero per noctem, et habeat facere longum iter, non poterit iter ſuum perficere priuſquam ſuperueniat calor diei ſequentis, praecipue in frigidis regionibus, in quibus noctes ſunt multo breuiores quam in calidis. In vere autem melius eſt quam in autumno, pro eo quod veri ſubſequuntur dies meliorum qualitatum, quam ſubſequuntur in autumno. Qualitates autem aëris magis conuenientes ad portandum falcones in die, ſunt hae: nebuloſum tempus, nebula denſa, et ſine vento, conuenientius eſt, et tanto amplius quanto nebula denſior eſt, tali namque tempore minus ſe inquietant et diuerberant, quoniam pigriores efficiuntur ex eo, et minus ſentiunt de ſplendore diei, tempus nubilum, pluuioſum pluuia minuta, et ſine vento, etiam in die bonum eſt, quoniam pennae falconum madefiunt, et propter rationes praedictas etiam bonum eſt tempus nubilum, ſine vento et non pluuioſum bonum eſt, quamuis non tantum quantum praedictum. Huiuſmodi ſiquidem tempora praedictarum

qualitatum, bona ſunt et conuenientia, per ver aeſtatem et autumnum, et per hyemem etiam haec eadem tempóra conuenientia ſunt, praeterquam pluuioſum. Tempus grandinoſum in omni tempore anni nociuum eſt, quoniam grandines percutiunt falcones, et raro accidunt grandines ſine valido vento. Tempus pluuioſum pluuia groſſa, pro eo quod cum ſemper ſit ventoſum, malum eſt, et quoniam madefacit falconem plus debito. Tempus niuoſum in autumno et vere minus malum eſt, grandinoſo et pluuioſo, ſi eſt ſine vento. Si tamen haec tempora mala incidant falconario equitanti, et viderit quod tempus tranſire cito debeat, recommendet ſe vel ad arborem, vel ad alium locum, quouſque tranſeat, et ſi non, protegat et defendat falconem, cum perſona ſua et galero ſuo quanto melius poterit, approximando falconem pectori ſuo, et opponendo ſe inter falconem et malum tempus, et ſi deuenerit ab anteriori, vertat tergum ſuum contra malum tempus, et quouſque pertranſeat, ſi non habebit vbi ſe recommendet. Sed quia non poteſt eſſe, quin aliquando portetur in tempore ventoſo, quod generaliter malum eſt, et vnus ventus peior eſt alio, oportet dicere qui venti deteriores ſint aliis. Omnes autem venti qui veniunt a tergo falconarii minus mali ſunt caeteris, quoniam falco defenditur ab illis per oppoſitionem falconarii, ſiue ſuper dextram ſiue ſuper ſiniſtram portetur falco, anteponenda enim eſt manus cum falcone pectori falconarii, et ſi ſuperueniant grandines, vel pluuia groſſa, non nocebunt ei, cum pertranſeant dorſum falconis, pectore falconarii antepoſita, non tangentes falconem propter oppoſitionem perſonae falconarii, et venientes a tergo debiliores fiunt, ex eo quod falconarius cedit eis in ſuo inceſſu, inde eſt quod ille ventus qui venit per medium dorſi falconarii, minus malus eſt aliis venientibus a tergo. Omnes autem venti venientes ab anteriori parte, deteriores ſunt omnibus aliis, quoniam ex inceſſu falconarii contra huiuſmodi ventos, fit eorum fortitudo maior ex alterutra percuſſione hominis ad ventum, et e conuerſo, et quoniam falco non poteſt habere aliquam defenſionem a falconario contra huiuſmodi ventos, vnde ille ventus qui veniet ad medium pectoris, deterior eſt caeteris venientibus ab anteriori. De omnibus vero ventis venientibus a quouis laterum falconarii, ille qui magis appropinquabit venientibus a tergo falconarii, minus malus erit inter collaterales. Contra collaterales autem dextros, poteſt ſubueniri tranſmutando falconem ad ſiniſtram, quatenus ventus non veniat a tergo falconis. Contra collaterales ſiniſtros e conuerſo, et ideo anteriores venti deteriores ſunt collateralibus et poſterioribus, cum neque poſſit ſubueniri per tranſmutationem falconis de manu in manum, neque ex oppoſitione perſonae, cum adueniat ex oppoſito ante hominem.

CAPI-

CAPITVLVM LXXIII.
De locis.

Locorum etiam quaedam ſunt deteriora, aliis: in omni enim tempore per ſyluam melius eſt portare falconem; nam ſiue calor ſit, ſiue frigus, ſiue ventus quicunque, ſiue grandines, ſiue niues, ſiue pluuiae, minus moleſtabunt falcones, dum portabuntur per ſyluam, et ſyluam dicimus quae ſit de arboribus altis. Loca plana ſine vento bona ſunt, cum vento vero meliora ſunt valloſa loca planis, quoniam ventus minus poteſt in conuallibus: colles vero et alta loca, tempore ventoſo deteriora ſunt, pro eo quod venti perflant alta magis, nemoroſa et fruticoſa loca mala ſunt, propter ſonum quem faciunt rami ex greſſibus equorum, et non poſſunt defendere falconem a vento et pluuia, neque a calore, neque ab aliis: nemora dicimus de minoribus arboribus. Aquoſa vero loca mala ſunt propter ſonitum aquae, praecipue cum falcones timeant aquam. Per ciuitates et villas non eſſet malum, niſi timeretur de tranſitu et caeteris ſonis animalium, aliarumque rerum. Si autem falco qui debet portari de regione in regionem, ad tantam manſuefactionem ſit deductus, quod relaxata ſit ei ciliatura priusquam portetur, debet totaliter ciliari, quatenus dum portabitur, non videat cauſas per quas poſſit ſe inquietare, et poſtquam erit ciliatus, portetur, et fiat ei ſecundum quod de ciliato dictum eſt ſupra. Et ſi falco qui debet portari de regione in regionem ad tantam manſuefactionem ſit deductus, quod totaliter ſit deciliatus, priusquam portetur debet ciliari vſque ad medietatem oculorum, quia ſi totaliter ciliaretur, rediret ad ſuam priorem agreſtitatem, et perderetur totum illud ad quod iam manſuefactus erat, et ſi non ciliaretur, inquietaret et diuerberaret ſe tantum in via, quod eſſet nociuum ei. Poſtquam ergo erit ciliatus vſque ad medietatem oculorum, portetur, et fiat ei quod fiebat praedictis, et tanto plus ſubueniendum erit ei cum tiratorio et aliis, quanto ex eo quod aliquantulum videt, magis habet occaſionem diuerberandi, ſe et inquietandi plus quam praedicti qui ſunt ex toto deciliati. Si autem iter tam longum ſit quod non poſſit durare ciliatura, et oportet ipſum pluries capi ad ciliandum, et pluries ciliari ſi ciliatus portari debet, pro eo quod ex frequenti ciliatione et ex frequenti captione fieret agreſtior, et magis odiret hominem, et palpebrae vaſtarentur, expedit quod in portando manſuefiat, et fiant ei caetera quae fiebant in domo per aliquot dies, et tunc relaxetur ciliatura, et per aliquot dies portetur ſemideciliatus, et manſuefiat vſquequo totaliter decilietur, deinde portetur totaliter deciliatus et manſuefiet per viam: Quamuis hic modus non ſine difficultate fiat, et non ſine fatigatione falconis, cum non arte ſed vi fiat, cum non poſſint ſibi fieri ea quae fiebant ei in domo, nec eo ordine. Sed quando neceſſe erit fieri vt portetur, fiat ſic: quod falco deciliatus portari debet in nocte, aliquot diebus, deinde falconarius ſurgere poterit ante diem, et portare ita falconem quod perueniat ad locum in quo ho-

ſpitari debet in aurora, et gradatim aliis diebus ſequentibus, poterit ipſum portare cum maiori claritate diei, quouſque ſecure poſſit eum portare per diem. Sed ſiue per diem, ſiue per noctem portari debeat deciliatus, habeat ſemper tiratorium paratum defendere ipſum ab inquietationibus et diuerberationibus, quoties erit neceſſe. Et licet portare per ſyluas aut per valles ſit conueniens ciliatis, pro eo quod non inquietant ſe ex illis cauſis, cum non videant: tamen deciliatis non conuenit portari per ſyluam nec per valles, cum naturaliter odiant eſſe in ſyluis et vallibus, ſemper enim alta petunt, vt videant a remotis. Et ſi falco qui debet portari de regione in regionem ad tantam manſuefactionem ſit deductus, quod in omnibus aliis iam ſit manſuefactus, praeterquam in loyro et caeteris quae ſequuntur, portetur deciliatus temporibus debitis, ſiue ſit nidaſius, ſiue ramagius, et cum tiratorio et caeteris quae diximus praeſeruentur ab inquietationibus et diuerberationibus.

CAPITVLVM LXXIV.

De inquietationibus et diuerberationibus, quas facit falco ſuper manum, ſedilibus, perticis, et ſignis ipſarum.

Falco qui non erit manſuefactus ſecundum ordinem et ſecundum modum quem diximus, faciet haec ſigna in principio ſuae aſſuefactionis, et faciet eadem etiam diu poſt principium: quando falconarius accedit ad tollendum ipſum deſuper perticam altam, falco diſtringit pennas et plumas ad ſe, et etiam applanat et diſtringit ad ſe plumas capitis, excutit ſe contra falconarium, infigit intuitum ſuum in viſum eius, et quanto falconarius magis approximat, tanto amplius diſtringit ad ſe plumas, et exacuit ſe falco verſus falconarium, et ex quo falconarius iam proximus erit vt extendat manus ſuas ad diſſoluendum falconem, vel quando iam extendit, ad hoc falco diuerberat ſe per longum perticae, aut ex alia parte perticae, quaerens diffugere ab homine. Et ſi de pertica ima, aut ſedili tolli debeat, facit eadem ſigna, et tanto amplius, quanto magis timet in ſedilibus imis a rebus ſuperuenientibus ei. Poſtquam iam eſt reſumptus ſuper manum, facit haec ſigna: reſpicit faciem portantis, et facies approximantium ei ab anteriori, et multo magis approximantium a poſteriori, quaerens inquietare ſe, aut diuerberare, et vix aut nunquam ſtabit ſuper manum plumis laſſis, tenet enim eas ſemper diſtrictas, raro erigit vnum pedem, vt ſaepe accidit bene manſuefactis, raro perungit ſe, raro perquirit pennas ſuas roſtro, et raro excutit ſe ſuper manum, diuerberat ſe deorſum et retrorſum, et aliquando exclamat, et facit caeteras malas diuerberationes quas diximus, et quando retrahitur ſuper manum, reſpicit faciem portantis, quando autem paſcitur, aliquoties mordicat carnes poſtea reſpicit faciem portantis, et aliorum circumſtantium, et ſi nulli circumſtant, reſpicit circumcirca. Et quotiens homo cum ipſo aſcendit in equum, inquietat ſe et diuerberat, et dum

dum portatur ab equestri, timet multum ab omni causa, de qua debet timere falco, et quando descendit cum ipso falconarius de equo, inquietat se et diuerberat. Vix vnquam balneabit se si falconarius stabit sibi propinquus; postquam autem balneatus erit, vix poterit tolli super manum quando se diuerberat, etiam cum tiratorio, cum omnis falco postquam est madefactus, minus velit tiratorium, quamuis sit carnosum. Qui autem ab huiusmodi vitio emendari debet, sic emendari debebit contra ea quae facit.

CAPITVLVM LXXV.

De remediis faciendis contra inquietationes et diuerberationes falconum, super manu, sedilibus et perticis.

Remedium contra ea, quae facit falco super sedes, est hoc: Falconarius debet saepe requirere falconem cum tiratorio carnoso, et offerre sibi tiratorium, et non debet approximare perticae, neque sedi sine tiratorio, et quando tollere debebit falconem, tollat ipsum cum tiratorio, eo modo qui praedictus est, hoc autem faciat falconarius quousque falco iam non timeat de ipso, sed affectet videre ipsum. Remedium ad ea quae facit super manum est, quod falconarius non aspiciat in faciem falconis ex improuiso, sed porrigat saepe sibi tiratorium super manum; et vt falco assecuret se ad videndum faciem portantis ipsum, quoties ipse volet intueri falconem, ponat tiratorium inter faciem suam et faciem falconis, vt falco accipiat tiratorium versus faciem hominis primo longius, deinde proximius, nam sic saepe faciendo, propter tiratorium assuefiet ad diligendam faciem, de qua timere solebat. Remedium contra ea, quae facit quando ascenditur super equum est: quod detur sibi tiratorium quoties ascenditur super equum, et falconarius ascendat super equum quanto suauius poterit, illo modo qui dictus est supra. Contra vero ea quae facit super manum equitantis, est, quod falconarius sit sollicitus et attentus, percipere omnia de quibus timere potest falco, et porrigatur tiratorium falconi priusquam perueniat ad causam timoris, in descensu etiam de equo, porrigatur sibi prius tiratorium carnosum. Contra inquietationes et diuerberationes, fiat secundum quod dictum est supra. In balneando vero fiat quicquid dictum est, blandiendo ei cum tiratorio scilicet et cum aliis, quae dicta sunt, quousque assuefiat ad balneandum se prope hominem. Illi autem falconi qui male mansuefactus est, vt timeat de facie hominis, et de aliis rebus supradictis, et tamen bene portatus est, cilientur oculi, et fiat quicquid supradictum est in cap. assuefaciendi falconem ad videndum faciem hominis et ad caetera. Illum autem qui bene portatus est, et male mansuefactus, tantum quod timeat de facie hominis et de caeteris, et etiam defatigatus est ex longo itinere, oportet ciliare aut totaliter aut vsque ad medietatem oculorum, secundum agrestitatem quam habebit: nam si multum erit agrestis, totaliter ciliabitur, si parum erit

agrestis,

agreſtis, ciliabitur vſque ad medietatem oculorum, et debet poni ad quieſcendum ſuper ſedem imam, faciendo ea quae diximus, nam ſi macer eſt debet impinguari, non tamen quod per pinguedinem redeat ad agreſtitatem, et poſtquam ſufficienter quieuerit, manſuefiat eo modo quem exigit agreſtitas ſua. Illum autem falconem qui non eſt male manſuefactus, neque timidus ad faciem hominis, et ad caetera, ſed tamen eo quod portatus eſt longo itinere, et quandoque eſt de illis qui naturaliter ſe diuerberant, eſt fatigatus, debemus ponere in domo obſcura ad quieſcendum, et ſi per hoc non ceſſabit ab inquietationibus ſuis, neque quietem recipiet, debet ciliari, et debet ei ſuccurri diuerberationibus ſuis factis et faciendis quemadmodum dictum eſt. Illi autem qui naturaliter diuerberant ſe, multum defatigantur plus longo itinere quam caeteri: nam ex itinere et ex ſuis diuerberationibus ſe multum fatigant, et hoc accidit pluribus ex eo, quod a principio manſuefactionis fuerunt nimis macrefacti.

CAPITVLVM LXXVI.

De ſignis falconum male portatorum.

Falco vero qui per longum iter male portatus eſt, vel diu male portatus eſt, facit haec ſigna: tenet alas demiſſas, cauda non deſcendit in directo dorſi, appodiat ſe ſuper manum cum cauda ſua, et verberat manum cum cauda, cauda facit gibbum in loco in quo continuata eſt dorſo, non tenet pennas caudae recollectas inuicem, neque coadunatas, non tenet pedes aequaliter diſtantes, firmat ſe ſuper vnum pedem plus quam ſuper alium, ſtringit cum pedibus manum portantis, ſi commoueatur manus ſuper quam eſt, non audet commutare pedes ſuos, ſed apprehendit ſtrictius manum, timens ne cadat, excutit ſe, et diuerberat debiliter, non flagellat alis, ſed extendit quandoque vnam alam, quandoque aliam, quandoque ambas, et crura ſimiliter, tenet oculos laſſos, et claudit quandoque vnum, quandoque ambos. Haec ſunt ſigna quae facit ſuper manum, et ſimilia facit quando ſedet ſuper perticas aut ſedile; plures diuerberationes et inquietationes erunt in falcone, qui conſuetus erat bene portari, quando ſtabit ſuper manum mali portatoris, quam in illo falcone qui ſemper male portatus eſt, quando ſtabit ſuper manum mali portatoris: ille enim tanquam non vſus malo portatore, neſcit eſſe ſuper manum mali portatoris, et facit omnia ſupradicta, et diuerberat ſe, quamuis ſit de illis falconibus qui naturaliter parum ſe diuerberant, et diuerberando deiicit ſe de manu mali portatoris, quoniam non libenter ſtat ſuper manum eius. Hic autem tanquam deuictus et defeſſus, et vſus malo portatore, ſuſtinet ſua mala. Signum autem certum et euidens, quod falco diuerberat ſe et inquietat, ex malo portamento eſt, quod quando redit de manu mali portatoris ad manum bene portantis, excutit ſe ſuper manum boni portatoris, et quieſcit poſtmodum in ea, quemadmodum de manu bene portantis ad perticam vel ad ſedile, excutit

cutit illic se, per quod excutere innuit quod membra quae erant defatigata reaptat, et pennas collocat quae fuerant desiccatae ex malo portatore, in pertica etiam aut sedili facit hoc idem libenter pro eo, quod pertica et sedile firmiora sunt sibi, quam manus quaecunque. Illi qui male portatus est, et tamen adeo est bene mansuefactus, quod non est timendum neque de facie hominis, neque de aliis rebus supradictis, remedium fiet hoc modo: non debet ciliari, cum non inquietet se neque diuerberet, sed vtile est quod ponatur ad sedendum et quiescendum, et ad maiorem cautelam in domo non clara, et super sedem imam, et in hyeme ponatur palea, aut foenum, aut aliquod molle super terram, circa sedem, et in aestate sabulum vt quiescat desuper, et vt pennae saluiores sint et pedes, et dum est in domo obscura, falconarius visitet ipsum frequenter, blandiendo ipsi cum tiratorio, ne per obscuritatem domus, et per absentiam hominis posset redire in agrestitatem, vnaquaque vero vice quando debebit pasci, trahatur de domo obscura et pascatur inter homines, vt permaneat in mansuetudine sua, et si fuerit nimis macilentus, dentur sibi carnes, et impinguetur, non tamen tantum, quod per pinguedinem possit redire ad suam agrestitatem pristinam, si enim impinguaretur tantum quod nollet tiratorium, defatigaret se multum, et non proficeret sibi quies, quae data fuerat ipsi, et si non est nimis macilentus, sed est in eo statu, ad quem reduci deberet si esset macer, non impinguetur, sed teneatur in eodem statu, et caueatur sibi a malo portatore, nam si rediret ad malum portatorem, rediret in peius, et non proficeret ei quicquid factum sibi fuisset. Falco vero qui captus fuit syluester, vel etiam falco nidasius, si male portatus est et male mansuefactus, in tantum quod inquietationibus suis fuerit debilitatus, et quasi deuictus, quod accidit pro eo quod non fuit ciliatus a principio, et per malum portatorem, vt ad aliquam bonitatem redeat, debet ciliari, et ponendus est ad quiescendum in domo obscura, super sedem imam, et debent dari sibi bonae carnes, et permittatur quiescere tanto diutius quanto magis est fatigatus, et postquam sufficienter steterit in quiete, debet tractari iterum suauiter, tanto plus, quanto magis male mansuefactus erat. Quandocunque etiam videbitur quod falco male portatus, aut diu, et per longum iter, faciet signa volendi ire ad sedendum, quae maxime facit circa sero, non detineatur super manum, sed priusquam se diuerberat aut aliter inquietat ad hoc, ponatur ad sedem, et permittatur quiescere, et reparare sibi vires per quietem super sedem suam. Signa autem haec dicta sunt in capitulo diuerberationum, quas facit falco dum mansuefit in domo, illic requirantur, et qualiter subueniendum est eis. Omnes autem hi falcones, postquam steterunt sufficienter in quiete sua, facient haec signa: tenent oculos alacres et rotundos, tenent alas altas, et in loco debito, tenent pennas suas collectas ad corpus suum, stant erecti super pedes suos, sunt veloces ad motus suos, excutiunt se fortiter, flagellant rigide et saepe et fortiter, et quando videbuntur haec signa, possunt mansuefieri, vnusquisque secundum id quod ex-

 igit,

igit, eo modo quem diximus ſupra, perungunt ſe ſaepe, et perquirunt pennas roſtro ſaepe.

CAPITVLVM LXXVII.

De manſuefactione falconum cum capello, a quibus gentibus capellum fuit inuentum.

Hucuſque dictum eſt quomodo falcones manſuefiunt ſine capello: nunc dicatur quomodo manſuefiendi ſint cum capello, vt audito de vtraque manſuefactione, quae fit cum capello et ſine capello, eligatur modus ille qui magis placebit. Quare autem prius dictum fuit de illa manſuefactione quae fit ſine capello, diximus ſupra, ſcil. quoniam eſt antiquior penes nos qua habita, facilius haberi poterit illa quae fit cum capello, quam e conuerſo. Dicendum eſt itaque de capello a quibus ſumpſerit exordium, et quid eſt capellum, et qualis debet eſſe forma boni capelli, et qualis eſt vſus capelli circa falconem agreſtem. In quo attendendum eſt, primo quid faciendum eſt falconi, priuſquam imponatur ſibi capellus, quando et vbi incipiendum eſt ſibi imponere capellum, qualiter imponendus eſt, quas defenſiones facit falco contra capellum, quid faciendum eſt contra illas defenſiones, quos modos inquietationum facit poſtquam impoſitus eſt ſibi capellus, quid faciendum eſt contra illas inquietationes, et maxime quomodo cauendum ne eiiciat capellum ſibi impoſitum, per quae ſigna cognoſcitur quod velit tolerare capellum, qualiter remouendus eſt capellus, quibus de cauſis, et quando debet carere capello, qui falconum aſſuefiendi ſunt ad frequentem impoſitionem capelli, et ad frequentem extractionem, et qui non, quando relaxanda eſt eis ciliatura, aut ex toto tollenda, et quando foris aſſuefiendi ſunt ad capellum a pedeſtri, et poſtea ab equeſtri, quod non ſolum agreſtis, ſed etiam manſuetus ad capellum, inquietat ſe pro capello, propter falconarium imperitum circa vſum capelli, et propter malam formam ipſius capelli, et quando mutatur de vno capello ad aliud, et quid faciendum eſt contra haec, quomodo cognoſcetur de falcone nouiter habito, an fuerit vnquam aſſuefactus ad capellum an non, et ſi aſſuefactus fuerit ad capellum, an per peritum falconarium in vſu capelli, an per imperitum, et ſi per imperitum, aſſuefaciendus eſt iterum per peritum, de vſu capelli circa falconem portandum de regione in regionem, in quo eſt diuerſitas ab illo vſu qui fit circa falconem non portandum de regione in regionem, de capello in quibus communicat cum tiratorio, et in quibus differt, quae ſunt vtititates capelli.

Capellum autem ſumpſit exordium ab orientalibus gentibus. Arabes enim orientales priuſquam aliae gentes, de quibus nouimus, aliqui vſi ſunt capello circa manſuefactionem falconum, et eorum quae ſunt de genere falconum; et nos quando tranſiuimus mare, vidimus quod ipſi Arabes vtebantur capello in hac arte.

Reges

Reges namque Arabum mittebant ad nos falconarios suos peritiores in hac arte, cum multis modis falconum: praeterea non negleximus ad nos vocare expertos huius rei tam de Arabia, quam de regionibus vndecunque, ab eo tempore scilicet in quo primitus proposuimus redigere in librum ea quae sunt huius artis, et accepimus ab eis quicquid melius nouerant, sicut diximus in principio. Vnde quoniam vsus capelli erat vnum de melioribus quae sciebant, et vidimus vtilitatem magnam circa mansuefactionem falconum in illo, exercuimus mansuefactionem falconum cum capello, et vsum capelli sic approbatum a nobis moderni nostri citra mare habuerunt, quare dignum esset a posteris non relinqui.

CAPITVLVM LXXVIII.

De capello et forma ipsius, de materia ex qua fit, et qualiter fiat.

Est autem capellus quoddam formatum de corio, secundum formam capitis falconum, ad continendum caput ipsorum vsque ad collum, rostro et naribus exclusis ab eo; de corio vero conuenientius fit, quod neque nimis sit durum, neque nimis molle; proportionatum vero debet esse formae capitis falconum, vt caput conuenienter contineat. Caput continere debet ne falco videat, rostrum et nares excludantur, vt sine impedimento falco possit anhelare, amplum debet esse super caput, vtrinque ab oculis elongatum, sub collo vero strictum, amplitudo vero superior non permittit oculos comprimi, et strictura inferior non permittit capellum facile cadere de capite, non tamen sit tantum strictum quod caput falconis non possit intrare, nec post introitum caput plene continere. Pars vero capelli, quae tegit sinciput falconis, perforata sit vno foramine, per quod foramen exibit rostrum et nares solummodo, quod foramen debet esse largum seu strictum iuxta grossitiem rostri. Pars autem illa capelli quae teget verticem capitis, perforata sit vno foramine vel pluribus, quae foramina ad haec sunt vtilia, quod capellus non possit multum calefacere caput, et quod vapores ascendentes ad caput, exeant plenius. Haec autem foramina addidimus nos priori formae capelli, attendentes vtilitatem ipsorum, quando enim capellus carebat foraminibus istis, et remouebatur capellus de capite falconis, caput quod fuerat calefactum sub capello, expositum post extractionem capelli, aëri frigido, rheumatizabat, et non solum rheuma inde accidebat falconibus, sed alii morbi capitis quam plures, qui morbi non tam saepe acciderunt falconibus postquam capellum fecimus desuper perforari, nec, imposito capello aut remoto, fuit tam subita mutatio in falcone de calore in frigus, aut econtra. Pars vero extrema capelli, quae tegendo occiput tendit ad collum, desuper tendat vtcunque in acutum versus extremum sui, cui adiungatur corrigiola vna stricta de corio tenui et molli, tantum longa quod sufficiat descendere per dorsum inter ambas alas vsque ad extremitatem pennarum caudae; talis debet esse forma capelli. Ea autem quae falconarius debet facere circa

falconem, antequam imponat fibi capellum, funt: vngues hebetare, iactos et campanellam imponere, ipfum ciliare, et fuper manum erigere, quae nifi prius circa falconem fierent, valde difficile effet falconem manfuefieri ad capellum. Quando autem debeat falconi capellum imponi, diuerfi fentiunt diuerfimode; quidam enim dicunt quod falconi agrefti poftquam captus eft et ciliatus, et de malleolo remotus, et fuper manum pofitus, ftatim imponendus eft fibi, capellus priusquam quoquo modo tractetur manu, vel aliquo alio circa roftrum, pectus et collum, et dicunt hanc rationem: falco agreftis, eo ipfo quod captus eft de nouo, adeo timorofus eft, quod de facili imponitur fibi capellum, quia perterritus paucam aut nullam defenfionem facit contra capellum, et ex illa prima impofitione capelli affuefcit capellum, et poteft imponi fibi poft, dum tamen cum eo quoquo modo pertractetur vfque ad impofitionem capelli fequentem; et funt quidam qui dicunt, quod falco ramagius ftatim ac captus eft, in malleolo pofitus et ciliatus, adeo eft ab homine alienus, et ad tractandum repugnans, quod multimodam defenfionem facit contra capellum, et nullomodo fuftinet imponi fibi capellum, vnde dicunt, non ftatim imponendum fibi effe capellum, fed prius aliquot diebus pertractandus et pertangendus manu, vel aliquo alio circa caput, collum et pectus, et poftmodum imponendus eft fibi capellus, quoniam tunc melius fuftinebit. Nos vero dicimus, quod falconum quidam funt ex captione et ciliatione adeo perterriti, praecipue facri et laynerii, quod nullam defenfionem faciant a principio contra capellum: et quidam funt adeo iniqui et feroces, ex eo ipfo quod capti funt et ciliati, quod multimodam defenfionem faciant contra capellum. Et difcernuntur hi ab inuicem per has caufas: Falco qui in principio quando eft ciliatus et fuper manum pofitus, tenet pennas capitis et colli et totius perfonae conftrictas ad fe, et alas retractas ad dorfum, et pro tactu capitis et roftri non aperit ipfum roftrum, nec fufflat, nec commouet caput, nec horripilat pennas capitis et colli, perterritus eft; et huic poteft imponi capellus a principio priusquam tractetur manu, fed pauci inueniuntur de his. Falco vero qui contra facit fupradictis, ferox eft, et prius tangendus eft, et tractandus manu vel aliquo alio circa caput, collum et pectus, donec fcil. perdat apertionem roftri, et horripilationem capitis et colli, et poftea capellus imponatur, quoniam recipiet tunc facilius capellum, ex hoc patet, quando poteft falconarius incipere imponere capellum falconi.

CAPITVLVM LXXIX.

De loco in quo debet imponi capellus, et de opere falconarii in imponendo ipfum.

Vbi autem debeat incipere imponere capellum, fit domus non clara, nam fi effet clara, quamuis ciliatus foret, tamen percipiendo claritatem, inueniretur

tur agreſtis contra capellum; ſit ſolitaria, in qua non audiat voces aut tumultus de quibus terreri poſſet, per quas difficilior eſſet ad capellum. Falconarius quando debet imponere falconi capellum, taliter faciat: teneat iactos falconis ſtrictius et curtius, quatenus falco ſtet firmus ſuper manum, quando imponetur ſibi capellus, ſuſtineat autem capellum a duobus digitis ſuis, indice ſcil. et medio, quod pars capelli debens ſupereſſe occipiti, iaceat ſuper ipſos digitos a parte intrinſeca eorundem digitorum, et foramen vnde exibit roſtrum, ſtet ſuperius, et pollex ponatur ſuper partem capelli prope foramen vnde exibit roſtrum, ita quod illud foramen non ſit inter pollicem et indicem, et corrigiola capelli pendeat ab interiori manus ad extrinſecum, ita quod duo digiti quos diximus, ſint ex vno latere corrigiolae, et alii duo ex alio, et tunc quando debet imponere capellum, debet erigere, manum ſic tenentem capellum ante faciem falconis, taliter quod id vnde debet intrare caput, veniat ante faciem falconis, et ſic viſetur, quod intrante capite, roſtrum ſine impedimento intret foramen, quod pro ipſo factum eſt, et caueatur ne pollex intret foramen ipſum, quia non poſſet imponi capellus. Item cum duobus digitis inferioribus qui non ſuſtinent capellum, ſcil. cum medio et auriculari, retineat falconem, ne imponendo capellum impelleretur falco ad poſterius, ex hac namque impoſitione, aut ſe inquietaret, aut ad poſterius caderet de manu, etſi pluries ſic accidat quod impellatur, quandocumque debebit imponi capellus. Plures falconum non ſolum ad ſuauem impoſitionem capelli, verum etiam ad ſolum viſum huius capelli refugient et retrocadent, ideo imponitur adeo ſuauiter capellus quod falconem non taedeat, quoniam ex illo taedio, vt diximus, aſſueſceret ſe inquietare, quoties videret deberi poni ſibi capellum, et ex hoc ipſo hominem magis odiret. Corrigiola vero capelli quae tenebatur inter duos digitos inferiores manus, et alios duos digitos qui ſunt ſupra illos, debet conduci ſuauiter per medium dorſi inter alas, et deſcendat inter alam forinſecam et caudam, ita quod cauda remaneat inter corrigiolam et hominem, et extremitas corrigiolae infra digitos recipiatur, manu tenentis falconem ab extrinſeco digitorum, et hoc quando timetur ne falco expellat capellum de capite, propter hoc teneatur corrigiola inter digitos, et teneatur laxa, non tenſa, quia ſi falco ſentiret tenſionem corrigiolae, inquietaret ſe, retorquens caput, caperet corrigiolam cum roſtro et diſtraheret, aut quando crederet capere corrigiolam ſuper dorſum, acciperet pennas ſuas, et deuaſtaret cum roſtro, aut propter multam tenſionem corrigiolae, excuteret caput frequenter, et deiiceret ſe de manu. Iuuat etiam tenere corrigiolam inter digitos in hoc, quod ſi contingat capellum expelli de capite, quando falco ſcil. excutiet caput, aut ſcalpet ſe pedibus, aut aliquid aliud faciet contra capellum ipſum, capellus non poterit cadere in terram, corrigiola inter digitos retenta; veruntamen ſi falco ſuauiter ſuſtineret capellum, et capellum adeo bene formatum eſt, quod non poſſit falco eiicere ipſum, melius eſt, non tenere corrigiolam, neque ponere ipſam inter ſpatulas

falconis, ſed permittat ipſam deſcendere anterius collateraliter collo. Eſt praeterea corrigiola vtilis in hoc, quod cum eadem corrigiola capellum ipſum ligatur conuenienter ad perticam, et pendens ſeruatur ibi. Taliter imponendus eſt capellus, et taliter cum eius corrigiola operandum.

CAPITVLVM LXXX.

De inquietationibus et diuerberationibus et defenſionibus, quas faciunt falcones in impoſitione capelli, et poſt impoſitionem ipſius, et qualiter ſuccurratur eis.

Cum autem impoſitio capelli in capitibus falconum, et retentio eiuſdem in capitibus eorundem, ſit eis inſueta, horribilis et contra naturam eorum, neceſſe eſt quod plures falconum defendant ſe contra impoſitionem capelli, et quod inquietent ſe poſtquam capellus eſt eis impoſitus. Quidam non inquietant ſe; et quidam non defendunt ſe contra impoſitionem capelli, ſed poſtquam eſt eis impoſitus, inquietant ſe multipliciter. Vtrique tamen pauci ſunt, propter hoc expetit vt dicamus modos defenſionum et inquietationum, quas faciunt pro capello, quatenus doceamus falcones ceſſare a defenſionibus et inquietationibus ſuis. Defenſiones igitur quas faciunt falcones contra capellum huiuſmodi ſunt: Quamuis ſint ciliati aperiunt roſtrum, ſufflant, horripilant plumas capitis et colli, et etiam quamuis non videant, tamen ſtatim quod ſentiunt ſe tangi capello, faciunt ea quae diximus, quoniam ex tactu capelli habent quandam titillationem cum horrore; ſed falconum aliqui faciunt has omnes defenſiones, aliqui paucas ex his, et quidam diu perſeuerant in faciendo has defenſiones, quidam non. Illi igitur qui aperiunt roſtrum, et ſufflant et horripilant caput et collum, primitus debent tractari manu, vel penna, vel virgula, circa fauces, collum et pectus, vt aſſueſiant ad tactus, et per hoc deſinant apertionem roſtri, ſufflationem et horripilationem, capitis et colli, et ſuſtineant ſibi imponi capellum, et titillatio quam habent ex capello, non ſit eis tam horrida, et poſthaec aſſuefaciendi ſunt ad frequentem impoſitionem et extractionem capelli, et frequenter debent tangi circa collum, roſtrum et pectus, vt dictum eſt. Quando autem eſt eis impoſitum iam capellum, inquietant ſe hoc modo: excutiunt caput ad expellendum capellum, ſufflant et ſtrident, praecipitant ſe de manu vndecunque poſſunt, et per ſe non redeunt, ſed ſi reponantur ſuper manum, iterum praecipitant ſe, et ſi contingat quod ſtent ſuper manum, ſtringunt eam pedibus, mordent iactos et chirothecas, et cum vno pedum ſuorum attentant accipere capellum, et quandoque accipiunt, per quas inquietationes facile poſſunt expellere capellum de capite ſuo. Et quidam falconum faciunt plures inquietationes, et quidam pauciores. In omnibus inquietationibus quas facient ſub capello, cauendum eſt, ne per inquie-

tatio-

tationes expellant capellum de capite ſuo, cauebitur autem hoc modo: corrigiola capelli recipiatur inter digitos, eo modo qui dictus eſt, et ſi excutiant caput, aut cum alterutro pedum accipere conentur capellum, aut ſcalpant ſe cum pedibus ad eiiciendum capellum, teneantur per iactos ſuos curtius et ſtrictius, et apponantur digiti capello ante frontem, vt iuuent retinere capellum in capite, et reuoluatur manus ſuper quam ſedet, pro eo enim quod non ſunt firmi ſuper vnum pedem, oportet quod deponant alium, et ſic ceſſabunt accipere capellum cum pedibus, aut ſcalpendo eiicere capellum. Si autem praecipitent de manu, et nolunt redire per ſe, reducantur ad manum, iuuando eos cum alia manu quoties haec fecerint, et ſi mordent, apponatur aliquid durum ante roſtrum quod mordeant, nam per hoc ceſſabunt mordere. Iſtis tamen qui ſe multipliciter inquietant ſub capello, deiiciendo capellum a capite ſuo, diu dimittendum eſt capellum, et non frequenter imponendum eſt ſibi capellum aut promouendum: et dum tenent capellum, non debent tangi, ne per tactum incitentur ad inquietationes. Ex praedictis patet quid faciendum eſt falconibus, qui ſe defendunt contra capellum, et inquietant ſe ſub capello. Et quid illis qui ſe defendunt contra capellum, ſed non inquietant ſe, et quid illis qui non ſe defendunt contra capellum, ſed inquietant ſe ſub eo, poſt defenſiones, inquietationes et diuerberationes multas, quas falco fecerit contra capellum. Signa quod falco velit tolerare vſum capelli ſunt, quia ipſe falco tenens capellum in capite, aliquando excutit ſe, et deinde aliquando perquirit penas et plumas ſuas, et aliquando perungit pennas et plumas ſuas, et laxius ſtringit manum portantis cum ſuis pedibus quam prius faciebat, et quandoque dormit tenendo capellum, maxime quando diu vigilatum fuerit tenendo ipſum ſuper manum, aut ſi fameſcat aut ſi ſit fatigatus; quando videbuntur haec, ſignum eſt quod falco velit tolerare capellum. Debet autem remoueri capellum de capite falconis taliter: apprehendatur capellum ante frontem falconis ex vtroque latere cum digitis, et non ſtringatur capellum in remouendo, niſi quantum ſufficit ad extractionem eius, tollaturque de capite ſuauiter et non dure. Debet autem carere capello quoties debet paſci, et quoties dandum erit ſibi tiratorium ad mordicandum ſiue ad beccandum, et quamdiu ſedebit ſuper ſedile aut ſuper perticam, et ad diſcendum exercitionem capelli, debet carere capello, vt quietius ſedeat, et melius quieſcat, et quando balneandus eſt, et quando deiiciendus ad volandum, ſi aliquo modo inquietat ſe ſub capello, non remoueatur capellum a capite ſuo. Imo ſi contingat quod incipiendo remouere capellum quietus ſit, ſed in remouendo ſe inquietet, deſiſtat falconarius, et non remoueat capellum, ne ex retractione quae tunc fieret, poſſet falco colligere malum vſum, dum enim aliquo modo ſe inquietat, ſi extrahitur capellum vt diximus, ſaepe faciet ſimilem inquietationem, quaerens ſibi remouere capellum. Ad frequentem autem impoſitionem capelli et ad frequentem exertionem, aſſuefaciendi ſunt omnes illi falcones, qui ſe defendunt contra impoſitionem capelli, vt dictum

dictum eſt, et non illi qui ſe inquietant ſub capello. Illi enim qui ſe defendunt contra capellum, frequenter impoſito capello, et frequenter extracto, aſſueſcunt roſtrum ſuum et caput frequenter tangi cum capello, per quod perdunt titillationem quam habebant de capello. Aliis autem qui non ſe defendunt contra capellum, non eſt opus frequenter imponere capellum, nec frequenter extrahere. Falconi autem qui aſſueſcitur ad capellum, non debet relaxari ciliatura, priuſquam aſſuetus ſit tantum ad capellum, quod nec ſe defendat ad impoſitionem capelli, nec ſe inquietet propter capellum impoſitum, et ſi contingeret quod deciliaret ſe priuſquam aſſuetus eſſet ad capellum, iterum ciliandus eſt. Cum autem aſſuetus erit ad capellum, relaxari debebit ciliatura, vt aſſueſcat paulatim videre manum et capellum, et motum manus imponentis capellum: nam ſi falconi relaxaretur ciliatura priuſquam aſſuetus eſſet ad capellum, accideret bene quod falco agreſtior fieret ad impoſitionem capelli, pro eo quod videret, quamuis non plene, et manum et faciem et caetera de quibus timeret, cum non videre conſueuiſſet, et haec faceret ſi relaxaretur ciliatura, ante aſſuefactionem eius ad capellum, multo magis faceret haec, et peiora, ſi deciliaretur totaliter et repente, ante manſuefactionem eius ad capellum, addiſceret enim multos modos inquietandi ſe et diuerberandi ad impoſitionem capelli. Relaxata itaque ciliatura vt conuenit, aſſuefiendus eſt falco ſemideciliatus ad impoſitionem capelli, quemadmodum aſſuefiebat ciliatus, fiet autem hoc modo: portabitur ad domum non claram, et in ea aſſuefiet ad frequentem impoſitionem et extractionem capelli, vt per obſcuritatem minus videat et manum et faciem portantis, quas ſi videret, diſtorqueret caput quando deberet imponi ſibi capellum, et aperiret roſtrum, et aliter ſe inquietaret, quod totum faceret propter capellum, cuius ſignum eſt, quod impoſito ſibi capello, non iam inquietaret ſe ſub eo, poſtquam autem factum erit hoc per aliquot dies in domo non clara, tantum quod falco ſemideciliatus iam ſuſtinet impoſitionem et extractionem capelli, debebit ſimiliter aſſuefieri ad capellum in domo aliquantulum clara, deinde in clariore, deinde portando ipſum foras, primo a pedeſtri poſtea ab equeſtri, et poſtquam erit hoc factum ſufficienter, debebit totaliter deciliari: et ſimili ordine et ſimili modo procedendum erit in aſſuefaciendo deciliatum ad capellum, prius in domo, poſtea de foris, a pedeſtri et ab equeſtri: veruntamen quoniam ſub aëre libero videt multa, quae in domo videre non conſueuit, et recordatur agreſtitatis ſuae, quoties extrahitur ſibi deciliato capellum, habet maiorem materiam inquietandi et diuerberandi ſe, quam in domo, propter hoc falconarius maiori ſtudio ſit attentus, vt prohibere poſſit inquietationes eius, et aſſuefacere ipſum ad impoſitionem capelli. Hoc autem fiet melius, ſi porrigatur tiratorium quandoque falconi, et dum guſtabit de tiratorio, et minus cauebit ſibi, et minus ſe defendet, tunc falconarius imponens ſibi capellum, et frequenter irroret ipſum aqua frigida, vt dictum eſt, et maxime in tempore dum etiam tenet capellum, et quandoque balneetur, ſed tamen debet balneari ſine

capello.

capello. Hoc modo melius assuefiet ad capellum, deciliatus intus et foris, et melius cauebitur sibi a defensionibus et inquietationibus quas facit contra capellum. Non solum autem agrestis defendit et inquietat se, propter agrestitatem suam, contra capellum modis illis qui dicti sunt, sed et falco qui agrestis est, et ille qui iam mansuefactus est ad capellum, defendunt et inquietant se pro capello, si falconarius est imperitus in vsu capelli, et si capellum est male formatum, et si mutatur de vno capello ad aliud. Quandocunque igitur ciliatus falco, et semideciliatus, et ex toto deciliatus, assuefactus erit sufficienter ad capellum, non tamen propter hoc committendus erit alicui falconario imperito in vsu capelli, nam propter falconarium imperitum in vsu capelli, cum male ei imponat capellum et male extrahat, falco amittet omne quod primo bene didicerat ad capellum, et deinde difficilius erit assuefacere ipsum ad capellum, quam a principio: et si haec accidunt de falcone assueto ad capellum, propter malum impositorem, multo magis peiora accident falconi agresti, quando ab imperito falconario in vsu capelli assuefiet. De omni itaque falcone agresti vel assuefacto ad capellum, non est aliquatenus confidendum falconario imperito in vsu capelli. Si etiam capellum non fuerit formatum secundum formam capitis, vt diximus, falco defendet se contra ipsum, et inquietabit se sub ipso. Capellum vero male formatum premit falconem in aliqua parte sui capitis, et si premet in oculis, habebuntur signa ex his, quod falco propter hanc pressuram fricabit caput suum ad humeros, ex vtraque parte capitis, vel ex illa solum in qua est pressura, et capellum in parte interiori sui quae tangit oculum, humectatum erit ex aqua oculi: Si vero premit capellum rostrum falconis, signum habebitur ex hoc, quod falco tenens capellum in capite aperit rostrum, excutit caput, quasi volens euomere carnes, ducit vngues ad rostrum scalpendo se vbi dolet, et in parte superiore rostri apparet rubedo et tumor cum depilatione quadam, et inferiori parte rostri deplumatio vtrinque circa fauces. Si autem in collo premat, signum est quod horripilat pennas colli, et videtur ingrossare collum suum, et semper attentabit expellere capellum cum vnguibus; propter malam formam huius capelli defendit et inquietat se falco multipliciter ad mutationem capelli. Falco assuetus ad capellum, quamuis capellum bene sit formatum ad quod mutatur, tamen inquietat se sub capello, aliquo modo inquietationis, quod cum faciat propter solam nouitatem capelli, non propter hoc desperandum est; modus enim inquietationis quem faciet sub nouo capello, non est similis modus inquietationis quem facit agrestis falco, nam agrestis et propter agrestitatem suam inquietat se ad capellum, cum nullius capelli vsum habuerit, et multo magis se inquietabit si de vno capello mutetur ad aliud, et tam agrestis quam mansuefactus ad capellum, si mutetur ad capellum male formatum, quam si mutetur ad capellum bene formatum. Remedium quod debet et potest fieri falconi contra imperitum falconarium in vsu capelli, est vt praediximus, quod neque falco incipiendus assuefieri ad capellum, neque iam mansuefactus ad capel-

 lum,

lum, committatur imperito falconario, et si per imperitum falconarium assuetus sit ad capellum, emendabitur vt dicemus paulo post. Contra malam formam capelli, non est nisi mutare ipsum ad capellum bene formatum, aut suum capellum emendare in eo quod male formatum est, ita quod non prematur ab ipso in aliqua parte. Bonam autem formam capelli docuimus in principio mansuefactionis fiendae cum capello. Contra mutationem capelli per quam inquietat se falco, sic erit faciendum: assuefiat falco a principio cum capello vsitato et bene formato, quod non oporteat mutare, et si necesse erit mutare, mutetur ad capellum bonae formae, et non malae, et caueatur quanto plus potest caueri, a mutatione capelli frequenti. De falcone autem nouiter habito, an fuerit vnquam mansuefactus ad capellum an non, et si fuerit assuefactus ad capellum, an per peritum, cognoscetur per haec signa: Ille falco qui non fuit assuefactus ad capellum, quando imponetur sibi capellum, permittet sibi imponi absque defensione, et postquam erit in capite suo, non sustinebit eum quiete, sed inquietabit se pro eo. Ille vero qui assuefactus fuit ad capellum, et per bonum impositorem, quando imponetur sibi capellum, nec defendet se ad impositionem capelli, nec inquietabit se sub eo, cum bene fuerit assuetus ad capellum; sed ille qui assuefactus fuit per malum impositorem, defendet se ad impositionem capelli, cum sciat quid sit capellum, et male fuerit sibi impositum, non tamen inquietabit se sub capello, cum assuetus fuerit tenere. In illis qui sibi permittunt imponi capellum absque defensione, et inquietant se sub capello, faciendum est sicut fieret quando a principio assuefierent ad capellum: in illis autem qui nec se defendunt, nec se inquietant sub capello, nihil faciendum est, ex hoc tamen cognoscitur quod bene fuerit assuetus ad capellum, quia nec se defendit nec se inquietat. In illis qui assuefacti sunt ad capellum per malum impositorem et imperitum falconarium, sic erit faciendum, ciliandi sunt iterum et tractandi suauiter, et capellum debet eis imponi quanto suauius poterit, vt dediscant malam assuefactionem ad capellum, et addiscant bonam, et debebit relaxari ciliatura, et omnia debebunt fieri meliori ordine et meliori modo, quem diximus supra, et assuefiat ad capellum per peritum falconarium, et caueatur ne incidat in manus imperiti, et quod capellum bene sit formatum. Secundum ea igitur quae dicta sunt, debet mansuefieri falco ad capellum in domo et extra domum, qui non est portandus de regione in regionem. Qui vero deportandi sunt de regione in regionem, assuefiendi sunt ad capellum hoc modo: Illi falcones qui nouiter capti sunt, et debent portari, cilientur, et eis ciliatis imponatur capellum, quoniam melius portabuntur, et sine maiori inquietatione, ad remota loca, et si dicatur conuenienter portari possunt ad remota loca sine capello, quoniam ciliati sunt, et sufficit ciliatura, cum non videant, nec est opus capello in eis potandis, dicendum quod ciliatura non sufficit quemadmodum capellum, quoniam non possunt adeo bene ciliari, nec palpebrae inferiores sursum eleuari, quod oculi claudantur penitus, quemadmodum

per

per capellum, et esto quod palpebrae claudant oculum totaliter, oculi non percipiunt lumen aliquatenus, pro eo quod palpebrae sunt tenues, et falco percipit claritatem, et iterum lux subintrat a superiori parte, cum ciliatura non possit diu stare quin relaxetur propter elongationem fili, aut propter depressionem plumarum sub eo, et propter descensum palpebrae ipsius collateraliter ex vtraque parte fili, et cum caput sit magis expeditum sine capello quam cum capello, falco magis se inquietat sine capello, quamuis ciliatus sit, percipit enim per aërem quem attrahit cum naribus, se esse foris, et sub aëre libero. Praeterea aures concluduntur sub capello, vnde minus audiunt propter hoc falco minus se inquietat cum capello quam sine. Patet igitur quod melius portabitur falco cum capello de regione in regionem quam sine. Ciliatus itaque priusquam portetur, assuefiat per aliquot dies ad capellum, sicut dictum est, quousque vel omnino dimittat defensiones et inquietationes, si possibile erit, vel saltem peiores; debet assuefieri per illos dies plus ad tactum ad portandum huc et illuc, et ad capellum, quam si non esset portandus de regione in regionem. Et si est deportandus per aestatem, portetur nocte, et maxime in calidis regionibus, nam si portaretur in die, calefieret caput suum superflue ex capello, et per consequens reliquum corpus, per quam calefactionem incurret morbum, et praecipue in capite, et vt praeseruaretur ab huiusmodi calefactione, oporteret ipsum frequenter irrorari, aut balneari aqua frigida, quam non esset possibile forte inuenire quoties esset opus; quamuis non esset opus irrorare ipsum propter inquietationes, cum eas minus faciat cum capello quam sine, tamen propter calefactionem irrorandus esset: et de nocte etiam melius est quam de die, quia poterit quandoque portari sine capello, et propter hoc assuefieri debet ad impositionem et extractionem capelli. Et si oporteat portare falconem per diem in tempore calido, portetur mane priusquam ascendat calor, et sero postquam descendit calor, circa feruorem diei nullo modo portetur, et dum portabitur praedictis horis diurnis, dabitur sibi pastus in via madefactus in aqua frigida, et pluribus vicibus, nam si simul totus daretur, esset nociuum, propter causas quas supra diximus in capitulo portandi falconem sine capello. Et si debeant per autumnum portari, conuenientius portabuntur per noctem quam per diem, per diem enim autumni quamuis non sit tantus calor quemadmodum in aestate, tamen eligendi erunt illi dies autumnales in quibus minus caloris est: consueuerunt enim esse intensi calores in autumno, et tempus variabile de calore in frigus, et econuerso; si fuerit intensus calor, non portetur nisi de nocte, vel mane et sero vt dictum est. Si autem portari debeant in hyeme, portentur per diem, nec timendum est de inquietationibus quas possent facere per claritatem aëris, cum teneant capellum, et eam non percipiant. Per noctem etiam hyemis si portari debeant, non portentur in nimio sereno, nam consueuit esse frigus intensum, maxime

in frigidis regionibus, et quemadmodum ab intenſo calore caueatur eis, ſic et ab intenſo frigore cauendum eſt eiſdem, propter hoc portandi erunt ſuper chirothecas piloſas, quemadmodum illi qui portabuntur ſine capello: nam per chirothecas calefient pedes, et per capellum caput, et ex vtroque per continuationem calefiet totum corpus, quod iuuamentum eſt eis, tempore frigido in hyeme, et praecipue in frigidis regionibus, et contra frigus faciet caetera, quae diximus fieri aliis portandis ſine capello. Quando etiam vere portari debebunt de regione in regionem, faciendum eſt eis in omnibus fere, quemadmodum in autumno. De qualitatibus vero aëris, quas diximus ſupra, conuenientes vel inconuenientes falconi portando ſine capello, qualiter conueniat aut diſconueniat falconi portando cum capello nunc dicamus. Claritas aëris non eſt inconueniens falconi portando cum capello, cum non videat nec percipiat eam, quemadmodum ſine capello percipiebat. Omni etiam falconi qui portatur cum capello, minus nocetur a vento, quam ſine capello, et hoc accidit, quoniam omnis falco poſtquam impoſitum eſt ſibi capellum, diſtringit alas et plumas ſuas ad ſe, ex qua diſtrictione ventus minus poteſt ſubleuare falconem deſuper manum quando portatur. De aliis autem qualitatibus aëris dicendum, quod ſicut conueniebat et diſconueniebat falconi portando ſine capello, ſic conueniunt et diſconueniunt falconi portando cum capello. De locis vero per quae portari debet, dicatur quod per illa loca per quae portabatur conuenientius ciliatus quam deciliatus, per illa eadem portabitur multo conuenientius cum capello quam ciliatus, et longe conuenientius quam deciliatus. Caetera autem quae dicta ſunt de falcone portando ſine capello, vſque ad relaxationem ciliaturae, et vſque ad remotionem ciliaturae, ſi manſuefactus erat totaliter, fienda ſunt ſimiliter in falcone portando cum capello, et ſi falco portandus erit cum capello per longum iter, manſuefiendus eſt in via, eo modo quo manſuefiebat ille qui portabatur ſine capello. Si autem contingat quod dum falco portatur a pedeſtri vel equeſtri per viam, expellat per inquietationem ſuam capellum de capite ſuo, et pro eo quod corrigiola non fuit retenta intra digitos vt docuimus, ipſum capellum cadet in terram, ſi falco eſt agreſtis et non ciliatus, qui etiam ſine capello nolit ſtare quietus, ſi falconarius qui portat ipſum eſt eques, det tiratorium falconi, dicens alicui, quod porrigat ſibi capellum, ipſe vero ſecedat a capello gyrando equum, taliter quod ille porrigat ſibi capellum ex parte illius manus, ſuper quam non portatur falco, et ſic quod non veniat a tergo falconis, ſi vero ſolus eſt, dato tiratorio falconi, deſcendat de equo quanto ſuauius poterit, et accipiat capellum et imponat falconi, deinde aſcendat ſuper equum. Si vero pedeſter eſt, vel faciat ſibi porrigi, vel ipſe idem accipiat, et reimponat. Si autem falco iam aſſuetus eſt ad capellum, facile erit capellum recolligere et falconi reimponere. De capello autem in quibus communicat cum tiratorio, et in quibus differt

differt est dicendum, vt inde videatur in quibus vnum magis sit vtile reliquo. Conueniunt autem in hoc, quod sunt ad vnum finem, scil. ad mansuefaciendum falcones, nam per tiratorium et capellum se permittunt melius tractari et teneri ab homine, et in eo quod vtrinque prohibent falcones a modis inquietationum, quae supra dictae sunt, quae prohibitiones ab inquietationibus, sunt ad salutem eisdem falconibus, corporum, virium, et pennarum, et in eo quod ambo faciunt ad defendendum inquietationes per aliquem de sensibus falconis, et in hoc conueniunt, quod genera falconum omnia possunt mansuefieri per capellum et tiratorium. Differunt autem, quoniam ad quem finem peruenit vnum per vnam viam, et vnam operationem, peruenit aliud per aliam viam et alio modo. Nam capellum claudendo visum falconis, eum prohibet inquietare: tiratorium vero delectando gustum falconis, facit eum cessare ab inquietationibus suis, et si ostendatur tiratorium falconi, et falco ipsum videat, assecurabit se magis, et plus sustinebit hominem appropinquare sibi, quam si ostendatur ipsi capellum, et cum tiratorio permittit se leuari super manum conuenientius de sede sua, cuiuscunque modi sit sedes, quam cum capello, et tiratorium inducit falconem ad habendam audaciam cum homine, capellum vero non, et cum tiratorio facilius praeparabuntur pennae et vngues falconis, si habuerit pennas laesas, aut vngues ineptos, sicut docebitur infra, et facilius parabuntur in suis partibus iacti et apponetur campanella, et caetera omnia tam de medicinis quam de aliis quae fienda sunt circa falconem, quorum scil. omnium taedet ipsum, habilius fient cum tiratorio quam cum capello. Capellum vero magis vtile est ad quaedam alia quam tiratorium, quoniam cum capellum claudat oculos falconis, si falco est pinguis, aut valde agrestis, aut timidus, ex quibus tribus causis forte nolet tiratorium, et se inquietabit, faciet cessare inquietationes, quod tiratorium tunc facere non poterit, cum falco nolit tiratorium, et cum capello tenebitur falco facilius in vno statu carnositatis, quam cum tiratorio. Nam cum tiratorio non poterit esse quin fiat augmentum pastui falconis, ex quo sequitur, quod erit carnosior debito. Etiam per capellum denegatur falconi videre, et visio sua est causa sibi plurium inquietationum: Sic per capellum prohibentur illae inquietationes quas facit ex eo quod videt: tiratorium vero non prohibet adeo bene ipsas, cum non prohibeat visum . . . . maior occasio inquietationum et diuerberationum . . . . per visum . . . . . quam per alium de sensibus. Et falco habens capellum in capite, magis se permittit tangi et tractari manibus, et minus pauescit tangi, cum manus tangentis non videat, quam si haberet tiratorium et non capellum. Item cum falconem necesse sit dari, vt retineatur ab aliquo imperito, minus inconueniens sequitur si dabitur cum capello quam si cum tiratorio: imperitus namque cum capello poterit tenere et portare falconem, quod cum tiratorio facere nesciret, et leuius est ei imponere et extrahere capellum, quam vti tiratorio circa falconem, et falconarii possunt diuidere carnes pro pa-

 scendis

ſcendis falconibus, et poſſunt paſcere vnum in praeſentia aliorum, ſi capellum teneant in capitibus ſuis. Cum enim falcones carnes exhibitas aliis vel exhibendas non videant, non ſe inquietabunt propter illas, et haec non poſſent fieri ita conuenienter cum tiratorio, et dum tiratorium eſſet datum vni, ſtatim alius hoc videns inquietaret ſe pro auferendo tiratorio. Item duo falcones ſi capellum habuerint in capite, poterunt portari ſimul ſuper eandem manum, ſi neceſſe fuerit, quod omnino non poſſet fieri cum tiratorio, quiuis auferret tiratorium alteri, et ſe inuicem comprehenderent et laederent. Item ſi duobus falconibus, quos contingit aliquando ſimul ſuper vnam manum portari, ...

Reliqua in autographo deſiderantur.

ALBER-

ALBERTVS MAGNVS

DE

FALCONIBVS, ASTVRIBVS ET ACCIPITRIBVS.

INDEX.

ALBERTVS MAGNVS
DE
FALCONIBVS, ASTVRIBVS, ACCIPITRIBVS.

Ex libro eius

XXIII. De animalibus.

Capitvlvm I.

De natura Falconum in genere.

Falconum naturam, quam multi scire cupiunt, subtilius describere cupientes, primo naturam generis eorum describemus: Deinde diuersitatem describemus suarum specierum, et tertio de disciplinis aucupandi cum eis ponemus, et quarto et vltimo infirmitates auium rapacium omnium, cum suis congruis medicinis adiungemus. Incipientes ergo dicimus, quod genus falconum quatuor habet propria, quibus ab omnibus aliis rapacibus auibus discernitur, primum est figura corporis, secundum calor, tertium proprius actus, et quartum sonus vocis, figura enim in genere omnibus conueniens, grossius habere caput, et collum breuius, et similiter breuius rostrum, et pectus maius, cum osse pectoris acuto, et alas longiores, et caudam habere contractiorem, et crura breuiora et fortiora habere, respectu sui corporis, caeteris auibus rapacibus. Horum autem membrorum dispositionem determinantes, definimus ea quae conueniunt generi falconum respectu aliorum generum auium rapacium, quia licet dixerimus caput debere esse grossum, non tamen enormitas capitis laudanda est, eo quod hoc accedit ad figuram auium nocturarum, quae omnes capita habent enormia, et sunt timidae, eo quod enormitas capitis earum potius indicat materiae superfluitatem quam virtutis magnitudinem, et similiter est intelligendum de capite rotundo, non enim omnino rotundatur caput bonum alicuius animalis, eo quod in concauo sphaerico nimis diffluunt spiritus, et male adunantur, sed cum in asture anterius capitis elongatum, stringatur paulatim et terminetur in rostrum, sicut et aquilae caput stringitur, caput naturale falconis non prolongatur, nec stringitur, ita quod rostrum quasi videtur sphaerae appositum, et frons eius ex rotunditate dilatatur, et superius cranei planum deficiens a rotundo, et maxillares partes bene rotundae et curtae, talis enim dispositio est humidi cholerici bene mobilis et bene audacis, quia etiam falconis inter aues proprium est cito moueri in praedam, et non discernere, et plus audere quam possit. Similiter autem dico de colli breuitate. In genere enim breuiatur collum falconis plusquam aquilae et asturis et nisi, sed immoderata breuitas vituperatur, quia attestatur aut phlegmaticae frigiditati aut siccidati melancholicae, cum virtutis diminutione, et accedit ad proprietatem nocturarum, et sicut diximus in physiognomia, non potest esse quod aliquod animal participet figuram alterius, et non habeant aliquid de moribus eius secundum naturam. Similiter autem licet dicamus crura secundum naturam falconum debere esse curta, tamen coxas longas in eis laudant omnes qui naturam norunt falconum, quia cum crus moueatur ex coxa, si coxa esset curta, dispositio esset complexionis frigidae et malae. Sit igitur coxa longa et bene pennata, et crus curtum et pes bene patulus et digiti fortes, et praecipue in nodis articulorum, et vngues fortes, et magis aliquantulum ad interius pedis curuati. Omni autem eodem modo, determinantes caudae breuitatem secundum genus, comparatione habita ad astures et nisos loquimur, nimia enim breuitas in similitudinem vergit zuetae et bubonis nocte volantium. Sit igitur longitudo ita, quod compositae alae se super caudam attingant, vel fere attingant, in extremo longiorum anteriorum pennarum, et ab illa coniunctione cauda non multum descendat, nec dependeat sicut asturis cauda vel nisi, quia longitudo caudae super humorem nuchae descendentis, attestatur et timiditatem designat.

Capi-

CAPITVLVM II.

De colore falconum.

Color autem falconum generi conueniens, est in facie habere maculas nigras in maxillis, et albas circa foueas oculorum, vtrinque ex vtraque parte rostri, et cilia habere nigra, et cinereum subnigrum colorem in craneo, et dorso, et superiori colli, et exteriori alarum, et in exteriori caudae, et in aliis esse plenum varietate quasi virgulatim descendente, interruptis quinque virgulis, et ista varietas semper quidem habet nigredinem pro colore vno, sed in primo anno secundus color est rufus remissae rubedinis, et secundum quod saepius mutatur, magis et magis albescit. Color autem oculorum est vehementis croceitatis, ita quod rufedini appropinquat, et acies siue pupilla nigra, et color pedum optimus croceus, multum vergens ad albedinem, et quo minus albescunt eo ignobilior est falco, et si vergunt in hyacinthinum colorem siue saphyrinum, est color ignobilis non significans nobilitatem, eo quod ille color fit ex resperso fumo terrestri super pellem pedum, et attestatur pigritiae et timiditati melancholicae, et ideo tales falcones eleuati in altum stant suspensi, et antequam ictum dent euadit ab eis praeda, et si quandoque tales boni inueniuntur falcones, fit ex multo labore et exercitio, sicut etiam aliquando homo iners per naturam, efficitur bonus exercitii studio. In dictis tamen coloribus pedum et pennarum differunt falconum species, sicut patebit in sequentibus, sed secundum genus, is qui dictus est color est falconum, tam in toto quam in partibus, et is quidem qui est in capite, secundum aliquid conuenit quibusdam nocte volantibus rapacibus auibus, et in tantum appropinquant generositati falconum, sed quia figura magis indicat complexionem quam color, ideo remouentur simpliciter a falconum nobilitate, haec igitur de colore dicta sunt.

CAPITVLVM III.

De proprio actu falconum secundum genus suum.

Proprius actus falconis inter aues rapaces, est impetu ferri in praedam, et ideo cauendum est falconario ne statim falconi praedam ostendat, sed potius aue aliquantulum remota dimittat falconem, ne se subito praecipitet. Cum autem praedari vult, est falconis celeri volatu ascendere, et compositis vnguibus ad pectus impetu in auem descendere, ita forti conatu, quod sonum quasi torrentis venti descendens excitet, et tali impetu ferit non diametraliter siue perpendiculariter descendens, sed ex obliquo, quia tali descensu percutiens, incidit vnguibus longum vulnus, ita quod aliquando auis a capite vsque ad caudam diuisa decidit, et aliquando toto capite truncato inuenitur. Cum autem inter omnes duos motus duae sunt quietes necessario, et motus falconis fit motus ascensionis et descensionis, est boni falconis inter ascensionem et descensionem quasi nihil quietis interponere, sed postquam descenderit aliquando auem inferius volando praeuenire et impedire, donec a socio qui ascendit feriatur, sic enim optimum fit aucupium, quando duo socii falcones vel plures se inuicem ad inuicem adiuuant, fit etiam nonnunquam quod superior falco superius sequitur auem, donec videat eam esse in proportionato situ percussionis, sed multum cauendum est, ne quasi alis suspensis stare assuescat, quia hoc signum est timiditatis, et quod non nisi reptilia terrae audeat inuadere; quia vero falconis est ictu pectoris percutere, dedit ei natura in anteriori lati ossis in pectore, additamentum triangulare forte, cuius prominens et rectus angulus est in superiori pectoris, et est durus valde angulus et fortis, et super illum sunt vngues pedum, et posteriori vngue findit quod percutit. Subito igitur in praeceps descendens est optimus. Stans autem in alto suspensis alis, degenerat in naturam auium quae lanarii a philosophis, a vulgo autem germanice Swemere dicuntur. Venatur autem solus bonus falco et est actus eius qui dictus est, sed melius venatur cum sociis vel socio, quia in ascendendo vel descendendo necesse est moram fieri, et in illa elongatur praeda si socius non impediat, et haec est causa quod licet falco auis iracunda sit, sicut et omnes aliae rapaces aues et diligat quod sit solitaria, tamen propter adiutorium tempore venationis diligit socios, et condiuidit cum socio praedam sine pugna, quod non facit astur vel nisus. Iste igitur falconis est proprius actus omni falconi secundum genus conueniens. Et quia sicut diximus temere attentat omne quod obuiat, oportet falconem habere mitram oculos tegentem quando

 defertur

defertur in manu, et tempus non est volandi, ne nimis conetur ad volatum, quia cum sit bonae alae, frequenter volare desiderat, et ideo retardandus est a falconario; huius etiam alia causa est, quia cum oculos clausos habet, et postea mitra deposita aliquid apparet, quasi ex admiratione citius inuadit et magis audacter, et etiam ex hoc quietius domatur ad homines, et obliuiscitur societatis alienae.

CAPITVLVM IV.

De vocatione qua vocant et vocantur falcones.

Sonus autem vocis falconum generaliter est grossior et prolixior, et ab acuto in grauius procedens, quam asturum vel nisorum, et cum reclamantur a falconario non sibilo, sed voce magna ad modum reclamationis canum reclamantur, nec reuocantur ad modum canum sed potius circumducitur in chorda quiddam ex quattuor alis vel pluribus ad modum auis colligatum, cui caro recens superligatur. Falcones tamen aliquando nimis vocant, et tunc aut iracundi sunt, aut nimis macie confecti ex cibi subtractione, et tunc vel capitegio sunt obumbrandi si iracundi sunt, vel amplius reficiendi si macie sunt confecti, quia nocet multum ad aucupium quando falco nimis clamat, eo quod ad clamorem eius fugiunt aues antequam falco in proportionali sit distantia ad capiendum. Similiter etiam quandoque cum reclamantur a falconario non redeunt, et maxime falcones qui dicuntur montanarii, et hoc contingit ex duabus causis, quarum vna est indignatio irae suae quod forte euasit praeda sua, alia est nimia repletio, propter quam cibum fastidit, et tunc si a bono falconario nutritus est a iuuentute sua, non oportet multum curare, quia deposita indignatione irae aut postea esuriens domum redibit, hoc enim fidelitatis habent falcones et nisi, quod bene nutriti, et edocti ad domicilium reuertuntur sicut columbae. Ego enim iam vidi falcones qui sine ligaturis intrabant et exibant, et nobis comedentibus super mensam veniebant, in radio solis se extendentes coram nobis, quasi blandirentur nobis, et quando venandum erat, in tectis stantes et fenestris exibant, in aëre super homines et canes volantes ad campum, et quando volebat falconarius redibant ad reclamatorium. Si autem non bene domiti sunt, tunc causa propter quam non redeunt est horror hominis, et in illis cauendum est, ne dimittantur nisi tempore famis, quia tunc consuescunt redire ex cibi desiderio. Haec igitur de voce qua vocant falcones, et de voce ea qua vocantur a nobis dicta sunt intantum.

CAPITVLVM V.

Quod 17. sunt genera falconum, et de primo quod sacrum vocatur.

Quae autem ad nos deuenerunt, sunt decem genera falconum nobilium, et tria alia genera sunt ignobilium falconum, et tria sunt mixta ex nobilibus et ignobilibus, et vnum quidem mixtum, quod quia non omnino est ex ignobili parente valde inuenitur efficax ad venandum. Primum autem genus nobilium falconum est quod quidam sacrum vocant. Symachus autem vocat ipsum Brittannicum, et quidam vocant aelium, quasi aerinum falconem. Quidam autem hoc dicunt aeriphilum, quasi aërem amantem falconem, et de hoc superius diximus quod amat alte volare, indignans ad parua, crura habet grossa et nodosa, vngues crudeliores quam aquila, aspectum terribilem, oculos valde flammeos, ex citrino in rubedinem declinantes, caput magnum et rostrum fortissimum, iuga siue complicationes alarum magnas, et quasi super exhibitas, et hoc solum inter falcones habet caudam longam, est autem in magnitudine aquilae fere, et sub ipso nec aliqua volat, nec aliqua auium rapacium propter timorem, sed statim vt viderint sacrum caeterae aues, clamantes, fugiunt ad condensa arborum, vel ad terram, et potius permittunt se manibus capi quam ad aërem liberum veniant, volant autem duo simul, et ideo domestici efficiuntur, quod in vna pertica sedent, et sequuntur hominem, ac si nesciant esse nisi cum homine, et non est auis magna quam non statim deiiciant, nec vnam sufficit eis deiicere, sed quotquot obuias habent deiiciunt, capiunt etiam capreolos, et vnguibus lacerant oculos et cerebella eorum. Volunt autem delicatissime nutriri, semper recentibus, praecipue cordibus et cerebellis, et sanis valde carnibus, quod adeo recentes sint, quod adhuc calentes vitali calore, iam expirante animali sint allatae, et fere comedunt tantum quantum aquilae magnae, hoc genus

falconum

falconum regale eſt, et diutiſſime volans, et ſequens praedam, et non deſerens ad duo vel tria, vel etiam quatuor horarum ſpacium. Socialiter autem praedatur melius, ſed ſolitarium etiam optime venatur, et diligit hominem, et canes venaticos et praeſentibus eis venatur libentius, quaſi glorietur in viribus in praeſentia eorum. Habent autem ea quae diximus omni generi falconum conuenire, tam in guttis faciei quam in figura, quam etiam in proprio actu et voce, ſed vox eius eſt et certifica, et raro vocat, et cum reclamatur, oportet quod reclamans ipſum alte clamet et voce ſonora, eo quod alte et longe volat, et quod reclamatorium ſit valde magnum vt longe videri poſſit. Si tamen non cito redit, non erit periculum, quia per ſeipſum redire conſueuit ad domicilium, hoc igitur eſt genus falconum nobiliſſimum et primum.

CAPITVLVM VI.

De genere falconum qui gyrofalcones dicuntur.

Genus ſecundum nobilium falconum eſt gyrofalconum genus, a ſacrorum genere proximo gradu diſtans. Eſt autem gyrofalco figura et colore, et actu, et voce perfectam naturam habens falconis, ſed quantitate maior eſt aſture et minor aquila, et dicitur gyrofalco a gyrando, quia diu gyrando acriter praedam inſequitur, nec dignatur ad parua, ſed aues magnas inſequitur ſicut grues, et cignos et huiuſmodi. Eſt autem hic falco auis pulchra valde, non longa ſecundum proportionem ſui corporis cauda, alarum iuga valde habens decentia et fortia, et crura habet plana, non nodoſa, vngues ſatis fortes, et praecipue poſteriores, et ſolus venatur, ſed melius cum alio, et inter caeteros falcones conſueuit ſtare magis erectus, et pennis bene compoſitis, et in venatione diu inſequitur praedam, et ideo venator indiget veloci equo in quo inſequatur eum, et doctis ad hoc velocibus canibus qui auxilientur ei quando praedam deiicit. Eſt autem hic falco praecipue docendus, ne in aqua praedae inſideat, quia frequenter diſtat a falconario et laedi poſſet in aqua, et ideo non ſecundum longitudinem aquae iaciendus eſt ad praedam, ſed tenendus donec aues extra ripam in aëre appareant, et tunc gyrofalco ex parte aquae iaciendus eſt ad ea, quia tunc propter motum gyrofalconis ad aquam redire non audent. Si autem ex parte campi dimittitur gyrofalco, tunc aues ad aquam fugiunt vel euadunt, et ſi percuſſae fuerint, in aquam decidunt, et tunc falco praedam ſequens laeditur vel mergitur, et ſi euadit timidus efficitur propter venationis laeſionem, ſub iſto etiam gyrofalcone alii falcones et aſtures non bene volant, nec etiam aquila de facili congreditur cum ipſo. Vult autem cibari delicatis et recentibus, et adhuc vitali calore calentibus et ſanis carnibus, delicatis autem dico ſicut his quae cordi ſunt propinqua, quia illae magis ſunt digeſtae, huiuſmodi autem ſignum eſt, quod quando ſylueſter praedam accipit, non inuenitur comedere de praeda niſi cor, et poſtea quae cordi ſunt propinqua, verſus alam dextram, et raro verſus ſiniſtram. In calidae complexionis auibus, ſicut in columbis et palumbis et huiuſmodi auibus recentibus etiam vult veſci, et huius ſignum eſt, quia nullum genus falconum, vel aſturum, vel niſorum, ad reliquias praedae ſuae reuertitur quando eſt ſylueſtre, ſed quod ſupereſt vni cibo dimittit, et cum iterato comedendum eſt nouam praedam inſequitur, et hoc non faciunt aquilarum genera. Falcones autem, cadaueri non inſident ſicut aquilarum et miluorum genera. Vitali ergo calore calens adhuc caro confert gyrofalconi, et hoc probatur ex hoc, quod praedam ſylueſtris gyrofalco prius comedere incipit, quam occidat, ſana etiam carne delectatur, et ideo non approbo, quod quidam gallinae viuae coxam, vel alam extrahunt, et poſtea ſecunda die de eadem gallina extrahunt aliam partem falconi miniſtrandam, quia iam pro certo ſanie infectum eſt gallinae totum corpus remanens, et infectum calore febrili, qui in omni corpore ſuſcitatur in generatione ſaniei, et ideo gyrofalconi quae delicata eſt auis, huiuſmodi non conuenit cibus, ſtudere enim debet ſapiens falconarius, vt in arte cibandi ſequatur naturam quantum poteſt, quam naturam perfecte oſtendit gyrofalco, quando ſibi ſylueſtris dimittitur, et ſic diu gyrofalco in ſuo proficit vigore naturali. Si autem ſecus fiat, paulatim deſtituitur et infirmatur et moritur. Haec igitur duo quae dicta ſunt falconum genera, ſunt prima et nobiliſſima, inter ea quae ad nos venerunt.

CAPITVLVM VII.

De genere falconum quod vocatur montanarium.

Montanarium genus falconum nobilitatis est tertiae in natura. Est autem breue et spissum valde in corpore, et praecipue est breuis caudae, et valde spissae, pectoris valde rotundi et magni, et fortium crurium breuium respectu sui corporis, et nodosorum pedum, et fortium vnguium, et habet hoc in consuetudine quod frequenter respicit pedes, et est in dorso et exterius in alis coloris cinerei, et ille color secundum quod proficit per mutationes pennarum in annis, efficitur clarior et magis pallescit interposita parua et fusca varietate. Est autem hoc falconum genus ferum et malorum morum, et iracundum inconstantis irae, et imo raro inuenitur falconarius qui ad plenum sciat mores eius, et ideo praeceptum est Ptolomaei regis Aegypti, quod raro teneatur in manu nisi in aurora, et tempore aucupationis siue venationis. Aliis autem temporibus teneatur in camera obscurissima, et in illis bis vel ter ignis clarus, non fumosus accendatur, nec teneatur in manu, praeter praeinducta tempora, nisi cum cibandum est, quia ex hoc mitescit ad manum falconarii sicut ad beneficam, et mansuescit et iram deponit. Quando autem irascitur non est ei multum a falconario resistendum, quia ex hoc magis frangitur ira ipsius. Hoc autem genus falconis bene est in spissitudine accipitris siue asturis, licet sit multo breuius eo, et habet pedes valde pallentes, et crura quasi squamosa squamis sese prementibus, et figura eius quando stat ab humeris, est quasi pyramidalis, si imaginetur pyramis aliquantulum in dorso compressa. Hoc genus falconum est, quod praecipue indignatur in euasione praedae. Ita quod aliquando ex ira reuocantem se inuadit, et lacerat falconarium in capite vel facie, et aliquando lacerat faciem equi cui insidet falconarius, et aliquando inuadit canem, et aliquando vnus falconum inuadit alium, et ideo oportet falconarium in tali casu valde esse patientem, et non aduersari, sed patienter dissimulare reuocationem, donec deposita ira mitescat animus falconis, et si etiam reuocatus montanarius, non rediret ad reuocatorium, non oportet multum curare, nisi quod caueat ne ab alio capiatur, quia deposita ira per se ad domicilium falconarii reuertetur, propter autem huiusmodi mores non est abiiciendum hoc genus falconis, quia mirae est audaciae in inuasione magnarum auium, ita quod aliquando aquilam inuadit et occidit, et a sapiente falconario praecauendum praecipit Ptolomaeus, quia si vltra vires ad fortes aues frequenter dimittitur, quando incaluerit ira eius immoderate, praecipitat se in mortem, et talem casum iam in alpibus quidam de nostris viderunt sociis, Falcone enim montanario de rupe veniente, praedamque sequente auem quae perdix vocatur, aquila contra quam praedicta perdix volauit praedam praeripuit, ad quem montanarius falco impatientia iniuriae stimulatus a praedicta aquila praedam praereptam nitebatur accipere, sed cum aliquandiu nitens perficere intentionem non posset altissime ascendit, et deorsum torrendo veniens ictum in caput aquilae dedit, et seipsum peremit et aquilam. Ab huiusmodi ergo furore montanario semper praecauendum est. Iste falco frequentius inuenitur quam praeinducta duo falconum genera, et mirabiliter gaudet in feritate sua, et imo frequenter de isto genere inueniuntur falcones, quibus non sufficit vulnerare vnam auem et deiicere, sed gloriantur in hoc quod multas deiiciunt, et adeo in sua feritate aliquando delectantur quod cibi obliuiscantur, et detinentur crudelitate occisionis auium, haec igitur de montanario dicta sunt.

CAPITVLVM VIII.

De falconibus qui peregrini dicuntur.

Falconum genus quod vocatur peregrinum, praeinducta genera sequitur in nobilitate quarto loco. Vocatur autem peregrinum duabus de causis, quarum vna est et vera, quia semper de terra in terram peregrinatur, quasi omnes peruolans terras, secunda est plus secundum opinionem falconariorum, quod videlicet nescitur nidus eius, nec inuenitur a falconariis, sed in volatu longe a loco suae capitur generationis, vtriusque horum causarum audiui ab expertissimo falconario, qui in eremo alpium iuxta iuga altissima montium multis annis habitauerat. Dicebat autem quod hi falcones quos peregrinos vocamus, in altissimis et praeruptis parietibus montium nidos construebant, nec aliquando patuisse aditum

tum nidi, nisi desuper a cacumine montium homine per funem submisso, quam submissionem dicebat frequenter oportere fieri per chordam centum passuum, et aliquando centum quinquaginta, aliquando vero trecentorum vel ducentorum, et aliquando esse impossibile aut propter distantiam, aut propter asperitatem scopulorum, et propter hanc difficultatem euenisse opinionem quod nesciatur locus generationis horum falconum. Dicebat autem se saepius vidisse quod antiqui praedam pullis duxerunt in antra et rimas talium montium, addidit etiam esse consuetudinis horum falconum, quod parentes post completionem iuuenum expellunt eos de loco suae habitationis, propter paucitatem auium quae ibi inuenitur, et ideo statim iuuenes egrediuntur ad plana in quibus plures sunt aues, et perueniunt ad terras certam non habentes mansionem vel habitationem. Duobus autem modis hos vidi capi falcones, et eremita praedictus dixit mihi tertium modum. Vno namque communi modo fere in omnibus terris capiuntur ita, quod rete disponitur patulum, ita quod faciliter conuertitur cum chorda super id quod intenderit auceps, et ante illud extenditur chorda cui alligatur rubeus lanarius, quem vulgo sweimer vocant, et ad chordam dependentem ad eam, extensa chorda alligatur auis, vel laneum aut pilosum aliquod simile aui, ita quod quando chorda extensa trahitur et concutitur ab aucupe, videtur sweimerius auem insequi ad praedandum, et haec chorda saepe sic concutitur, quod videns falco, qui forte perinde peregrinatur, in impetu descendit, intendens praedam lanario praeripere, et sic deceptus cadit in rete. Alium vidi modum multo meliorem, fit lignorum duorum ad modum crucis compositio, et super extrema illorum curuantur duo alia semicirculariter, itaque extrema circulorum infiguntur extremis lignorum, et inter illas quartas arcuum circulorum alia curuantur ad locum intersecationis semicirculorum, et inferius infiguntur in ligna ab angulis intersecationis crucis venientia, donec non nisi ad tres vel quatuor digitos distet lignum a ligno, et quodlibet istorum lignorum impletur laqueis a summo vsque deorsum, et hoc vas fiat ad altitudinem septem vel octo pedum, et ad latitudinem quinque vel sex pedum, et in ipso disponatur aliqua cauea sex pedum altitudinis, ita quod pede vno distent a se inuicem latera vasorum, quando vnum est in alio, et in interiori sint ligna per modum trabium super se ab inferiori vsque ad summum disposita, et aues sex vel septem ponantur in interiori; Illae enim continue ascendent et descendent in trabibus, et hoc totum figatur immobiliter super murum castri, vel portam, vel in campo libere, tunc enim falco qui peregrinatur, videns aues, et volens accipere, capitur laqueo, et hoc modo vidi capi falcones optimos. Eremita autem non dixit esse aliud faciendum nisi quod disponatur auis ante rete absque lanario, quia falco auidus auis se ipsum in rete praecipitat, hoc enim modo dicebat se dictos falcones caepisse singulis annis. Est autem hic falco qui communiter habetur fere in omnibus terris, quantitatis minoris quam montanarius, et est curtae caudae et longarum alarum, et grossi capitis et longae coxae et breuis cruris, et si habet crura nodosa melior est, albescentia etiam dicitur habere crura et pedes, et est bonorum morum quando bene nutritur. Anas autem, vt communiter, est praeda sua, et si bene efficitur audax, per falconarium sapientem capiet ardeam et aliquando gruem, et hoc est summum audaciae ipsius, haec igitur de hoc genere dicta sunt.

CAPITVLVM IX.

De gibboso genere falconum.

Est autem quintae nobilitatis in genere falconum falco nobilissimus, quem gibbosum vocauit eremita praeinductus, et tres mihi optimos de hoc genere falcones quos apud se habuit ostendit, et multos alios se vendidisse asseruit, hoc igitur genus falconum est valde paruum corporea quantitate, sed mirabile virtute et audacia et strenuitate volandi cum praedam insequitur; quantitas eius parum vincit quantitatem nisi, quem vulgus speruerium vocat, et habet in facie guttas sicut peregrinus et caetera falconum genera. Gibbosum autem vocatur eo, quod propter breuitatem colli sui caput suum vix apparet ante iuga alarum suarum, quando super latera dorsi componit, et hoc caput respectu quantitatis sui corporis est magnum, et rostrum valde breue et rotundum, et alas valde longas et valde exortas, caudam breuem, et coxas fortes, et crura aliquantulum respectu commensurationis aliorum membrorum suorum longa et quasi squamosa, sicut sunt squamae serpentum et lacertarum,

 quae

quae apparent in lateribus ventrium eorum, et pedes habent nodosos matriculis digitorum, et praecipue ad interius plantae pedis et oculos flammeos ardentes, et est in colore aliorum falconum qui peregrini vocantur, et caput suum in craneo est bene planum superius, et retro in capite non prominens sed quasi collo continuum, et est facile domabile et bonorum morum, et nidum facit in rupibus inaccessis, sicut et peregrinum genus, et capitur euolans de nido sicut et peregrinum, audaciae enim tantae est et strenuitatis, quod anseres siluestres deiicit et ardeas et grues, et est velocissimum genus istud et altissime ascendit, ita quod effugit visum hominis, nec contentus est iste falco quod vnam auem deiiciat, sed multas vulnerat, et in aucupio plures quaerit habere socios, propter sui paruitatem et auium quas venatur magnitudinem. Narrauit mihi praedictus falconarius satis memorabile de hoc falconum genere, referebat enim quod de praefatis gibbosis tres cuidam nobili vendiderat, quos dum eremitam secum ducens probaret, casu inuenti sunt anseres albi siluestres et dimissis falconibus anseres altissime volauerunt, sed falcones tres qui dimissi fuerant anseres ascendendo transcenderunt, donec visus omnium qui affuerunt effugerunt, et cum post modicum dictus nobilis falcones conquereretur amissos, paulatim anseres vulneribus debilitati cadere circa eos caeperunt, et inuenerunt amplius quam viginti anseres decidentes, et tandem etiam falcones reclamati venerunt supra reclamatorium. Erant autem omnes anseres vulnerati letaliter, ac si cum cultello in diuersis partibus sui corporis fissi essent, et huius causa est, quia falco iste sicut alia falconum genera, cum descendit non statim percutit, sed potius cum a descensione reascendere incipit, et tunc posteriori vngula ante pectus disposita ferit, et imo longum vulnus facit et letale, et frequenter adeo fortiter ferit, quod vngulam amputat et seipsum valde laedit in pectore vel occidit. Est etiam genus falconum quod semper quasi ad volandum alas extendit, et est animositas eius plusquam fortitudo ipsius et vult cibari valde recentibus et vitali calore adhuc spirantibus, et tunc multum proficit. Si autem aliis aliquando cibatur carnibus, caueat falconarius quod leues sint sicut carnes altilium, et recentes aut ad minus non putentes, et in aqua frigida recentes effectae, quia aues rapaces debilem valde et subtilis pellis habent stomachum et de facili alterabilem a malo cibo, et ideo ex modica occasione cibum indigestum euomendo reiiciunt, et praecipue quando graui et melancholica carne cibantur, vel ab ea quae disposita est ad putrefactionem, hoc genus falconis diu mane et sero vult portari in manu, quoniam quando consuescit manum hominis, libentissime insidet manui et libenter redit ad manum, haec igitur de gibboso falconum genere dicta sunt a nobis.

CAPITVLVM X.

De falconibus nigris.

Sextum gradum nobilitatis in genere falconum possidet falco niger, breuior quidem in aliquanto falcone peregrino, sed in figura similis per omnia, licet in colore dissimilis sit, quia in dorso et exteriori alarum et cauda totus fuscam habet nigredinem, et in pectore et ventre et lateribus fuscam habet varietatem; in facie autem guttas falconarias habet nigras, valde intensae nigredinis, quae circumfunduntur quadam caliginosa et fusca palliditate. Crura autem et vngues et rostrum habet sicut peregrinus. Accedit autem hic falco multum ad formam auis quae butorius vocatur, de qua in ante habitis fecimus mentionem, hunc falconem Fredericus Imperator sequens dicta Guillelmi regis Rogerii falconarii, dixit alium visum esse in montanis quarti climatis quae Gelboe vocantur, et deinde iuuenes expulsos a parentibus venisse in Salaminae Asiae montana, et iterum expulsos nepotes priorum deuenisse ad Siciliae montana, et sic deriuata esse per Italiam. Modo autem in alpibus apparent et in Pyreneis montibus, et deriuata sunt haec genera in Germaniam, licet adhuc rara sint eo quod pauci inueniantur. Sunt autem falcones nutriturae et audaciae falconum peregrinorum. Complexionis autem videntur cholericae, et quod adustum est de terrestri cholerico conuertitur in pennas, et ideo nigrae efficiuntur aetate accedente, per multas annos aliquantulum albescunt, et probabile est, quod etiam in climatibus calidis nigriores sint quam hi qui nascuntur apud nos, eo quod in calidis locis semen ouale forti calore decoquitur, et ideo quod ex eo producitur plus denigratur. In frigidis autem regionibus plus habet aliquando humidum ouale, quod propter perspicuitatem causa est albedinis, et respersum in eodem terrestre

terrestre causa est varietatis. Cum autem duo sint quae exterius in corporibus consideramus, animantis figura videlicet et color figura magis indicat conformitatem vel differentiam speciei. Monedulas enim iam vidimus propter frigus habitationis nasci albas et similiter coruos, cum tamen figura ipsarum indicauerit eas vere de specie monedularum et coruorum esse, et hac ratione videtur hoc falconum genus multum simile esse generi peregrinorum, licet in colore differat, et praecipue quia sicut diximus, parentes in hoc genere filios cogunt peregrinari a loco suae generationis, haec igitur dicta sunt de nigro falconum genere.

Capitvlvm XI.

De natura falconis albi.

Genus septimum falconum sibi vendicat falco albus, qui venit a Septentrione et mari Occeano, a regionibus Norwegiae et Sweciae, et Estoniae, et finitimis syluis et montibus. Est autem hic falco ita in varietate subalbidus, sicut is de quo ante diximus est niger, et causa albedinis suae praecipua est frigus et humor habitationis in qua nascitur, et in dorso quidem et alis est subalbus, in aliis autem locis maculas siue guttas habet valde albas, interpositas aliis guttis subpallidis, et in quantitate maior falcone peregrino, multum accedens ad similitudinem lanarii albi, qui volat in campis insidiando muribus, adeo quod aliqui falconarii tradiderunt hunc falconem natum esse primum ex falcone peregrino patre, et lanaria alba matre, licet hoc non sit verum quod ostendit audacia ipsius, audax enim est valde et bonus, nec deficiens a natura falconis in aliquo, nec habet ex moribus lanarii, cum enim in venatione ascenderit, non stat suspensus alis vt lanarius, sed ferit statim vt falco, et figura in pedibus et vnguibus, et rostro et toto corpore, falconis demonstrat naturam, quamuis crura habeat grossiora et nodosiora quam falco niger, quod ei accidit ex complexione magis humida, quae magis implet et ingrossat crura ipsius quam crura illius qui ex complexione est siccus cholericus, quod autem iste falco minus videtur habere audaciae quam niger, et minus videtur esse velox, propter frigus et humorem complexionis non est omnino sufficiens signum, quia virtus omnis animati multiplicatur ex quantitate subiecti, quando naturalis quantitas terminos quantitatis naturalis non est excedens, et ideo virtutis maioris est iste falco quam niger, et ex confidentia virtutis innatae sumit audaciam, et si non est adeo velox in volando vt niger, tamen diutius durat insequendo aues quam niger, et hoc summe attenditur in falcone, corpora enim fusca calida porosa sunt et aperta, et de facili euaporant ab eis spiritus, qui sunt vehicula virtutis, et tunc lassantur et debilitantur, quamuis sint agilia per naturam, econtra autem alba frigida consertas habent carnes, et quia sunt multi humidi, multorum sunt spirituum, et propter carnium consertionem non cito euaporantes, et ideo diu durant in labore, praeterea humidum complexionale interius, infundit lacertos et neruos, et calorem qui ex motu fit, non permittit indurari neruos et lacertos, et ideo diu remanent mobiles et habiles ad volatum, et quoad ista falcones albi recuperant id, in quo videntur falconibus nigris postponi. Haec igitur de his dicta sufficiant, quoniam in nutritura et aucupio nihil vel parum ab aliis distare videntur.

Capitvlvm XII.

De natura falconum rubeorum.

Octauum autem in falconum genere, habet is falco qui rubeus ab antiquis appellatur, non quod in toto rubeus sit, sed quia guttae quae in aliis albae sunt, in hoc genere sunt rubeae, et nigrae guttae sicut in aliis sunt interpositae, nec in dorso vel exteriori alarum hic falco rubeus apparet nisi quando alas exerit, tunc fusca in eis apparet rubedo, et hoc genus falconis etiam mendose quidam falconum scribentes naturam spurium esse asserunt, ex lanario rubeo et falcone dicentes esse procreatum, quod omnino absurdum est, eo quod nullam penitus cum lanario nisi coloris habet conformitatem, sed potius ruboris causa est debilis calor infusus superficiei corporis, qui inflammet fumosum humidum, quod expellitur ad generationem pennarum, et hoc facit media inter album et nigrum complexio, sicut enim in aliis, ita nec in hoc genere de extremo in extremum non venit natura quae causa ordinis est nisi per media, et ideo in genere falconum, hoc tangit medium, alii enim colores medii

falconum

falconum generi non congruunt, eo quod viridis et hyacinthinus et croceus et huiusmodi, ab audaci et rapaci deuiant natura, quia viridis extremae et aqueae frigiditatis est indicium, ficut et in vrinis viriditas fignum est caloris mortificantis et confumentis. Hyacinthinus autem aëream et euanidam indicat complexionem. Croceus autem corrumpentem choleram, et licet duo istorum in auibus inueniantur, et tertius in pauone, non tamen conueniunt audaciae, ficut diximus et agilitati volatus. Est autem hic falco non magnus, paululum minor peregrino, fed vnguibus et pedibus et rostro fortis, et est valde in volatu agilis, fed non fatis diu perfeuerans, et domesticatur multum, et efficitur melior, per mutas duas vel tres, fed non est adeo longae vitae vt alii, et imo oportet eum nutriri valde recentibus et vitali calore adhuc fpirantibus, et non fupra modum et multis vicibus in die fed in mane et in fero, et oportet eum multum custodiri, ab alterantibus complexionem eius, quia de facili alteratur nec oportet eum vltra menfuram cogere ad aucupium, complexio enim rubea facile vincitur et laeditur labore, quamuis facile faciat impetum a principio, propter quod et aetas accedens et aliquantulum temperans, et inflammatum humidum plurimum, huic complexioni confert auxilium, et praecipue per mutationem pennarum, penna est taliter rubea, fragilis et mollis est, et ipfe laborem volandi diu non fustinet nifi frangatur, et haec omnia fapientem oportet aduertere falconarium, haec igitur de falcone rubeo commonuiffe fufficiat.

CAPITVLVM XIII.

De falcone qui habet pedes azurinos.

Nonum falconum genus iam declinans a qualitate nobilium falconum est id, quod est hyacinthini pedis fiue azurini, quod quidem in quantitate et figura fimile est fiue aequale falconi peregrino, fed dorfum eius et exterius alarum non est adeo nigrum, et etiam albius est in pectore genus istud quam falco peregrinus, et alae eius non adeo longae funt ficut illius, fed cauda eius est longior aliquantulum, et vox eius est acutior, eo quod magis est humidae fiue phlegmaticae complexionis, et audacia eius est multo minor in inuadendis auibus, quia id quod est azurini pedis, raro inuadit aues maiores quam est pica vel cornicula. Peregrini autem et alii falcones maiores quaslibet aues inuadunt. Ex hoc autem contingit, quod quando istud quod azurini pedis est furgit in altum, vt det impetum, ex timiditate stare incipit, et fufpendi alis, et non praecipitanter ruere in auem, et hoc quidem habet ex natura. Ex difciplina autem et adiutorio iuuantis ipfum hominis, frequenter fumit audaciam maiorem, fed non ficut verus falco, in auibus vero rapacibus est ficut in militum fortitudine, in militibus enim non defunt ex natura debiles, et ex complexione minus audaces, qui tamen ex fcientia militandi et vfu frequentis victoriae, et experientia hostes aggrediendi et expectandi, et feriendi, et infidiandi, et declinandi, et ex confidentia fociorum adiuuantium, faepiffime nobiles faciunt triumphos, et fimiliter est de isto genere, quod licet fit timidum, per naturam tamen audaciam accipit a falconario fapiente, et vfu deiiciendi et tenendi aues, et ex confidentia iuxta fe pofiti falconarii melius et audacius ferit quam ex natura, ficut etiam et fperuerius fiue nifus, huiufmodi audacia etiam fortiores fe multo inuadit, ficut est auis minor, et aliquando maior, nec mirum, cum etiam lanariorum genera hoc modo inuadentia et capientia efficiantur, quorum naturalis timiditas et tarditas tanta est, quod non nifi mures inuadunt, vel forte pullos auium non adhuc volantes, fed currentes in terra, vel nido iacentes. Qualiter autem auis timida per difciplinam, audax efficiatur, posterius erit manifestum.

CAPITVLVM XIV.

De falcone paruo, qui mirle vocatur.

Decimum et vltimum falconum genus est id, quod quantitate minimum est, quod et mirle vocatur, et vulgariter fmirlin vocatur. Hoc autem genus licet a praeinductis quantitate deficiat, tamen a nullo eorum deficit in audacia viribus fuis proportionata, et praecipue quando animofitas fibi est ex peritia et vfu, et fpe auxilii ex propinquo fibi perito falconario, ita quod Wilhelmus falconarius dicat, cum talibus fe aliquando gruem caepiffe,

aues

aues enim suis viribus proportionatae sunt alaudae, et plus perdix et columba, nisi vt diximus vires ex arte iuuentur. Est autem hoc falconum genus guttatum in vultu, sicut alia omnia, et longissimarum alarum respectu sui corporis et caudae mensuratae, et crurium et pedum planorum citrinorum, et est minus quam nisus, habens quasi quantitatem nisi quem muschet vocant, et quando est syluestre, capit carduellos, eo quod celerrimum est et insidiosum, et in capiendo ascendit et descendit feriendo sicut et alia falconum genera, quod quia fere omnibus notum est, haec ad cognitionem eius dicta sufficiant.

CAPITVLVM XV.

De genere falconum qui lanarii vocantur.

Falconum autem ignobilium genera sunt tria, quae antiqui aucupes, vt Ptolomaeo tradunt. Aquila Symachus et Theodotion, lanarii potius quam falcones vocantur, et hoc vocabulum quidam germanicorum imitantes, eo suo idiomate lanete vocant. Quidam autem suuemere vocare consueuerunt, et sunt butherii quidem mures in campis insequentes, per colores differentes, quia sunt albus et niger, in quantitate falconum, et rubeus, qui minor est qui mirle imitatur. Isti autem, in primis cum iuuenes sunt, propter humorem, et hebes calidum, nullius quasi sunt audaciae, sicut et pueri omnes sunt timidi. Cum autem mutauerint se bis vel ter, et pusillanimitas naturalis per artem medicamen acceperit, efficiuntur columbas et anates accipientes. Est autem pars ista praecipue tenenda, quod primo anno quando domesticantur, non cibentur nisi auibus viuis, et quando parum deplumauerint, dimittantur aues de pedibus eorum euadere, non ad volatum primo, sed ad cursum, et cum saepius has insequi didicerint, dimittantur euadere ad motum mixtum ex volatu et cursu: et cum iterum hoc frequenti iteratione didicerint, dimittatur auis euadere ad volatum tardum, qui est auis cuius curtatae sunt pennae alarum, et tandem dimittatur euadere ad volatum perfectum, et in omnibus his fortissime alta voce prouocetur et incitetur, et ad tenendam auem adiuuetur a falconario, qui ex his sumet audaciam, et tunc secundo anno paruae aues in magis grandiusculas commutentur, et tertio iterum in maiores, quia omnis auis ex huiusmodi, simul et peritiam et audaciam accipit aues quas falconarius voluerit capiendi, licet enim primae nobilitatis falcones hoc non indigeant, quae sunt octo primorum generum, tamen pro certo multum confert ad audaciam et peritiam omnium augendam, haec igitur dicta sunt de disciplina falconum.

CAPITVLVM XVI.

De generibus permixtorum falconum, et de modo ipsius commixtionis falconum.

Cum autem quodlibet horum generum, cuilibet permisceatur, multa fiunt falconum genera. Sed quae ad nos deuenerunt, sunt quatuor: Falco enim peregrinus frequenter permiscetur ei qui est pedum hyacinthinorum, et quando haec permixtio fuerit ex peregrino patre et matre pedis hyacinthini, valde parum declinat a nobilitate, quia sperma masculi operans est et faciens, et formans per spiritum qui est vector paternae virtutis in subiectam faeminae guttam, et efficitur partus patrem imitans, licet parum coloris azurini respergatur in pedibus, quando autem econuerso fuerit ignobilis pater et mater nobilis, partus efficitur multum declinans ad ignobilem patrem, et parum habens nobilitatis maternae, et sicut diximus, quod horum duorum falconum fit permixtio, ita peregrinorum, qui ad omnia loca frequenter solitarii volant, fit aliquando commixtio cum lanariis nigris, et aliquando cum albis, et aliquando cum rubeis, et propter spermatum vicinam et consimilem complexionem, et impregnationis ouorum et fotionis, idem temporis spacium semina permixta se inuicem mouent et conuertunt, et complent, et permanet partus procreatus, et generat ex sibi simili, sicut fit in multis auibus et aliis animalibus, vt patet per ea quae in antehabitis huius scientiae libris conscripta sunt. Haec autem permixtio fit quando diuersarum specierum sibi in complexione vicinarum falcones tempore luxuriae conueniunt, non inuenientes suae speciei sexum, cui permisceantur, et licet diximus quatuor genera taliter permixtorum falconum ad nos deuenisse, ratio tamen exigit multa esse, et plura quotidie posse fieri talia falconum genera, et hanc putamus esse causam quod tam diuersa genera falconum, in di-

uerfis regionibus inueniuntur. Quamuis enim climata mores et colores diuerfificent, tamen fpecierum tam fimilium diuerfitatem, caufat praecipue permixtio quam diximus, ficut in generibus anferum, et generibus canum et equorum fieri vidimus temporibus noftris. Et non hoc folum fieri probabile eft ex falconum generibus permixtis, fed etiam ex falconum cum afturibus et nifis, et aquilarum generibus, multas probabile eft fieri diuerfas compofitiones ad diuerfarum compofitarum auium rapacium generationem, fed in dictis quatuor generibus praecipue diximus fieri falconis peregrini commixtionem, eo quod peregrini mox compelluntur e patria a parentibus, et frequenter feparantur, propter praedam et iram, et cum fuae fpeciei adiutorium non, inueniunt ad fimilius quod inuenire poffunt alterius fpeciei fe tempore luxuriae conuertunt, et cum conuertuntur ad id quod eft pedis azurini, fere fimile peregrino eft id quod procreatum fuerit, dum autem conuertitur ad lanarium nigrum, efficitur ignobilis falco niger vel nigro fimilis, et dum conuertitur ad lanarium album, efficitur id quod generatum fuerit fimile falconi albo, et dum permifcetur lanario rubeo, fit falconi rubeo in colore et figura fimilis, et hi quidem mixti falcones facilius iuuantur arte quam hi qui omnino funt ignobiles, et praecipue fi pater fit nobilis, eo quod multum habent ex altero parente nobilitatis, ficut etiam in praehabitis iftius fcientiae libris diximus. Si tamen econtra aliquando mater fit nobilis et pater ignobilis, erit quidem quod partum fuerit minus nobile, fed tamen per bonam difciplinam accipiet meliorationem, et praecipue poft vnum annum vel duos, et modo prouocationis quem paulo ante diximus, haec igitur de falconum generibus et naturis dicta funt, per haec enim et alia poterunt cognofci.

CAPITVLVM XVII.

De regimine domefticationis, et regimine audaciae, et regimine fanitatis falconis.

His ita difcurfis, de regimine et medicamentis falconum differamus; regimen autem falconum in tria diuiditur regimina, regimen videlicet domefticationis, et regimen fanitatis, et regimen infirmitatis. Domefticationis autem regimen duos habet fines quorum vnus eft, vt affuefcat manum hominis; Alter autem eft vt audax et praeceps in captura auium efficiatur. Primum autem regimen perficitur, fi nunquam nifi fuper manum cibetur, quia ex hoc manum confuefcet et diliget. ex beneficio inclinante animum ipfius, ficut dicit Symachus. Primo autem quando domefticandus eft, ab ante lucem pileo induatur et teneatur in manu vfque ad tertiam, et tunc detur ei coxa gallinae, et cum comederit pone cum fupra gramen, et pone ante eum aquam, vt balneetur fi velit, et poft permitte eum ftare ad folem, donec fe bene purgauerit, et poftea mittatur in locum obfcurum vfque ad vefperum, et demum refumatur ad manum, et teneatur in manu vfque ad primum fonum, et reponatur in loco obfcuro, et accende ignem clarum vel lucernam ante eum, per totam noctem vfque ad matutinum, et poftea pilea eum, et fta cum eo aliquamdiu ad ignem, et fcias quod hi qui in nidis completi funt, meliores funt, et fortiores habent pennas, fi tamen aliquando de nidis accipiuntur ante complementum, ponatur in nido fibi facto, prout melius poterit ad fimilitudinem nidi de quo fumptus eft, et detur ei frequenter caro pullina, quia eft temperata, et aliquando detur ei caro recens vrfina, quia illa eft faciens, et firmans pennas, et nifi hoc modo teneatur debilitatur alis et coxis, ita forte quod frangitur ala vel coxa, confert etiam multum quod manu ante completionem non tangatur, poftea autem cum completus fuerit ad manum et ad capellum, caueatur primo ne vnquam aliquid duritiae experiatur in manu, fed femper beneficam et blandientem inueniat eam. Ad audaciam autem videlicet quod faepius aues viuas accipiat et comprimat et occidat, cum clamore quo incitari folet a falconario, et ficut fuperius diximus, faepe euadentibus de fub vnguibus eius, per folertiam falconarii iterum capiat, et dimittatur per fe vincere aues, et caueatur ne aues poffint eum laedere vnguibus vel roftro, quia fi iuuenis falco fentit nocumentum ab auibus pufillanimus efficietur. Si autem crebro fine nocumento vicerit et occiderit, audaciam accipiet et crudelitatem in aues, femper etiam ifta fiant cum magna incitatione falconarii, et in praefentia canum et mutentur aues continue, et per fucceffionem temporis fortiores exhibeantur, et cum perfectus eft ad aucupium primo in aurora orto iam fole digeftus falco ad aues dimittatur, et fiquidem eft audax et bonae voluntatis ad capiendum

piendum inuenitur, custodiatur et teneatur in ea in qua tunc eum custodia et dispositione cibetur, de auibus quas tunc caeperit donec per se facietur, et hoc fiat tribus vel quatuor diebus in quolibet aucupio. Si autem in primo aucupio, forte piger et non voluntarius inuenitur resume eum ad manum, et intermitte aucupium, et illo die non ciba eum, nisi de dimidia coxa gallinae, et repone eum in obscurum, et sequenti die dimidiam coxam gallinae in aquam frigidam pone, et in illa coxam illam tene vsque ad tertiam, et tria purgatoria, quae vulgariter germani Guel vocant, et fiunt aliquando de pennis, sed melius fiunt de bombace, et in tertia da falconi dimidiam illam coxam, cum tribus purgatoriis dictis, et cum comederit pone eum in obscuro vsque ad vesperum, et in vespera iterum ciba eum cum purgatoriis, vt dictum est, et tunc in mane vade ad aucupium, et si audacter et auide caeperit, tene eum in tali in quali tunc est maceratione. Si autem nec tunc quidem voluntarius ad capiendum extiterit, resume eum ab aucupio, et non des ei illo die, nisi tria de quibus diximus purgatoria ex aqua frigida et nihil amplius, et si in crastino mane adhuc inuoluntarius sit ad capiendum, ciba eum de coxa parui pulli imposita in forti aceto, cum tribus purgatoriis de bombace factis, hoc modo pone in obscuro vsque ad vesperum, et postea tene eum in manu vsque ad primum somnum, et calefac aquam et balnea eum in aqua calida, et postea pone eum sub diuo ad serenum, si non est tempus pluuiale vsque ad mane, et tunc calefac eum ad ignem super manum tuam, et tunc egredere ad aucupium, quia si tunc non praecipitanter capiet, pro certo infirmus est et languidus. Iste autem quem nunc docuimus modus maceratio vocatur falconum. Et attende quod quidam aliter quam nunc diximus conficiunt falconum purgatoria. Sumunt enim carnem, et repositam in aceto forti comprimunt in puluerem factum de pipere trito et mastice et aloe, et dant falconi, sed talia purgatoria nulli aui rapaci danda sunt, nisi quando viscera eius repleta sunt humore viscoso phlegmatico. Sanitatis autem regimen est, quod maxime sapiens falconarius, falconem cibet cibo et horis et quantitate qua siluestris cibari consueuit, et praecipue carne leui auium et adhuc calore vitae spirante, et teneat eum inter maciem et pinguedinem, quia macies nimia diminutis viribus aufert audaciam et inducit pusillanimitatem, et facit clamosum falconem, et quando dimittitur a manu, residet in terram iuxta falconarium et clamat. Pinguedo autem nimia pigritiam et fastidium aucupii inducit, teneatur ergo medium, ita quod gloria virium non desit falconi, et indigentia inanitionis stimulet ad praedam, non ex defectu, sed ex desiderio famis naturalis, et hoc optime fit quando non cibatur secunda cibatione, nisi prius digesta et egesta sit praecedens. In his tamen considerationem adhibeat homo peritus, quia quidam falcones melius capiunt, si medium transeant ad pinguedinem declinando, quam quando sunt infra mediocritatem in macie, et quidam econuerso melius capiunt macilenti. Sed nullus capit ex macie defectus, nullus etiam bene capit nimia pinguedine repletus. Amplius diuersarum complexionum sunt falcones diuersarum maxime specierum, et illi quidem qui nigri sunt melancholiae signum habent, et illis oportet dare magis cibum sanguineum, qui est calidus et humidus, sicut carnes pullorum, et columbarum, et haedorum et huiusmodi, et si medicatur, calidis medicinis vtendum est, sicut pipere aloes paulino et huiusmodi, albi autem sunt phlegmatici frigidi et humidi, et mali chymi quibus oportet dare calida et sicca, tam in cibis, quam in medicinis, sicut sunt carnes hircorum canicularum et mulorum picarum et passerum, et huiusmodi, et piper, et cinamomum, et galanga, et huiusmodi. Qui autem habent pennas rubeas, abundant inflammato sanguine, et his danda sunt frigida et humida, eo quod frigida sicca mortificantia sunt, sicut carnes pullinae et aues aquaticae, et aliquando gambari, et cassia fistula, et thamandi medulla, et haec omnia dentur in aceto. Sunt etiam quidam falconum nobiles in eadem falconum specie, quibus secundum hoc regimen suae vitae adhiberi oportet. Falco enim nobilis in qualibet specie falconum est, qui habet caput moderate grossum et superius planum, et alibi rotundum rostrum curuum, et bene grossum, et moderate longum, spatulas amplas, pennas alarum et coxas longas, pedes latos sparsos et macros, et qui frequenter pedes suos respicere consueuit. Ignobilis autem in eodem genere est, qui deficit ab aliquo vel pluribus istorum, et ignobilis aliquando tantum vel plus valet ad aucupium quam nobilis, et secundum hoc oportet considerare falconarium, ad vngues autem et pedes custodiendos, caueat ne vnquam permittat falconem stare, nisi supra lapidem viuum vel super murum, et caueat ne calce stet vel cemento calcinato, vnde non approbo, quidam in perticis,

quidam in cratibus tenent falcones, ars enim naturam imitari debet, et filuestres femper inueniuntur federe in petris vel in terra. Caueat etiam a fractura pennarum faepe rigando eas aqua calida, de tertio in tertium diem ne nimis exficcentur, et eifdem diebus detur ei aliquantulum de aloë, quia ftomachum et inteftina confortat, et purgat, et fortificat pennas, et fi nimius humor in caufa fit quod debitam fortitudinem non habent, caro qua cibandi funt, primo ponatur per duas horas in fucco facto ne contufis rafano et lumbricis terrae, haec enim ambo exficcant et indurant pennas, fed praecipue caueatur ne violenta laefione pennae laedantur alarum vel caudae, haec igitur et huiufmodi confideranda funt in regimine falconum et aliarum etiam auium rapacium.

CAPITVLVM XVIII.

De curis infirmitatum falconum diuerfis fecundum Guillelmum falconarium.

Nunc de medicinis morborum auium rapacium differamus. Vt autem ordinatius hoc faciamus, ponamus primo de medicinis falconum, deinde de medicinis afturum et niforum, tertio quaedam medicinalia tractemus, quae vtrifque in communi conueniunt. Prima autem falconum infirmitas eft dolor capitis, qui in hominibus foda vocatur, huius fignum eft, quod falco claudit oculos, et mouet caput in partes diuerfas, tunc igitur tollatur lardus et mifceatur cum pipere trito, et detur ei manducare, et alternis diebus detur ei aloe aliquantulum cum carne pullina, quia ifte dolor capitis eft ex vapore ftomachi et ideo per talem cibum curatur purgato ftomacho. Quando autem aperit roftrum quafi extenfiones habeat, et alices, et percutit cum roftro pedem vel econuerfo, fignum eft quod habeat malum humorem in capite, et imo tunc torquendus eft cum ftilo argenteo vel aureo ad nares, vt humor exeat, et poftquam exierit vngatur coctura oleo oliuae vel butiro, fi oleum non habetur. Quando autem fternutat et proiicit aquam de naribus, fignum eft humefactionis cerebri immoderatae. Cura autem huius eft quod tria grana faxifragiae cum totidem granis piperis in mortario lapideo, vel cupreo optime conterantur, et puluis idem confectus cum aceto forti diftemperetur, et cum bombace in nares falconis, et in palatum ipfius eiiciatur, et poftea cibetur carne pullina. Quando autem collum falconis inflatur, fignum eft guttae membra colli infundentis calidae, et ideo tunc deplumandum eft collum, et minuendus de vena auriculari, vt gutta ad generationem regenerandarum pennarum exttahatur, et detur falconi rana ad comedendum, quam fi digefferit, pro certo fanus erit. Quando autem guttur fiue arteriam quae canna vocatur, inflatam habet et fufflat ac fi fuffocari debeat, pro certo reumatifmum patitur, et fic curatur, fumatur de fanguine pauonis et mufcatis, et mirabolanis chebolis, et de gariofilis, et de cinamomo et zinzibere aequaliter de qualibet vna vncia, et fiant inde nouem pillulae, et cotidie detur fibi vna ad tertiam, et poftea ad nonam cibetur carne muris. Signum autem mali in renibus eft et guttae, quae infundit renes quando non poteft faltare, et alis extenfis fe a manu longe eiicere et redire, ficut aues facere confueuerunt, et haec gutta a quibufdam mortalis vocatur, tollantur enim grana quae crefcunt in fpina alba, quae germanice *Hagedorn* vocatur, quae funt grana rubea, et contunde ea, et commifce cum pilis leporis, et hoc totum mifce cum carne cocta, et ciba eum tali cibo vfque ad nouem dies. Si enim talem cibum retinuerit fanus erit. Eft autem quaedam alia gutta quae filera aut nullis vocatur, quae quando decurrere incipit per corpus falconis, quafi veneni naturam habet, et tunc acumen roftri et acumina vngularum falconis dealbari incipiunt, et haec curatur ita quod accipiatur ferpens niger, qui tyrus vocatur, et abfcindatur a capite eius palmus, et tantundem a cauda et haec reiiciantur, et quod remanet frigatur in olla noua, et pinguedinem quae inde eliquatur collige, et detur falconi calida cum carne pauonis fucceffiue per octo dies, et poftea accipe porcellum cum aqua calida depilatum, et fumatur tenerum pectoris cum mure paruo, et detur ei comedere, quem cibum fi bene digefferit abfque dubio fanus erit. Quando autem falco leuato pede faepe percutit cum roftro crus fuum, fcias quod habet guttam falfam, et tunc minue fanguinem de vena, quae eft inter crus et coxam et fanabitur. Quando autem falco pediculis grauatur accipiatur argentum viuum, et commifceatur cum fputo hominis, et commoue donec moriatur argentum viuum, et poftea huic toti iunge anxugiam veterem et mifce omnia, et inde vnge caput falconis, et intinge fila et circumliga collo eius, et morientur pediculi, vel aliter accipe piper et grana fyfami

et tere ſimul, et coque in olla noua, et immitte aquam, et inde laua eum et ſanabitur, vel aliter, coque ſaxifragiam in aqua, et permitte eum balneari, et poſtea ſubſterne ei linteamen album, et pone ſuper gramen vel lapidem, quia ſuper linteamen omnes pediculos excutiet, et ſimiliter facit omnis auis rapax. Signum autem quod falco habeat febrem, eſt ſi pedes eius vltra modum calent, et tunc accipiatur aloe et auxugia gallinae, et mittatur in forti aceto, et detur ei interpolate ad manducandum, et alia vice detur ei teſtudo, quam limacem vocant, et ſi tenuerit hunc paſtum ſanabitur. Quando autem falco carnem quidem roſtro laceratam accipit, ſed ſtatim vel poſt modicum non per digeſtionem, alteratam reproiicit, tunc procerto viſcoſitatem duram habet in ſtruma et ſtomacho et in inteſtinis, quae a quibuſdam petra vocatur, tunc igitur fiat puluis de gariofilis et ſpargatur ſupra carnem paſſeris, et detur ſibi alternis diebus, et alternis detur ſibi pipio ſiue purgatorium, et ſi tenuerit hanc dietam ſanus erit. Quando vero longe non egerit, iſtius eiuſdem infirmitatis eſt ſignum, tunc detur ei cor porcinum cum ſeta porcina minutatim inciſa, vſque in diem tertium et liberabitur. Si vero falco lumbricis affligitur in ventre, et in egeſtionibus eius aliquid apparuerit de talibus, limatura ferri et maxime chalibis depurati ſupra carnem porcinam ſpargatur, et falconi detur vſque in diem tertium et ſanabitur. Si vero pennas eius tinea conſumit, accipiatur cera rubea muſcata, mirabolani, ſalgemmae, gummi arabici, grana tritici, et pone in forti aceto omnia haec et dimitte in eo per nouem dies in aliquo bacili ſiue pelui, et poſtea repone in ampullam et laua quotidie de ipſo falconem, ſiue aliam auem rapacem, donec bonam et emundatam ſenſeris peruenire, et poſtea cum aqua roſacea laua auem et ſanabitur, dum ſoli poſt loturam exponetur, de praedictorum autem quolibet pone in aceto aequaliter, ſed de cera quae omnia continet, pone longe plus quam de aliis, aliter etiam dicunt quidam, quod ſi tinea cum acu de corio extrahatur, et deinde cum aloe lauetur, et poſtea haec lotura cum emundata fuerit, cum aqua roſacea deponatur, valet plurimum, ſed caueatur ne roſtro ſe tangat, quam diu aloe eſt ſupra eum, quia nocet plurimum. Aliquando enim infuſionem patitur ſicut equus, et huius ſignum eſt, quod paſtum non accipit et habet oculos groſſos, quaſi ex ventoſitate eleuatos, et tunc fiat lixiuium de ſarmentis vitis et coletur ter, et impleatur inde guttur falconis, et ſic dimittatur donec egerendo ſe, cibum quem ſumpſerat digeſſiſſe demonſtret, et poſtea detur ei lacerta ad manducandum. Vel aliter accipiatur vinum calidum cum pipere trito, et infundatur in gulam falconis, et teneat donec digeſtum teneat cibum, quo infuſum fuerat et liberabitur.

Pedes falconis inflati non per violentiam, podagram ſignificant, et contra hoc accipiatur butirum et oleum oliuae aequaliter, vtriuſque vna vncia et aloe vncia vna, et ex his inſimul commixtis vngantur pedes ipſius vſque ad diem tertium et ponatur ad ſolem, et da ei comedere carnem catti et ſanabitur, vel aliter incende licinium factum de carne bombacina, et cum illo coque plantam pedis falconis, et tunc ſupra petram viuam pone, quae petra vncta ſit cum auxungia veteri, et liberabitur, et interim da ei comedere mures. Si falco ſe pedibus pectit et ſcalpit, et pennas de cauda trahit et eiicit, patitur pruritum, et contra hoc accipiatur ſtercus anſeris, et ouis, et aloe de quolibet aequaliter, et in forti aceto poſita mittantur in vaſe aereo ſub ſolem calidum et ſerenum per tres dies, vel ad ignem lentum, ſi calor ſolis non habeatur, et ex illo totus falco balneetur, et detur caro columbina cum melle et pipere, et reponatur in obſcuro, et ſic fiat per nouem dies, et quando apparuerit penna bona de cauda veniens lauetur cum aqua roſacea et ſanabitur. Si autem fluit in eo gutta aëris et acuta, accipiatur ſtercus anſeris vel columbae, cum cortice radicis vlmi et buliatur radicis cortex in aqua, donec ipſa aqua rubea fiat, et tunc diſtemperetur ſtercus in aqua, et inde lauetur falco per tres dies et liberabitur.

Si autem falco vulneratus fuerit, accipiatur albumen oui et oleum de oliua, et haec ſimul mixta ponantur ſupra vulnus, et caueatur ne locus laeſus ab aqua tangatur, et cum hoc ſuperpoſitum mutare forte volueris, laua locum cum vino calido, et ſic facias donec locus laeſus acquirat cruſtam ſiue corticem qui vulnus claudat. Si autem vulnus ipſe falco tetigerit, pone ibi aliquantulum de aloe, et ſi forſitan vulneratus fuerit ſub ala, vel in pectore, vel in coſtis, vel in coxa, imittatur ſtuppa graſſa bene trita cum cultello, donec mala caro corrodatur, et poſtea accipiatur thus, et cera aequaliter, et ſepum, et reſina, et diſtemperentur ad ignem omnia haec in olla, et reſeruetur, et quando neceſſe ſit, vngatur, et de illo liquefacto ad ignem inunctio fiat cum penna, donec verruca claudatur vulnus, et

si apparuerit ibi mala carnositas, imitatur vrtica graeca vel viride eius, donec corrodatur, postea vnge locum de vnguento albo, et sanabitur.

Si autem coquenda est auis rapax, antiquorum graecorum est sapientia, quod prima coctura fiat sub lachrymali oculi, hoc enim prodest visui. Secunda autem fit in summitate oculi, et prodest capiti. Tertia fit supra nodum alae, et valet contra guttam. Quarta fit in planta pedis, similiter contra guttam crurium. Vtiliores autem sunt omnes cocturae, si in mense Martio fiant. Si quandoque sanies de falconis naribus fluit, et comedere non poterit, et ipsa fames foetorem praetenderit, fistula est in loco, et sic medicanda, accipiatur posterior pilus capitis, et auxugia, vel butirum, si auxugia non habetur, et vena quae de naribus ad oculos vadit, incidatur, et cum acu ferrea calefacta comburatur vena incisa ex alia parte quam a parte fistulae, et locus quotidie cum butiro perungatur, et falco in loco calido reponatur per nouem dies, et sanabitur. Si autem falco vngulam a radicibus perdidit, non recrescit, sed digitus pedis in calido mure aperto est colligandus, et cum medulla pedis et digiti porcini postea inungendus donec sanetur, similiter quando falco balneatus fuerit, caueatur, ne supra lignum putridum reponatur, ne inuenenetur. Si autem inuenenatus fuerit falco, accipiatur theriaca, et tria grana piperis, et dentur falconi contrita cum petra, et custodiatur falco per nouem dies, et tunc iterum theriacam et piperis grana combure in testa, et puluerem sparge super carnem, et sic cibetur falco. Si autem aliqua bestia falconem momorderit, oportet quod deplumetur locus vbi est morsus, et si est parua, amplificetur cum rasorio, et tunc vngatur cum butiro calido, et demum fiat commixtio de olibano resina, cera et sepo, et vngatur cum illo donec sanetur. In hac autem cura quam posuimus, praecipue experta Guillelmi Regis Rogerii Falconarii secuti sumus, pauca de nostris adiicientes.

CAPITVLVM XIX.

De curis infirmitatum falconum, secundum falconarium Frederici Imperatoris.

De curis autem falconum aliter quidam, dicta falconariorum Frederici Imperatoris sequentes, determinauerunt sic: si caput falconis purgandum est, tolle picem mundissimam ad fabae quantitatem, et digitis calefac eam ad ignem, et postea tam diu cum ea palatum falconis frica donec ibi adhaereat, deinde accipe quatuor staphisagriae grana et totidem albi piperis, et fac subtilissimum puluerem, et impone eum super picem palato falconis adhaerentem, et de eo quod de puluere remanet, immitte in nares falconis, et cum sol bene incaluerit ipsum, in sole tamdiu dimittas, quousque omnem sui capitis malitiam et phlegma de capite defluens expurget per spumam, sicque per duas dies pasce eum suaui et dulci carne.

Ad palatum autem restringendum, si forte capitis humor in ipsum fluit, sume vetus butyrum et chelidoniam aequaliter, et exinde factum puluerem in calida carne da falconi. Contra maculam vero oculorum falconis, sume piper et aloe aequaliter trita, et super maculam pone, et si tempus fuerit vt acacia, quae sunt pruna spinarum syluestrium, habere possis, tres guttas acaciarum super macula instilla, quia valebit multum.

Si autem pulmo vel canna pulmonis falconis laesa sit, sume stercoris passeris et muris aequaliter vnciam vnam, et piperis albi grana quinque, salgemmae vncias duas, lanae succidae vnciam vnam, et haec tere omnia, et misce cum eis mellis et olei puri, vtriusque aequaliter sex guttas, et lactis faeminae masculum lactantis, et quae eundem peperit guttas nouem, et de butiro quantum sufficit, et misce haec omnia, et forma ex eis cum lacte tres pillulas ad quantitatem auellanae, et mitte in gulam falconis, et tene eum per duas horas in manu, vt totam euomat potionem, et cum totam vomuerit, post modicum pone eum iuxta aquas, et siquidem ex eis biberit post modicum pasce eum pulmone, et corde lactantis agni, et nondum herbam pascentis, et sit caro calidior quam esse poterit, postea alia carne suaui pasce eum assidue, in sero autem da ei sufficienter de passere et pullo, et sanabitur. Si autem ostenderit se bulsum siue infirmatum in pulmone, sume auri pigmenti triti vnciam vnam, piperis grana nouem, et haec tunc insimul cum carne calida, falconi tribue. Iterum autem tolle tria lardi frusta, qualia falco deglutire possit, et melle ea intinge, et eis limaturam ferri super asperge, et in gulam falconi immitte, et hoc fac per triduum, et nihil aliud omnino tribuas ei, quarto vero die tolle porcellum tenerum, et eundem vino forti et claro inebria,

ebria, et calefac pectus inebriati ad ignem, et cum bene calefactus fuerit, tunde pectus eius, vt sanguis vino infusus in pectus ascendat, et occide porcellum, et statim ipsum pectus sic calidum in calido caprae lacte intinge, et falconem per aliud triduum tali cibo pasce, et sanabitur. Si autem anguillae, hoc est, lumbrici longi, comedunt falconem, tolle tenerum pullum pudillum siue intestinum aqua bene lotum, et fac inde tres nodos ad mensuram medietatis pollicis, et ex vtraque parte firmetur liga tenui filo, et imple oleo lucidissimo, et ponatur in gulam falconis, sicut et alia potio poni consueuit. Si autem in crastinum adhuc laeditur lumbricis, sumatur rasura eboris et stercoris, et passeris indici siue solitarii, et si non habetur, sumatur stercus alterius passeris communis, vtriusque aequaliter vncia vna, et haec puluerizentur et cum carne calida falconi tribuantur. In tertio autem die si adhuc perseuerant, abstrahatur cruda pellis piscis quae tinca vocatur, quem germani Sligen vocant, et in calida testa sine fumo et flamma super carbones comburatur, et sumatur cum hoc rasura eboris, passerumque stercoris aequaliter de omnibus, et terantur omnia haec, et simul mixta cum calida carne ministrentur, et si necesse sit, quarto die limatura ferri, et git contrita his addantur, et puluerizata cum carne calida ministrentur.

Contra omnia vitia renum, puluerem candriae, et si non habetur, nasturtii aquatici in corde pulli tribue et confert. Iterum sumatur arboris quae quercus dicitur, et boli aequaliter, et haec trita cum carne pulli calida, qui ex vino inebriatus sit, falconi ministrentur, et sanabitur de omni vitio epatis. Contra fastidium autem et siccitatem, ouum cum lacte caprino fac bullire vsque ad duritiem sine fumo in sartagine mundissima, et ad edendum sibi tribue, et si digesserit liberabitur, proficit enim contra omnem infirmitatem.

Contra tineas autem si pennas falconum deuorant balsamum purum in foramine de quo penna excidit imitte, et scias quod tinea remouebitur et penna noua suborietur. Adhuc autem croci orientalis puluerizati vnciam vnam, luti stercoris anserini recentis per pannum colati coclearia tria, et totidem aceti fortissimi sumantur, et in vase aereo tamdiu dimittantur quousque cum flore ipsius ad spissitudinem deueniant, deinde per tres vices loca ex quibus pennae ceciderunt aceto puro lauentur optime, et cum illis loca perungantur. Aliter autem sanguisugae supra tegulas incendantur, et fac puluerem, et pauonum pennas super fumum ignis pone, et de fuligine illis adhaerente fiat puluis simili pondere cum priori, et cum forti aceto, sed non multum liquidum confice, et deinde laua forti aceto loca vnde pennae ceciderint, et deinde lardi particulas intinge, in hoc quod confecisti de pulueribus quousque adhaereant, et perunge loca vnde ceciderint pennae bis in hebdomada quousque pennae reueniant. Item equi pilos longos contritos tenuissime supra carnem falconi in cibum tribue. Item piretri puluerem cum rafani succo et forti aceto distempera, et tineas inde punge et sanabitur.

Adhuc aliter vre bufonem, et fac puluerem, et in pastum falconi tribue, ad idem valet si ferri limatura falconi in pastum cum carne tribuatur. Si autem falco nascentias in pede habuerit, mediam iuniperi corticem sicca et puluerem fac subtilissimum, et tribue sibi per nouem dies alternis diebus cum carne, et curabitur. Si autem pedum patiatur inflationem, aloe et albumen oui simul tere, deinde quaere cotem in qua saepe acutum est ferrum, et in qua ferri aliquid inhaeret, et super illam ita diu puluerem frica, quod omnis acutio quae in cote est, in puluerem transeat, et tunc pedibus inflatis suppone, ita diu donec crustam faciat, et pedi haereat, et sequenti die optime sapone perunge, et tertia die age vt videris expedire.

Si autem mala caro alicubi in falconis corpore creuerit, accipe calchiam, et aloe aequaliter, et fac puluerem et superpone, et sanabitur, ad pedes etiam falconis sanandos millefolii saxifragae verbenae, et plantaginis aequaliter accipe, et puluerem tritum, cum calida sibi da carne, et pro certo sanabitur. Si autem famem inordinatam falco habuerit, muris sanguinem melapii semen aequaliter sume, et commixta da falconi, et sanabitur. Item scito, quod quando falconem accipis, et vis ire ad aucupium, debes dicere: In nomine domini volatilia sint sub pedibus tuis. Quando vero mane accipis falconem, dic: quem iniquus homo ligauit, dominus per aduentum suum absoluit. Quando autem fascinatus fuerit, ranunculum in puluerem redige, et da ei in carne calida. Vt autem hominem non deserat. Sume apium mentam nigram, et petrosilinum, et simul tere, et cum calida carne sibi tribue. Ne autem laedatur ab aquila, dic: vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid alle-

alleluia, haec tamen vltima non ita rationabilia sunt sicut prima, haec igitur sunt quae de medicinis falconum dicta cum experimento prudentium inueniuntur, sapiens tamen falconarius per experimentum pro tempore his addat vel minuat prout auium complexioni viderit expedire, experientia enim optima est in omnibus talibus magistra.

CAPITVLVM XX.

De regimine accipitrum, et infirmitatibus secundum experta Frederici Imperatoris.

In hoc capitulo conuenientia medicamina asturibus, quos supra accipitres nominauimus, ponemus, eo quod astures siue accipitres Theodotion ad Ptolomaeum Regem Aegypti scribens, in falconum generibus collocauit omnem auem rapacem, cuius vsus est in aucupio, falconem vocans. Quod igitur in antehabitis praetermissum est, hic ponemus, vt continuus, et completus sit tractatus. Dicamus igitur experta Frederici Imperatoris sequentes, quod substitiosus sit accipiter in pennis varia signa defectus producens, quae hunc grimal Germanice vocantur, pro certo hic morbus ab interioribus procedit corruptis, et est corruptio maxime in radice pennarum, fiat igitur commixtio de stercore hominis, quod vim theriacae habet, et de sale, et in illa intingantur plumae accipitris, et mittatur etiam de eo in fundamentum pennarum vbi carni infiguntur, et sanabitur, deinde aquam bibat, et caro qua cibandus est, intingatur in iure barbae Iouis. Item accipe maluam et sarutegiam cum adipe porcino, et coque multum, et in os accipitris immitte donec inde tria coclearia consumas, postea dabis ei integrum, fel porci vel pulli cum calido porci pulmone, eumque donec sanetur, quotidie ieiunum in mane potabis aqua, ad vesperum vero ciba eum butiro. Si autem accipiter frigore tactus in pectore laesus sit, ex causa frigoris illius, accipe grana staphisagriae et tere in mortario, et adiunge pisani et mel quantum sufficit, et frica inde palatum accipitris, et pone eum ad solem. Item semen eius herbae quae radix vocatur, accipe cum ruta agresti et pipere aequali pondere et tere, et cum melle pone commiscendo, et fac inde pillulas ad modum piperis, et da ei per triduum, et haec fac quotiens frigus eum tetigerit, aut ex frigore solutus stercus nimium fecerit. Item succum marubii et puluerem piperis et modicum mellis, et semen apii cribellatum commisce, sic vt duae partes sint de succo et vna de melle, et quando famescit et feruenter escam desiderat da ei. Item ad pectus accipitris curandum fac de menta puluerem, et cum melle misce, et da accipitri in escam. Item radicem sinapis et trifolium aequali pondere trita, et cum lacte et oleo hyssopino in escam dabis accipitri, quia multum prodest. Item nasturtium cum melle mixtum in carne porcina datum multum confert. Si autem asmaticus fuerit accipiter, regulam coctam contritam dabis illi cum carne calida et sanguine hirci, per tres dies, tollesque succum absinthii, et infunde eum inter pellem et carnem in coxa gallinae, et misce lac asini, et da sibi comedere. Quando autem accipiter cibum per tres dies in gutture sine digestione tenuerit, fac lixiuiam de cinere sarmenti vinearum, et bene colata, da sibi cum carne calida per duos dies, et aliis tribus diebus, dabis ei carnem caprinam cum butiro et puluere masticis, quando autem cibum oblatum non vult sumere, sed carnem oblatam rostro a se remouet, commuta sibi aliam carnem, dando carnem de grue et granum vnum staphisagriae sub lingua eius pone, et statim emouet carnes sumptas. Si vero omnino vis eum soluere et laxare, sume illam quae radix vocatur, in qua non sit aliqua adhuc pullulans vena viridis, et scinde eam in tres partes, ad quantitatem auricularis digiti, et acue vtrumque ad modum grani hordei et inuolutum in butiro, da sibi comedere et demum pone eum ad solem et laxabitur. Vt autem sit sanus semper nec viscera eius restringantur, coque brachia et ramos maluarum in aqua, donec tota aqua consumatur, et postea siccatos tere fortiter et pone in aliquo vase butiro pleno, et in illo coquantur fortiter, et postea coletur haec sicut colatur cera, et de pinguedine relicta in colatura ciba accipitrem sigillatim per vices. Si autem pinguedinem istam refutauerit, detur ei cum carne de catto. Ad hoc idem aliud est expertum, accipe enim ebolum rutam maluam serpillum, et de roremarino plusquam de aliis aut de sauina si non habetur rosmarinus, et adipem porci qui nunquam comederit glandes, et omnia simul trita, et contusa fac bullire in vino, et postea exprimere quasi ceram, et da in cibum accipitri in sero per noctem, et non infirmabitur. Si autem accipiter pe pluribus mutis fuerit, Kalendis Ianuarii in mutam mittatur.

Sed

Sed si pullus eiusdem anni fuerit, mittatur in mutam in Kalendis Iulii, et vescatur de auibus viuis si poterunt inueniri. Item gariofilos et semen foeniculi cum carne comedat, domus autem mutae apta et ampla sibi quaeratur, et de muta quando perfectus est trahatur. Si autem in muta pennas non cito proiecerit, serpentem varium qui inter alios minus habet veneni, et Germanice Huter vocatur, cum tritico coque, ex quo tritico et viru serpentis gallinam ciba et pota, et illius gallinae carnibus refectus accipiter, et pennas deponit, et morbum si quem habet expellet, Solidarum quoque nouarum pennarum plurimum decoratus longo viuet tempore, et iugiter sanus et hilaris erit. Item pisciculi minuti fluuiales puluerizentur, et puluis super carnes accipitri dandas aspergatur, et cum carnibus muris accipitri ad comedendum dentur, tunc enim proculdubio cito mutabunt. Item lumbi porci sanguine agni intincti, et incisi dati sibi idem quod dictum est citius operantur. Item puluis lacertae viridis combustae idem facit. Item grana sambuci in Septembri sub terra fodias, et postea ordeum in eis madefactum gallinis tribuas, et illarum carnes tribue, et si alias etiam tribueris in succo praedictorum granorum intinge, et confert plurimum. Item sanguisugas incisas per se vel cum carnibus offer accipitri, et si volueris comburendo fac inde puluerem, et offer ei cum carnibus. Item mures viui sibi dati seu etiam minutatim fracti, et in gula sibi positi prosunt. Si vero pennas fregerit, incide aliam pennam illi similem, et fractae pennae inseras. Si autem fregerit pennam in concauo arundinis, pone aliam accipitris pennam, vel si habere non potes pennam, cornu in illam insere cum acu ferrea, vel cuprina in medio quatuor angulos habente, ita quod ex ambobus partibus acuti fiant, quae quidem facere vsu et experientia melius disces quam doctrina libri istius. Si autem accipitrem volueris macrum fieri, da ei allium tritum cum pulegio, vel carnem macram de bacone salso sumptam, quae per noctem in aqua stetit comedat, et postea quater aquam bibat. Si autem econtrario impinguare volueris, dimitte eum per plures dies otiosum, et da ei lumbum porci, et carnem gallinae pinguium, et semper ab vno homine pascatur, et qui portat eum, ferat in equo ambulante, et detur ei saepius cerebrum veruecis siue arietis. Si vero a sole laesus sit, aquam rosaceam in naribus eius immittas, et mel cum carne caprina comedat, et exspue vinum quasi ex sufflando in faciem eius. Si autem quando post praedam vadit, laesus fuerit a tempestate, aquam tepidam super scapulas eius subiice, ita tamen quod pennas eius prius aperias, et sic de aqua superfundas tantum quod per renes vsque ad pedes eius perueniens, distillet hoc enim multum proderit. Si vero in interioribus pro venatione infirmatur, noctuas calentes adhuc et vespertiliones per triduum comedat, et si accipere voluerit tres offas carnis porcinae intinctas in aceto comedat, hoc enim etiam fastidium sibi tollit, et contra morbum capitis et pectoris plurimum conferens operatur. Si autem digiti articulum laeserit, scinde murem, et in viscera eius calida pedem accipitris immitte, et cum fasciola apta constringe, et si per hoc non sanabitur, dextram vngulam porci frange, et cum medulla pedem accipitris vnge per triduum, et sanabitur. Haec igitur secundum experta Frederici Imperatoris dicta sunt a nobis de asturibus.

CAPITVLVM XXI.

De regimine asturium secundum experta Guillielmi.

Repetentes autem curam accipitrum, Guillelmi expertissimi in auibus rapacibus documenta ponemus. Dicit enim Guillelmus, quod asturem qui asma habet sic curabimus. Accipiantur gariofili cinamomum, zinziber, ciminum, piper, aloë, sal dragantum, olibanum de quolibet aequaliter in pondere, et fortiter terantur, et bene simul commisceantur et ponantur in tegula et calefiant ad ignem, et cum fistula de illo puluere proiiciatur in naribus asturis insufflando, et de residuo pulueris eiusdem pone cum lardo bene claro aut cum butiro, ad quantitatem auellanae, et sit lardum bene tritum et pone ipsum per mixturam in palatum asturis, et postea fac eum stare ad solem, ita diu donec euomat potionem, et in sequenti detur ei comedere lardum idem ad quantitatem vnciae et tertia die detur ei pullus columbinus rubeus, et quarta die fac eum balneari et curabitur. Contra tineas autem asturis accipe millefolium et tere, et mitte in acetum, et misce cum hoc stercus anseris, et sic commixta permaneant haec tribus diebus, et demum pone totum hoc in panno lineo et exprime succum, et vnge inde loca vbi tineas habet praecipue in alis et in cauda. Demum tere ferrugi-

 nem

nem in puluerem et asperge in alis et cauda accipitris tribus vicibus de tertio in tertium diem. Quando autem astur pastum indigestum proiicit, accipe cinnamomum gariofilos cuminum et folia lauri aequaliter de omnibus, et tere et mitte in ollam nouam cum vino albo, et fac multum bulire, ita quod parum de vino remaneat. Sed caue ne per ebulitionem effundatur efferuens de olla, et quod remanet pone in panno lineo forti et extorque succum, et de eo quod expresseris, infunde in guttur asturis quantum sufficit, illa die nihil des ei comedere et sequenti die pista et contunde foeniculos et exprime succum, et carnem quam daturus es ei intinge in succo illo.

Contra infirmitatem autem asturis quae fellera vocatur, et est idem quod corrupti humoris repletio, accipe de vrsae faeminae felle ad quantitatem ciceris et impone cordi gallinae, et da ei comedere vsque ad nouem dies antequam ponas eum in mutam, deinde accipe sauinam, rosmarinum, saturegiam, bethonicam, mentam, et saluiam, de quolibet aequaliter, et de raphano plus parum et tere omnia simul, et impone parum mellis, et ieiuno dabis ei comedere inde, et postea mitte eum in mutam. Contra vitium autem lapidis asturis, accipe cinnamomum aloë gariofilos zucharum saxifragiam gerulam cicadam, aequaliter de omnibus, et omnia tere et distempera cum siropo rosaceo, et quando pascis asturem da sibi aliquid de isto cum carne ad quantitatem duarum fabarum, si accipiter proiicit glanum siue crudam carnem indigestam, immitte in gulam eius lixiuiam de sarmentis, et immite in gulam eius vnum cochlear, et si se angustiauerit accipe sirupum violaceum et distempera cum aqua frigida, et mitte ex eo in guttere eius cochlearia tria, et postquam vomuerit, et ad se redierit, balneetur in aqua, et hoc fiat tempore bene claro. Multum autem valet si aliquantulum salgemmae tritum cum lixiuia ponatur, quia bene mundificando facit vomere. Si autem astur guttam habeat, sumatur aurea alexandrina, quantum est media faba, vel sicut est media auellana, et detur sibi comedere, et die tertia detur sibi theriaca.

Si autem patitur aculeos siue puncturas acutas, accipe setas porcorum et minutatim incide, et sparsas super carnem asturi in cibum tribue, vsque ad nouem dies, et postea trifolium tere et succum eius carni infunde, et da comedere asturi. Si autem spumat in oculis, est melancholia ibi congregata, accipe siler montanum et semen cicutae, et pone super carbones et suffumiga inde carnem, et pasce eum super talem ignem, vt fumus veniat in guttur, et in oculos ipsius, et in sequenti die da ei comedere aloe ad quantitatem dimidiae fabae, et viridem cicadam siue locustam, quam si viridem inuenire non poteris, tere siccam apud te reseruatam et asperge super carnem, et da ei. Si autem ficum in ano patitur accipiter, accipe pinulas alarum, et desiccatas tere, et sparge super carnem, et de hoc ciba eum nouem vicibus. Si autem inordinatam astur sitim habeat, accipe liquiritiam Reubarbarum, Bethonicam, et syrupum violatium, et mitte in aquam, et sit ibi nocte vna, et mane da ei bibere quotidie de illo, vsque ad octo dies quantum voluerit, et pasce eum de rana. Si autem fascinatus putetur astur, accipe fungum myrti, et olibanum, et aspaltum, et palmam benedictam, et testae impone omnia haec, et exinde suffumiga asturem.

Si autem in capite aeger sit accipiter, accipe raphanum, sauinam, rorenmarinum, sambucum, saturegiam mentam, rutam, saluiam, bethonicam, et misce haec omnia simul, et tere multum, et immitte mel, et da ei ex illo quantum est vna auellana. Si vis impinguare accipitrem, ciba eum frequenter carne anseris, et palumborum. Si pediculos habeat, mentam Romanam tere et distempera cum vino acri, et iunge saxifragiam, et si clarum tempus est et calidum, balnea eum ex illo, si autem turbidum et frigidum, tolle auxugiam gallinae, et impone in illa, et mitte super fimum nocte vna, et die sequenti vnge asturem in alis, et in dorso super caudam, quod si nascentias astur habeat, accipe sanguisugas, et mitte eas in nascentias, et sequenti die accipe lac arboris, quae celsa siue ficus fatua dicitur, et vnge nascentias, et demum accipe radices herbae quae brancha lupi vocatur, et tere, et commisce cum lacte celsae, et superpone nascentiis, et stet desuper tribus diebus, et tribus noctibus, et postea accipe radicem caudae porci, et fac bullire, et da ei bibere mane et sero nouem diebus ad tres fabas. Si autem scabiosus sit accipiter, accipe auxugiam veterem, sulphur et argentum viuum, et tere simul cum aliquot gariofilis, et cinamomo, et ex eo vnge scabiem ad ignem vel in balneo.

Contra dolorem oculorum accipe zinziber aloe, olibanum aequaliter de omnibus, et tere fortiter insimul, et mitte cum albo vino in bacinum, vbi sit nocte vna, et postea mitte

in

in oculos. Item accipe aloë et cerussam aequaliter, et de lardo veteri, rade de medio loco aliquantulum, et misce omnia haec, et mitte in oculos eius sero, cum eundum est dormitum. Quod si crus fractum habet accipiter, mastica olibanum bolum et serpentinam, et consolidam, et fortiter tere, et misce cum albumine oui, et distende totum super pannum lineum, et dirige crus fractum, et inuolue in panno dicto, et accipe pennam de ala vulturis, et scinde eam, et incanna ex ea crus fractum, et sic remaneat quinque diebus, et quinque noctibus. Iterum autem contra lapidem asturis, et renum corruptionem accipe centrum galli partem vnam verbenae partes duas, et tere, et exprime succum, et da de eo tertiam partem cochlearis asturi ieiuno, et sic dimitte eum a mane vsque ad meridiem, et si in angustia esse videatur, da ei cochlearia tria de sirupo violatio distemperato, vel de melle rosato, et quarta die accipe centinodiam, et centineruiam siue quinquineruiam, et tere, et accipe succum quantum est pars tertia cochlearis vnius, et mitte eum in guttur asturis ieiuni et curabitur. Si autem podagricus sit, tere titimalum cum melle et aceto, et aliquantulo calcis et liga super podagram, et postquam se mouerit, vnge aloë cum vino, et sanabitur. Iterum autem contra felleram asturis simul et tineam, accipe conchas testudinum et ramunculos virides de iubis et saxifragiam, saluiam, et folia oliuarum et spumam poledri iuuenis, quam proiicit de naribus cum nascitur et fel anguillae, et haec omnia mitte in ollam nouam, et ad ignem torre donec inde fiat puluis, et in mane ieiuno asturi, da inde comedere ad quantitatem dimidiae auellanae cum carne pauca, et accipe reubarbarum et pone in aqua per diem vnum, et da ei bibere, et istud fac de tertio in tertium diem tribus vicibus.

Si autem guttam habeat astur, accipe anserem bene pinguem et aufer adipem eius, et accipe adipem vrsinum et vulpinum, et excoria cattum, et eiectis de corpore catti visceribus et ossibus carnem cum cultello diuide, et accipe parum cerae, et de laudano et de xiloaloe, siue ligno aloe, et fac puluerem, et succum politariae maioris et minoris, et incide caepam albam, et omnia simul misce et totum mitte in ventrem anseris, et consue foramen fortiter et dimitte per vnum diem, et deinde fac anserem bene assari, et sagimen quod inde decidit, collige in vas terreum aliquod, et de hoc vnguento vngatur locus guttosus, et valet omnibus guttosis animalibus. Item ad clarificandos oculos, accipe dulcem herbam aloe, et cerussam aequaliter, et contunde fortiter, et trita cum oleo, et auxugia mitte ad ignem in aliqua testa donec liquescat, et misce cum his quae dicta sunt, et duc et commisce simul fortiter in vnum, et ex vnguento sic facto, mane et sero aliquid in oculos asturis impone, et clarificabuntur, haec igitur secundum Guillelmum experta sunt dicta de curis asturum.

CAPITVLVM XXII.

De regimine domesticationis accipitrum, et regimine aucupii.

Cum autem cum asture vel niso aucupare volueris, caue prius quod bene ad manum assuetus sit accipiter sic domesticando, primo enim vinciendus est die ac nocte, et tenendo eum cum zona valde longa, facias vt saepius ad manum aduolet, et quotiens aduolauerit, semper aliquantulum ciba eum, vt assuescat manum beneficam. Cum autem eum aucupari volueris, primo die accipe columbam in alis depilatam, et fac eam saepius sub pedibus eius effugere, et vt iterum capiat eam, et sic muta eam in melius volantem, et melius, et debiles et paruas aues commuta in fortiores et maiores, sicut etiam de aucupio falconum docuimus, quia quo ad hoc vnus modus est in regimine omnium auium rapacium, quotiescunque autem accipit auem, dimittatur aliquid de sanguine eius bibere, cum prouocatione et sibilo aucupis, et in praesentia canum, quia per hoc sumet audaciam, quando autem aucupari volueris dimittendo ad aues siluestres, primo ciba eum carne tenerae vaccae siue lingua porcina, quae in aceto vel vrina parum steterit, et mane sequenti valde diluculo vade ad aucupium. Caue tamen vt non iactes accipitrem si poteris nisi contra faciem auis, et fac vt accipiter auem videat, et non longe ab ea existat quando iactas eum. Dicunt tamen aliqui quod si carnem, vt dixi, in vrina iacere permittas, et in mane cibes eum de illa et in sero parum de ipsa carne des ei, et in sequenti mane cibes eum de lingua porcelli, et ad vesperum vadas in rapariam, in qua sunt aues, audaciam habebit ad magnas aues capiendas, quando vero videris accipitrem venationem videntem quidem sed non appetentem, scias quod nimis est pinguis et pennas de pinguedine spissas habere, eo quod nimis delicate nutritus sit. Subtrahas

trahas ergo ei partem de dieta confueta, et dabis ei leuem digeftibilemque dietam, et in minori quantitate quam prius, quia ex fame naturali furget appetitus magnas aues capiendi, et in dieta quam fibi bonam effe probaueris conferua eum continue, et fi nimis eft pinguis, albeo trito cum pulegio maceratur, et caue ne defectum et pufillanimem facias. Accipiter namque ab Augufto vfque ad Nouembrem debet teneri mediocriter pinguis, et mediocriter macer non multum ad pinguedinem vel maciem declinans, fed a Nouembre in antea pinguis tenendus eft et fortis, tenendus eft etiam in die diu fuper manum, et detur ei hora tertia coxa vna de carne pulli, et poftea per horam permittatur in aqua balneari, et poftea dimittatur ad folem donec pennas componat fe perungendo, et poftea ponatur in obfcuro vfque ad vefperum, et fuperponatur pannus lineus fuper perticam fuper quam ftat ne vngues laedat, et ab hora vefperarum teneat in manu vfque ad primum fomnum, et tunc fuperpone eum in pertica panno fuppofito ficut prius, et accende coram eo lucernam per totam noctem, et circa diluculum afperge cum vino, et poftea pone eum ad ignem clarum, et orto iam die vade ad aucupium, et fi videris eum aues appetere proiice, fin autem, itera quod fupra dixi, fi vero capiat, ciba eum de praeda quantum vult comedere. Cauendum autem multum eft ab afflatu et morfu et laceratione vnguium accipitris et falconis, et omnium rapacium auium, et maxime quando hae aues balneatae fuerint, et pennas roftro compofuerint, quia pinguedo quaedam adhaeret roftro, quam accipiunt de cauda fua quae eft venenofa, pennas enim et pedes et anhelitum habent venenofas aues iftae, et fi tunc cum vngue vel roftro percufferit poterit effe periculum, et iam quidam mortui funt de huiufmodi vulnere percuffionis. Attende autem quod fi accipiter plus debito clamofus fuerit, cibetur vefpertilione pleno pipere trito. Si autem pipiat quafi pituitae fit infirmitatis, et clamare voce fonora nequit, cum acu aerea nares eius perforabis, haec igitur funt quae de falconum afturumque curis, de his qui tempore noftro in talibus ftudium pofuerunt congregauimus, nec debet reputari fuperfluum quod deferuit delectationi multorum, qui in auibus caeli ludere confueuerunt. Vt autem perfectior fit noftra doctrina, etiam ftudia antiquiffimorum his adiungemus.

CAPITVLVM XXIII.

De regimine infirmitatum omnium auium rapacium fecundum Aquilam, Symachum et Theodotionem.

Antiquiffimorum quidem Aquilae et Symachi et Theodotionis extant Epiftolae ad Ptolomaeum Philometorem Regem Aegypti, in quibus de moribus et medicinis auium rapacium in communi ifta doctrina continetur, fi enim infirmitas eft in capite, et fit quidem in oculis, vnge faepius de oleo oliuae, et praecipue fi dolor eft in exterioribus oculi. Si autem albugo crefcit in interiori oculi auis, iniice puluerem feminis foeniculi cum lacte mulieris mafculum parientis. Si autem per fenectutem caligat oculus, habili argenteo vel aureo inftrumento coque eum fuper nares, vbi finciput in medio oculo medio roftri coniungitur, fi claufas nares habuerit, per fiftulam paruae pennae infuffla in nares eius puluerem piperis et faxifragiae, fi reuma in capite habuerit, rutam pone iuxta nares eius, et carnem quam comedet in fucco rutae intinge. Item allium contufum cum vino per nares ei immitte, et in loco obfcuro refideat tota die, et cum per vnum diem ieiunare permitte, fi pituitam quam quidam pipiam vocant, habuerit, accipe linguam eius aperto ore, et frica eam cum puluere faxifragiae melle condito, et fi dicta non profunt, dabis ei comedere butirum, puluis etiam denfitate caulis ad idem valet, fi vltra modum clamofus fuerit, accipe vefpertilionem, et piper tritum intus pone et da ei comedere, fi vefpertilio non habetur, alia auis eodem modo cum pipere parata, ad idem non oberit. Nimius tamen clamor aut infirmitatis aut defectus ex macie, aut quia oua generata in fe habeat, eft fignum, fi faftidium habuerit forices viuas da ei, vel catellum in proximo natum antequam videat. Si cibum frequenter non alteratum euomit, accipe fcamoneam ad pondus quartae partis eboli, et tantundem cumini, et tritis illis afperge eorum puluere carnes porcinas pingues, et da in cibum. Si vero dictam carnem comedere non poteft, tolle albuginem oui, et in ea pone dictum puluerem, et ori eius iniice. Item fi cibum eiicit, accipe oua cruda, et frange in lac caprinum, et totum decoque, et da ei ter ad comedendum, et fanabitur, fi mutare pennas incipit, exime eum ab omni labore, et abundanter ciba eum, quoties enim efurierit, tot figna fracturarum vel fracturas habebit

in

in pennis. Valent etiam tunc auibus glebae virides substratae pedibus, et solis calor cum aestu moderato. Nimius autem aestus nocet. Si febres habuerit da ei ter vel quater succum arthemisiae cum carne gallinae. Item ad idem liga ei dextrum crus fortiter, et tunc in medio cruris vena apparebit, et illam subtiliter minue. In crure enim talium auium quatuor sunt venae, vna quidem anterius, altera inferius, et tertia exterius magis, quarta posterius super vnguem maiorem. Signa autem febris sunt si alae dependent, et caput demissum teneat, et si vomit quasi frigore teneatur, si cibus absque causa eum fastidit aut auide quidem sumit, sed male glutiendo inducit. Si autem valde sitit, accipe puluerem caulis liuistici, et carnem de aneto et faenicolo, et coque cum vino, et commisce cum hoc cochlear vnum mellis, et colaturam huius da ei bibere vel iniice ori eius, et si bibere noluerit, vna die da ei carnem linitam melle, secunda die carnem linitam oleo rosaceo frigido. Si felle laborat, quam infirmitatem felleram supra vocauimus, puluerem florum salicis siue gemmarum salicis sparge super cibum eius, si ei alae praeter febrem pependerint, sume sanguinem, et adipem anseris, et de sanguine frica alas eius ad solem. De adipe autem ciba eum, vel melius sume oleum laurinum, et ex illo alis leuatis assellas eius vnge, et felle porci perunge alas ipsius, et succo verbenae vel saluiae cibum eius intinge, si alas guttosas habuerit, hederam terrestrem in aqua coque, et folia illa cocta, et bene contusa alis eius iuxta latera circumliga, et cibum eius in eadem aqua tinge, si pedes guttosos habet, vel si tineae comedant eius pennas, carnes hircinas comedat in aceto tinctas, et alas eius aceto calido, et oleo laurino saepius perfrica, si pennam fractam sine dolore extrahere volueris, accipe sanguinem animalis paruuli quod gruile vocatur, vel sanguinem muris, et vnge locum pennae, et cadet, et postea ex melle ad magnam spissitudinem decocto, fac virgulam ad modum foraminis in quo stetit penna, et iniice foramini, et exibit noua penna. Item succo herbae papaueris calido, perunge pennas eius, et intinge cibum eius eidem succo, si os fractum habuerit in crure vel in alia parte, aloe calidum superliga, et dimitte vna die et vna nocte. Item stercus galli in aceto decoctum superliga, si inquieta sit auis in pertica, vel super manum, miriam in aqua decoque, et ex ipsa aqua asperge corpus eius, et intinge cibum eius in ea vsque nouies, si infirmitate quae rampa dicitur infirmatur, succo Arthemisiae cibus eius intingatur. Item sanguine agni calido pedes eius perfrica, vel vino tepido in quo decoctae sint vrticae, et in ipso vino cibum eius intinge, si stercorare non potest, fel galli da ei comedere, vel testudines albas decoctas. Si nimium laxatur, modicum de succo iusquiami da ei bibere, et intinge cibum eius, si pediculos habet, accipe succum absinthii, vel aquam coctam cum absinthio, et eo ad solem sedente, infunde plumas eius et corpus eius per totum. Si lapidem in ventre habuerit, da ei pinguedinem auxugiae comedere et butirum, ad idem aloe herbam cum puluere apii inuolue cordibus paruarum auium, et da ei comedere, sic igitur ex his similiter poteris de omnium auium medicina commode facere. Si autem vis habere pinguem, da ei de masculi carne bouis vel porci, si vero vis habere macrum, da ei gallinas iuuenes aqua madefactas, si vero vis habere temperatum, da ei gallinas veteres, si vis vt expeditus sit ad aucupandum, stude vt facias ei bonam vesicam gutturis, et include in tenebris accensa ibi lucerna modica, et aucupa alternis diebus: si vis vt leporem aut cuniculum capiat, oportet vt doceas eum in iuuentute, et gyros liga in cruribus eius prope pedes, interiecto spatio vnius palmae, quae sit distantia cruris a crure, quia tunc sine laesione capiet. Syluestris accipiter citius mansuescit, si multum ieiunare permittatur, et si iuuenis est auis, nec nimis calidus, nec nimis frigidus sit locus in quo custoditur, et in loco in quo stat, habeat semper herbam mentam et saluiam, et si est accipiter, in primis in foliis salicis, demum super lignum salicis aut abietis semper sedeat, et si saepe sanguinem auium biberit, vires sumunt, et audaciam, et affectum capiendi, nec negetur ei balneum aquae frigidae quando nutritur, nec multum coniungantur alae eius nisi pendeant.

CAPITVLVM XXIV.

De aliis duobus generibus falconum, et de locis habitationis eorum, et de definitione accipitrum.

Haec de falconum etiam et accipitrum natura, et regimine a nobis dicta sunt secundum dicta antiquorum. Sed praeter omnia quae inducta sunt falconum genera. Duo adhuc apud nos genera falconum inueniuntur, quorum vnum est falco lapidaris, et alterum falco, qui

qui vocatur arborealis, primum quidem mediae quantitatis eſt, et vigoris inter peregrinum et gibboſum, et inuenitur in alpium rupibus, et eſt eiuſdem nutritiuae cum peregrino. Alterum autem medium eſt quantitate et vigore inter gibboſum et mirle, eiuſdem cum mirle regiminis exiſtens, et ideo de his in ſpeciali tractare non oportet. Praeter ea autem quae dicta ſunt, forte multa apud diuerſos inueniuntur falconum genera, ſed ex his quae dicta ſunt ſufficienter de natura, et nutritura omnium habetur coniecturalis ſcientia. Sed hic adhuc adiiciendum, quod ſicut in antehabitis libris dictum eſt, omne animal abundat in loco vbi ſui proprii et conuenientis cibi eſt abundantia, propter quod cum huiuſmodi auium cibus proprius ſit venatio auium, abundabunt in locis vbi abundant aues quas venantur. Iſtae autem aues ſunt aquaticae, quia et illae tardiores ſunt ad volatum, et carnoſiores ad eſcam, et ideo verſus Septentrionem accipitrum et falconum, et aquilarum abundant genera, ſicut eſt in Britannia, Suetia, Liuonia, et finitimae his regiones Sclauorum, Prutenorum et Rutenorum, et quia frigidae ſunt iſtae regiones, et in terris frigidis ſint corpora magna, et ex multo ſanguine multi ſpiritus, et ex his audacia et feritas vt in ſcientia de natura locorum habitabilium determinatum eſt. Ideo etiam aues rapaces in dictis regionibus magnae ſunt, et cum audacia ferocitatem magnam habentes. In aliis autem locis proportionalem etiam accipiunt vigorem et quantitatem et audaciam, nec eſt ſilentio praetereundum, quod Aquila et Theodotion et Symachus ſocius eorum, omnia accipitrum genera falcones vocant, et ea quatuor eſſe generum determinant, aſturem primae quantitatis ponentes in genere primo, et aſturem minorem quem tercellinum vocamus, ponentes in genere ſecundo, et niſum in genere tertio, et muſcetum in genere quarto, quibus nullo modo conſentiendum eſſe, probat, quod tercellinus inuenitur in nido accipitris, et muſcetus in nido niſi reperitur, et ideo et accipiter et tercellinus non differunt niſi ſexu, non ſpecie, quia accipiter eſt faemina, et tercellinus eſt maſculus, et eundem modum differentiae habent niſus, et muſcetus, niſus enim eſt faemina, et muſcetus eſt maſculus. Haec igitur de rapacibus auibus dicta ſunt.

FINIS.

LIPSIAE, EX OFFICINA BREITKOPFIANA.